

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

FÁBIÁN MÁTÉ

BORBÉLY-MACZKY EMIL
(1887-1945)

POLITIKAI ÉLETRAJZ

TÉMAVEZETŐ:

DR. RAINER M. JÁNOS, AZ MTA DOKTORA, EGYETEMI TANÁR (EKE)

EGER
2019

„Egyáltalán nem az íróasztal, de az élet főispánja kívánok lenni!”

(Borbély-Maczkó Emil főispáni székfoglaló beszéde, 1930.)

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
A historiográfiai kontextus	8
Az életrajzírás módszertana – rövid áttekintés	18
Családi háttér és ifjúkor	35
A származás problematikája és az első generáció	35
A második generáció	42
Katonaévek – az első sikerek	51
Szolgálat békeidőben.....	51
A háború első szakasza – frontszolgálat keleten	56
Frontszolgálat délnyugaton és hazatérés	82
Az országos és vármegyei közéletben.....	86
Katonából földbirtokos	86
Először a parlamentben	98
Először a vármegye élén.....	109
A fajvédők táborában.....	119
Másodszor a parlamentben	138
A karrier kiteljesedése – másfél évtized a vármegye élén.....	159
A politizáló főispán	159
A vármegye első embere	179
A szociális főispán.....	190
Az országmozgósítási és közellátási kormánybiztos.....	204
Az utolsó hónapok intézkedései	210
A karrier vége és az utolsó hónapok	223
Letartóztatások és a gyilkosság	223

Kísérlet a gyilkosság kivizsgálására	230
A gyilkosság interpretációi.....	238
Összegzés és kitekintés	248
Életrajzi kronológia	264
Ábrák, képek és térképek jegyzéke	273
Felhasznált források és szakirodalom.....	276

Bevezetés

Vitéz lévai Borbély-Maczkó Emil a két világháború közötti magyar politikai élet egyik jellegzetes, mégis kevésbé ismert alakja. Pályafutásában megtalálhatóak a korszak különféle ismertetőjegyei és sajátosságai. Jelen disszertációban arra törekszem, hogy bemutassam a sikeres katona, az országosan ismert és elismert politikus, valamint a legnagyobb vármegye tisztikara és lakossága által megbecsült főispán portréját.

A téma fontosságát és újdonságát az adja, hogy a történetírás – kiemelten a helytörténeti munkák – az 1945-ben bekövetkezett halála után szinte egyáltalán nem foglalkoztak Borbély-Maczkó Emil életútjával és tevékenységével. Bár ebben nyilvánvalóan a tudatosság is szerepet játszott, mégis súlyos hiányosságként lehet említeni a történeti feldolgozás elmaradását. Ebből fakadóan az a néhány munka, amelyben említést tesznek róla, rendkívül adatszegény, rövid terjedelmű és több pontatlanságot is tartalmaz. Az elmúlt évtizedekben egyetlen komolyabb életrajzi áttekintés készült Borbély-Maczkó Emilről, a miskolci és borsodi helytörténész Dobrossy István munkája nyomán. A *Miskolc írásban és képekben* című tudományos ismeretterjesztő várostörténeti sorozat negyedik kötetében (Miskolc, 1997.) a szerző vármegyei és miskolci főispánokról közölt egy-egy rövid életrajzi szemelvényt. Nem maradhatott ki a sorból Borbély-Maczkó sem, vázlatos biográfiája azonban messze nem tükrözi azt a sokrétű és sokoldalú pályafutást, amelyet a főszereplő befutott. A következő években született történeti szakmunkák némelyike ugyan említést tett az egykori főispánról, de a hivatkozásokban közölt szócikkek szinte minden esetben a fenti rövid életrajz kivonatát jelentették.

A hajdani főispán kapcsán szinte kizárólag az 1945-ös meggyilkolása maradt fent a lokális köztudatban, ám fogva tartása, állítólagos szökése és kivégzése mai napig nem tisztázott. Ennek oka egyfelől a szakirodalom általi feldolgozottság hiánya, másfelől pedig a korabeli vezetés egyértelmű és alternatívát nem engedélyező álláspontja, miszerint nyilas és németbarát bűntársai szöktették meg, és gyilkolták meg. Az ügyet ekkor nem vizsgálták ki, és a körülményeket később sem tisztázták, így a haláleset kapcsán számos legenda született, amelyek mai napig is élénken élnek a város idősebb lakóinak tudatában. Előrebocsátom, a dolgozat végén én sem tudom minden kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a nyilasok gyilkolták meg az egykori főispánt, vagy a rendőrség és egyéb fegyveres karhatalmi alakulatok álltak bosszút.

Felmerülhet a kérdés, érdemes-e egyáltalán Borbély-Maczkó Emil karrierjével és munkásságával a fent említett áttekintésnél részletesebben foglalkozni. Erre egyértelmű igennel lehet válaszolni, melyet – reményeim szerint – jelen disszertáció megfelelően alátámaszt.

Az értekezésemet az alábbi sorsfordító kérdések és témakörök köré építettem:

1. a Heves vármegye közéletéhez több személyes kapcsolattal kötődő Maczkó-család legfiatalabb fiúgyermeke miért hagyta el kamaszkorában az ismert közeget és választotta az ismeretlen katonai pályát és Erdélyt;
2. milyen szocializációs közeget jelentett a századforduló utáni magyar királyi honvédség;
3. hogyan alapozta meg katonai hírnevét Borbély-Maczkó Emil az első világháború során;
4. milyen személyes és egyéb okok vezettek oda, hogy egy elismert, többszörösen kitüntetett, sikeres karrierre hivatott katona harminc évesen a nyugdíjaztatás mellett döntött;
5. milyen egyéni motivációknak köszönhető Borbély-Maczkó Emil érdeklődése az országos politika és közélet iránt, mikor ez a terület korábban egyáltalán nem érdekelt, sőt egyenesen taszította;
6. hogyan került Borsod, Gömör- és Kishont vármegyék élére;
7. miért tekinthető főispáni beiktatása országos jelentőségű politikai eseménynek;
8. milyen erkölcsi meggyőződés vezetett oda, hogy alig egy év után lemondjon arról a pozícióról, amit saját maga is a legtesthezálóbbnak tartott;
9. hogyan vált Gömbös Gyula egyik bizalmasává és barátjává, valamint a fajvédő szervezkedés egyik vezetőegyeniségévé;
10. menekülési utat vagy a kiteljesedés lehetőségét jelentette másodszori főispáni kinevezése;
11. hogyan vált szűk másfél évtized alatt Borsod vármegye legismertebb és megkerülhetetlen vezetőjévé;
12. a második világháború alatti döntései mennyiben befolyásolták karrierjét és életének utolsó hónapjait.

Fontosnak tartom kiemelni azt a dilemmát, amellyel az életút megismerése után szembesültem. A források feldolgozása után kétféle életrajzi ismertetés is reálisnak és célszerűnek tűnt, egyfelől a „hagyományos” kronologikus felépítés, másfelől a problémaközpontú megközelítés. Végül hosszas gondolkodás után egy hibrid megoldást próbáltam megvalósítani az értekezésben, amellyel érzékeltetni kívántam a karrier két, egymástól elkülönülő dimenzióját. Az életpálya első szakaszában (ifjúkor, katonaévek, bekapcsolódás az országos politikai közéletbe) tudatos karriertervezésről és –építésről nem lehet beszélni. A szülői házból való menekülés, a katonai pálya iránti erősödő vonzalom, a háborús évek parancskövetése, majd az útkeresés időszaka szinte egyértelműen kijelölte a kronologikus rendet követő narratívát. Egyfajta sodródás volt

ez, időben lineárisan előrehaladva, mindenféle elágazódás és ciklikusság nélkül. Bár ezen egységben is törekedtem a problémaközpontú ismertetésre, így a családi háttér, a bótai közeg, a fajvédő mozgalom, a választások tágabb kontextusa, a társadalmi szervezetek átalakítási kísérletei egyfajta külön mikrotematikát alkotnak a kronologikus narratívában. Ellenben második főispáni kinevezésével a karrier kiteljesedett, és egy közel másfél évtizedes „nyugalmi” korszak következett. Ebből kifolyólag ezen hosszú időszak vizsgálatakor lehetőségem volt arra, hogy kicsit elvonatkoztassak a kronologikus rendtől, és az életszakaszt tematizálva tárgyaljam tovább. Így külön egységekben bontakozik ki előttünk a politizáló főispán, a vármegyei vezér, a szociálisan érzékeny és aktív vezető képe. A húszéves főispáni évfordulóra kiadott jubileumi kötet egyébiránt teljes egészében az utóbbi módszer alapján mutatja be Borbély-Maczkyt, de a számos párhuzamosság, valamint a nehezen kialakított és olykor véleményes tematikai rend kissé zavaros életpálya-rekonstrukciót eredményezett. Emiatt is jutottam arra a következtetésre, hogy a két jelentős szakaszból álló karriert két egymástól eltérő narratívával igyekszem elemezni.

Célom jelen életrajzzal az, hogy – amennyire lehetséges – objektív módon bemutassam a választott főszereplőn keresztül, milyen kihívások értek/érhettek egy, a magyar közéletben aktív szereplőt a két világháború közötti időszakban, és az erre adott válaszok hogyan befolyásoltak egy életpályát. Borbély-Maczky Emil példáján keresztül igyekszem bemutatni, hogy ebben az időszakban milyen karrierépítési lehetőségek álltak rendelkezésre egy vidéki, tehetséges ember számára. A dolgozat megszületésének legfontosabb motivációját tehát az a meggyőződés jelentette, hogy bár az életút viszonylag korán, alig ötvennyolc évesen, 1945. március végén erőszakos módon befejeződött, Borbély-Maczky Emil története különböző formákban azóta is tovább él.

A historiográfiai kontextus

Borbély-Maczky Emil karrierje és munkássága csak a legtágabb történeti kontextus ismeretében vizsgálható és értelmezhető. Mivel életpályája rendkívül szerteágazó területekre terjedt ki, így életrajza széles forrásbázisra és szakirodalmi háttérre épült.

Sem a Maczky család, sem Borbély-Maczky Emil nem hagyott önálló levéltárat vagy gyűjteményt az utókorra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy primer források ne állnának rendelkezésre. Sőt, kifejezetten gazdag iratanyagot lehet összegyűjteni az egykori főispánhoz kapcsolódón. Elsőként kell említeni a *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárának és Heves Megyei Levéltárának* állományát, melyek a családi háttérre és a főispáni tevékenységre vonatkozó forrásokat őrzik. Utóbbi esetében rendkívül szerteágazó és erősen hiányos az iratanyag. Bár a levéltári rendszerben külön állagot alkotnak a főispáni iratok (MNL BAZML IV. 801., 802., 1901.), ezekből önmagában nem lehet megismerni a vármegyei vezető munkásságát és tevékenységét. Az iratanyag legnagyobb részét a hivatalos levelezés teszi ki, melyek leginkább a szabadságolásra, a minisztériumokkal való kapcsolattartásra (feladat kiosztás és -végrehajtás) és a személyes jellegű eseményekre (meghívó beiktatásra, eskütétel, lemondás felajánlása) vonatkoznak. A hivatal működésére és a közigazgatás egészének irányítására az előbbieken túl kiegészítő (gyakran hiánypótló) információkat lehet találni a belügyminiszteri, alispáni, főszolgabírói és községi iratokban, a törvényhatósági bizottság üléseinek jegyzőkönyveiben, a helytörténeti aprónyomtatványok gyűjteményében, valamint az igazolási eljárások anyagaiban. Szintén a munkásságához kapcsolódó iratokat őriz a miskolci *Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye*.

A katona évekről és az első világháborús szerepvállalásról a *Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában* található tiszti személyi adatlapjából, valamint a magyar királyi 5. és 9. honvéd-huszárezredek iratanyagából lehet tájékozódni. Jelentős forrásértékkel bír az ifjú főhadnagy harctéri naplójának másodpéldánya, melyet az 1914. augusztus 10-i bevonulástól kezdve, kisebb-nagyobb megszakításokkal, november 6-ig vezetett. Ebből rekonstruálható az ezred útvonala, a fronton átélt nehézségek és saját személyes történetének egy rövid metszete. Sajnos úgy tűnik nem volt módja a teljes frontszolgálat alatt naplóját vezetni, így csupán az első néhány hónap eseményei és gondolatai ismerhetők meg.

1940-ben a vármegye emlékkönyvet (*Vitéz Borbély-Maczkó Emil húszesztendeje a magyar közéletben. Miskolc, 1940.*) állított össze és adott ki annak apropóján, hogy éppen húsz esztendőt töltött el Borbély-Maczkó Emil a magyar közéletben. A kötet szerkesztői arra vállalkoztak, hogy a teljes életpályát áttekintsék, így katonatársaktól, közeli munkatársaktól és barátoktól olvashatunk egy-egy visszaemlékezést az életpálya valamely szegmensére vonatkozóan. A szerzők között találjuk mások mellett Uzdóczy-Zadravecz Istvánt, Antal Istvánt, Endre Lászlót, Imrédy Bélát és Szeder Jánost is. Az emlékkönyv hangvétele és témaválasztása rendkívül szubjektív, de érdekes adalékokat és leírásokat tartalmaz a karrier egyes állomásairól.

Életének utolsó hónapjaihoz, emlékezetéhez és az egyes rokonok későbbi sorsához kapcsolódó iratokat őriz az előbbieken túl az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára* is. Ebben a gyűjteményben maradt meg írásos nyoma annak, hogy Borbély-Maczkó Emilt háborús bűnösnek tartották számon, valamint az itt található jelentésekből és jegyzőkönyvekből lehet rekonstruálni keresztfiának és unokaöcsének, Maczkó Lászlónak és ifj. Maczkó Bélának a sorsát.

Külön forráscsoportot alkotnak a korabeli újságcikkek, melyek szinte a teljes életpálya vonatkozásában közöltek tudósításokat és véleményeket. Nélkülözhetetlen információkat tartalmaztak az országos (különösen a *8 Órai Újság, Az Est, Budapesti Hírlap, Népszava, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Szózat*), valamint a helyi napi- és hetilapok (különösen az *Eger, Egri Népujság, Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, Magyar Élet, Magyar Jövő, Miskolc, Reggeli Hírlap*). Külön ki kell emelni a *Magyar Távirati Iroda* különféle hírcsoportjaiban (*Bizalmas értesítések, Házi tájékoztató, Heti kiadás, Ki nem adott közlemények, Kül- és belpolitikai kiadás, Lapszemle, Magyar Országos Tudósító, Napi tudósítások*) található közleményeket és tájékoztatókat.

Szintén értékes forrásbázist jelentettek a *népszámlálási adattárak, a gazdacímtárak, Magyarország Tiszti Cím- és Névtárai, a Belügyi és Rendeleti (1924-től Honvédségi) Közlönyök, a nemzetgyűlési és országgyűlési almanachok és naplók, valamint az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés gyűjteménye.*

Külön szólni kell Kerkayné Maczkó Emese és Kő Pál (Pataky/Maczkó Levente) segítőkészségéről és felbecsülhetetlen értékű családi gyűjteményéről. A két unokatestvérnek személyes emlékei ugyan nem nagyon vannak apjuk nagybátyjáról, mégis rajtuk keresztül tovább élt a családi emlékezet és hagyomány. Előbbivel elektronikusan (több évtizede az amerikai New Jersey államban él), míg utóbbival

postai úton közel száz levelet váltottunk, melyben újabb és újabb adalékokat és forrásokat küldtek el nekem magángyűjteményükből. Levelezésünk során lehetőség volt arra is, hogy bizonyos homályos kérdéseket tisztázzunk, vagy adott esetben együtt gondolkodjunk. Mindketten, egymástól függetlenül, már jóval a megkeresésem előtt igyekeztek maradandóvá tenni családjuk emlékét. Kő Pál saját gyűjteményének nagy részét átadta a *Hevesi Helytörténeti Gyűjteménynek*, melyből kezdeményezésére Gyimesiné Gömöri Ilona 2011-ben családtörténeti kiállítást szervezett. Kerkayné Maczky Emese az elmúlt évtizedekben szorgalmasan gyűjtötte az összes családi vonatkozású iratot, levelet, képet és információt, melyeket *Családi krónikák* munkacímmel összegzett. Emellett anyjának, Kolossváry Erzsébetnek a visszaemlékezéseit és naplóját is rendszerezte, amely kéziratot az interneten is közzétett. Ezek leginkább a család még élő tagjainak szóló történeteket tartalmazzák, de nélkülözhetetlen forrást jelentett Borbély-Maczky életével és rokonságával kapcsolatban. Egyébként is köszönet illeti őket, hiszen az első kapcsolatfelvételtől egészen jelen disszertáció benyújtásáig segítették munkámat. Ez a történet, az ő történetük is.

Borbély-Maczky Emil életpályájának tágabb kontextusba helyezését segítették az elmúlt évtizedekben megjelent történeti szakmunkák. A Maczky család eredetével és történetével foglalkozó munkák közül ki kell emelni Nagy Iván (*Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 1-12. kötet és Pótlék kötet. Budapest, 1857-1868.*), Orosz Ernő (*Heves-és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906*), és Kempelen Béla (*Magyar nemes családok Budapest, 1911-1932.*) genealógiáját, valamint Gerő József (*A M. Kir. Belügyminiszter által igazolt nemesek, 1867-1937. Budapest, 1938.*) adatgyűjtését. A családtagok közéleti szerepvállalását a *Heves megye történeti archontológiájából* (Eger, 2011.) lehet részlegesen megismerni. A Bán Péter szerkesztette vaskos kötetben a vonatkozó egységeket Nemes Lajos (*Tisztviselői adattár, 1824-1849.*), Pap József (*Egri császári-királyi megyehatóság tisztikara, 1849-1860.; Heves és Külső-Szolnok vármegye tisztikara, 1861-1867.; Heves és Külső-Szolnok vármegye tisztikara, 1867-1918.; Heves (és Külső-Szolnok) vármegye tisztikara, 1872-1918.*) és Kozma György (*Heves megye tisztikara, 1919-1950.*) állították össze. Szintén ebben a kötetben olvasható egy-egy rövid életrajzi szócikk id. Maczky Emilről és legidősebb fiáról, Györgyről. A családtörténetével kapcsolatban 2017-ben jelent meg egy átfogó jellegű és összegző

igényű tanulmányom (*A Maczky család Heves vármegye szolgálatában. Eger, 2017.*) a Rainer M. János hatvanadik születésnapjára készített ünnepi kötetben.

Borbély-Maczky Emil fiatalkorát és katonai pályafutását nem lehet értelmezni az első világháborúval és a magyar királyi honvédséggel foglalkozó szakmunkák ismerete nélkül. Az ország háborús szerepvállalását, az előzményeket és a belpolitikai eseményeket általánosságban tárgyalja többek között Galántai József (*Az I. világháború. Budapest, 2000.*), Hajdú Tibor és Pollmann Ferenc közös monográfiája (*A régi Magyarország utolsó háborúja, 1914-1918. Budapest, 2014.*), valamint Bihari Péter több tudományos ismeretterjesztő (több szerzővel együtt – *Magyarország az I. világháborúban. Budapest, 2010.*) és szakmai munkája (*Lövészárkok a hátszágban. Budapest, 2008.* és *1914. A nagy háború száz éve. Budapest, 2014.*). Szintén nélkülözhetetlenek azon írások és visszaemlékezések, melyek Borbély-Maczky Emil alakulatairól szólnak. Általánosságban a lovas fegyvernem történetét Balla Tibor foglalta össze részletesen (*A magyar királyi honvéd lovasság, 1868-1914. Budapest, 2000.*), a tisztikar és honvédség társadalmi összetételét vizsgálta mások mellett Hajdu Tibor (*A magyar katonatiszt, 1848-1945. Budapest, 1989.* és *Tisztikar és középosztály, 1850-1914. Budapest, 1999.*) és Szakály Sándor (*Honvédség és tisztikar, 1919-1947. Budapest, 2002.*). Az 5. honvéd-huszárezred történetét Görgey Miklós (*A volt. m. kir. kassai 5. honvéd-huszárezred története 1868-tól 1918-ig. Budapest, 1935.*), a 9. marosvásárhelyi huszárezredét pedig Koszta István (*Huszártörténet. Csíkszereda, 2008.*) dolgozta fel. A visszaemlékezések közül kettőt szeretnék kiemelni, Ehrlich Géza naplóját (*HIM HL II. C. 675. 11.*) és Hegedüs Pál feljegyzéseit (*HIM HL TGY 869.*), amelyek egészében nem kerültek kiadásra, így csupán a *Hadtörténelmi Levéltárban* találhatóak meg. Mivel mindketten egy alakulatban szolgáltak Borbély-Maczkyval, így bejegyzéseikből kiegészítő információkat lehet gyűjteni.

A politikai szerepvállalás kapcsán rendkívül bőséges a felhasználható irodalom. A két világháború közötti magyar politikai rendszert több tanulmányában, könyvében elemezte Romsics Ignác (*többek között: Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve. Budapest, 1982.; A bethleni konszolidáció állam- és kormányzati rendszere. In: Egy letűnt korszakról. Szerk.: Sánta Ilona. Budapest, 1987.; Múltról a mának. Budapest, 2004.; A Horthy-korszak. Budapest, 2017.*), valamint szerkesztett egy tanulmánykötetet a huszadik század első felének magyar jobboldali hagyományáról (*A magyar jobboldali hagyomány. Budapest, 2009.*). A Horthy-korszak képviselőházáról

2002-ben jelent meg Pesti Sándor monográfiája (*Az újkori magyar parlament. Budapest, 2002.*), míg a felsőházról Püski Levente írt az ezredfordulón történeti áttekintést (*A magyar felsőház története, 1927-1945. Budapest, 2000.*). Utóbbi szerző többéves kutatómunkájának eredményeként 2015-ben jelent meg a *Magyar országgyűlések története* könyvsorozatban a két világháború közötti időszak parlamentjének alapos, precíz és átfogó ismertetése (*A Horthy-korszak parlamentje. Budapest, 2015.*). Külön ki kell emelni, hogy a két világháború közötti főispáni pozíció és személyi állomány politikai-, társadalomtörténeti feldolgozására egyedül Takács Tibor vállalkozott, egy 2000-ben megjelent tanulmányában. (*A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. Századok, 2000/5. 1029-1101.*) A hiánypótló elemzést azonban nem követték újabb és újabb mélyfúrások ezen tisztviselők vonatkozásában.

A választási rendszerről, a választójogról és a választásokról számtalan kiváló tanulmány és könyv jelent meg az utóbbi évtizedekben. Mivel Borbély-Maczkó Emil a korszak összes nemzetgyűlési és országgyűlési választása kapcsán érdekelt volt (1920-ban és 1926-ban képviselőjelöltként, a többi esetben főispánként a vármegyei voksolások legfőbb koordinátoraként), így a Földes György és Hubai László által szerkesztett *Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010.* című kötet tanulmányainak ismerete elengedhetetlen volt. Kettejük vállalkozása folyamatosan bővült a legfrissebb voksolások elemzésével, emiatt már harmadik kiadásánál jár. Utóbbi szerzőnek több olyan publikációja is született az elmúlt bő két évtizedben, amelyek ezekkel a témákkal foglalkoztak (*Választók és választói jog Magyarországon (1920-1947). Társadalmi Szemle, 1998/7. 105-117.*; Hubai László: *Parlamenti választások és politikai rendszer a Horthy-korban. In: Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések. Szerk.: Püski Levente – Valuch Tibor. Debrecen, 2002. 89-106.*). Külön ki kell emelni a háromkötetes *Magyarország XX. századi választási atlaszát (1920-2000. Budapest, 2001.)*, amelyek országosan, választókerületekre és nagyobb településekre lebontva tartalmazzák a rövid huszadik század választási eredményeit.

Hasonlóan széles választék áll a kutatók rendelkezésére a korszak pártjainak, ideológiáinak és irányzatainak vizsgálatakor. Vida István főszerkesztésében 2011-ben jelent meg az 1846 és 2010 között parlamentbe jutott pártok rövid ismertetéseit tartalmazó lexikon (*Magyarországi pártok politikai lexikona, 1846-2010. Budapest,*

2011.). Alapvető forrást jelentenek a korabeli pártok programjai, melyek a *Magyarországi pártprogramok* sorozat második kötetében jelentek meg (*Magyarországi pártprogramok, 1919-1944. Szerk.: Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc*). Borbély-Maczky politikai pályafutása kapcsán ebből a szerteágazó irodalomból egyfelől külön ki kell emelni az Egységes Párt megszületésének és működésének kezdeti időszakával foglalkozó tanulmányokat (*Barta Róbert: Az Egységes Párt parlamenti képviselőinek társadalmi összetétele az 1920-as években. In: Hatalom és társadalom a 20. századi magyar történelemben. Szerk.: Valuch Tibor. Budapest, 1995. 404-418.; Sipos József: Az Egységes Párt megalakításának történeti problémáiról. Múltunk, 2002/1. 243-256.; Barta Róbert: Az Egységes Párt létrejötte. In: Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára. Szerk.: ifj. Barta János – Pallai László. Debrecen, 2004. 321-335.*), másfelől a karrier nagyobb részét befolyásoló fajvédő mozgalmat. Ez utóbbinak magyarországi jelenlétéről és jelentéséről Gyurgyák János írt eszmetörténeti áttekintését (*Magyar Fajvédők. Budapest, 2012.*), valamint tágabb kontextusban elemezte a magyar nemzeteszme és nacionalizmus történetéről közreadott részletes áttekintésében (*Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története. Budapest, 2007.*). A fajvédő mozgalom politikai tevékenységével Paksa Rudolf foglalkozott a legtermékenyebben, hiszen a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártról tudományos (*A Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt megalakulása és a fajvédők programja. Sic Itur ad Astra, 2005/3-4. 59-88.*) és ismeretterjesztő (*Jobboldali radikalizmus a Horthy-korszak első éveiben. Rubicon, 2010/4-5. 17-124.*) tanulmányt is közreadott. Ezzel párhuzamosan előbb rövidebb formában összefoglalta a harmincas és negyvenes évek szélsőjobboldali mozgalmainak történetét (*Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930-as és 1940-es években. In: A magyar jobboldali hagyomány, 1900-1948. Szerk.: Romsics Ignác. Budapest, 2009. 275-304.*), majd egy teljes kötetben (*A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012.*) adott átfogó képet tágabb időmetszetben a szélsőséges jobboldali szerveződésekről.

Szintén a jobboldali radikális szerveződéseket vizsgálták egy 1992-es tudományos tanácskozás előadásai alapján készült tanulmánykötet szerzői (*Jobboldali radikalizmus tegnap és ma. Cikkek, előadások. Szerk. Feitl István. Budapest, 1993.*), valamint szűk két évtizeddel később Vonyó József is (*Jobboldali radikálisok Magyarországon, 1919-1944. Pécs, 2012.*). Ezen politikai irányzat két legjelentősebb

társadalmi szervezetéről évtizedekkel korábban született egy-egy átfogó ismertető (*Dósa Rudolfné: A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet, 1918-1944. Budapest, 1972.; Zinner Tibor: Az ébredők fénykora, 1919-1923. Budapest, 1989.*), ezek megfelelő kritikai megjegyzésekkel a mai napig is jól használhatóak.

A két világháború közötti korszak politikusaikról számos életrajz született, melyek többsége a főszereplőn túl az adott időszakról átfogó politikatörténeti elemzést vagy különféle politikai csoportok ismertetését is magában foglalták. A teljes igénye nélkül ki kell emelni Hajdu Tibor *Károly Mihályról (Budapest, 1978.)*, Borsányi György *Kun Béláról (Budapest, 1979.)*, Romsics Ignác *Bethlen Istvánról (Budapest, 1991.)*, Ormos Mária *Kozma Miklósról (I-II. kötet. Budapest, 2000.)*, Pritz Pál *Bárdossy Lászlóról (Szeged, 2001.)*, Gergely Jenő és Vonyó József *Gömbös Gyuláról (előbbi: Budapest, 2001., utóbbi: Budapest, 2014.)*, Ablonczy Balázs *Teleki Pálról (Budapest, 2005.)*, Paksa Rudolf és Karsai László *Szálasi Ferencről (előbbi: Budapest, 2013., utóbbi: Budapest, 2016.)*, Turbucz Dávid *Horthy Miklósról (Budapest, 2014.)*, Kerepeszki Róbert *Darányi Kálmánról (Budapest-Pécs, 2014. és 2018.)* írt biográfiáját. Ezek többségét a következő alfejezetben módszertani szempontból is ismertetem.

Borbély-Maczky Emil két részletben (1922-1923, 1930-1944) bő másfél évtizedig vezette az ország egyik legnagyobb közigazgatási egységét, Borsod, Gömör és Kishont vármegyéket. Bár tevékenységéről csak elvétve írnak a helytörténeti munkák szerzői, mégis fontos kiindulási alapot jelentenek ezen művek. A vármegyék történetét, gazdasági és társadalmi viszonyait többen is feldolgozták ezek közül kiemelendők Borovszky Samu (*Gömör-Kishont vármegye, Budapest, 1903.; Borsod vármegye. Budapest, 1909.*) leírásai, valamint a Csíkvári Antal szerkesztésében kiadott többszerzős vármegyei szociográfia (*Borsod vármegye. Borsod, Gömör és Kishont k. e. e. vármegyék. Budapest, 1939.*). Bár a tematika és az uralkodó történetírói szemlélet alapvetően meghatározta a kiválasztást és közlést, mégis kritikai vizsgálat mellett jól használható Beránné Nemes Éva és Román János ötkötetes forráskiadványa (*Források a borsodi és miskolci munkásmozgalom történetéhez, I-V. kötet. Miskolc, 1975-1984.*). Kiemelendő továbbá Csizmadia Andor monográfiája, melyben a magyar közigazgatás történetét tekintette át a 18. századtól 1950-ig (*A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976.*).

Lakóhelye kapcsán nélkülözhetetlen adalékok ismerhetők meg az Ózdról (főként annak környékéről) szóló helytörténeti munkákból. Ki kell emelni Nagy Károly

(*Ózd város és környéke. Ózd, 1999.*), Dobosy László (*Ózd és térsége. Budapest, 2003.; Ózdi kistérség. Ózd, 2007.*) és Dobi Sándor (*Ózd 700 éves. Ózd, 1972.*) tudományos és ismeretterjesztő műveit. A helyi gyár és társadalom kapcsolatához a Berend T. Iván szerkesztette *Az Ózdi Kohászati Üzemek története (Ózd, 1980.)*, és a Nagy Péter által írt *A Rima vonzásában (Budapest, 2016.)* című monográfiák tartalmaznak releváns információkat.

A vármegye központja és a főispáni lakás Miskolcon volt, így Borbély-Maczky Emil és felesége aktív résztvevőjévé vált a város köz- és társadalmi életének. A település története kapcsán elsőként kell említeni Dobrossy Istvánt, aki évtizedeken keresztül volt a helytörténészek meghatározó alakja, és számos monográfia, valamint szaktanulmány fűződik nevéhez a város és a vármegye vonatkozásában. Dobrossy koordinálásával készült el a Miskolc történetét kezdetektől 1949-ig komplex módon feldolgozó sorozat, melynek utolsó két kötetében (*Miskolc története, V. 1-2. kötet. 1918-1949-ig. Miskolc, 2007.*) – Stipta Istvánnal együtt – szerkesztőként is közreműködött. Szintén kiemelkedő vállalkozásnak számított a város történetének ismeretterjesztő formában való közreadása. A *Miskolc írásban és képekben* című sorozat kötetei (*Miskolc, 1994-2003.*) nem klasszikus szakkönyvek, azonban ezen szövegek ismerete is segíti a helytörténettel foglalkozó kutatókat. Dobrossy István jelentős munkásságán kívül meg kell említeni a 19-20. századi helyi viszonyokkal foglalkozó történészek közül - a teljesség igénye nélkül – Beránné Nemes Évát, Csíki Tamást, Fazekas Csabát, Kapusi Krisztiánt, Kis Józsefet, Lehoczky Alfrédot, Marjalaki Kiss Lajost, Rémiás Tibort, Somorjai Lehelt, Stipta Istvánt, Thurzó Nagy Lászlót és Tóth Pált. A város és vármegye történetének tudományos igényű feldolgozását, valamint a kutatások közzétételét teszik lehetővé a *Herman Ottó Múzeum* és a *Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárának* évkönyvei és egyéb kiadványai.

A főispáni tevékenység sokrétűsége miatt számtalan egyéb terület és tudományág szakirodalmát is fel kellett használni. A barlanglakások leírásához és az ott lakók életkörülményeihez Bakó Ferenc (*Bükki barlanglakások. Miskolc, 1977.; Népi kőépítkezés a Kárpát-medencében. Agraria, XXI. évf., 1985. 225-251.*), Mednyánszky Miklós (*Magyarországi barlanglakások. Budapest, 2009.*), Mezey Margit (*Barlanglakók. Zöldkereszt, 1934/1-2.*) és Szabó Zoltán (*Cifra nyomorúság. Budapest, 1938.*) munkáit lehet elsősorban megemlíteni; a dél-borsodi ármentesítési munkálatok tágabb kontextusba helyezését Ihring Dénes (*A magyar vízszabályozás története. Budapest,*

1973.) és Somogyi Sándor (*A XIX. századi folyószabályozások és ármentesítések földrajzi és ökológiai hatásai Magyarországon. Budapest, 2000.*) vonatkozó művei segítették, míg az ONCSA-program vármegyei és országos tevékenységéhez Berey Katalin (*Az ONCSA akció munkássága. Szociológiai füzetek 25. Budapest, 1980.*), Hámori Péter (*ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap). Egy szociálpolitikai és építészeti kísérlet Magyarországon 65 év távlatából. Országépítő, 2004/2. 5-12.*), Megyeri Anna (*Az ONCSA (Országos Nép és Családvédelmi Alap) segítő munkája Nagykanizsán 1941-1945 között. In: Zalai Múzeum 7. Szerk.: Kunics Zsuzsa. Zalaegerszeg, 1997. 177-182.*) és Tárkányi Ákos (*Európai családpolitikák: a magyar családpolitika története. Demográfia, 1998/2-3. 233-268.*) munkáit lehet kiemelni.

A második világháború nemcsak az ország történetében hozott radikális változást, hanem Borbély-Maczkó Emil életében is. Immáron nem csak vármegyéjének mindennapi ügyeit kellett intéznie, hanem egy jóval nagyobb régiónak, a VII. hadtestparancsnokságnak (a borsodi, hevesi és nógrádi területeknek) lett országmozgósítási és közellátásért felelős kormánybiztosa. A háború magyar vonatkozásainak különböző aspektusait, valamint a magyar honvédség katonai szerepvállalását vizsgálta Dombrády Lóránd és Tóth Sándor (*A Magyar Királyi Honvédség, 1919-1945. Budapest, 1987.*), Gosztonyi Péter (*Magyarország a II. világháborúban, 1-3. kötet. München, 1984.; A magyar honvédség a második világháborúban. Budapest, 1992.*), Romsics Ignác (*Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2011.*) és Ungváry Krisztián (*Budapest ostroma. Budapest, 1998.; A második világháború. Budapest, 2005.; Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2010.*). A lengyel menekültek kérdését általánosságban Kapronczay Károly vizsgálta (*Lengyel menekültek Magyarországon. Budapest, 2009.*), míg helyi vonatkozásairól Gebei Sándor (*Lengyel katonai menekültek Egerben, 1939-1944. In: Archivum – A Heves Megyei Levéltár közleményei, 19. Szerk.: Csiffáry Gergely. Eger, 2010. 215-227.*) és Lagzi István (*Adatok az egri lengyel katonai tiszti tábor történetéhez, 1939-1945. In: Az Egri Múzeum Évkönyve. XV. Szerk. Bakó Ferenc. Eger, 1977. 293-333.; Adatok a lengyel katonai és polgári menekültek Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezésének történetéhez. In: Borsod Levéltári Évkönyv, I. Szerk.: Román János. Miskolc, 1977. 173-197.*) írtak egy-egy tanulmányt, Szabó Jolán pedig összeállított egy forráskiadványt (*Lengyel menekültek - Uchodzczy polscy. Válogatás a Heves Megyei Levéltár dokumentumaiból. 1939-1944. Eger, 2000.*).

A két világháború közötti magyarországi antiszemitizmusról és a háború alatti zsidóüldözésről az elmúlt három évtizedben jelentős szintézisek láttak napvilágot, melyek közül ki kell emelni Gyurgyák János eszmetörténeti szintézisét (*A zsidókérdés Magyarországon. Budapest, 2001.*), Ungváry Krisztián monográfiáit (*A Horthy-rendszer mérlege. Pécs–Budapest, 2013.*; *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Budapest, 2016.*), valamint a Randolph L. Braham által írt és szerkesztett több kötetes műveket (*The Holocaust in Hungary, I-II. New York, 1981.*; ennek fordítása: *A magyar Holocaust, 1-2. kötet. Budapest–Wilmington, 1988.*; *A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon, 1-2. kötet. Budapest, 1997.*; *A magyarországi Holocaustot földrajzi enciklopédiája. I-III. kötet. Budapest, 2007.*; *Kovács Andrással közösen: The Holocaust in Hungary: Seventy Years Later. Budapest–New York, 2016.*).

A német megszállás és a nyilas uralom történetét, valamint utóbbi politikai irányzatot dolgozta fel a korszak ideológiájának megfelelően többek között Teleki Éva (*Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16. – 1945. április 4. Budapest, 1974.*), Lackó Miklós (*Nyilasok, nemzetiszocialisták, 1935-1944. Budapest, 1966.*) és Karsai Elek („*Szálasi naplója*”. *A nyilasmozgalom a II. világháború idején. Budapest, 1978.*), valamint modern szemlélettel Paksa Rudolf (*Magyar nemzetiszocialisták. Budapest, 2013.*) és Paksy Zoltán (*Nyilas mozgalom Magyarországon, 1932-1939. Budapest, 2013.*).

Borbély-Maczkó Emil utolsó hónapjai és halála kapcsán Kis József közölt 2017-ben egy áttekintést (*A Borbély-Maczkó-eset – gyilkosság kivizsgálás nélkül. Történelem és muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon, 2017/1-2. 40-56.*), ezen kívül Fiala Ferenc (*Marschalkó Lajossal közösen: Vádló bitófák. A magyar nemzet igazi sírásói. London, 1958.*; *Egyszerű történet és egyéb históriák. San Francisco, 1986.*), Karsai Elek (*Ítélt a nép. Budapest, 1977.*) és Pelle János (*Az utolsó vérvádak. Az etnikai gyűlölet és a politikai manipuláció kelet-európai történetéből. Budapest, 1996.*) munkáiban lehet különféle magyarázatokat és utalásokat olvasni. Ezeket részletesen ismertetem a vonatkozó alfejezetben.

A fenti áttekintésben szereplő források és történeti munkák jelentik disszertációm szakirodalmi bázisának nagyobb részét. Bár ezek nem mindegyikére hivatkoztam a későbbiekben, a korszak és a karriert körülvevő világ megértéséhez nélkülözhetetlenek voltak, így mindenképpen említést érdemeltek, így egészben. A disszertáció egyes alfejezeteiben tárgyalt problémák kapcsán olyan tanulmányokat és monográfiákat is felhasználtam, amelyek ebben az áttekintésben nem szerepelnek,

mivel az életpálya egy-egy kisebb vagy speciálisabb metszetét segítik kontextualizálni. Ezek tételes felsorolására – a lábjegyzeteken túl – a felhasznált irodalom listájában került sor. A szakmunkákon kívül számtalan olyan tudományos ismeretterjesztő és egyéb tematikájú szöveget lehetne még felsorolni, amelyekből inspirációt nyertem, ezek azonban tematikailag nem feltétlenül illenek bele ebbe szakirodalmi áttekintésbe, így részletezésüktől eltekintek.

Az életrajzírás módszertana – rövid áttekintés

Ebben a fejezetben arra teszek kísérletet, hogy az előző historiográfiai áttekintésben említett életrajzokat, külön kiemelve, módszertani szempontból is megvizsgáljam, ezáltal pozicionálva jelen biográfiát a kérdéskör módszertani kontextusában.¹

Az életrajzírás (egy személy életének megírása, vö. életírás) alapvetően mindvégig hangsúlyos volt az elmúlt évszázadokban. Sőt a 19. század második felétől kezdve, amikor egyre élesebben kettévált az irodalmi és történelmi biográfia, utóbbi irányzatban is jelentős és releváns munkák születtek. Elég csak megemlíteni Szekfű Gyula Rákóczi-ról és Bethlen-ről szóló két monográfiáját, amelyek a modern életrajzírás kezdeti időszakának egy-egy jelentős termékei voltak.

A második világháború utáni évek nagy törést jelentettek a magyar történetírás történetében – benne az életrajzírással – is, amikor fokozatosan sor került az élet minden területének a radikális átalakítására, szovjetizálására. Ennek megfelelően a történetírást is teljes egészében a marxista ideológia szolgálatába állították, és ezen új történetpolitika szerint alakították át a nagy hagyományokkal bíró, a huszadik század első felében nyugaton is egyre inkább ismertté és elismertté vált magyar történetírást. Komplet történelmi generációk pályáját törte ketté vagy állította más pályára a nagy átalakítás. A cél a magyar történelem marxista-kommunista szemléletű újraírása volt, és minden szálát megszakították a korábbi időszak hagyományaival, értékeivel. Enyhülés, változás, szakszerűsödés csak Sztálin halála és Rákosi Mátyás, valamint körének pozícióvesztése után, vagyis az ötvenes-hatvanas évek fordulójától következett be. Ezt követően a korábbi ideológiai meghatározottság fokozatosan enyhült, és a fellazuló keretek között lehetővé vált a magyar történetírás lassú regenerálódása. Erre az időszakra tehető a biográfiaírás szakszerűsödése is, melynek

---

¹ Ezzel a kérdéssel már egy nemrég megjelent tanulmányomban is foglalkoztam, lásd: Fábrián, 2018.

első eredményei Hajdu Tibor Károlyi Mihályról és Borsányi György Kun Béláról szóló életrajzai voltak.

Hajdu Tibor már a pályájának elején is az 1918-1919-es forradalmak történetével foglalkozott behatóan. A hosszas kutatómunka és a témában megszületett két monográfia után talán egyértelműnek tűnik, hogy Hajdu érdeklődése fokozódott a kulcsszereplő, Károlyi Mihály iránt.² Az 1978-ban kiadott biográfia már alcímében politikai életrajzként definiálja magát, majd a szerző első gondolataival is megerősítette, hogy *„Károlyi Mihály politikai életrajzában nem kell szétválasztani a magánembert, belső énjét a politikai személyiségtől, hiszen – annyi pályatársával ellentétben – közszereplése nem szolgálta egyéni célok elérését; sőt bármikor kész volt feláldozni magánérdekeit meggyőződése oltárán. Sajátos egyéniségével mégis csak annyiban foglalkozom, amennyiben egyedülálló pályájának megértése ezt elengedhetetlenné teszi. (...) Az egyéniséget formáló első három évtized csak annyiban tartozik vizsgálódásunk körébe, hogy enélkül megmagyarázhatatlan a másik Károlyi Mihály, amilyenek az ország s a nemzetközi közvélemény megismerte.”*³ Ennek fényében Hajdu biográfiájában nem vállalkozott többre, az ember és politikum kapcsolatára redukálta mondanivalóját. A több mint félezer oldalas monográfiából kirajzolódik Károlyi Mihály a képviselő, a politikus, a miniszterelnök, a népköztársaság első elnöke és az emigráció egyik meghatározó tényezője. Emellett azonban keveset foglalkozott a szerző Károlyi Mihállyal, mint az egyik legősibb főnemesi család reprezentánsával, férjjel, vagy éppen ifjú gondolkodóval. Hajdu biográfiája egy klasszikus politikai életrajz, amely Károlyi Mihály szerepén keresztül bemutatja a századforduló utáni magyar politikatörténet eseményeit.⁴ Vagy, ahogy Kövér György az ezredfordulón megjelent módszertani tanulmányában fogalmazott: *„Hajdu Tibor úttörő Károlyi biográfiája ez utóbbira a választ (ti. a személyiség és szerep egymáshoz való viszonya – FM) a (politikai) szerep hegemoniájában vélte megtalálni.”*⁵

---

² Hajdu, 1968.; Uő, 1969.; Uő, 1978.

³ Hajdu, 1978. 7.

⁴ Fontos megemlíteni, hogy Károlyi Mihály özvegye, Andrássy Katinka aktívan részt vett a monográfia elkészítésében, gyakran forrása és cenzora volt Hajdu biográfiájának. Talán emiatt, egyfajta kegyeleti érzésből foglalkozott kevesebbet a szerző a főszereplő magánéletével.

⁵ Kövér, 154.

Az életrajzírnak ugyanezen útját választotta Borsányi György is, aki a hetvenes évek végén Kun Bélával foglalkozott. A Kossuth Könyvkiadó gondozásában 1979-ben megjelent monográfia alcíme szintén jelzi, hogy a szerző elsődleges feladatának Kun Béla közéleti pályafutásának vizsgálatát tartotta.⁶ Ennek megfelelően ebben a biográfiában is az egyén és politikum kapcsolata áll a középpontban, részletesen megismerhető a főszereplő életútján keresztül a magyarországi munkásmozgalom kezdeti története, az oroszországi bolsevizmus és forradalom hatása, a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalapítása, a Tanácsköztársaság időszaka, továbbá megelevenedik a kötet második felében a magyar kommunista emigráció tevékenysége, valamint a Kun-ügy révén egy rövid bepillantás erejéig a sztálini Szovjetunió belső élete is.

Habár Borsányi biográfiáját rövid időn belül betiltották, és hosszú ideig nem volt hozzáférhető nyilvános helyen, mégis Hajdu Tibor monográfiájával együtt megteremtették a magyar történetírásban a politikai életrajz műfaját, mint az életírás egyik lehetséges útját.

A kilencvenes években további történelmi jelentőségű személyek életrajzai készültek el. 1991-ben jelent meg a Magyarságkutató Intézet kiadásában Romsics Ignác Bethlen Istvánról szóló monográfiája.⁷ Az azóta több kiadást – és kiadót – is megélt munka szintén politikai életrajzként definiálta magát, már az alcímében is. A szerző olyan személyt választott művének főszereplőjévé, akinek élete és tevékenysége már a két világháború közötti időszakban is erősen vitatott volt, később pedig egyértelműen negatív kép kialakítására törekedtek a történészek. Ahogy Romsics a könyv előszavában kiemelte: *„Hívei és politikai barátai, például első életrajzírói, Sebess Dénes és Surányi Miklós vagy a kor történészfejedelme, Szekfű Gyula kimagasló államférfinak tartották és Széchenyihez hasonlították. Ellenfelei, például Szabó Dezső vagy a baloldali demokrácia képviselői viszont ravasz kistílű erdélyi grófot láttak benne, aki csak a taktikázáshoz és a korrumpáláshoz ért. A 40-es évek végén és az 50-es években, amikor minden differenciálás nélkül az egész két világháború közötti magyar politikára a fasizmus címkéjét ragasztották, természetesen Bethlen is a fasiszta, félfasiszta politikusok gyűjtőtáborába került.”*⁸ A szerzőt éppen ez, a hiányos és szubjektív

---

⁶ Borsányi, 1979.

⁷ Romsics, 1991.

⁸ Romsics, 1991. 5.

Bethlen-historiográfia indította arra, hogy egy szakszerűsége törekvő életrajzot írjon, amelyben a gróf politikai pályafutását ideológiáktól és előítéletektől mentesen követi végig. A monográfia, hasonlóan Hajdu és Borsányi biográfiáihoz, inkább Bethlen Istvánnal, mint miniszterelnökkel és a konzervatív-nacionalista gondolkör kiemelkedő alakjával foglalkozik. Fontosnak tartom azonban megjegyezni, hogy a szerző a politikai életrajz definícióját tágabban értelmezte, hiszen a főszereplő családi háttérét, házasságát, mindennapi szokásait és életkörülményeit a korábbi életrajzokban tapasztaltaknál részletesebben mutatta be. Romsics *Behetlenje* tehát amellet, hogy a huszadik század egyik nagyformátumú politikusát mutatja be, ezzel párhuzamosan és szoros összefüggésben egy közel félévszázados történelmi időszakot is áttekint. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján mind a két téma hiánypótló vállalkozásnak számított, hiszen egyfelől a Bethlenről kialakított képet erősen befolyásolták a múlt század második felének ideológiai korlátjai, másfelől a két világháború közötti időszak szakszerű, objektivitásra törekvő politikatörténelmi feldolgozása is váratott magára. Nem véletlenül váltotta ki a hazai történelmi és – az 1995-ös angol nyelvű amerikai kiadás révén – a nemzetközi szakmai körök elismerését a Bethlen-biográfia.

A magyar történelmi életrajzok historiográfiájában a következő jelentős mérföldkövet Rainer M. János és Nagy Imre jelentették.⁹ A kétkötetes munka sok szempontból hasonlóságot mutat Romsics *Bethlenjével*. Nagy Imre, hasonlóan miniszterelnöktársához, nem azonnal került a nagy történelmi személyiségek sorai közé. Ennek nyilvánvalóan aktuálpolitikai és ideológiai okai voltak, amelyek csak lassan oldódtak. Bethlennel ellentétben – akit ugyan hosszú ideig fasisztának bélyegeztek meg, de foglalkoztak vele a huszadik század második felének történelmi munkáiban – Nagy Imre a hallgatás és a tudatos háttérbe szorítás áldozata lett. Amikor Rainer arra vállalkozott a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján, hogy megírja Nagy Imre életrajzát, nyilvánvalóan ez a historiográfiai úr is motiválhatta. Bár a szerző a biográfiáját a politikai életrajz műfajához sorolta, hasonlóan Romsicséhoz, a főszereplőjét komplex személyiségként fogta fel, így Nagy Imre vonatkozásában is időnként megismerhetjük a politikus mögött álló embert is. Annál is inkább, mert Rainer M. Jánosnak lehetősége volt arra, hogy még élő hozzátartozóval, Nagy Imre

---

⁹ Rainer, 1996-1999.

leányával, Nagy Erzsébettel beszélgesen. Emellett, ahogy arra a szerző az előszavában is utalt, az 1956-os Intézet Oral History Archívumában számos visszaemlékezés állt a rendelkezésére, amelyek különleges forrásbázist jelentettek. Annak ellenére azonban, hogy Rainer az emberi karakterrel is foglalkozott, dominánsan mégis a politikus képe rajzolódik ki a könyvben. Bár feszegette a műfaji kereteket a szerző, mégsem annak kitágítása miatt vált a *Nagy Imre-monográfia* a huszadik századi magyar historiográfia egyik jelentős eredményévé. Sokkal inkább amiatt, amit Tóth István, az egyik első recenziós is kiemelt: *„nemcsak Nagy Imre életművének reális megítélését és méltó megörökítését segítette elő, de a magyar történettudomány vele kapcsolatos adósságából is sokat törlesztett.”*¹⁰

A politikai biográfia műfaji kereteit és egészében a magyar történeti életrajzírás megszokásait Kövér György Losonczy Gézáról szóló monográfiája lépte át.¹¹ A szerző néhány éve megjelent módszertani könyvében visszatekintett a Losonczy-életrajz készítésére, és ezt írta: *„Losonczy Gézáról nem a nálunk divatos „politikai életrajzot” próbáltam írni, hanem ún. „totális biográfiát”. S nemcsak annak jegyében, hogy végső soron a politikus is ember, hanem elsősorban azért, mert úgy gondoltam, hogy a politikusi lét nem értelmezhető politikatörténeti redukcionizmus szellemében. Egy politikus cselekedetei a társadalmi eredet és az egész mozgástér ismerete nélkül ugyanúgy megmagyarázhatatlanok, mint ahogy a karriermotívumok és karaktervonások feltérképezése híján sem fejthető meg, hogy miért éppen úgy döntött az illető egy adott szituációban, ahogy.”*¹² Vagy ahogy a szerző a *Losonczy-monográfiában* fogalmazott: *„Szándékunk szerint a karaktert és karriert átfogó, „totális” életrajzot tekintjük mintaképünknek. A személyiség, az emberi életszerepek teljességének történetét igyekszünk összefoglalni. A biográfia korlátozását tehát sem politikai, sem pszichológiai nézőpontból nem vállalhattuk.”*¹³ Kövér György tehát nem az egyén és politikum kapcsolatát kívánta bemutatni, valamint a főszereplőn keresztül egyfajta kortörténetet is felvázolni, hanem elsősorban arra volt kíváncsi, hogy Losonczy Géza személyisége és gondolatvilága milyen változáson ment keresztül életének bizonyos szakaszaiban.

---

¹⁰ Tóth, 1997. 306.

¹¹ Kövér, 1998.

¹² Kövér, 2014. 9-10.

¹³ Kövér, 1998. 85.

Adódik a kérdés, hogy mit is írt akkor a szerző? Hogyan lehet meghatározni egy olyan biográfiát, amely elhatárolja magát a politikai életrajz definíciójától, valamint ezzel párhuzamosan a magyar történetírás életírássra vonatkozó hagyományaitól és eredményeitől. Maga Kövér György adott egy lehetséges műfaji kategóriát a totális életrajz terminológiával, amely túlmutat a politikai (é. politikatörténeti szempontú) és a pszichohistóriai biográfiák redukcionizmusán, a kettő között valamiféle egyensúly megtartására törekszik, így a létrejött életút a politikatörténeti makrovizsgálat, a társadalomtörténeti mikrotörténet és a pszichoanalízis egyfajta egyvelege.¹⁴ Az újszerű megközelítéssel, a precíz és sokoldalú forrásfelhasználással, valamint a későbbi elméleti munkájával Kövér György új irányt vezetett be a magyar történetírásba. Nemcsak egy kiváló biográfiával gazdagította a szakmát, hanem módszertani íásaival komoly elméleti problémakörre is ráirányította a figyelmet, amely ugyan nem előzmények nélküli, még Magyarországon sem, de rendszerezett, széleskörű áttekintésre és magyarázatra talán először Kövér vállalkozott.¹⁵

---

¹⁴ A Losonczy-monográfia elemzésével és annak példáján keresztül az életírás módszertanával többször is foglalkozott Kövér György. Először nyilvánvalóan a Losonczy-életrajz alkalmával, majd két rövidebb elméleti munkában (*Kövé György: Biográfia és történetírás. Aetas, 2000/3. 150–156.; Uő: A biográfia nehézségei. Aetas/2002. 245–262.*), végül pedig a saját tapasztalatokra és fenti tanulmányokra épített, korábban hivatkozott módszertani alapmunka során (*Kövé György: Biográfia és társadalomtörténet. Osiris, Budapest, 2014.*). Gyáni Gábor szintén foglalkozott a Losonczy-monográfia kapcsán a módszertani kérdésekkel, lásd: Gyáni, 2000. 161-175. A totális életrajz fogalmának pontosságát vitatta Paksa Rudolf egy 2014-es recenziójában: Paksa, 2014.

¹⁵ Mivel jelen disszertációnak nem feladata az életrajzírás módszertanával foglalkozó elméleti írások részletes bemutatása és elemzése, így a korábban hivatkozottakon kívül csak néhány fontosabb munkát emelek ki a jelentős nemzetközi és a felzárkózó hazai historiográfiából: *Levi, Giovanni: Az életrajz használatáról. (Ford. Czoch Gábor) Korall, 2. szám. 2000 tél. 81-93.; Botond Ágnes: Pszichohistória – avagy a lélek történetiségének tudománya. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.; Runyan, William McKinley: Vita a pszichobiográfiáról. In.: Történeti és politikai pszichológia. Szerk.: Hunyady György. Osiris, Budapest, 1998. 305-340.; a Korall c. folyóirat tematikus száma: Clio & Psyche. Korall, 21-22. 2005. november; Lackó Mihály: Széchenyi elájul. Pszichotörténeti tanulmányok. L' Harmattan, Budapest, 2001.; Handbook of Psychobiography. Ed.: Schultz, William Todd. Oxford University Press, Oxford-New York, 2005.; Bourdieu, Pierre: Az életrajzi illúzió. In.: Uő: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. (Ford. Berkovits Balázs) Napvilág, Budapest, 2002. 68-77.; Gueniffey, Patrice: A biográfia a megújuló politikatörténetben. (Ford. Szabó Csilla) Aetas, 2000/3. 136-149; Személyiség és történelem - A történelmi személyiség - A történeti életrajz módszertani kérdései. Szerk.: Vonyó József. Kronosz, Pécs, 2017.*

Időben a következő életrajz Ormos Mária nevéhez köthető, aki Kozma Miklósról írt kétkötetes monográfiát.¹⁶ Ormos Mária jelentős történészi munkásság és elismertség után vágott bele a többéves kutatómunkába. A választott főszereplő rendkívül szerteágazó karriert futott be, hiszen Kozma Miklós nem csak országgyűlési képviselő, valamint a fajvédők csoportjának egyik vezetője volt, hanem belügyminiszter, Kárpátalja kormányzói biztosa, továbbá a Magyar Távirati Iroda újjászervezője és a Magyar Rádió vezetője. A szerző tehát nem egy világpolitikai szereplőt választott vizsgálatának tárgyául, hanem egy olyan embert, aki bár a két világháború közötti időszakban a politikai elithez tartozott, semmiképpen sem lehet állítani, hogy annak élvonalához is. A kontraszt még erősebb, ha hozzátesszük, hogy az ezredfordulón még nem rendelkezett a magyar történetírás Horthy Miklósról és a legtöbb miniszterelnökről sem életrajzzal.

A kötet újszerűségét tehát maga a főszereplő kiválasztása is okozhatta, másfelől egy sajátos forrásanyag és lehetőség, amely a korábbi biográfiák szerzői számára alig-alig állt rendelkezésre. Kozma Miklós szeretett írni, így egy nagyon gazdag irathagyaték maradt utána, amely számtalan naplót, feljegyzést és levelet tartalmaz. Az iratanyaggal Ormos előtt kevesen foglalkoztak, teljes áttekintésére és közreadására senki nem vállalkozott. A szerzőnek tehát lehetősége volt arra, hogy elszakadva az életrajzi hagyományoktól, politikai biográfia helyett komplex áttekintést nyújtson Kozma Miklósról. Ormos többé-kevésbé ezt az utat választotta. Már a bevezetésben jelezte: *„Az itt olvasható lapokon a köztörténetet csak az elkerülhetetlen mértékben érintem, a hangsúlyt ehelyett hősünk és mindenkori barátainak gondolatvilágára és cselekvési módjára helyezem, beleértve ebbe természetesen azt is, hogy az ő szeme előtt miként rajzolódtak ki e korszak jelentős figurái és sorsdöntő eseményei.”*¹⁷ A szerző igyekezett ezt a vezérelvet végig követni a két kötet során. Családjáról és ifjúkoráról viszonylag kevés irat maradt fenn, így egy nagyon rövid áttekintés után már a harmincas évei elején járó katona és ellenforradalmár képe bontakozik ki. Ezt követően megismerjük a politikust, minisztert, üzletembert, médiavezért. Saját gondolkodásáról az irathagyaték alapján sokat lehet tudni, és ezeket Ormos igyekezett felhasználni. Mégis inkább a két világháború közötti Magyarország képe rajzolódik ki előttünk, a

---

¹⁶ Ormos, 2000.

¹⁷ Ormos, 2000. I. 15.

mértékadó politikusok és vezetők portréival kiegészítve úgy, ahogyan Kozma Miklós látta őket. Bár összességében nem egy klasszikus politikai életrajzot írt Ormos, mégis inkább kapcsolható az ezen műfajhoz tartozó mintákhoz, mintsem például Kövér György *Losonczy-monográfiájához*.

A következő huszadik századi magyar történelmi személyiség, akinek életrajzát historiográfiai és módszertani szempontból fontosnak tartom kiemelni, Kádár János.¹⁸ A kétkötetes biográfia több szempontból is újdonságot jelentett a hazai életrajzírás történetében. Huszár Tibor alapvetően szociológus volt, de pályájának kezdetén pszichológiai tanulmányokat is folytatott, így megvolt a lehetősége, hogy a biográfia korábban megszokott kereteit más tudományterületek aktív bevonásával kitágítsa. Ezzel szemben a szerző ezen munka kapcsán is alapvetően előre determinálta eredményét, már a címben megjelenik a politikai életrajz meghatározása. A téma feldolgozásának újszerűségét jelenthette volna, hogy a szerző – a korábbiaktól eltérő módon – kortársa volt vizsgálatának főszereplőjével. *„Ebből előnyök is adódhatnak: hosszú ideig osztozva a reformkommunisták illúzióiban, belülről s mégis bizonyos távolságtartással ismerhettem meg s gyakoroltam a korszak uralkodó beszéd- és gondolkodásmódját. Ám az ezekből származó előnyök csapdának bizonyulnak. (...) A nyilvánosság szelektív volt, a lényeges döntések zárt függönyök mögött születtek, s jóllehet a kritikai társadalomtudomány s a művészet – főleg a késői kádári korban – sok rejtélyt felfedett, amit láthattunk és észleltünk, mégsem volt azonos azzal, ami történt s amivel a sokszorosan titkosított és manipulált dokumentumok tanulmányozása során szembesültünk.”*¹⁹

Habár a szerző tisztában volt a személyes tapasztalatokból és átélésből való veszélyekkel, mégis – főleg a második kötetben – többször is eltekintett a kritikai viszonyulástól. Az első kötet alapvetően a családi háttérről, gyermekkori szocializációról és a kommunista mozgalomban eltöltött első időszakról szól. Ezen időszak vizsgálatakor Huszár sokkal inkább alkalmazta a szociálpszichológia és politikai szociológia módszereit, ezek segítségével igyekezett rekonstruálni Kádár életének első szakaszait. Az egyes életútinterjúkat és visszaemlékezéseket a levéltári forrásokkal, valamint az ebből fakadó anomáliák feloldásával használta fel. A második

---

¹⁸ Huszár, 2001.; Uő. 2003.

¹⁹ Uő, 2001. 5-6.

kötettel azonban nem csak a későbbi kiadás és a fizikai kivitelezés (é. egy új kötet) miatt szakad meg az egység és a kontinuitás. Bár Kádár János életében 1956 novemberében egy új fejezet kezdődött – amely az előbbinél hangsúlyosabb időszak –, a biográfia visszaváltozott köztörténeti leírássá. Amíg Kozma Miklós kapcsán az üzletember képe is kirajzolódik, Kádár János mindennapjairól, gondolkodásáról, véleményéről egyre kevesebbet tudunk meg. Így bár az első nagy vállalkozás volt arra, hogy a huszadik század második felének talán legjelentősebb történelmi szereplőjét feldolgozzák, Huszár Tibor kétkötetes munkája a végére inkább egy köztörténeti ismertetéssé alakult át.

„A róla korábban született kötetek elsősorban a politikai pályáját vitatták vagy méltatták, ez a könyv pedig a hétköznapi Kádár Jánosról szól.” – kezdte könyvét Majtényi György, majd így folytatta: *„Hiánypótlás nekem és mindenkinek – a cél: megérteni és megváltoztatni a Kádár-képet, hátha lehet.”*²⁰ A szerző nem klasszikus életrajzot írt, nem a karrier és életút részletes bemutatására vállalkozott, sokkal inkább az embert állította műve középpontjába. Az embert, akinek megismerjük mindennapjait: hol élt, mit evett, hogyan viszonyult környezetéhez, milyen szokásai voltak. Az eseménytörténet és a politikai pályafutás csak kiegészítőszámként jelenik meg. Majtényi három közegben vizsgálja Kádárt: 1. az otthon, a személyes szféra; 2. a hivatal és munka; 3. minden, ami az előző két terepen kívülre esett. A monográfia a kiadásakor egyedülálló vállalkozásnak számított, és éppen az egyedisége, újszerűsége miatt említendő meg a vaskos, akár többkötetes életrajzok között.

*„A történelmi közelmúltunk főszereplőinek politikai portréiból összeálló tabló olyan, mint az érettségiző osztályé. Nem lehet kiretusálni belőle a „rossz fiúkat”, és nem lehet tudni, hogy a tablón mosolygó fiatalember milyen pályát jár majd be. (...) A „nagypolitika” kulcsfigurái esetében azonban más a helyzet. Mintha rejtett aknák fölött járna a történész, még akkor is, ha politikai pályaképüket forrásokra alapozva, indulatoktól mentesen igyekszik rekonstruálni. Mert rendszerint történelmi igazságszolgáltatást igényel az utókor, amit „rehabilitációnak” is nevezhet, vagy szeretné mélybe rántani és utólag „megbüntetni” az addig piederstálon állót.”*²¹ Ezek a szerzői gondolatok olvashatóak Gergely Jenő *Gömbös-monográfiájának* előszavában.

---

²⁰ Majtényi, 2012. 8.

²¹ Gergely, 2001. 7.

Észrevételek egy olyan történész tollából, aki Gömbös Gyula előtt már több történelmi szereplő (többek között: Prohászka Ottokár, Giesswein Sándor, Bangha Béla) portréját is megrajzolta. Később magyarázatot is adott arra, hogy miért tartotta szükségesnek ezen gondolatokat műve elején felvetni: *„Az 1918 és 1945 közötti korszakkal foglalkozó történészek, újságírók, politikusok újabban a Horthy nevével fémjelzett negyedszázad vezetőit két áramlatba sorolják: a szalonképessé tett Bethlen-Teleki-Kállay irányzatba, illetve a bukást okozók retrográd, bűnösnek bizonyuló irányzatába, amely Gömbös Gyulával vette volna kezdetét, majd Imrédy Bélával, Bárdossy Lászlóval folytatódott és a nyilas diktátornál, Szálasi Ferencnél ér véget. (...) Gömbös Gyula, akinek politikai pályáját kísérem nyomon ebben a könyvben, egyedi és sajátos jelensége volt a két háború közötti Magyarország politikai elitjének. Olyan jelenség, akivel szemben senki nem maradt közömbös sem az életben, sem a halála után. Gömböst vagy szerették, sőt voltak, akik imádták; ugyanakkor a „másik oldalról” már kortársai sem egyszerűen ellenfélnek, hanem ellenségnek tartották. Az utókor pedig a legfőbb bűnösnek mondta ki egy egész korszak, egy egész rendszer vétkeiben.”*²²

Gergely Jenő tehát nehéz témát választott, amikor a két világháború közötti időszak egyik markáns személyének életrajzát elkezdte megírni.²³ Éppen a Gömbös-kép és jelenség vizsgálata miatt illeszkedik bele ez a biográfia is a korábbi életrajzok sorába. Gergely nem vállalkozott arra, hogy komplex módon elemezze és értelmezze főszereplőjét, röviden ismertette a családi hátteret és a fiatalkori szocializációját, majd áttért a katonából közszereplővé váló Gömbös közéleti karrierjére, és öt nagyobb egységben – az öt legfontosabb életszakaszra osztva: ellenforradalmár, kormánypárti politikus, ellenzéki politikus, miniszter, miniszterelnök – mutatta be a portrét. Ki kell emelni a monográfia utolsó fejezetét, melyben az addigi életrajzokban olvasottnál sokkal részletesebben vizsgálja a szerző főszereplőjének kortársi értékelését, politikai örökségét és tovább élését az utókor emlékezetében.

---

²² Uo. 7-8.

²³ Nem véletlen talán, hogy a korábbi életrajzoktól eltérően a szerző nem csak tanulmányokban számolt be kutatásának aktuális állásáról, hanem két évvel a nagy monográfia megjelenése előtt egy rövid változatot, ha úgy tetszik, vázlatot is közreadott. Ezen művében a szerző inkább kérdéseket fogalmazott meg és problémákat vetett fel, amelyek köré későbbi életrajzát építette. Bővebben lásd: Gergely, 1999.

Közel másfél évtizeddel a Gergely-monográfia után jelent meg Vonyó József *Gömbös-életrajza* a Napvilág Kiadó gondozásában.²⁴ Ebben a biográfiában is hangsúlyos szerepet kapott a főszereplő megítélése és utóélete, valamint politikai karrierje. Gergely Jenő munkájával szemben azonban Vonyó József sokkal részletesebben foglalkozott a háttérrel és a személyiséggel. A család, a szülőfalu, az ifjúkor, majd később az egyes döntések háttere még inkább előtérbe kerültek, ezzel megvalósítva a szerző által az előszóban megfogalmazott célkitűzést: *„Nem csak ismertetni akarjuk Gömbös gondolatait és azok által motivált tetteit. Mindenekelőtt megérteni kívánunk. Megérteni azt, hogy miért az adott szavakat mondta ki, miért az általa elkövetett cselekedeteket választotta adott helyzetben; mi motiválta abban, hogy mindenáron hatalmi pozícióba kerüljön; és miként bánt azzal, amikor már a birtokában volt? Azaz jobban érdekel bennünket a „miért” a „mi”-nél.”*²⁵ Ez a megközelítési mód azonban nem a totális életrajzírás irányába mutat, inkább a Gömbös-életút másfajta feldolgozására vállalkozott a szerző. Ahogy maga a szerző is utalt erre művében: *„Könyvünk címe így akár az is lehetett volna: Gömbös Gyula és a hatalom.”*²⁶

A két világháború közötti időszak nagyformátumú politikusai közül a következő, akinek életrajzát objektíven, szakszerűen feldolgozták és közreadták, Teleki Pál volt.²⁷ Teleki-biográfiákból több is rendelkezésre állt az ezredforduló időszakában, vagyis Ablonczy Balázs nem egy új szereplőt emelt be a szakmai diskurzusba. Ez azonban nem jelentett feltétlenül könnyebbséget a szerzőnek, hiszen az évtizedek alatt számtalan hiedelem és toposz terjedt el Teleki Pálról, amelyeket külön is vizsgálnia kellett Ablonczynak, valamint ezeken felülemelkedve egy objektív szintézis megírására kellett törekednie. Éppen emiatt választotta a korábbi életrajzoktól eltérően a szerző azt a megoldást, hogy művét egy terjedelmes és részletes historiográfiai áttekintéssel kezdte, ezáltal számba véve a rendelkezésére álló Teleki-képeket. Ablonczy alapos áttekintést adott a szakirodalmi előzményekről, amelyen keresztül nem csak a Teleki-portré változása figyelhető meg, hanem nyomon követhetőek a huszadik századi magyar történetírás főbb tendenciái és a közgondolkodás folyamatos alakulása is. Már

---

²⁴ Vonyó, 2014.

²⁵ Uo. 11.

²⁶ Uo.; 2018-ban aztán meg is jelent ezzel a címmel a korábbi biográfia bővített és átdolgozott változata. Lásd bővebben: Vonyó, 2018.

²⁷ Ablonczy, 2005.

ez a terjedelmes egység is szakmailag precíz és kiemelkedő színvonalú. Ezt követően bontakozik ki a főszereplő, aki egy rendkívül bonyolult és összetett személyiség volt. Teleki Pál nem csak a politikai pályáján mozgott, több közéleti dimenzióban is jelen volt párhuzamosan, emiatt a szerzőnek nem csak a politikust kellett bemutatnia, hanem a tudóst, a tanárt és a különféle társadalmi mozgalmak, szervezetek résztvevőjét is. Ezeket a szerepeket is alaposan vizsgálta Ablonczy, és ennek nyomán a komplex emberen túl az általa érintett pályákról is rövid áttekintést kaphat az, aki elolvassa a művet. Bár ezen életrajzban is inkább a politikai, közéleti, társadalmi szerepvállalás a hangsúlyos, Teleki személyiségére vonatkozó információkat is közölt a szerző, kis mértékben eltérve a politikai életrajzok hagyományaitól. Ahogy Zeidler Miklós fogalmazott, aki a monográfiáról nagyon részletes és pontos ismertetést írt: „Ablonczy könyvében Teleki küszködik és töpreng, lelkesedik és elcsügged, pökhendi és empatikus, megfontolt és hirtelen, méltányos és igazságtalan, őszinte és hazug, győzedelmes és esendő – ember.”²⁸ Ablonczy Balázs több éves alapos kutatómunkája nyomán egy rendkívül összetett, precíz monográfiát írt, amelyből teljes valójában emelkedik ki Teleki Pál.

Már az új évezred első évtizede is eltelt, amikor a magyar történetírás még mindig nem rendelkezett átfogó, objektív szemléletű biográfiával a huszadik századi magyar történelem olyan jelentős alakjáról, mint Horthy Miklós. Habár a róla elnevezett korszakot már sok szempontból feldolgozta a szakma, tudományos igényességű és objektivitásra törekvő (jelen esetben értsd: nem leleplező és megbélyegző, valamint idealizáló és heroizáló) életrajz nagyon sokáig nem készült.²⁹ A fordulatot egy fiatal és tehetséges történész, Turbucz Dávid hozta meg, aki több éves kutatómunka után 2011-ben adta közre biográfiáját.³⁰ Az azóta már bővített formában is megjelent *Horthy-életrajz a szerző meghatározása szerint a saját kutatásai mellett „a publikált dokumentumok széles körére és a rendelkezésre álló szakirodalomra támaszkodik, Horthy Miklós életének, államfői tevékenységének tudományos*

---

²⁸ Zeidler, 142.

²⁹ Az amerikai Thomas Sakmyster 1995-ben angol nyelven jelentetett meg egy részletes és objektivitásra törekvő életrajzot Horthy Miklósról, amely ilyenformában nem sorolható a korábbi leleplező és megbélyegző biográfiák közé. Műve magyarul 2001-ben jelent meg a Helikon Kiadó gondozásában.

³⁰ Turbucz, 2011.; a bővített, új kiadás: Uó, 2014.

*ismeretterjesztő jellegű, rövid és közérthető áttekintésére vállalkozik.*³¹ A különböző Horthy-képek közötti ellentmondásra a legjobb példa a szerző előszavának kezdése, ahol közvetlenül egymás után olvasható Hóman Bálint és Andics Erzsébet rövid értékelése. Ez a kezdés jól szimbolizálja, hogy Horthy-biográfusának milyen szélsőséges álláspontokat kellett szintetizálnia, majd saját kutatásaival kiegészítve ezek eredményeit egy történetbe foglalni.

Jelen historiográfiai és módszertani áttekintés szempontjából Turbucz munkája a régi, ismert utat követte, azaz elsősorban az egyén és politikum viszonyát vizsgálta és helyezte előtérbe, a magánszféra csak a háttér és a döntések motivációja szempontjából jelenik meg. Bár a szerző röviden ismertette a családtörténetet, főszereplőjének ifjúkorát, ezek mégsem hangsúlyos részei az életrajznak. Ugyanezt tapasztalhatjuk, amikor Turbucz arról a két eseményről írt részletesebben, amikor Horthy Miklós életében elválaszthatatlanná egyesült az apa-államfő szerep. 1942. augusztus 20-án lezuhant Horthy István repülőgépe, amiről még aznap értesült a kormányzó. A szerző ugyan szólt arról, hogy pszichésen mennyire megviselte ez a hír az egyébként is idős Horthy Miklóst, de rögtön áttért az államélet és -irányítás dimenziójára, amikor a kormányzóhelyettesi intézmény, valamint a későbbi kultusz és propaganda szempontjából vizsgálta a halálesetet. Hasonlóan tárgyilagosan ismertette Turbucz a kormányzó utolsó élő gyermekének elrablását is. Leírta, hogyan csalta törbe a Gestapo ifj. Horthy Miklóst, valamint Otto Skorzeny vezetésével hogyan fogta el egy SS-különítmény a fiút. Ezután a rövid kitérő után azonban visszatért az átállás kudarcainak ismertetésére a szerző. Így arról, hogy ez a súlyos csapás hogyan érintette a kormányzót, mit gondolt és mérlegelt ebben a helyzetben, nem derül ki semmi. A fentiek fényében tehát egyértelműen a politikai életrajz műfajába sorolható Turbucz *Horthy-életrajza*, hasonlóan Bethlen István, Nagy Imre, Kádár János és a többiek biográfiájához.

Karsai László 2016-ban nem kevesebbre vállalkozott, mint a huszadik századi magyar történelem legelutasítottabb és leginkább negatív szereplőjének, Szálasi Ferencnek az életrajzát megírni. A nyilas vezér személyével teljes pályáiv és élettörténet szempontjából Karsai előtt már Paksa Rudolf is foglalkozott. A szélsőjobboldal történetét évek óta kutató fiatal történész 2013-ban jelentetett meg

---

³¹ Turbucz, 2014. 12.

egy tudományos igényű ismeretterjesztő kismonográfiát, melyben Szálasi életútját követte végig, a kezdetektől az utóéletéig.³² Paksa a közel 250 oldalas összefoglalásában hangsúlyosan foglalkozott az életrajz négy legjelentősebb tematikájával: 1. a katonaevekkel, amelyek során nem csak követőket, valamint kapcsolatokat szerzett, hanem világnézete és gondolatvilága szempontjából is meghatározó élményekkel gazdagodott; 2. a politikussal és ideológussal, aki amellet, hogy a kormánypárttól folyamatosan elhatárolódott és egyre inkább megszervezte a magyarországi szélsőjobboldali tábor (kultuszt épít, kultusz épül), gyakran saját túléléséért is küzdött, hiszen a Nemzeti Akarat Pártjának és a későbbi hungarista mozgalom vezetőjeként, valamint különböző politikai brossúrák szerzőjeként a hatóságok állandó figyelmét is sikerült kivívnia, így a bírósági eljárások és a fogházban töltött időszak során kellett megmaradnia potens személynek; 3. a nemzetvezetővel, aki mindent elkövetett, hogy a nemzet élére állhasson, majd azután rövid országglása során egyre mélyebbre taszította mind politikailag, mind gazdaságilag, mind pedig erkölcsileg a rábízott nemzetet; 4. a háborús bűnös, akinek a megítélése a rövid nemzetvezetői pályafutása után egyértelműen negatív irányt vett, korábbi kultusza megszűnt, és rendkívül gyorsan vált az ország elsőszámú közellenségévé. Paksa tehát Szálasi Ferenc politikai életútját követte végig, a katonát, a politikust és az ideológust helyezve művének középpontjába, így a magánszféra legfontosabb eseményei (születés, család, származás, házasság) csak röviden kerültek említésre.

Nem úgy Karsai Lászlónál, aki több évtizedes kutatómunkájának eredményeit összegezte a 2016-ban kiadott, terjedelmes biográfiájában.³³ A magyar életrajzi „klasszikusokhoz” hasonlóan, Karsai is jelzi az alcímben, hogy monográfiájában leginkább a főszereplő közéleti pályafutását igyekezett részletesen ismertetni. Azonban a bevezetésből is kitűnik, hogy a szerző tágabban értelmezte a műfajt. Ellentétben Horthy Miklóssal, Kádár Jánossal, vagy Bethlen Istvánnal, Szálasi Ferenc csupán néhány hónapig befolyásolta érdemben az ország sorsát. Ahogy Karsai fogalmazott: *„Egy Hitler- vagy Sztálin-életrajz egyben a náci Németország vagy a bolsevik Szovjetunió története is lehet. Szálasi, ha politikai pályafutását tekintjük, az 1930-as évek elejétől szinte csak vár, várakozik, készül a hatalom átvételére.”*³⁴ A szerző

---

³² Paksa, 2013.

³³ Karsai, 2016.

³⁴ Karsai, 2016. 9.

tehát nem szűkítette (szűkíthette) le monográfiáját csupán Szálasi közéleti pályafutására, hiszen ebben a témában Paksa Rudolf egy kiváló összefoglalást már közreadott. Karsai célja az ember vizsgálata és elemzése, fő kérdése az, hogy hogyan vált egy nehézsorsú, származását tekintve összetett család egyik gyermekéből az ország nemzetvezetője, háborús bűnös, majd a közbeszéd egyik legnegatívabb történelmi szereplője. Hogy ez a kérdés nem csak őt foglalkozta, hanem már Szálasi kortársait is, mi sem bizonyíthatja jobban annál az 1938-ban Payr Hugó által Horthy Miklóshoz írt levélnél, amelyet Karsai is idézett, ti. *„hogyan lett ebből az egyébként jelentéktelen századosból a mai magyar politikai élet jelentős tényezője? Amikor szónokolni, írni nem tud, se sajtója, se pártja, se pártvezéri képessége, sőt még csak világos gondolata sincs.”*³⁵

Karsai biográfiájának érdeme, hogy kibontakozik előttünk egy olyan életút, amely nyomán egy reálisnak tűnő Szálasi-kép alakulhat ki. A monografikus méret lehetővé tette a szerző számára, hogy a magánélet olyan releváns részeiben is elmerüljön, mint a származás problematikája, a családi háttér vagy éppen a feleségével való viszonya. Emellett sok esetben a motiváció is megjelenik, például amikor a szerző a katonai karriert elhagyó és a bizonytalanabb pályafutást előrevetítő politikusi életutat választotta. Karsai tehát, bár munkáját a politikai életrajzok közé sorolta, igyekezett Szálasi Ferencet komplex egyénként vizsgálni, így kötetében a hangsúlyos közéleti szerepvállalás mellett kitért a magánélet és személyiség fontosabb kérdéseire is. A főszereplő utóélete is fontossá tette ez utóbbi vizsgálatát is, hiszen mind Paksa Rudolf, mind pedig Karsai László is viszonyítási pontnak tekintette azokat a jelzőket (őrült, próféta, mártír, demagóg stb.), amelyeket elsősorban az utókor aggatott Szálásira.

Felmerül a kérdés, hogy Borbély-Maczkó Emil kapcsán van-e lehetőség totális vagy komplex életrajz megírására? Hiszen a politikai életrajz csak részben szól a főszereplőről, bár nyilvánvalóan ez a hangsúlyos rész. Emellett azonban vizsgálat alá lehet vonni a befogadó környezetet és korszakot is.³⁶ Borbély-Maczkó kapcsán

---

³⁵ Karsai. 10.

³⁶ Az áttekintés végén fontos megemlíteni Paksa Rudolf fogalomhasználati felvetését a politikai és totális életrajz vonatkozásában. Paksa úgy látja, hogy a két meghatározás között alapvetően a szándék és az eszköztár tesz különbséget. Vagyis ahogyan megfogalmazta, a politikai életrajz rendszerváltás utáni népszerűségének egyik legfőbb oka, hogy a szerzőknek lehetőségük volt egy-egy történelmi szereplő

lehetőség volt kitérni az első világháború katonai eseményeire, 1918-1920 politikai és társadalmi változásaira, a két világháború közötti magyar parlamentarizmus működésére, a különböző társadalmi szervezetek tevékenységére, valamint Borsod, Gömör és Kishont k.e.e. (közigazgatásilag egyelőre egyesített) vármegyék (1939-től Borsod vármegye) politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyaira.

A kérdés az, hogy a fennmaradt és rendelkezésre álló forrásbázis lehetővé teszi-e egy ennél komplexebb, nem csupán az egyén és politikum kapcsolatára leszűkített életrajz elkészítését. Noha Giovanni Levi szerint egy ember életének a megírásakor „*a források hiánya nem az egyetlen és még csak nem is a legfőbb nehézség*”, mégis ezek már előre determinálják a készülő biográfia kereteit és vázát. Ahhoz, hogy a személyt, annak gondolkodását, mentalitását, döntéshozatalát, érzéseit vizsgálhassuk, és ebből egy komplex személyiség képe alakulhasson ki, de legalábbis a politikai életrajz műfaji kereteit tágítani lehessen, szükség van olyan szubjektív forrásokra is, amelyek révén a főszereplő ezen rétegeit is megismerhetjük, vagy legalábbis következtethetünk rá. Ilyen forrástípusok lehetnek például az egykorú visszaemlékezések (ld. Rainer M. János és Nagy Imre), a szerző személyes tapasztalatai, élményei és kortársi volta (ld. Huszár Tibor és Kádár János) vagy a főszereplő írásszenvedélye, amely levelezések, újságcikkek, naplók, könyvek és tanulmányok formájában maradhatott fenn (ld. Ormos Mária és Kozma Miklós).

Borbély-Maczkó Emil kapcsán – ahogy korábban már igyekeztem érzékeltetni – a fentiek közül szinte semmi nem áll rendelkezésre. Mivel egyenesági leszármazottja nem volt, így csak távolabbi rokonok emlékezetében maradhatott fenn néhány személyes történet. Az egykorú visszaemlékezésekhez hasonlóan jelentős irathagyaték sem maradt Borbély-Maczkó Emil után. Ennek legfőbb oka, hogy nem szeretett írni, legtöbbször élőszóban fejezte ki magát. Annak ellenére, hogy kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett, levelezést sem gyakran folytatott senkivel. Az első világháború néhány éve némileg kivételt jelent. Az 1914. augusztusi mozgósítás és frontra vezénylés pillanatában néhány hétig naplót vezetett, amelynek másodpéldánya a

---

életén keresztül bemutatni és átértelmezni egyes korszakokat.. Paksa, 2014. Fontos azonban kiemelni, hogy a politikai életrajz műfajának „szakmai népszerűségét” nem csak a forrásadottságok eredményezték, hanem az a tény is, hogy a fenti szerzők jelentős részét nem a főszereplő társadalmi közegének, viselkedési mintáinak és mentalitásának megértése motiválta, hanem a politikai és közéleti szerepvállalás feltárása és részletes bemutatása.

Hadtörténeti Levéltárban megtalálható. Talán ez az egyetlen olyan életszakasz, amelyből személyes élményei fennmaradtak. Bár többnyire szűkszavúan fogalmazott, mégis megismerhető, hogyan élte meg a háború első heteit. Szintén a naplóból derült ki, hogy rendszeres levelezést folytatott a menyasszonyával, az Ákoson élő Pálinkás Erzsébettel, valamint néhány alkalommal az édesapjával és a bátyjaival. Ezek a levelek azonban, néhány kivételtől eltekintve, valószínűleg nem maradtak fenn. Kerkayné Maczky Emese, Borbély-Maczky Emil keresztfiának a lánya, úgy látja, hogy ennek oka a szovjet megszállás és a kúria kifosztása volt. A családi emlékezet szerint már a gyilkosságot követő napokban többször kifosztották az úrilakot, amelyben több évtizedig élt feleségével, az ingóságok jelentős részét elvitték, a rokonok pedig alig tudtak néhány emléket megmenteni. Valószínűsíthető, hogy a levelezések és a csekély mennyiségű irathagyaték – ha egyáltalán volt ilyen – ekkor semmisült meg.

Giovanni Levi hivatkozott tanulmányában felveti azt a kissé költőien hangzó kérdést, hogy *„meg lehet-e írni egy ember életét”*³⁷. Ha az egyik legfontosabb problémaként megjelölt forráshiány nem akadályozza a történészek munkáját, akkor történelmi jelentőségű személyek életrajzát meg lehet írni, ahogy a fenti példák is mutatják. A modern magyar történeti életrajzok alapvetően egy olyan historiográfiai intervallumban találhatóak, amelyek egyik végpontját a totális, komplex (közsférát, magánszférát egymást kiegészítő és magyarázó dimenzióként értelmező) életrajzok, a másikat az adott személy közéleti szerepvállalására redukálódó politikai életrajzok adják. A modern magyar történeti életírás tehát alapvetően politikacentrikus, mind a választott főszereplőt, mind annak vizsgált élettereit tekintve.

Borbély-Maczky Emil jelen életrajza, nem léphette át a politikai életrajz műfajának kereteit. A főszereplő kapcsán nem áll rendelkezésre szubjektív forrás: nincsenek egykorú visszaemlékezések, a család még élő tagjainak kevés személyes emléke van, ebből pedig a személyiség körvonalai nem rajzolódhatnak ki. Irathagyaték – az eddigi ismeretek szerint – nem maradt fenn. Bár Levi úgy látja, hogy nem a források hiánya okozza a legjelentősebb nehézséget egy ember életének megírásakor, Borbély-Maczky Emil példája jól mutatja, hogy a személyes, szubjektív források hiánya már a biográfia írásának kezdetén alapvetően meghatározza a végeredmény műfaji besorolását.

---

³⁷ Levi, 2000. 82.

Családi háttér és ifjúkor

A származás problematikája és az első generáció

A Maczky család ismert dél-hevesi família, hiszen a rokonság többsége valamilyen formában Heves vármegye szolgálatában állt.³⁸ Személyükkel és karrierjükkel mégis kevesen és csak felületesen foglalkoztak. A 2011-ben kiadott *Heves megye történeti archontológiája* is csak két rövid szócikkben ismerteti id. Maczky Emil és legidősebb fia, György pályafutásának vázlatos állomásait.³⁹ Jól érzékelteti az ismeretlenséget, hogy a szócikkek szerzőinek nem sikerült a Maczky családot a genealógiai szakirodalomban azonosítani. Ennek okaként Pap József, id. Maczky Emil szócikkének szerkesztője, azt feltételezi, hogy „*a família eredeti neve Macke lehetett*”.⁴⁰ Ez rávilágít a család kapcsán egy másik problémára is. Nem csak a származásuk és eredetük ismeretlen, hanem – nyilván ebből kifolyólag – a családi név helyes használata is problémás. A legelterjedtebb formája a Maczky, de gyakran lehet Macki, Maczki, Macky, Maczke és Macke variációkkal is találkozni a korabeli levéltári iratokban és újságcikkekben.⁴¹ Vagyis a família kutatásakor nehézséget okozott az ismeretlenség és feldolgozatlanosság, továbbá sem a származásukról, sem pedig a családnév helyes használatáról nem lehet biztosat tudni.

Hosszas kutatómunka során egyetlen olyan dokumentumot sikerült találni, amely a származásra utal: id. Maczky Emil 1856-ban kiadott keresztelési anyakönyvi kivonatán „*Nemes Leibrichi lovag Maczk Ignácz*” szerepel apaként feltüntetve.⁴² Ő a família legkorábbi azonosítható személye, akiről feltételezhető, hogy az első olyan tagja a családnak, aki Magyarországon, azon belül Heves és Külső-Szolnok vármegyében élt.⁴³ A különböző német nyelvű genealógiák tanulmányozása után a

---

³⁸ A Maczky család történetét korábbi publikációmban igyekeztem némiképp más szempontból áttekinteni. Ez a fejezet a 2017-es tanulmány bővített és átdolgozott változata. Lásd: Fábíán, 2017.

³⁹ Pap, 2011/a. 479.; Kozma, 2011/a. 479-480.

⁴⁰ Pap, 2011/a. 479.

⁴¹ Jelen disszertáció során a 'Maczky' írásmódot alkalmazom, hiszen maguk az érintettek is ezt a formát használták a leggyakrabban. Kivéve Maczke Ignácot, az ő esetében az általa viselt módot használom.

⁴² Igazolás Maczky Emil Alfréd Károly kereszteléséről, 1949. Kő Pál magángyűjteménye.

⁴³ Maczke Ignác esetében nem lehet a születési idejéről és helyéről semmit tudni. Gyászjelentéséből kikövetkeztethető, hogy 1810-ben vagy 1811-ben születhetett, de ettől több információ jelenleg nem áll

legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a Maczky család a jelentős osztrák főnemesi Mack von Leiberich nemzetségnek egy kevésbé ismert, Magyarországra települt oldalága lehetett.⁴⁴

A különböző névváltozatok miatt felmerült, hogy Maczke Ignác azonos lehet Ignacz Mackkal, az Első Osztrák Takarékpénztár és Bécsi Gazdasági Társaság igazgatósági tagjával. Mivel utóbbi személy pontosan azonosítható Kempelen Béla és Nagy Iván genealógiájában, így minden kétséget kizáróan (pl. feleség és gyerekek neve) bebizonyítható, hogy a két személy nem ugyanaz, valamint rokoni kapcsolat sem állt fenn közöttük.⁴⁵

A Heves vármegye kapcsán született helytörténeti szakirodalomban elvéve lengyel nemesi címről is lehet olvasni, erre vonatkozóan azonban semmilyen információt vagy utalást nem találtam eddigi kutatásaim során.

Az első biztos pontot tehát a család kapcsán, Maczke Ignác jelenti, aki 1839. január 29-én kötött házasságot Nagy Annával Egerben. Anyakönyvi bejegyzésükből tudható, hogy Ignác szülei Peter Maczke és Theresia Venczel voltak, akik fiúkkal együtt Csehországból, „*Ráczdorf*” településről származtak.⁴⁶ Bizonyos, hogy Maczke Ignác a 19. század közepén már Egerben volt, 1849. május 16-tól szeptember elejéig felcserként működött a városban. Ezt követően volt megyei seborvos (1850. február 1. – 1850. október 31.), az egri járás seborvosa (1850. november 1. – 1860. december 12.), a tarnai járás seborvosa és alorvosa (1862. január 15. – 1867. április 28.), majd kisebb községek körorvosa.⁴⁷ 1880. szeptember 15-én halt meg Zaránkon, utolsó lak- és állomáshelyén.⁴⁸ Nagy Annával kötött házasságából négy gyermek született: Ignác, Rozál⁴⁹, Gyula és Emil.

---

rendelkezésre. A vármegyei felekezeti anyakönyveket ebből a két évből végignézve nem található meg a születési és/vagy keresztelési anyakönyvi bejegyzése Ignácnak, emiatt feltételezhető, hogy ő az első a családból, aki Magyarországon telepedett le.

⁴⁴ Bazan – Müller, 1942. 54-55.; Hueck, 1997. 152.

⁴⁵ Nagy, 1860. 215.; Kempelen, 1913. 2.

⁴⁶ MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Házassági anyakönyvi bejegyzés, 1839.

⁴⁷ Nemes, 2011. 93.; Pap, 2011/b. 136., 148.; Pap, 2011/c. 163.

⁴⁸ MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Halálzási anyakönyvi bejegyzés, 1880.

⁴⁹ 1851. szeptember 6-án született, teljes nevén: Rozál Mária Anna. Mivel később sem a szülőkkel, sem a testvéreivel kapcsolatos iratokban nem jelenik meg negyedik gyermekként, így feltételezhető, hogy

A három fiúgyermek karrierje már könnyebben rekonstruálható. A legidősebb, Ignác 1847. december 31-én született Egerben.⁵⁰ Azonban nem ezen a néven vált ismertté, hiszen Egerben végzett iskolái után, 1864. szeptember 17-én, a ciszterci rendbe való belépésekor felvette a Valér nevet és ettől kezdve már csak ezt használta. Ezt követően a zirci hittudományi intézetben és a budapesti egyetem bölcséleti karán tanult, majd 1870. augusztus 2-án pappá szentelték Veszprémben. Egy rövid hercegfalvai és pécsi kitérő után, frissen megszerzett bölcsletdoktori oklevéle birtokában visszatért Egerbe, 1877-ben. Ekkor még nem végleg, hiszen az érseki jogakadémia tanári állását 1889-ben egy évre otthagya, és az 1889-1890-es tanévben Pécsen tevékenykedett főgimnáziumi tanárként. 1890-ben aztán hazatért, és többet nem is hagyta el a várost. Tanárként, áldozópapként és honvéd-segédlelkészként tevékenykedett, többek között Gárdonyi Géza és Berze Nagy János is mesterének tekintette őt.⁵¹ Aktív szervezője és résztvevője volt az egri társadalomnak a századfordulón, neve ebben az időszakban egybeforr a város kulturális, zenei és irodalmi életével. Az Egri Kaszinó könyvtárbizottságának, majd 1897-1918 között választmányának tagja, képviselő a városi képviselőtestületben, továbbá az Egri Dalkörnek is az elnöke volt.⁵² 1921. december 5-én bekövettekezett haláláig szellemileg is aktív maradt, számtalan cikk, tanulmány és könyv kötődik a nevéhez, főleg teológiai, irodalomtörténeti és filozófiai témákban.⁵³ Nevét Egerben ma is emléktábla és utca őrzi, a ciszterci templom előtti térre pedig egészalakos szobrot készített neki rokona, Kő Pál, Munkácsy- és Kossuth-díjas szobrászművész.

Testvére, Gyula, 1853. május 23-án született Egerben.⁵⁴ Valérral ellentétben ő inkább a közigazgatási pályát választotta, jogi tanulmányokat folytatott és a jegyzői képesítést is megszerezte fiatalon. Hűségét és lokális közegéért érzett felelősségtudatát mutatja, hogy második állásából ment nyugdíjba. Előbb 1874-től kezdve Zaránk

---

csecsemőkorában elhunyt. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1851.

⁵⁰ MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1847.

⁵¹ Rendeleti Közlöny, 5. évf. 46. sz. 6886/eln.

⁵² Szinnyei, 1902. 193-195.

⁵³ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Valér, 1921. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186522> - utolsó megnyitás: 2017. április 23.)

⁵⁴ Teljes neve: Gyula György Károly. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1853.

település jegyzője volt, majd 1892-től közel negyven évig töltötte be ugyanezen tisztséget Erdőtelken is,⁵⁵ továbbá – apósa, Svaáb Bertalan halála miatt – rövid ideig Kál község jegyzőhelyetteseként is szolgált.⁵⁶ A korabeli újságcikkekből és tudósításokból úgy tűnik, hogy Kál, Kápolna és Erdőtelek községek ügyeit mindig felkarolta, valamint a vármegye törvényhatósági bizottságának tagjaként a települések problémáit és ügyeit hosszú évtizedeken keresztül intézte. A hivatali feladatokon túl aktív szereplője volt a vidék társadalmi, kulturális és egyházi életének. A hitélet pártfogójaként rendszeresen adakozásokat szervezett: legjelentősebb akcióit a háború során elrekvirált templomi harangok pótlásai jelentették, saját pénzen öntetett harangot és toronyórát Kál és Erdőtelek községek számára.⁵⁷ A helyi római katolikus gyülekezet szervezőjeként, valamint az egyházközség számára vagyonából többször is adományozó patronálóként, elismerésül 1932. június 8-án egyik szeretett településének, Kálnak a díszpolgári címét vehette át⁵⁸, 1933-ban pedig megkapta a pápa és az egyház szolgálatában végzett munka elismeréseként odaítélhető – XIII. Leó pápa által alapított – Pro Ecclesia et Pontifice (A Pápáért és Egyházért!) pápai érdemrendet.⁵⁹ Felesége a környéken jelentős községi tisztségeket betöltő Svaáb-család egyik lánytagja, Irma volt. Két gyermekük született: Gyula és Géza. A két fiú azonban nem élte meg a felnőttkort, Gyula még gyermekként meghalt, míg Géza – aki egy rövid ideig az egri érseki uradalom intézője volt – 1915. január 31-én a galíciai Vukovice település környékén egy éjszakai támadás során életét veszítette.⁶⁰ Hősi halálát követően, ugyanezen év áprilisában posztumusz megkapta a hadidíszítményes 3. osztályú katonai érdemkeresztet.⁶¹ A szülők a két fiú halálát követően még inkább

---

⁵⁵ Magyarország tiszti cím- és névtára (továbbiakban: MTCNT), 1906. 93.; 1906. 93.; 1907. 93.; 1908. 94.; 1909. 99.; 1910. 103.; 1911. 105.; 1912. 107.; 1913. 111.; 1914. 114.; 1915. 115. (<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/TisztiCimtar/> - utolsó megnyitás: 2017. április 23.); Eger, 1914. március 11. 4.

⁵⁶ Eger, 1879. szeptember 18. 297.

⁵⁷ Egri Népujság, 1926. szeptember 18. 2., Eger-Gyöngyösi Ujság, 1935. december 5. 3.

⁵⁸ Eger, 1932. június 9. 3.

⁵⁹ Eger, 1933. február 2. 1.

⁶⁰ Egri Ujság, 1915. február 12. 3.; Egri Ujság, 1915. február 18. 3.; Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Géza, 1915. (<https://dspace.oszk.hu/xmlui/handle/123456789/186555> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

⁶¹ Rendeleti Közlöny, 42. évf. 36. sz. 4632/el. 1915.04.22.

bezárkóztak a szűkebb lokális közegükbe, egyre kevésbé jártak el társaságba és összejövetelekre. Gyula fokozatosan visszaadta összes vármegyei és községi megbízatásait, 1937. november 26-án bekövetkezett haláláig visszavonultan élt Erdőtelken.⁶² A család és emléküik mély nyomot hagyott főként Kál község lakóiban, szépen rendben tartott és ápolt sírboltot emeltek nekik, ahol alkalmanként – főként október 31-én vagy november 1-én – a település diákjai rövid megemlékezést tartanak.⁶³

Maczke Ignác és Nagy Anna harmadik gyermeke, Emil (született: 1856. január 16., Eger)⁶⁴, testvéreihez hasonlóan közéleti szereplőnek készült. Gyermekkorára két bátyja és az ő sikeres előrehaladásuk gyakorolta a legnagyobb hatást, így a mintát követve előbb államelméleti és jogi tanulmányokat folytatott, majd közigazgatási vizsgát tett Egerben. Huszonhat évesen, 1882. október 30-án, a tarnai alsó járás segédszolgabírójává nevezték ki,⁶⁵ majd 1883. december 18-án áthelyezték tisztségének megtartása mellett a hevesi járásba.⁶⁶ Ez a Maczky-család egészét nézve is egy jelentős fordulópont volt, hiszen innentől datálható a família – ma már széleskörben elterjedt – hevesi kötődése. Még hivatalba lépése előtt, 1880. február 10-én feleségül vette a nagymúltú, Hevesen élő, nemesi származású fáji Fáy-család egyik női tagját, Rózát.⁶⁷ A családalapításra így tehát már nem Egerben került sor, hanem – nyilvánvalóan a Fáyak vagyoni helyzetére alapozva – Hevesen vásároltak házat, melyet az évek során fokozatosan kúriává bővítettek. Itt született meg négy gyermekük: György, Ilona, Béla és Emil. Az áttelepülés és a beilleszkedés vélhetően gyorsan sikerült Emilnek. Még segédszolgabíróként megszervezte a település önkéntes tűzoltóságát, parancsnoka, később főparancsnoka volt, továbbá szerepet vállalt társadalmi és kulturális események szervezésében és lebonyolításában, valamint rendszeresen estélyeket adott és bálokon vett részt.⁶⁸ Amikor 1887. júniusában Hellebronth Béla

---

⁶² Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Gyula, 1937. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186559> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

⁶³ Heves Megyei Hírlap, 1997. október 31. 3.

⁶⁴ Teljes neve: Emil Károly Alfréd. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1856.

⁶⁵ Pap, 2011/a. 479.; Pap, 2011/d. 210.;

⁶⁶ MTCNT, 1884. 94.; 1886. 119.; 1887. 119.; Pap, 2011/a. 479.; Pap, 2011/d. 217.

⁶⁷ MNL HML - Felekezeti anyakönyvek adatbázisa. Házassági anyakönyvi bejegyzés, 1880.

⁶⁸ Pap, 2011/a. 479.

visszaélési ügye miatt megüresedett a járás főszolgabírói pozíciója, egyhangúlag választották meg Emilt a tisztségre.⁶⁹ Ezen megbízatása sem tartott sokáig, fél évvel később jelentkezett a központi (egri) járás főszolgabírói pozíciójára, amelyre szintén – az ellenzéki pártok komoly lobbitevékenységének köszönhetően – egyhangúlag választotta meg a megyegyűlés. ⁷⁰ Egy héttel később az *Eger* című politikai hetilap így számolt be a közgyűlésen történetekről: *„Hát ez a megyei tisztválasztás ez uttal teljes korrektséggel, minden legkisebb surlódások s kellemetlenségek elkerülésével ment végbe úgy, amint az, művelt nemzetek és népeknél, a helyesen felfogott, valódi alkotmányos élethez illik, s abban, hogy a megyei ellenzék saját pártembereit törekedett a megyei tisztségekbe helyezni, csak a pártéletből természetesen kifolyó következetességgel járt el.”*⁷¹ Ez a cikk is rávilágít arra a változásra, amelyet Emil pályaképének vizsgálata során fedezhetünk fel. Immáron nem csak a közigazgatásban és a közéletben vállalt jelentősebb pozíciókat és funkciókat, ahogyan apja és két testvére tette, hanem egyre aktívabban bekapcsolódott a város és megye politikai életébe is. A megyegyűléseken már nem csak mint valamely terület képviselője vett részt, hanem egy adott politikai csoportosulás tagjaként. Bár az országos pártéletbe nem kapcsolódott be sem ekkor, sem később, helyi szinten az ellenzéki csoportok egyik vezető alakjának tekinthető. 1892-től Heves, Pély, Vezekény kerület küldöttként a megyegyűlésnek, majd 1893. április 20-tól Eger város képviselőtestületének (Maklár I. negyed) is rendes tagja volt. Ezen pozíciókat és az ekkorra már jelentősnek mondható respektusát kihasználva, egyre inkább a helyi függetlenségi ellenzéki körök meghatározó alakjává vált.

1895. december 13-án azonban a legtöbb közigazgatási és egyéb megbízatása megszűnt, saját kérésére – megromlott egészségügyi állapotára hivatkozva – kérte nyugdíjazását.⁷² Visszavonult hevesi kúriájába és a szűkebb községi közegbe. Továbbra is parancsnoka maradt azonban az általa 1885-ben megszervezett önkéntes tűzoltóságnak.⁷³ 1897-ben a vármegye IV. (hevesi) kerületének tűzrendészeti felügyelője lett, melyet az 1905. áprilisi átszervezést követően is tovább vezetett.⁷⁴

---

⁶⁹ MTCNT, 1888. 131.; Pap, 2011/a. 479.; Pap, 2011/d. 216.; Eger, 1887. június 7. 183.

⁷⁰ Pap, 2011/a. 479.; Pap, 2011/d. 214.

⁷¹ Eger, 1888. január 31. 1.

⁷² Pap, 2011/a. 479.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Pap, 2011/d. 197., 217.

Heves település képviselőjeként továbbra is tagja maradt a vármegye törvényhatósági bizottságának, valamint a vármegyei központi választmánynak,⁷⁵ emellett a község főjegyzői⁷⁶ és a hevesi anyakönyvi kerület anyakönyvvezetői feladatait is ellátta.⁷⁷

Az országos politikai életbe 1908 tavaszán lépett be, amikor a Samassa János lemondását követően megüresedett kápolnai kerületi mandátumot, mint a Függetlenségi és 48-as Párt jelöltje – ellenjelölt nélkül – elnyerte.⁷⁸ 1910-ben a rendes országgyűlési választáson azonban már nem itt, hanem a nagyfügedi kerületben jelölték Justh-párti⁷⁹ programmal, ellenfele a Nemzeti Munkapárt színeiben induló Huszár Károly volt. Az 1652 leadott szavazatból 850 érkezett Maczkyra, így szoros eredménnyel szerezte meg a körzet mandátumát.⁸⁰ Emil az országgyűlés munkájában váltakozó intenzitással vett részt. Első ciklusa idején leginkább pénzügyi és adóügyi kérdésekhez szólt hozzá,⁸¹ második ciklusában már sokkal inkább csak mentelmi ügyeiről, mentelmi jogának felfüggesztéseiről, rendreutasításairól és rövidebb-hosszabb büntetéseiről lehet olvasni. Több ízben igyekezett – ellenzéki képviselőtársaival együtt – az ülés rendjét megzavarni, a kormánypárti felszólalókat

---

⁷⁵ Eger, 1910. november 23. 1., Eger, 1911. január 11. 3.

⁷⁶ Pap, 2011/a. 479.; MTCNT, 1906. 93., 1907. 93., 1908. 94.

⁷⁷ Belügyi Közlöny, V. évf. 13. sz. 313.

⁷⁸ Egri Ujság, 1908. május 20. 2.

⁷⁹ A Függetlenségi és 48-as Justh Párt (rövidebb formában Justh-párt) negyvennyolcas közjogi alapon álló, ellenzéki párt volt. Kialakulásához a Kossuth Ferenc vezette Függetlenségi és 48-as Párt belső konfliktusai és végül szakadása vezetett, amely nyomán 1909. novemberétől a függetlenségi többsége Justh Gyula pártvezér körül szerveződtek újjá. A szakadás és ellenségeskedés nyomán a függetlenségi tábor meggyengült és elaprózódott, az 1910-es választáson mindkét csoport gyengén szerepelt. Emiatt 1912-től folyamatosan voltak az egyeztetések az újjáegyesítésről, amelynek eredményeként 1913. június 14-én a Justh-párt és Kossuth-párt ismét egyesült, és Egyesült Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt néven tevékenykedtek tovább. A szakadásról, a Justh-párt programjáról és az újjáegyesítésről bővebben lásd: Vida, 2011. 53-54.

⁸⁰ Egri Ujság, 1910. június 14. 2.

⁸¹ Képviselőházi napló, 1906. XXI. kötet. 1908. szeptember 22. – december 1. 379. országos ülés, 1908. november 27. 301-303.; Képviselőházi napló, 1906. XXV. kötet. 1909. márczius 10. – november 13. 438. országos ülés, 1909. márczius 11. 51-52.; Képviselőházi napló, 1910. II. kötet. 1910. szeptember 27. – december 10. 48. országos ülés, 1910. november 30. 328-331.; Képviselőházi napló, 1910. II. kötet. 1910. szeptember 27. – december 10. 50. országos ülés, 1910. december 2. 371.; Képviselőházi napló, 1910. X. kötet. 1911. július 17. – augusztus 30. 229. országos ülés, 1911. augusztus 25. 454-455.

túlharsogni, valamint az ülést rendbontás árán felfüggesztetni és elnapoltatni.⁸² Az országgyűlési képviselői mandátumáról 1917. október 16-án lemondott, ekkor ugyanis Wekerle Sándor miniszterelnök rekvirálási kormánybiztossá nevezte ki.⁸³

Karrierjének és pályafutásának későbbi állomásairól eddig nem sikerült további információkat gyűjteni. A Tanácsköztársaság idején vélhetően háttérbe vonult/szorult és hazatért a hevesi közegbe, az ellenforradalmi időszakban és később a Horthy-korszakban sem vállalt már semmilyen vármegyei és országos pozíciót, feladatot. 1924. október 17-én, legidősebb fiának hirtelen halála után szűk négy hónappal, Egerben hunyt el. Temetésére október 19-én került sor, az egri Kisasszony-temetőben.⁸⁴

A második generáció

A három Maczky-testvér közül egyedül Emil ágán folytatódott tovább a családfa. Valér felszentelt ciszterci rendi pap volt, Gyula két gyermeke, mint az korábban írtam, fiatalon meghaltak. Egyedül Maczky Emil és Fáy Róza házasságából születtek olyan utódok, akik a nevet és a család történetét tovább vihették. Elsőként 1880. november 12-én, György született meg, akinek a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének megjegyzéséből lehet tudni, hogy bár Maczke a családnév, mégis Maczki/Maczky formában használták a családtagok, ezért az újszülöttet és a későbbi gyerekeket már ilyen családi névvel anyakönyvezték.⁸⁵ György 1901. április 3-án egyévi önkéntes rendes sorozás útján a cs. és k. 5. gyalogezredhez került, majd 1902-ban egyévi önkéntes katonai szolgálatra áthelyezték a miskolci 10. honvéd gyalogezred

---

⁸² Képviselőházi napló, 1910. XVI. kötet. 1912. április 1–június 11. 394. országos ülés, 1912. június 10. 508.; Képviselőházi napló, 1910. XVII. kötet. 1912. június 18–december 31. 407. országos ülés, 1912. szeptember 18. 96.; Képviselőházi napló, 1910. XVII. kötet. 1912. június 18–december 31. 408. országos ülés, 1912. október 30. 101.; Képviselőházi napló, 1910. XIX. kötet, 1913. május 5–november 7. 455. országos ülés, 1913. június 11. 68-69.

⁸³ Képviselőházi napló, 1910. XXXVII. kötet. 1917. szeptember 12–december 1. 743. országos ülés, 1917. október 16. 68.; Egri Ujság, 1917. október 11. 1.

⁸⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Emil, 1924. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186552> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

⁸⁵ Teljes neve: György Emil Béla. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1880.

állományába.⁸⁶ 1904-ben tartalékos hadapród,⁸⁷ 1904-1907 között tartalékos hadapród-tiszthelyettes,⁸⁸ 1907-1912 között tartalékos hadnagy volt.⁸⁹ 1912-ben tiszti rendfokozatának megtartása nélkül, mint „*rokkant, mindennemű népfölkelési szolgálatra alkalmatlan*” szerelt le.⁹⁰

Tanulmányait időközben rendesen és megfelelő eredménnyel végezte. Iglón érettségizett, majd az Egri Érseki Jogakadémia hallgatója volt, ahol 1905-ben államtudományi államvizsgát tett.⁹¹ Ettől az évtől kezdve már közigazgatási gyakornokként szolgált a pétervásárai járási hivatalban, 1905. március 30-án tiszteletbeli szolgabírói címet kapott,⁹² majd 1907. december 16-tól a pétervásárai járás szolgabírója lett.⁹³ Rátermettségének és apja ismertségének köszönhetően gyorsan haladt a közigazgatási ranglétrán: 1910. szeptember 29-én az egri járás szolgabírójává nevezték ki,⁹⁴ majd hat év szolgálat után, 1916. április 17-én lakóhelyének, a hevesi járásnak lett főszolgabírója.⁹⁵ Ez utóbbi tisztsége átmenetileg megszűnt 1919. március 22-én, amikor a Tanácsköztársaság hatalmi szervezetének és vármegyei igazgatási rendszerének kiépítése megkezdődött Lájér Dezső vezetésével. Ebben az időszakban sem a megyei direktóriumban nem vállalt Maczky György szerepet, sem a júniusban létrehozott hevesi járási munkás-, katona- és földműves tanácsban nem vállalt pozíciót.⁹⁶ Ennek oka, hogy – apjával és nagybátyjával együtt – a régi államszervezet kiszolgálójának tartották, anyja révén pedig nemesi származása miatt vált a kiépülő rendszer ellenségévé. A családot ért komolyabb atrocitásokról eddig nem találtam levéltári és egyéb iratot, így feltételezhetően „csupán”

---

⁸⁶ HIM HL AKVI, 20425. 1.

⁸⁷ Rendeleti Közlöny, 30. évf. 58. sz. 9644/el.

⁸⁸ Rendeleti Közlöny, 31. évf. 60. sz. 10689/el.

⁸⁹ Rendeleti Közlöny, 33. évf. 50. sz. 12071/el.

⁹⁰ Rendeleti Közlöny, 39. évf. 29. sz. 83932/el.

⁹¹ Kozma, 2011/a. 480.

⁹² MTCNT, 1908. 94.; Kozma, 2011/a. 480.

⁹³ MTCNT, 1909. 99.; 1910. 103.; 1911. 105.; Pap, 2011/d. 208.; Kozma, 2011/a. 480.

⁹⁴ MTCNT, 1912. 106.; 1913. 110.; 1914. 113.; 1915. 114.; 1916. 127.; Pap, 2011/d. 214.; Kozma, 2011/a. 480.; Eger, 1910. október 1. 4.

⁹⁵ MTCNT, 1917. 138.; 1918. 81.; Belügyi Közlöny, XXVII. évf. 37. sz. 1619.; XXVIII. évf. 16. sz. 533.; XXVIII. évf. 46. sz. 1703.; Pap, 2011/d. 216.; Kozma, 2011/a. 480.; Kozma, 2011/b. 269.

⁹⁶ Kozma, 2011/b. 225-233.

hivatalvesztéssel sújtották őket. Később azonban, amikor a Forradalmi Kormányzótanács lemondása utána az ellenforradalmi rendszer konszolidálódni kezdett, Maczky Györgyöt ismét a hevesi járási főszolgabírói tisztségében találjuk. Ezt a pozíciót a fiatalon, 44 éves korában – 1924. június 28-án, Hevesen⁹⁷ – bekövetkezett haláláig töltötte be. Apjához hasonlóan a vármegye tisztviselői karának megbecsült és elismert tagja volt, hivatalára mint a közjóért végzett alázatos munkára tekintett. Neve leginkább a hevesi járással fonódott össze, itt élte mindennapjait, ennek a közigazgatási egységnek volt a főszolgabírója, sőt két ízben megyebizottsági tagja is.⁹⁸ Alexander Ilonával 1908-ban kötött házasságából nem született gyermeke.

Maczky Emil és Fáy Róza házasságából másodikként Ilona nevű gyermekük született meg, 1882. december 29-én, ám nagyon korán – egy éves kora előtt három héttel – meghalt.⁹⁹

1885. november 18-án született meg a család harmadik gyermeke, Béla.¹⁰⁰ Elemi és középfokú tanulmányait Kálban, Egerben, Kisújszálláson és Dobsinán végezte, majd az apai példát követve a vármegye szolgálatába szegődött. Életéről és tevékenységéről eddig keveset sikerült feltárni, ami bizonyos, hogy 1909. június 1-én vármegyei útbiztosnak választották meg, a proletárdiktatúra idején semmilyen pozíciót és feladatot nem látott el, majd az ellenforradalmi időszakot követően a hevesi járás útbiztosa lett.¹⁰¹ Karrierjének későbbi alakulásáról – a disszertáció készítéséig – semmilyen adat és irat nem állt rendelkezésre. Az *Almanach* szerint 1923-ban még biztosan járási útbiztosként szolgált, de utódjának, Szabó Jánosnak az első említése csak egy 1927-es forrásban olvasható.¹⁰² Kerkayné Maczky Emese szerint nagyapja

---

⁹⁷ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky György, 1924. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186556> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

⁹⁸ 1913. november 5-ig a Heves, Pély, Tarnaszentmiklós és Hevesvezekény választókerület képviselője, 1913. november 6-tól pedig a Domoszló, Kislána, Vécs körzetben választották meg megyebizottsági taggá. Eger, 1913. október 11. 2.; Eger, 1913. november 8. 2.

⁹⁹ Teljes neve: Ilona Róza Anna. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1882.

¹⁰⁰ Teljes neve: Béla Pál Imre. MNL HML - Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1885.

¹⁰¹ MTCNT, 1910. 102.; 1911. 104.; 1912. 106.; 1913. 110.; 1914. 113.; 1915. 114.; 1916. 127.; 1917. 138.; 1918. 81.; Pap, 2011/d. 218., 223.

¹⁰² Kozma, 2011/b. 272.

1924-ben, egészségügyi okok miatt nyugdíjaztatta magát, majd ingatlanforgalommal foglalkozott otthon, Hevesen. A család nehéz és szerény körülmények között élt ezután, hiszen nyugdíját csupán 15 év szolgálati idő alapján számították ki, valamint a birtokok adás-vétele sem jövedelmezett kellően.¹⁰³ 1942. június 21-én, 57 éves korában hunyt el Hevesen.¹⁰⁴ Feleségével, Ótordai Mikola Annával, 1908. május 27-én kötött házasságából hat gyermek született: Béla, László, Pál, Emil, György és Anna.¹⁰⁵

Györgynek és Bélának 1887. szeptember 6-án született meg harmadik testvére, ifj. Maczky Emil (a későbbi Borbély-Maczky Emil), jelen értekezés főszereplője.¹⁰⁶ Keresztelési anyakönyvi bejegyzése a família magyarországi nemességének kérdésében is megoldást jelent. A Maczke-Maczki névváltozás után a család tagjai előszeretettel használták utóbbi formulát -y végződéssel, ezzel hangsúlyozva a család nemesi származását. Ahogy korábban már utaltam rá, többen is igyekeztünk a famíliát a genealógiai és nemesi összeírásokban azonosítani, de ezek a kísérletek nem voltak sikeresek. A család valószínűsíthetően osztrák származású, de a leszármazottak előszeretettel hivatkoztak saját magyarországi nemességükre. Ez azonban úgy tűnik nem volt valós információ. Amennyiben valamilyen idegen nemességet birtokolt is a család, a *Királyi Könyvek* alapján úgy tűnik, hogy indigenátust nem szereztek Magyarországon. A férfiak a beilleszkedés lehetőségét a nemesi mentalitás és viselkedési mód átvételében látták, úgy élték mindennapjaikat, ahogyan azt másoknál megtapasztalták.¹⁰⁷ A házassági stratégiájuk is erre utal, hiszen egytől egyig nemesi családok lánytagjait vették feleségül, így biztosítva saját kapcsolódásukat a vármegyei elithez és a belső körökhöz. Szinte bizonyos, hogy a Maczky-família kizárólag női ágon (dadai Nagy, lévai Borbély, ótordai Mikola, páruczai Kolossváry, runyai Soldos stb.) kötődött a magyarországi nemességhez.

---

¹⁰³ Kerkayné, é. n.

¹⁰⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Béla, 1942. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186550> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

¹⁰⁵ Budapesti Hírlap, 1908. május 30. 9.

¹⁰⁶ Teljes neve: Emil Szilárd Zsigmond Barnabás. MNL HML - Felekezeti anyakövek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1887.

¹⁰⁷ A nemesi mentalitás és viselkedésmód átvételéről, a beilleszkedés lehetőségeiről akár nem nemesként is lásd: Ballabás, 2013. 7-57.

A változást ebben a kérdésben ifj. Maczky Emil jelentette, hiszen a Geró József által összegyűjtött, 1867-1937 között igazolt nemesek sorában az alábbi bejegyzés olvasható: „[Borbély (lévai) Rozália] Nemessége, előneve, címere Maczky Emil honv. főhadnagyra, *1887. IX. 6. Heves, (Emil-Fáy Róza) ruháztatik, kinek neve ezután: Lévai Borbély-Maczky Emil.”¹⁰⁸ Az erről szóló, saját kézzel írt nyilatkozat eredeti formában Kő Pál magángyűjteményében megtalálható.¹⁰⁹ Ebből kiderül, hogy lévai Borbély Rozália lányának, Fáy Rózának, három fiúgyermekére ruházta át a Belügyminisztérium által 171446/1913. szám alatt igazolt nemességét.¹¹⁰ Kerkayné Maczky Emese szerint György nem foglalkozott ezzel, Béla pedig határozottan nem akarta a névváltoztatást és az ezzel járó procedúrát.¹¹¹ Kettejük esetében a későbbi időszakból sem került elő olyan irat vagy forrás, amely arra utalt volna, hogy álláspontjukat megváltoztatták. A nemesség átruházást kizárólag ifj. Maczky Emil intézte el a maga részére, a változás átvezetésre került a keresztelési anyakönyvébe is: „E született családi nevének Borbély-Maczkyra átváltoztatását a magy. kir. belügyminisztérium 146641/1915. VI. a. szám alatt kelt rendeletével megengedte; mi az egri főszentszéknek 1916. évi január hó 24-én 329. sz. alatt kelt határozata alapján itt feljegyeztetik. Heves, 1916. január 27., Szentgyörgyi József, lelkész. Tanu: Maczky Emil”¹¹² Vagyis 1915-től kezdve a Maczky-család ezen ága bizonyíthatóan magyarországi nemesi famíliává vált.

Ifj. Maczky Emil¹¹³ gyerekkoráról keveset lehet tudni. A családi emlékezet szerint imádta a lovakat, fiatalabbik bátyjával együtt rengeteg időt töltöttek kint a szabadban és lovagoltak. A családtagok közül a legszorosabb kapcsolata anyjával és Bélával alakult ki, velük töltötte a legtöbb időt. Apja sokszor volt távol, ha mégis otthon tartózkodott akkor is leginkább hivatali ügyekről szeretett beszélgetni a község vezetőivel. Ráadásul nem tudott a családi vagyonnal sem jól bánni, gyakran adakozott

---

¹⁰⁸ Geró, 1938. 75.

¹⁰⁹ Lévai Borbély Rozália és testvére, Kornélia közös nyilatkozata a család nemességének, előnevének és címerének átruházása kapcsán. Az eredeti irat Kő Pál magángyűjteményében található.

¹¹⁰ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Borbély Róza, 1913. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/224336> - utolsó megnyitás: 2017. április 28.)

¹¹¹ Kerkayné, é. n.

¹¹² MNL HML - Felekezeti anyakövek digitalizált adatbázisa. Keresztelési anyakönyvi bejegyzés, 1887.

¹¹³ Mivel a nemesség átruházását 1915-ben engedélyezte a Belügyminisztérium, így eddig az időpontig hivatalosan az ifj. Maczky Emil nevet használta. A disszertáció vonatkozó fejezeteiben én is ezt a formát alkalmazom, az életút 1915-től kezdődő részében térek majd át a Borbély-Maczky formulára.

és tartott mulatozásokat. Előbbi tulajdonságát egyébként ifj. Maczky Emil is örökölte, később főispánként többször adott kisebb-nagyobb pénzüsszegeket a hozzá forduló rászorulóknak. A gyakori borozások azonban taszították, a politika és közigazgatás pedig egyáltalán nem érdekelték a fiút. Apjával emiatt sosem alakult ki erős apa-fiú kapcsolat, sőt későbbi hivatásválasztásánál és birtokvásárlásánál is szerepet játszott a távolság lehetősége az atyai háztól.

Idősebb bátyjával, Györggyel különösebb kapcsolata nem volt. Testvére jótanuló, szorgalmas és céltudatos volt. Már egészen gyermekkorától tudatosan készült a tisztviselői pályára, így ő inkább apjuk társaságát kereste, sokszor kísérte el őt hivatali útja során. Emil és György szinte teljes ellentétei voltak egymásnak, mind viselkedésben, mind pedig gondolkodásban.

Ifjabb Maczky Emil eleven gyerek volt, akit iskolai előmenetele egyáltalán nem érdekelt. Nem véletlen, hogy elemi és középfokú tanulmányait négy városban (Kál, Karcag, Dobsina, Eger) is végezte, közepes eredménnyel. Nem volt olyan hivatás, amely iránt érdeklődött volna, így pályaválasztását két másik ok befolyásolta. Abban biztos volt, hogy valamilyen formában lovakkal akart foglalkozni, és ha lehet, mindezt minél messzebb a hevesi háztól. Nem volt rossz kapcsolata szüleivel és testvéreivel, de apja figyelő tekintete és szigora, valamint idősebb bátyjának tudatossága nyomasztotta őt. Ezek miatt úgy érezte, ha otthon marad, sohasem tud megszabadulni ettől a számára teljesen unalmas világtól. Az iskolában többször tanultak a katonaságról, a huszárokról, amelyek kivételesen felkeltették Emil figyelmét. Mivel hamar kiderült, hogy középfokú tanulmányait nem fejezi be, így gyorsan megszületett az elhatározás, hogy katonai pályára lép. A lovas fegyvernem és az Erdély-Heves távolság kellő motivációt jelentett számára, így szülei támogatásával 1902-ben a nagyváradi honvéd hadapródiskolába felvételizett, sikeresen.

Nagyváradon az 1898. október 4-i ünnepélyes átadást követően indult meg a katonai képzés. Az intézmény közel 400 növendék elhelyezésére volt alkalmas – a törvény szerint négy évfolyamon 100-100 növendékkal –, és a kor legmodernebb eszközeivel és szabályaival szerelték fel. Legfontosabb feladata a hadapródiskoláknak az volt, hogy a felvett jelölteket hadapródokká képezzék ki, ezáltal megfelelő előképzettségű tisztjelöltek kerüljenek ki az intézményből. Olyan fizikailag alkalmas, erkölcsileg kifogástalan 14-16 éves magyar illetőségű fiúkat vettek fel, akik gimnáziumi vagy polgári iskolai tanulmányuk legalább négy osztályát megfelelő eredménnyel

végezték. Az első három évfolyamon mindenkit gyalogsági szolgálatra képeztek ki, majd ezt követően azokat, akik a lovasságnál akartak szolgálni – így Maczky Emilt is – az utolsó évfolyamra a nagyváradi hadapródiskola lovasosztágában egyesítették. Évente 16-20 növendéket képeztek ki, akik később hadapród-tiszthelyettesként valamelyik lovassági alakulatnál kaptak kinevezést.¹¹⁴

Mivel a tanév elméleti része szeptember 17-től július 15-ig tartott, majd ezt követően egyhónapos gyakorlati időszak következett, Maczky a tanulmányi időszak alatt kevés alkalommal találkozott családtagjaival, évekig nem utazott haza Hevesre. A rövid szünidőket – egyhónapos nyári, kéthetes karácsonyi, néhány napos húsvéti és farsangi szüneteket – inkább az egyre jobban megkedvelt Erdélyben és Partiumban (főleg Nagyváradon, de a megismert katonatársak révén gyakran Gyulafehérvárott) töltötte. A családdal ebben az időszakban még levelezés útján sem érintkezett gyakran, néhányszor fiatalabb bátyjával, Bélával váltott leveleket. Ennek oka vélhetően az volt, hogy a néhány száz fős kistelepülésről elszakadva élvezte a nagyvárosi légkört, a pezsgő életet. Mivel a nagyváradi közeget gyorsan megszokta és megszerette, a családi és otthoni kapcsolatok egyre lazábbá váltak.

Ki kell emelni továbbá azt is, hogy az olyan tanulni nem szerető fiatalok számára, mint Maczky, a hadapródiskolák egyfajta menekülő utat is jelentettek. Habár itt is hallgatniuk kellett közműveltségi tárgyakat (nyelvtan, német, francia, földrajz, történelem, számtan, mértan, természettan, vegytan), a tananyag jelentős részét a későbbi katonai évek során hasznosítható és alkalmazható elméleti (szolgálati szabályzat, hadseregszervezet, tereptan és terepfelvétel, térképábrázolás, harcászat, műszaki ismeretek) és gyakorlati (lövészet, harcászat, távbecslés, térképolvasás, tájékozódás, torna, vívás, úszás) tárgyak adták. Ezek mellett folyamatosak voltak a harcászati és terepfelvételi utazások, a különféle gyakorlatok (például alaki gyakorlat), valamint a különféle sportversenyek is.¹¹⁵

Az 1902-1906 közötti időszak Maczky Emil számára új élményeket, új közeget és közösséget, valamint egy teljesen új világot jelentett. Megtalálta azt a hivatást, amelyre vágyott. A nagyváradi évek alatt nem csak magasszintű elméleti tudást és sportemberi fizikumot szerzett, hanem évtizedekig tartó barátságokat is.

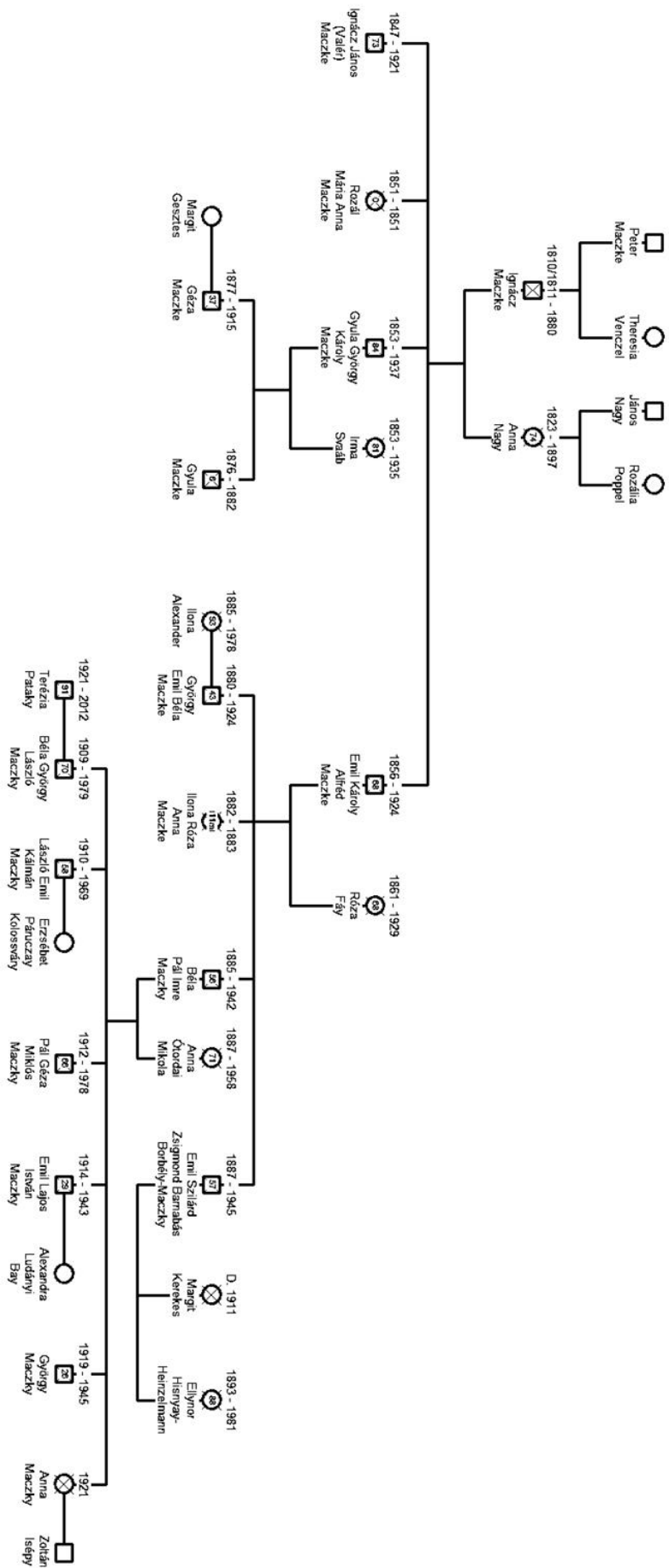
¹¹⁴ Balla, 2000. 71.

¹¹⁵ Szentesy, 1943. 22-24.

„Abban a pillanatban, amidőn e szent zászló tündöklő fényében ajkaikról e szent eskü elhangzik, s e mellett felséges érzelmektől áthatva férfiakká, bajtársakká válnak, ott vagyok én is legbensőbb szerencsekívánataimmal, figyelmeztetve őket mint iskolaparancsnokuk, hogy az általunk kijelölt utakról le ne térjenek, s hogy mindig csak a kötelességérzet, a sírig hű becsületesség, lovagias gondolkodásmód, s a polgársággal szemben barátságos és előzékeny magatartás vezérelje őket. Továbbá ne feledjék, amit sokszor hangoztattunk, hogy csak a tudás fokozza a biztonság érzetét, míg a tudatlanság – a továbbképzés hiánya – az erkölcsi bomlás kezdete. Acélozni fogja önbizalmukat az az érzet, hogy szakmájukat uralják, s legfeljebb balszerencséivel kell küzdeniök.”¹¹⁶ – hangzott el 1906. augusztus 8-án, a végzős növendékek felavató ünnepségén, Mayer Miklós ezredestől, az iskola parancsnokától. Ezek voltak az utolsó emlékek Nagyváradról az ekkor felavatott Maczky Emil számára is, akinek az öröme nem lehetett felhőtlen ebben a meghitt pillanatban, hiszen újabb költözés (áthelyezés), és a megszeretett Erdély elhagyása következett.

---

¹¹⁶ Szentesy, 1943. 42-43.

1. ábra: A Maczky család vázlatos leszármazása
(saját gyűjtés alapján)

Katonaévek – az első sikerek

Szolgalat békeidőben

1906. augusztus 18-cal, szeptember 1-től számítandó ranggal ifj. Maczky Emilt, a nagyváradi honvéd-hadapród iskola IV. évfolyamát frissen végzett növendékét, a kassai 5. honvéd-huszárezredhez nevezték ki hadapród-tiszthelyettessé.¹¹⁷ Az áthelyezést követően el kellett hagynia Erdélyt, Nagyváradot, ahol négy tartalmas évet töltött. Azon növendékek közé tartozott, akik szabadidejükben aktívan részt vettek a nagyváradi életben és könnyedén integrálódni tudtak a városi közegbe. A tiszthelyettesi kinevezést követően egy újabb várost kellett megismernie, amely számára kevésbé volt vonzó. Nem véletlen, hogy az átköltözést követően is gyakran töltötte szabadságát Erdélyben, elsősorban Nagyváradon és Gyulafehérvárott. Ha tehette inkább ide utazott el több napra, mintsem haza, a szülőkhöz és a családi közegbe Hevesre.

Kassán igyekezett egyre jobb katonává és lovas huszárrá válni. Folyamatosan részt vett századszolgalaton, valamint közel három hónapig az altiszt-képző iskolában segédoktatóként tevékenykedett. Ugyanezen év októberében, november 1-i hatállyal hadnaggyá nevezték ki.¹¹⁸ Ekkor készítették el tiszti személyi adatlapját, amely azonban csak nagyon hiányosan maradt fenn. Bejegyzések kizárólag az 1906-os és 1907-es évekből olvashatóak, a későbbi közel egy évtizedes tényleges szolgálatról már nem maradtak fenn az adatlapok. Mind a két évben pozitív jellemzést adtak róla felettesei: *„Magyarul tökéletesen beszél és ír. Németül szükségképen beszél. Vig kedélyű, megállapodott jellemmel, jó felfogással és szellemi képességgel, elég jó lovas, ujoncz oktatásban még némi gyakorlatra szorul, szakaszt úgy önállóan, mint század kötelékben elég jól vezet, jó lövő, a lövészetet jól oktatja. Szorgalmas megfelelő eredménnyel. előjárók irányában engedelmes és kötelességszerűen nyilt, - egyenranguakkal szemben barátságos és előzékeny, alárendeltek irányában követelő és erélyes, de jóakaró, fegyelmet és szolgálati rendet fenntartani tud. Közép termetű, szikár, erős, egészséges, minden fáradság elviselésére békében és háboruban alkalmas.”*¹¹⁹

---

¹¹⁷ Rendeleti Közlöny, 33. évf. 28. sz. 7851/el. 1906.08.13. 207.

¹¹⁸ Rendeleti Közlöny, 34. évf. 39. sz. 10550/el. sz. 1907.10.28. 329.

¹¹⁹ HIM HL AKVI 35905. 6.

Kassán a magyar királyi honvédség megalakításától, 1868/1869-től¹²⁰, kezdve folyamatosan állomásozott honvéd-huszárezred. A honvédségről szóló törvény 82 gyalogzászlóalj és 32 lovasszázad (ezekből 4-4 a horvát-szlavón területeken) felállítását rendelte el. Az első időszakban – a magasabb rendfokozatú tisztek alacsony száma miatt – az egyes honvédkerületekhez osztottak be egy lovas törzstisztet, aki osztályparancsnokként látta el a kerület összes lovasszázada felett a parancsnoki feladatokat. 1871-ben új lovasszázadokat alakítottak, majd a kerületi rendszert megszüntetve, a törzstisztek parancsnoksága alatt tíz lovasosztályt szerveztek, amelyek egyenként négy századból álltak. Kassán először a kassai-kerületi lovasosztály alakult meg Heley János vezetésével a 14. számú szatmári- (Nagykároly), 15. számú hajdúsági- (Nyíregyháza), 16. számú északbihari- (Debrecen), a 17. számú heves-kunsági- (Kassa) és a 18. számú felvidéki (Kassa) lovasszázadokból. Az 1871-es átszervezés után a kassai 6. lovasosztály, majd 1874-ben – amikor a lovasosztályokat tíz ezreddé alakították át – a kassai 5. honvéd huszárezred elnevezést kapta.¹²¹ A törzs és az I. osztály Kassán, a II. osztály Nyíregyházán állomásozott. Az állomány létszáma a békeidőben 440 és 460 fő között váltakozott, majd ennek fokozatos megkétszerezését írta elő az 1912. évi védtörvény, de a tényleges megvalósulás a világháború miatt megghiúsult.¹²²

Ifj. Maczky Emil Kassára kerülését követően sem szakadt el Erdélytől. Barátokat és közeli ismerősöket kellett otthagynia. Szabadsága idején rendszeresen „haza” lovagolt. Ahogy egy néhány évvel későbbi visszaemlékezésében írta: *„fiatal korom legboldogabb napjai az itt eltöltött napok voltak”*.¹²³ Sőt, 1907-től kezdve néhány éven keresztül háromhónapos utásztanfolyamon kellett több társával együtt részt vennie, és erre az időtartamra Gyulafehérvárra vezényelték. Immáron tehát nem csak a szabadidejét tölthette Erdélyben, hanem a májustól júliusig tartó évenkénti utásztanfolyamokat is. Így emlékezett vissza ezekre a hónapokra: *„A város társadalma éppen úgy szeretett minket, mint ahogy mi becsültük őket. Elneveztek bennünket*

---

¹²⁰ A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvényt 1868. december 5-én szentesítette az uralkodó, így a szervezés és az újoncok kiképzése csak egy évvel később kezdődhetett meg.

¹²¹ Az ezreddé szervezés után először 5. honvéd lovasezrednek, 1880-tól 5. honvéd huszárezrednek, majd 1890-től m. kir. kassai 5. honvéd huszárezrednek nevezték.

¹²² Görgey, 1935. 3-6.

¹²³ Ózdi Nemzeti Ujság, 1924. január 20. 1.

fecskéknek és az a 8-10 huszártiszt, akik ott minden nyáron összejöttek, nagyobb lendületet, nagyobb tempót, írhatnám, pezsgőbb életet hoztak a városba. A város közepén fekvő nagy kioszk körülfekvő sétányaival és parkjával, csodaszépen nyiladozó akácfáival, kábítóan illatos orgonáival, olyan hatást tettek ránk, hogy a mi fiatal duzzadó életünk elementáris erővel robbantott ki olyan dolgokat, amire azt hitte volna az ember, hogy ilyen lejsztungra, ilyen teljesítményre az emberi fizikum nem képes. A városon és a kioszkon kívül volt még számunkra egy nevezetes hely, a Hungária kávéház. Huszártiszti asztalánál, ez az asztal a kávéház előtti tornácon foglalt helyet, mely asztalnál nemcsak a huszártisztek, hanem a vidék és a város intelligenciája estéknként találkoztak, élénk eszmecsere között tele tüdővel szívtuk magunkba a körülévő erdőség ózondús levegőjét, jól esett, ha a kiszámíthatatlan szeszélyes, kacskaringós Maros folyó vizéről üde tavaszi szellő hártotta le fiatal, huszáros és igen gyakori jókedvünket.”¹²⁴

Ifj. Maczky Emil, 1910.

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

Maczky állítása szerint sportember volt és intenzíven sportolt ebben az időszakban. Szívesen kipróbálta magát erőnléti, állóképességi és ügyességi feladatokban is. Az évek alatt több kisebb próbát csinált a gyulafehérvári

---

¹²⁴ Ózdi Nemzeti Ujság, 1924. január 20. 1.

állomásozások alkalmával, hol kedvtelésből, hol a kihívás, hol pedig pusztán csak gőgössége miatt. Két komolyabb vállalkozása azonban nagy visszhangot váltott ki az országos sajtóban is. Elsőként a *Budapesti Hírlap* számolt be arról, hogy 1908. július 5-én Gyulafehérvárott „világrekordot ért el a muliné-vágásban Maczky Emil. (...) katonatisztekéből álló zsűri előtt ötvenezer kardvágást (25.000 mulinét¹²⁵) vágott tizennégy óra és hét perc alatt.”¹²⁶ Korábban egy szegedi huszárfőhadnagy, Kapuváry Vargyas Andor 16 óra alatt csinálta meg ugyanezt a próbát, és egészen 1908-ig ez volt a rekord. Maczky 1924-ben *Életem legnagyobb teljesítménye* címmel háromrészes cikksorozatban emlékezett vissza: „Reggeli után átmentünk a sétatéri kioszk 2000-2500 embert befogadó nagytermébe, ahol az eseménynek kellett lezajlani. A terem egyik sarkában 2 asztal, egyik a zsűri számára, a másik egy katonai orvosnak fenntartva, tele különféle műszerekkel és orvosságokkal. Az asztal mellett egy hosszú pad, ezen a padon 20 huszáraltiszt ült, akik fenszóval olvasták a vágásaimat, egy-egy huszár nem bírta tovább, mint 2-300 olvasni, mert a szeme előtt káprázott a pengém. Az ajtóknál rendőrök, kik a tömeg beözönlésére vigyáztak, mert a város legkisebb gyermeke is erről beszélt azon a napon. (...) A zsűri asztaltól jobbra, szembe a huszárokkal felálltam, 6 óra 15 perckor a kardvágást megkezdtem.(...) Egymásután suhogtak a vágások, a teremben néma csend, csak a huszárok hangos számlálásai hallatszanak, az ezrek egymásután peregnek le, nem fáj már a fejem, a torkom, ahogy fogynak a számok, ugyan olyan arányba nő a kedvem, friss és jókedvű vagyok, úgy hogy a zsűri tagjai figyelmeztetnek, hogy lassabb tempóba és ne oly nagy lendülettel vágjak. (...) Mint egy kedves álom, úgy vonulnak el ezek a dolgok lelki szemeim előtt, erre a nagy teljesítményre még egyszer kapható volnék, akkor, ha Gyulafehérváron csinálhatnám meg, de úgy, hogy a vár falán magyar zászló lengedezzen.”¹²⁷

A rekordot követően néhány nappal vissza kellett lovagolnia Kassára. A mulinévágás után ekkor ismét bekerült az országos sajtóba. Július 8-án Gyulafehérvárról indulva, Kolozsváron, a Királyhágón, Nagyváradon, Debrecenen át lovagolt vissza ezredének állomáshelyére. A tudósítások szerint a közel 500 kilométeres távot – esőzések és viharok kíséretében – 3 nap és 14 óra alatt tette meg,

---

¹²⁵ Francia eredetű szó (moulinet). Jelen esetben körvágás a karddal, ellentétes oldalakról intézett vágások vagy ütések elhárítása.

¹²⁶ Budapesti Hírlap, 1908. július 10. 12.

¹²⁷ Ózdi Nemzeti Ujság, 1924. január 27. 2. és 1924. február 3. 1-2.

amely rekordnak számított. Az újabb kiemelkedő sportteljesítményről beszámolt a *Pesti Napló*, a *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Hírlap* is.¹²⁸

A kassai időszak közel négy évig tartott, majd 1910 októberében – november 1-vel – áthelyezését kérte a marosvásárhelyi 9. honvéd-huszárezredhez.¹²⁹ A gyulafehérvári időszakok során megismerte Kerekes Margitot, akit 1910. július 10-én eljegyzett, majd néhány hónappal később feleségül is vett.¹³⁰ A családalapítás miatt kérte Maczky az áthelyezését a legközelebbi honvéd-huszárezredbe, amelynek állomáshelye Marosvásárhelyen volt.

Marosvásárhely – Kassához hasonlóan – már a magyar királyi honvédség megszervezésekor fontos állomáshely volt. 1869-ben a kolozsvári hadkerülethez beosztva alakult meg a m. kir. 11. háromszéki (Kézdivásárhely), a 12. marosszéki (Marosvásárhely) és a 13. kolozsi (Kolozsvár) lovasszázad. Az 1871-es nagy átszervezést követően a kolozsvári 5. lovasosztályhoz sorolták be az előbbieken túl, negyedikként az újonnan felállított m. kir. 36. csíkszéki (Gyergyószentmiklós) lovasszázadot. 1874-ben, amikor az uralkodó elrendelte a gyalogdandárok és a lovasság szétválását, a lovasosztályparancsnokok vezetése alatt álló négy századot lovasezredbe vonták össze. Ekkor jött létre a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd-huszárezred, amely törzsének állomáshelye Marosvásárhely lett, és két osztályból állt. Az 1. osztály egy rövid szamosújvári kitérőt (1894-1912) leszámítva, folyamatosan Marosvásárhelyen állomásozott; míg a 2. osztálynak – ahová Maczkyt is helyezték – 1874-től Segesváron, 1894-től Marosvásárhelyen, 1912-től pedig Szamosújváron volt az állomáshelye.¹³¹

Maczky Emil tehát a családalapítás szándékával tért vissza Erdélybe, és feleségével együtt Marosvásárhelyre költözött. Házasságuk azonban tragikusan rövid ideig tartott, az áthelyezést és áttelepülést követően alig kevesebb mint egy évvel, 1911. október 19-én Kerekes Margit elhunyt. Halálának oka eddig ismeretlen, iratokkal nem támasztható alá. A családi emlékezet szerint éppen terhes volt közös

---

¹²⁸ Pesti Napló, 1908. július 28. 7.; Budapesti Hírlap, 1908. július 28. 10. o.; 1908. július 28. 11. o.

¹²⁹ Rendeleti Közlöny, 37. évf. 36. sz. 107277/2. sz. 1910. 10.25. 344.

¹³⁰ Kerekes Margitról nagyon kevés adat áll eddig a rendelkezésemre. A gyászjelentéséből lehet tudni, hogy szülei Jakab Anna és Szócs Dániel voltak, és egy testvére volt, Ilona. Sem a születéséről, sem a származásáról nem sikerült eddig további információkat gyűjteni.

¹³¹ Koszta, 2008. 34-35.

gyermekükkel, amikor egy szomorú baleset történt: miközben a kamrában pakolt meglátott a polcon egy egeret és ijedtében leesett a kisszékről, beindult a koraszülés, amit sem az anya, sem pedig a fiúgyermek nem élt túl.¹³² Feleségének és születendő fiának elvesztését nehezen, de viszonylag rövid idő alatt feldolgozta Maczky. Bár továbbra is tartotta a kapcsolatot anyósával, apósával és sógornőjével, azonban hamarosan elhomályosult első feleségének emléke. Ebben szerepet játszott az is, hogy a honvédségen belül egyre több feladatot vállalt, és egyre feljebb lépett a ranglétrán. 1913. április 28-án, május 1-i ranggal főhadnaggyá léptették elő.¹³³

A magánéleti nehézségeken való túljutást segítette továbbá az a sokszínű társasági élet is, amely Marosvásárhelyen és Szamosújváron körülvette az ott állomásozó huszárokat. A pezsgő városi élet hasonlatos volt ahhoz, amit Maczky már Gyulafehérváron is megtapasztalt. Nemcsak a hadgyakorlatok, lovassági és ügyességi versenyek, valamint vadászati események révén volt élénk a kapcsolat a városlakókkal, hanem a szabadidő eltöltése (pl. zenés-táncos mulatságok a Korzó kávéházban, séta és pihenés az Erzsébet-parkban) és a különféle jótékonyági összejöveteleken való részvétel is a társasági kapcsolatok erősítését segítették. Ezen eseményekről, továbbá az ezred életéről a korabeli lapok – a *Székely Lapok*, a *Székely Napló*, a *Szamosújvári Napló* és a *Szamosújvári Hírlap* – rendszeresen tudósítottak.¹³⁴

A háború első szakasza – frontszolgálat keleten

1914 nyarán aztán drasztikus változás állt be Maczky Emil magánéletében és katonai pályafutásában is. Miközben a Monarchia sajtója a szarajevói merényletről és a szerb konfliktusról cikkezett, addig Maczky a Szilágy vármegyei Ákoson eljegyezte a környék egyik legvagyonosabb földbirtokosának, Pálinkás Endrének a lányát, Erzsébetet. Kapcsolatuk eddig feltáratlan maradt, ennek oka jórészt a forrás- és információhiány. Nem tudható pontosan, hogy Emil és „Böske” hogyan ismerkedtek meg, továbbá az sem, hogy kapcsolatuk mikor és miért ért véget. A *Pesti Hírlap* 1914. július 17-i számában értesítette az olvasóközönséget az eljegyzésről.¹³⁵ Hogy valóban sor került az

---

¹³² Kerkeyné, é. n.

¹³³ Rendeleti Közlöny, 40. évf. 23. sz. 7412/el. 2. sz. 1913. 04.28. 293.

¹³⁴ A huszárezred laktanyáiról, társasági életéről lásd bővebben: Koszta, 2008. 33-86.

¹³⁵ Pesti Hírlap, 1914. július 17. 15.

eseményre onnan tudható biztosan, hogy Maczky Emil nősülési engedély iránti kérelmet adott be 1915-1916 fordulóján. Mivel 1914 nyaratól a fronton tartózkodott, így valószínűsíthető, hogy házasságot a korábbi jegyesével, Pálinkás Erzsébettel tervezett. Hogy kapcsolatuk hogyan alakult a továbbiakban pontosan nem tudható, de a honvédelmi miniszter által 1916. március 6-án, 67255/15/b-1916. szám alatt kiadott nősülési engedély elintézés hiányában hatályát veszítette. 1917. augusztus 17-én a Honvédelmi Minisztérium levélben értesítette az érintettet, hogy az engedély immáron nem érvényes, azt vissza kell küldenie. Továbbá kérték Maczkyt, nyilatkozzon arról, hogy a nősülés szándékától elállt vagy újbóli engedélyt igényel.¹³⁶ A szeptember 5-én feladott válaszban a korábbi engedélyt visszaküldte a minisztériumhoz, de egyéb információt nem közölt.¹³⁷ Ebből következtetni lehet arra, hogy a „Böskével” folytatott kapcsolata ekkorra már véget ért. Mivel – hasonlóan az első házasságához – erről sem maradt fenn primer forrás, így itt is a családi emlékezetre kell hagyatkoznunk, amely szerint egy falusi pletyka (lehetséges viszony Böske és egy másik férfi között) vetett véget a fiatalok szerelmének.¹³⁸

1914 nyarán, az akkor még lángoló szerelemből és az eljegyzésből fakadó örömteli pillanat nem tarthatott sokáig. Július 20-án, a Monarchia közös minisztertanácsa által egy nappal korábban elfogadott jegyzéket (ultimátumot) küldött br. Wladimir Giesl belgrádi követnek, melyet a diplomatának július 23-án este kellett átadnia a szerb kormánynak. A 48 órás határidő lejárta előtt néhány perccel adta át Nikola Pašić, szerb miniszterelnök a válaszjegyzéket, amely elolvasása után Giesl értesítette a szerb kormányfőt, hogy mivel fenntartásokat fogalmaztak meg, a választ nem tartja kielégítőnek és a Monarchia azonnali hatállyal megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Szerbiával. Ferenc József ugyanazon este kilenc óra után részleges mozgósítást rendelt el, amelyet néhány nappal később, július 31-én általános mozgósítás követett. Miután július 28-án, távirati úton megérkezett Szerbia számára a Monarchia hadüzenete, elkerülhetetlenné vált az a fegyveres konfliktus, amely a 19. század utolsó harmadától egyfajta szellemként lebegett az európai diplomácia felett.¹³⁹

---

¹³⁶ HIM HL II. C. 675. 5. 287983/15/b-1917.

¹³⁷ HIM HL II. C. 675. 5. 1154/1917.

¹³⁸ Kerkayné, é. n.

¹³⁹ A nagyhatalmi szövetségi rendszerek kialakulásáról és a célokról bővebben többek között: Galántai, 2000. 11-78.; Majoros, 2011. 49-73.; Hajdu-Pollmann, 2014. 9-42.; Bihari, 2014. 19-120. A Monarchia és

A marosvásárhelyi huszárezred a fenti eseményekből alig érzékelt valamit, hiszen éppen a nyári bemutatók és versenyek időszaka tartott. A részleges mozgósításkor csupán a városi katonai ügyosztály adott ki hirdetményt arról, hogy a népfölkelők hadiszolgáltatás iránti kötelezettsége azon naptól fogva hatályos, és megkezdte a behívók kézbesítését. Július 28-án a helyi lapok rendkívüli kiadásaiból pedig a város lakói és a laktanyában lévő huszárok is értesülhettek arról, hogy kitört a háború. Oroszlány Gábor a *Marosvásárhely és a háború* című, 1915-ben megjelent album szerkesztője így emlékszik vissza az első napokra: *„Őfelsége július 26-án (sic!) rendelte el a részleges, 31-én pedig az általános mozgósítást. A király hívó szavára megmozdult az egész ország. A lelkesedés tüze lángoszlopokban csapott fel a székely fővárosban is. Izzó érdeklődés mutatkozott mindenfelé és hatalmas csoportok tüntettek a háború mellett. Augusztus 2-án és 3-án a háború melletti lelkesedés a tetőpontra hágott. A főtér minden hirdető oszlopa tele volt ragasztva felhívó, figyelmeztető, intő hirdetményekkel, melyeket a kormány, vagy a városi hatóság adott ki. Este tüntető csoportok járták be a várost a katonazenekar hangjai mellett. Nagyobb tüntetések voltak a város főispánja, polgármestere lakása, valamint a cs. és kir. és honvéd kaszárnyák előtt. A kaszinók, társaskörök, kávéházak az esti órákban zsúfolásig tömve voltak kellemes idegességű, örömmámorban úszó közönséggel, mely éljenezve fogadott minden háborús és új eseményt.”*¹⁴⁰

Augusztus 8-tól megkezdődött a katonai csapatok búcsúztatása és bevagonírozása. Az első két napon nagy ünnepek közepette a 62. gyalogezred és 22. honvéd-gyalogezred tett esküt a város főterén, majd kilencedikén este a honvéd huszárokat is elbúcsúztatták. A korabeli sajtó ekképpen számolt be az ünnepekről: *„Augusztus 9-ikén este a Royal kávéház közönsége megható látványnak volt tanúja. Itt búcsúztak el a közönségtől a 9. honvéd huszárezred tisztjei. Egyetlen szem sem maradt szárazon. Az érzékeny búcsú könnycseppjei ott csillogtak a szemekben. Teőrös főhadnagy oda szólt báró Bánffy tizedeshez, kinek egy virágkosár volt a kezében tele illatos szegfűvel és rózsával: - Ossa ki a hölgyek között! Minden hölgynek jutott emléke egy szegfű, vagy*

Szerbia konfliktusáról, az ultimátum és a hadüzenet körülményeiről bővebben többek között: Galántai, 2000. 79-144.; Galántai, 2006. 17-25.; Hajdu-Pollmann, 2014. 43-60.; Bihari, 2014. 121-165.

¹⁴⁰ A fent említett könyvből idézi: Koszta, 2008. 90-91.

rózsa: a tisztikar búcsúvirága. A zene a Himnuszt játszotta, majd felzúgott az éljen. A gavallér huszárok hálásan köszönték meg a közönség meleg ovációját."¹⁴¹

Maczky Emil is részt vett az ünnepségen, majd másnap a bevagonírozáson is. Már az első napokban elkezdte személyes naplóját írni, melyet néhány hónapon keresztül, szabadidejében, kisebb-nagyobb megszakításokkal rendszeresen vezetett. Ennek alapján tudható, hogy augusztus 10-én Debrecenen át utazott az ezred I. osztálya (bevagonírozás Marosvásárhelyen) és II. osztálya (bevagonírozás Szamosújváron) a galíciai Lemberg városába. Az ifjú főhadnagy ekképpen írt naplójában erről a néhány napról: „*Augusztus 10.: Utazás. Augusztus 11. Debreczenbe az állomásnál találkoztam drága kicsi menyasszonyommal. Augusztus 12. 12-én utazás, átkeltünk a határnál Siankinál [ma Sianki, Lengyelország]. Augusztus 13. 13-án kivagonírozás Lembergben [ma Lviv, Львів, Ukrajna]. Lembergen át diadal út, a virágot szorják a legénységnek ennivalót. D.e. 11. ellovagoltunk Kamyonkára [1944 előtt Kamionka Strumilowa; ma Kamjanka-Buzka, Кам'янка-Бузька, Ukrajna], ott éjjelezés egy kórházban aludtam.*"¹⁴²

Habár a Monarchia csak Szerbiával került hadiállapotba július 28-án, a németekkel való szövetség miatt kétfrontos háborúra kellett készülnie. Ennek megfelelően előbb a 2., 5. és 6. hadsereget, továbbá a flotta egy részét és a dunai monitorokat mozgósították, majd szinte azonnal délre szállították. Az általános mozgósítást követően megkezdődött az 1., 3. és 4. hadsereg felvonulása is az északkeleti magyar határon túlra. A 9. honvéd-huszárezred a frontra vezénylésre a kassai 5. honvéd-huszárezreddel alkotta együtt a 24. honvéd-lovasdandárt, amely a 11. honvéd-lovashadosztályba tagozódott be. Az elvonuláskor Géczy Kálmán ezredes volt a marosvásárhelyi ezred parancsnoka, a tüzérszakasz parancsnok Teőrös József, míg az utászszakasz parancsnok Maczky Emil főhadnagyk voltak.

A következő napok feszült várakozással teltek. A közös német és osztrák-magyar hadműveleti terv arra épült, hogy amíg a német főerő nyugaton villámháborúval legyőzi Franciaországot, addig a Monarchia ide vezényelt egységei feltartóztatják a keletről (orosz-japán háború) fokozatosan felfejlődő orosz csapatokat. Csakhogy az oroszok a franciákkal kötött szövetségük értelmében, még augusztus közepén támadást indítottak a Kelet-Poroszországban állomásozó német csapatok

---

¹⁴¹ Idézi: Koszta, 2008. 91.

¹⁴² Maczky, 1914.

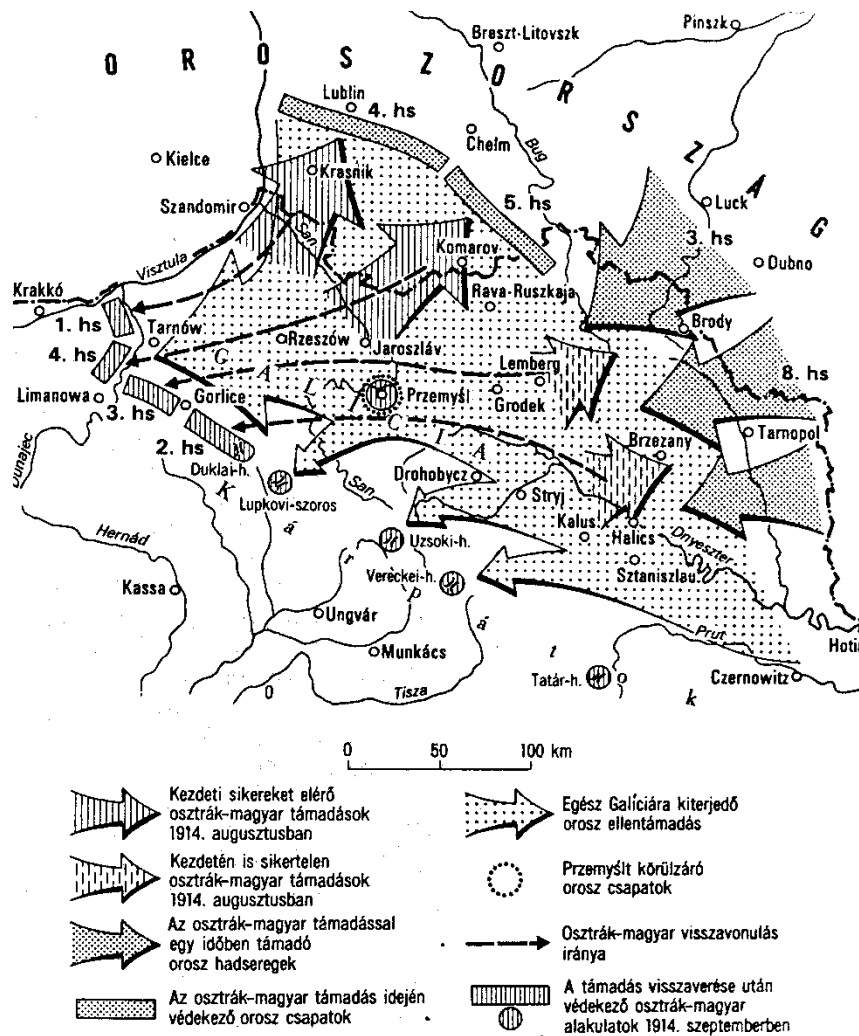
ellen, ezért az osztrák-magyar csapatoknak még a felvonulás teljes befejezése előtt támadást kellett indítaniuk északi irányba a Bug és Visztula között.¹⁴³ Jóny László ezredes, a 24. honvéd lovasdandár dandárparancsnoka augusztus 13-án este fél kilenc után a dandár tisztikarának eligazítást tartott, amely során a következő napok feladatait ismertette: „*Hadvezetőségünk a dandárt a Brudermann lovassági tábornok parancsnoksága alatt álló 3. hadseregünkbe osztotta be azzal, hogy e hadsereg előtt a cs. és kir. 2. és 4. lovashadosztállyal vállvetve, felderítést végezzen. Ezek a lovas seregtestek zömükkel augusztus 15-én átlépik az orosz határt s a következő útirányokban nyomulnak elő : cs. és kir. 4. lovashadosztály: Dubno [ma Dubno, Дубно, Ukrajna], m. kir. 24. lovasdandár: Stojanow-Luck [ma Stojaniw, Стоянів, Ukrajna és Luck, Луцьк, Ukrajna], cs. és kir. 2. lovashadosztály: Wladimir Wolynski-Kowel [ma Wolodymyr-Wolynskyj, Володимир-Волинський, Ukrajna és Kovel, Кovel, Ukrajna]. Felderítendő terület a 4. lovashadosztálynak: Zalozce-Szepietowka [ma Zaliztsi, Залізуї, Ukrajna és Sepetivka, Шенемівка, Ukrajna] és a Stry [sic! ma Styr (folyó), Стур, Стыр, Ukrajna és Fehéroroszország] között, a 24. lovasdandárnak a Stry folyása és a Tartaków-Lokaczy-Stochod [ma Tartakiv, Тартаків, Ukrajna; Lokaczi, Локачі, Ukrajna; Stochid (folyó), Смохід, Ukrajna] vonal között, 2. lovashadosztálynak utóbbi vonal és a Bug folyó között. A lovas seregtestek minden alkalmat ragadjanak meg arra, hogy a szomszédos felderítendő sávba is betekintsenek. Különösen vonatkozik ez a 24. lovasdandárra, melynek Lokaczyn át Wladimir Wolynski és Ugrynów-Torgowicán [ma Ugryniv, Uhryniv, Ukrajna és Torgovycya, Торховиця, Ukrajna] át Dubno irányában is felderítést kell végeznie. A határt betörés ellen, a határ mentén összevont gyalogzászlóaljok biztosítják. Ezek a lovasságnak a határ átlépésénél segítségére lesznek, később pedig hátvédül szolgálnak. A 24. lovasdandár támogatására augusztus 14-én este a 30./I. zászlóalj Radziechównál [ma Radehiv, Радехів, Ukrajna] és Stojanownál gyülekeznek.”¹⁴⁴*

---

¹⁴³ Hajdu-Pollmann, 2014. 95-97.

¹⁴⁴ Görgey, 1935. 45.

1. térkép: A galíciai frontszakasz, 1914. augusztus – szeptember

(Galántai, 2000. 205.)

A parancsnak megfelelően a 24. lovasdandár 15-én megkezdte az előrenyomulást Kamijonka Strumilowáról északra, Stojanow irányába. Ugyanezen a napon átesett a tűzkeresztségen Maczky Emil és az ezred jelentős része, hiszen a falu környéki nagy erdőségekben, amely az Orosz Birodalom és a Monarchia közötti természetes határszakaszt jelentették, az orosz csapatok nagy számban állomásoztak. Mivel az ellenséges csapatok a környék falvainak egy részét felgyújtották, az összekötő hidakat és vasúti síneket megrongálták, továbbá állandó fenyegetést jelentettek az előretolt honvédekre, délután az a parancs érkezett, hogy meg kell támadni az orosz lovas és géppuskás alakulatot, visszavonulásra kényszeríteni azokat, vagyis tehermentesíteni a környéket és a határszakasz mindkét oldalát. A harcokról több

személy visszaemlékezése is fennmaradt, hiszen az ezred tagjainak első fegyveres ütközetére került sor. Maga Maczky rendkívül szűkszavúan ír naplójában: *„Augusztus 15. 4h 20' ütközet menet Kamjonkáról Sztojanowra, ott pihenő, étkezés. Étkezés közben riadó. Tarki irányában 1/2. század előre megy mint elővéd. Tarkit [ma Torki, Lengyelország] az oroszok felgyújtották. 4. század, 3. század a 9. ezredtől, 5-6. század az 5. ezredtől, erdőn át rajrohamot intéz. Mellőlem lövik le Daday önkéntest, félszázadomból 12 halott 9 sebesült. 11 dragonyosok ellen is rohamoztunk. Első összeütközés a kozákokkal. 5. ezred 5. századának fele az én par[ancsnok]ságom alatt. Elfogtam 2 géppuskát. Orosz ulánusokat megrohamoztunk, sok halott és sebesült. A tüzéreket is megvertük Stojanownál.”*¹⁴⁵ Szűkszavú és lényegre törő leírása annak az eseménynek, amely miatt az első háborús kitüntetéseit, majd 1929-ben a vitézi címet megkapta Maczky Emil.

Ehrlich Géza 9. ezredbeli főhadnagy ekképpen emlékezett vissza ugyanezen eseményre: *„Az első srapnelek, mondhatom, kellemetlenek voltak, pedig alig okoztak veszteséget, a puskagolyók annál inkább. Ez volt az ezred tűzkeresztsége. Nekünk a lovasdandár géppuskás osztágon kívül, 1 zászlóalj gyalogságunk volt csak. Tüzérségünk nem. A harc 3 órán át tartott. Golyózáporban álltunk az erdő szegélyén. Füttyültek fejünk felett a golyók. Szerencsére embert nem találtak, csak Pantz alezredes lovát, mely el is hullott. Közben a 9. ezred I. osztály rohamra ment az ellenséges tüzérségre és géppuskákra, arcban. (...) Az orosz tüzérek ágyúikat elhagyták, a fogatokat lelőtték, a mieink fogat hiányában az ágyúkat nem hozhatták el. Azonban a géppuskákat elvették az oroszoktól, s el is hozták. Ennél kitűnt Maczky Emil főhadnagy, ki maga 2 géppuskát foglalt el. Volt lovasroham is, de ennél a kozákok még a roham előtt visszafordultak. (...) Körülbelül fél 7 volt, este, amikor az ellenség Torki felé visszavonult.”*¹⁴⁶

Az osztrák-magyar haderő ekkor nemcsak a szerb fronton volt szorult helyzetben, hanem Galíciában is, így egy ilyen fontos siker felértékelődött. A *Pesti Hírlap* néhány héttel később hírt adott a Stojanow környéki eseményekről: *„Érdekes hír érkezik Maczky Emil huszár főhadnagyról. A főhadnagyról sokáig nem jött értesítés, most aztán édesapját, Maczky Emil országgyűlési képviselőt értesítették, hogy a fia él és nagyszerű hőstetteket visz véghez. Ő volt az, aki Lembergbe az első orosz zsákmányt vitte.*

---

¹⁴⁵ Maczky, 1914.

¹⁴⁶ Ehrlich, 1914-1917. További visszaemlékezéseket közöl: Koszta, 2008. 96-104.

Lemberg alatt (sic!) félszázad huszárral megsemmisített egy fontos küldetésben levő háromszázfőnyi kozákcsapatot, amelytől gépfegyvereket is zsákmányolt. Ezek a gépfegyverek kerültek első zsákmányként Lembergbe, ahol a közönség nagy lelkesedéssel fogadta a huszárokat s a lapok a főhadnagy arcképét és életleírását közölték. Maczky Emilt hadseregparancsnoka dicsérettel tüntette ki, századparancsnokká léptették elő és külön kitüntetésre terjesztették fel a királyhoz.”¹⁴⁷

A stojanowi sikeres rohamnak jelentős utóélete volt. Nemcsak a hátszágban cikkeztek róla az újságok, hanem a katonai vezetés is elismerte a haditettet. Előbb a cs. és kir. hadsereg főparancsnoksága részesítette Maczkyt dicsérő elismerésben „*az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért*”¹⁴⁸, majd ahogy a fenti újság cikkben is említették századparancsnokká léptették elő. Ráadásul a hadsereg főparancsnoksága további jelentéseket kért, hogy esetleges későbbi kitüntetéseknel és előléptetéseknel figyelembe tudják venni. Zimmer Alajos, aki 1914 nyarán még az 5. huszárezred 2. osztályának parancsnoka volt, majd a szegedi 3. honvéd-huszárezred alezredese lett, néhány hónappal később az alábbi leírást adta a lovasrohamról: „*Augusztus hó 15-én dut. 5h 30'-kor Stojanovtól északnyugatra Czerkovlyce Cz. betűjétől (é. a jelentéshez mellékelt térképen jelzett Cz. betűk – FM) k.b. 1600x-re nyugatra, mint az 5. honvéd huszár ezred 2. osztály parancsnoka, a dandár parancsnokságtól azon parancsot vettem, hogy osztályom 5. és 6. századával az erdőn át támadjam meg az ellenséges tüzérséget és géppuska osztagot. (...) A két géppuskán átlovagolva „rajta rajta!” [a roham kezdetét jelentő vezényszó – FM] közben adtam az osztályomhoz beosztott Maczky főhadnagynak a parancsot, hogy a két géppuskát 10 huszárral birtokába vegye. A géppuskáknál két sebesületlen, magát halottnak tettető embert és a géppuska osztag parancsnokát találták. Utóbbi Maczky főhadnagy lőtte le. (...) A géppuskákat Maczky főhadnagy által átadva, valamint az ágyukat mint első hadizsákmányt az est folyamán oda érkező gyalogság Stojanovba szállította. Az ellenséges különítmény megsemmisült, parancsnokuk egy alezredes elesett, egy másik törzstiszt sebesülten foglyul esett. Saját veszteség k. b. 10% volt.*”¹⁴⁹

A stojanowi siker értékét a visszaemlékezések alapján három tényező együttesen nagyította fel: 1. ez volt a hadosztály első katonai bevetése a háborúban, a

---

¹⁴⁷ Pesti Hírlap, 1914. október 23. 11.

¹⁴⁸ Rendeleti Közlöny, 41. évf. 65. sz. 17458/el.

¹⁴⁹ HIM HL VII. 243. 28855.

honvédek itt ismerkedtek meg a háború és a harcok nehézségeivel; 2. először találták szembe magukat az ellenséges orosz erőkkel, akiket néhány óra alatt megverték és visszavonulásra kényszerítettek, valamint először ejtett a háború során a magyar haderő hadifoglyokat és szereztek hadizsákmányt; 3. a galíciai-orosz hadszíntéren kevés sikerben volt része később a magyar katonáknak.

A csata után a magyar csapatok visszavonultak Radziechówig, a lemergi utánpótlás tüzérséggel való egyesülésre kijelölt táborhelyig. Itt Maczky Emil átvette a 3. század parancsnokságát. Időközben a Rudolf Ritter von Brudermann lovassági tábornok vezette osztrák-magyar 3. hadsereg azt a parancsot kapta, hogy a még mindig csak felfejlődő jobbszárnyra nehezedő orosz nyomást enyhítsék, és tehermentesítő támadást indítsanak.¹⁵⁰ Ennek megfelelően a 24. dandár a következő napon újra azt kapta feladatul, hogy végezzenek felderítő munkát a hadsereg előtt, hogy milyen nagyságú és erejű orosz haderő vonul fel Luck felől. 16-án megkezdődött az előrenyomulás Gorochowon [ma Horohiv, Гopoxив, Ukrajna] át Sklinre [ma Sklin, Шклинь, Ukrajna]. Itt azonban több forrásból is hírek érkeztek arról, hogy a Luck – Zloczów vonal felől nagyon nagyszámú ellenséges sereg (főként az orosz 3. hadsereg) nyomul előre, amely elől Gorochow – Stojanow – Radziechow útvonalon keresztül Kamionkára vonult vissza a dandár, ahol kétszer is visszavonulásra kényszerítettek egy-egy kisebb orosz felderítő csapatot. (Lásd a 2. térképet) Ezek azonban már messze nem okozott akkora eufóriát, mint a korábbi diadal.

A stojanowi rohamot követő hetek-hónapok rendkívül megterhelték a katonák egészségét, felszerelését és a lelkiállapotukat is. Maczky Emil e napokban született naplóbejegyzései elég jól érzékeltetik azokat a nehézségeket, amelyekkel szembesülniük kellett a honvédeknek: *„Augusztus 18.: (...) Éjjel ½ 2 kezd az eső, nagyon hideg van, állandóan táborozunk. Augusztus 19.: (...) Borzasztó hideg az eső szakad. Augusztus 20.: (...) Borzasztó a hideg, étlen, szomjan. Augusztus 21.: (...) Borzasztó hideg, nagyon beteg lettem éjjel, hánytam nagyon fáj a gyomrom. Augusztus 22. Nagyon beteg voltam, gyomor mérgezésem volt. Az orvos mérget rendelt. (...) Augusztus 25.: Most d.u. 4 óra van és még 23-án estétől mindig nem ettünk semmit, szédelgünk az éhségtől. Szeptember 6.: Az ember már kezd nagyon kis igényű lenni. Boldog, ha csizmáját*

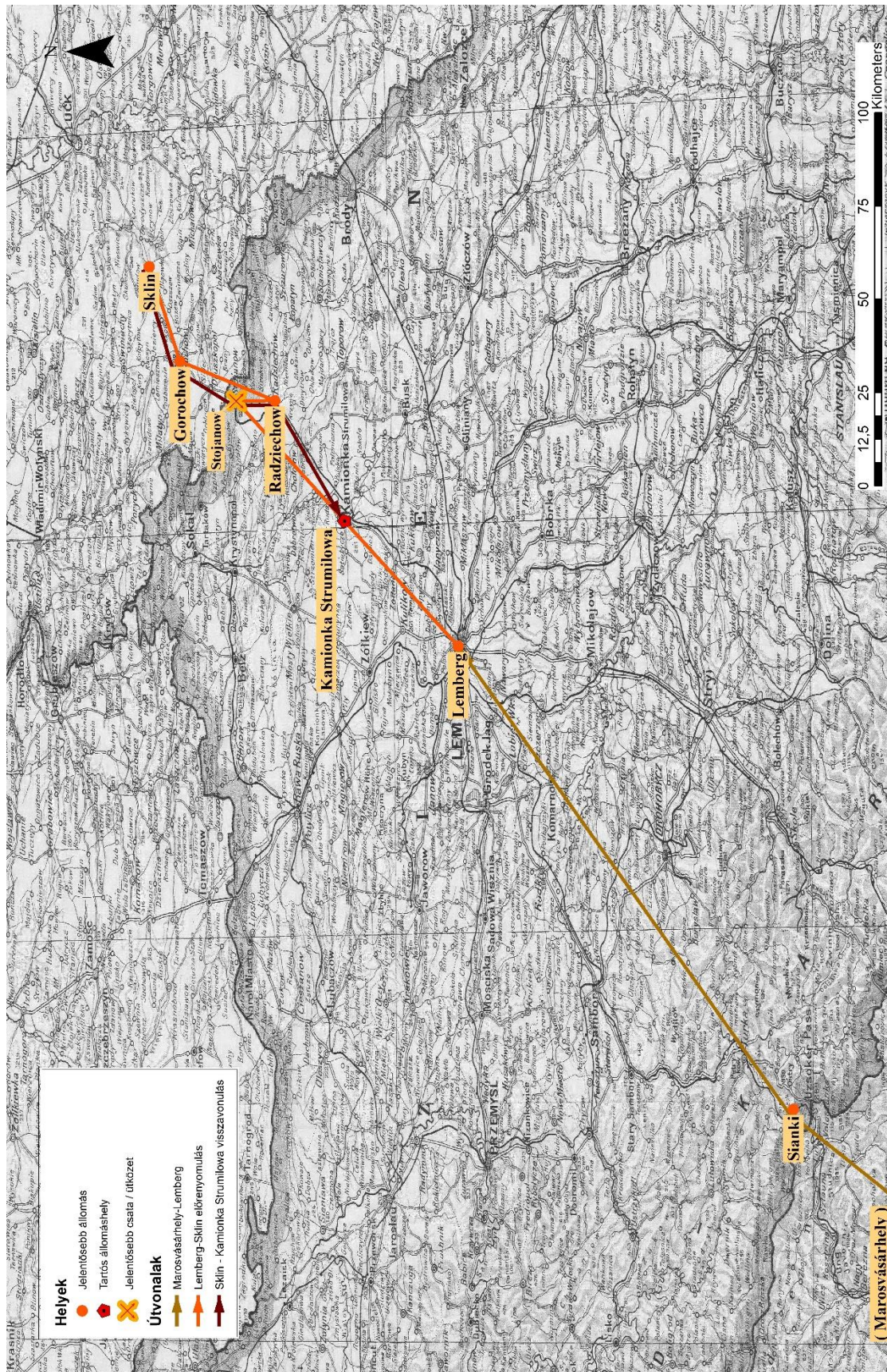
¹⁵⁰ A 3. hadsereg hadrendjét alkották ekkor: 30. és 31. lemergi, 3. linzi, 8. bozeni, 44. innsbrucki Landwehr, 41. budapesti (honvéd) és 23. szegedi (honvéd) gyaloghadosztályok, valamint a 4. lemergi, a 2. pozsonyi és a 11. debreceni (honvéd) lovashadosztályok.

lehozhatja, levetkezésről nem is szolok. No ha még fedél alá kerül az ünnep. Mosakodás az 10 naponként legfeljebb egyszer, étkezéssel szintén így van az ember. Hushoz még csak hozzájutunk, főzeléket – már egy hónapja itt vagyunk – kétszer ettünk. Tésztát már csak hírből ismerjük. (...) Szeptember 12.: Amit most írok ezt fájó szívvel, elszomorodottan és deprimálva írom. Ez a visszavonulás, menekülés is pánikszerű dolog volt, nemcsak részünkről, de az összes csapatok – vonatok torlódása, gyalogság fegyvert, tüzéség lőszert elhánnyva fut vissza, menekültek /:civilék:/ sírva, jajgatva futnak. Ez borzasztó látvány. Az eső szakad, borult szeles idő van. (...) Szeptember 20.: Nálunk nagy a nyomor, az egész hadosztály máris tönkre van téve. Lovaknak nagy része, századonként 45-50 úgy fel van törve, hogy már alig képes jönni, a gyengeségtől egymás után dőlnek ki. Az uton amerre megy az ember 50-100 drb. döglött lovat lát az uton. A legénység ruházata már rongyos, fegyverzete rossz. Tisztek ruhái – tekintettel, hogy a málha vonaton voltak és ezt az oroszok széjjel lőtték – elvesztek úgy, hogy a ruháinkat falvakban és városokban szerezzük be. A hasfájásom dühöng, én is a vérhastól félek. Már 10 napja borzasztó hasfájásom van. (...) Ha az oroszoknál 10 ember elesik, pótolják 30 [emberrel – FM]. Nálunk semmi pótlás nem jön. Pihenőt nem kapunk egy napot sem, vasalásunk már hihetetlen rossz. Élelmezésünk rossz, sokszor éhezünk. Egészségügyi ellátásunk gyalázatos rossz, itt meghalhat az ember, mert ha meg is sebesül segítség nem jön, csak későre. Tábori posta nem működik. Október 22.: Egész éjjel egy karabélyos huszár állt őrséget a lakásom előtt, mert a lakosság itt is ruszofil érzelmű és attól kellett tartanom, hogy vagy megölnek vagy lelőnek. (...) November 1.: Mindenszentek napja. Vasárnap. Hideg, szeles, borult idő, az ágyú, gépfegyver és a fegyverek szólnak. Tegnap egész nap harcban álltunk, már 12 napja szakadatlan harcolunk, lovaink tönkre vannak menve, mi elfáradva elkeseredve, agyonfázva. Szomorú temetés volt az éjjel, szegény Várady Danit temették. Csapataink kifáradva, itt is a magyarság harcol az egész vonalon. Eddig megsegítettél drága jó Istenem, segíts meg, légy velem és velünk, hogy győzedelmesen és egészségesen lássuk meg a mi drága hozzánk tartozóit. (...)”¹⁵¹

---

¹⁵¹ Válogatás és kiemelés innen: Maczky, 1914.

2. térkép: Ifj. Maczky Emil frontszolgálata, 1914. augusztus

(alaptérkép: HIM B IX c 1383)c

Maczky Emil ezen néhány hétre vonatkozó naplóbejegyzései jól érzékeltetik azt a hangulatváltozást, amely a katonák (és a hátország) lelkében történt. Míg nyáron a hadüzenetkor általános eufória volt a jellemző, ez hamar megváltozott, mikor a hadvezetés belekezdett az oroszok elleni hadműveletek végrehajtásába. Ekkor már több hónapja a keleti, galíciai fronton voltak a katonák, összeütközésre nagyon kevés alkalommal került sor, folyamatosak voltak az előrenyomulások, majd pánikszerű visszavonulások és menekülések. Hiába kezdtek augusztus 23-án megelőző támadást az osztrák-magyar 1. és 4. hadseregek a Visztula és a Bug folyók között, hamar kiderült, hogy az orosz 4. és 5. hadsereg felkészülten várta az ellenséges hadműveleteket. Miközben itt heves harcokra, jelentős veszteségekre (mindkét oldalon) és hullámzó előrenyomulásokra-visszavonulásokra került sor, addig a jobbszárnyon a 3. hadsereg (közte a 9. huszárezred katonái is) és a balkáni átcsoportosítások révén felvonuló 2. hadsereg Lembergél kétszer is (augusztus 30-án és szeptember 6-11. között) súlyos vereséget szenvedett a jelentős túlerőben lévő orosz csapatoktól. Ezt követően a Monarchia hadvezetése úgy döntött, hogy a keleti és középső galíciai területeket kiüríti és a Dunajec folyónál koncentrálna a haderejét (lásd az 1. térképet).¹⁵²

A 11. honvéd-lovashadosztály, benne a Maczky Emil vezette század már néhány nappal korábban megkezdte a visszavonulást, így sem a leMBERGI összecsapásokban, sem később a Przemysl környéki pánikszerű menekülésben (amikor az előrenyomuló orosz csapatok körülzárták az erődrendszert) nem vettek részt. Koszta István a 9. honvéd-huszárezredről szóló monográfiájában az ezrednaplók és személyes visszaemlékezések alapján így ismerteti a lovashadosztály harci útját az 1914. augusztusi-szeptemberi időszakból: „1914. augusztus: 15 – Stojanow, 24 – Kamionka Strumilowa. Szeptember: (a 3. és 4. hds közötti részben harcol folyamatosan visszahúzódva Jankowáig [ma Lengyelország]) 9 – Kornie [ma Lengyelország], 10 – Hrebenne magaslatok [ma Lengyelország], 11 – Potylicztói magaslatok [ma Lengyelország], 25 – Lubla (3. ezred) [ma Lengyelország].”¹⁵³ (Lásd 3. térkép)

A visszavonuló katonák pontosan tudták, hogy nagyot fordultak a hadi viszonyok a fronton. Miközben augusztusban folyamatos volt a felfejlődés Galíciában, és onnan a határon túli orosz területekre, a stojanowi győzelem után előbb megakadás,

---

¹⁵² Hajdu-Pollmann, 2014. 96-97.

¹⁵³ Koszta, 2008. 446.

majd folyamatos – hol szervezett, hol pánikszerű – visszavonulás következett. Ez lélekben is megtörte a katonákat, akiknek egyetlen örömforrása a tábori postához kötődött. Maczky Emil naplóját vizsgálva jól érzékelhető, hogy alapvetően pozitív és optimista bejegyzések születtek azokon a napokon, amikor levelet kapott. Leggyakoribb levelezőpartnere menyasszonya Böske volt, de néhányszor írt édesapjának és bátyjainak is.¹⁵⁴ Mivel azonban a nehézségek fokozódásával a tábori posta is akadozott, így ez is tovább rontotta az általános közhangulatot. A beszélgetések témája egyre inkább az volt, hogy mikor és hogyan érhet véget a háború. A fronton lévő katonák tisztában voltak a fordulattal, és a kezdeti optimizmust egyre inkább elégedetlenség és aggodalom váltotta fel. Ehrlich Géza főhadnagy szeptember 14-i naplóbejegyzése ez utóbbit támasztja alá: *„Innen a helyzet kilátástalannak látszik. Szegény Magyarország csak megmenekülnél! Annyira vagyunk, hogy Erdélyben és a Felvidéken lévő honfitársainkért is kell aggódni. Agyon kellene azt vágni, aki ebbe az igen kétes háborúba minket belelovalt.”*¹⁵⁵

Ezt követően egy rövid hadműveleti szünet következett, amely során mindkét fél összevonhatta haderejét és rendszerezhette állásait. Az első szakasz mérlege nem volt túl fényes: a Monarchia veszteségei meghaladták a 300.000 főt, a balszárny a Dunajec alsó folyásáig, míg a jobbszárny – a 11. lovashadosztállyal sorában – a Kárpátokig vonult vissza, miközben Bukovina és Galícia nagy része orosz megszállás alatt állt, és a térség stratégiai szempontból kulcsfontosságú Przemysl-környéki erődrendszerét is ostromzár alatt tartották.¹⁵⁶

Mind a Monarchia, mind a német vezérkar számára nyilvánvaló volt, hogy az orosz haderő mozgósítása és felvonulása a Visztula középszakaszához (a mai Varsó északi és déli övezete) teljesen megtörténik, így egy várható totális offenzívával már nem csak peremterületeket veszélyeztetnének, hanem a két ország belső területeit is. A német és osztrák-magyar hadvezetés ezért szeptember végén egy összehangolt, megelőző támadást indított, melynek célja az orosz főerők lefoglalása és az ellenséges

---

¹⁵⁴ Szeptember 17.: (...) Aranyos Böskémtől egy levelet és egy lev. lapot kaptam. Október 3.: D.u. 2 h. érkezik az én egyetlen kicsi galambomtól: sapkát /: jó télit /: és egy rózsafüzért, az ő fényképét is elküldte, azonkívül több levelet is kaptam. (...) Nagyon, nagyon örültem mindezeknek.” Válogatás és kiemelés innen: Maczky, 1914.

¹⁵⁵ Ehrlich, 1914-1917.

¹⁵⁶ Galántai, 2000. 204-206.

offenzív megakadályozása volt. A kezdeti sikereket azonban az orosz túlerő megtörte és a kiindulási pontba kellett visszavonulnia a támadóknak. A novemberi harcok szintén váltakozó sikerekkel folytak, előrenyomulás és visszavonulás hullámszerű volt az egész frontszakaszon általánosságban jellemző. A Monarchia hadereje csak nagy nehézségek árán – többek között a limanowai győzelemmel - tudta december közepére visszaszorítani az orosz csapatokat a Dunajec folyó mögé.¹⁵⁷

Maczky Emil utolsó bejegyzése 1914. november 6-án született. Úgy tűnik, hogy később nem vezette már naplóját, hiszen ennek sem a Hadtörténelmi Levéltárban, sem más közgyűjteményben, sem pedig a családban nincsen nyoma. Ennek oka vélhetően az volt, hogy egészségügyi problémái (1. egyre súlyosbodó hasgörcsök, amelyek már augusztus vége óta fennálltak és egyre inkább jelentkeztek a vérhas tünetei, 2. a novemberi napokban egyre gyakrabban írt krónikus köhögésről és múlni nem akaró megfázásról) miatt november 10-én beteget jelentett, elhagyta a frontot és ezredét. A következő hetekről-hónapokról semmilyen forrás nem áll eddig rendelkezésemre, még az ezred iratanyagában sincsen információ arra vonatkozóan, hogy Maczky Emil hol kezeltette magát és mikor tért vissza pontosan a frontra. Egy 1918-as kitüntetési javaslatból¹⁵⁸ arra lehet következtetni, hogy 1915 januárjában csatlakozott a hadosztályhoz, amely ekkor a Gładyszów-Kwiatoń [ma Lengyelország] vonalon, tehát a Monarchia határain belül helyezkedett el. Ezt a visszatérési időpontot támasztja alá az is, hogy az év tavaszán már aktívan részt vett Maczky a harcokban, az ottani helytállásáért újabb kitüntetést kapott.

A limanowai siker után megmerevedtek az állások, a német és osztrák-magyar csapatoknak sikerült megállítaniuk az előrenyomuló orosz sereget. Habár fegyvernyugvásra decemberben és januárban nem került sor¹⁵⁹, mindkét fél a következő lépésen, az erőviszonyok és egyensúly kimotozásán dolgozott. A Monarchia

---

¹⁵⁷ Hajdu-Pollmann, 2014. 98-100.

¹⁵⁸ HIM HL VII. 243. 28855.

¹⁵⁹ A 11. lovashadosztály harci útja 1914. novemberben és decemberben, amíg Maczky Emil egészségügyi okok miatt távol volt: (9-ig Krakó északi előteréig hátrál), 26 - december 2.: Dobra [ma Dobra, Lengyelország], 5-6.: Trzetrzewina [ma Trzetrzewina, Lengyelország], 8-12.: Limanowa, Lapanowa [ma Limanowa és Łapanów, Lengyelország], 17.: Zaklicin (a 3. hds. és a 4. hds. közötti összeköttetést biztosítja) [ma Zaklycin, Lengyelország], 26.: Horkłowa, Wojtowa [ma Harkłowa és Wójtowa, Lengyelország]. Koszta, 2208. 446.

vezetése egy olyan hadművelet végrehajtását tervezte, amellyel elérhetővé vált volna a front keletre tolása és a seregek kiszabadítása a Kárpátok közé szorultságból. A január 23-án kezdődő támadás, melynek végső célja Przemyśl felszabadítása volt, a rendkívüli időjárási körülmények (jeges utak, méteres hótakaró, olvadás közben és után áthatolhatatlan sártengerek) miatt óriási anyagi és emberveszteséget szenvedett az osztrák-magyar haderő. Ráadásul közben az orosz csapatok sem csak a védekezésre fókuszáltak, hanem igyekeztek előrenyomulva minél inkább a Monarchia belső területei felé eltolni a frontot. Az osztrák-magyar hadvezetés a sikertelen támadási kísérlet után már a front összeomlásától tartott, de sem a január-februári, sem pedig márciusi szakasz nem váltotta be ezen félelemeket. Teljesen nyilvánvalóvá vált viszont, hogy önerőből nem tud kitörni a Kárpátokhoz szorított harcállásából a Monarchia hadereje.¹⁶⁰

A februári katonai akciókról Maczky Emil kitüntetése miatt részletesebben is szólni kell. A hadosztály február elején kapott harci feladatot, a 45. gyaloghadosztály egyes alakulataival támadást kellett végrehajtaniuk a Banicán [ma Lengyelország] és környékén állomásozó csapatok ellen, nehogy azokat kivonják és más frontszakaszra irányítsák. Mivel elsöre nem sikerült visszavonulásra kényszeríteni az oroszokat, így február 15. és 23. között újabb támadás indult. Ekkor már sikerült az arcvonalat kicsit előrébb tolni. Ezen hullámzó előrenyomulás-visszavonulás-előrenyomulásban tüntette ki magát újfent Maczky. 1915-ben kelt német nyelvű kitüntetési javaslata így írja le „*az ellenség előtt tanusított vitéz magatartását*”: „*[Maczky Emil] az 1915. február 17-i ütközetben, amely a Wirchne erdőben található 623. számú magaslatért, elképzelhetetlenül nehéz körülmények között zajlott, kitűnt magabiztos, határozott és kezdeményező viselkedése révén. Január 10. óta másodszor került a harctér első vonalába.*”¹⁶¹ Emiatt június 17-én a legfelsőbb dicsérő elismerést (Signum Laudis) kapta meg ismét Maczky, amit a hátország jelentősebb újságjai a katonai rovatban le is közöltek.¹⁶²

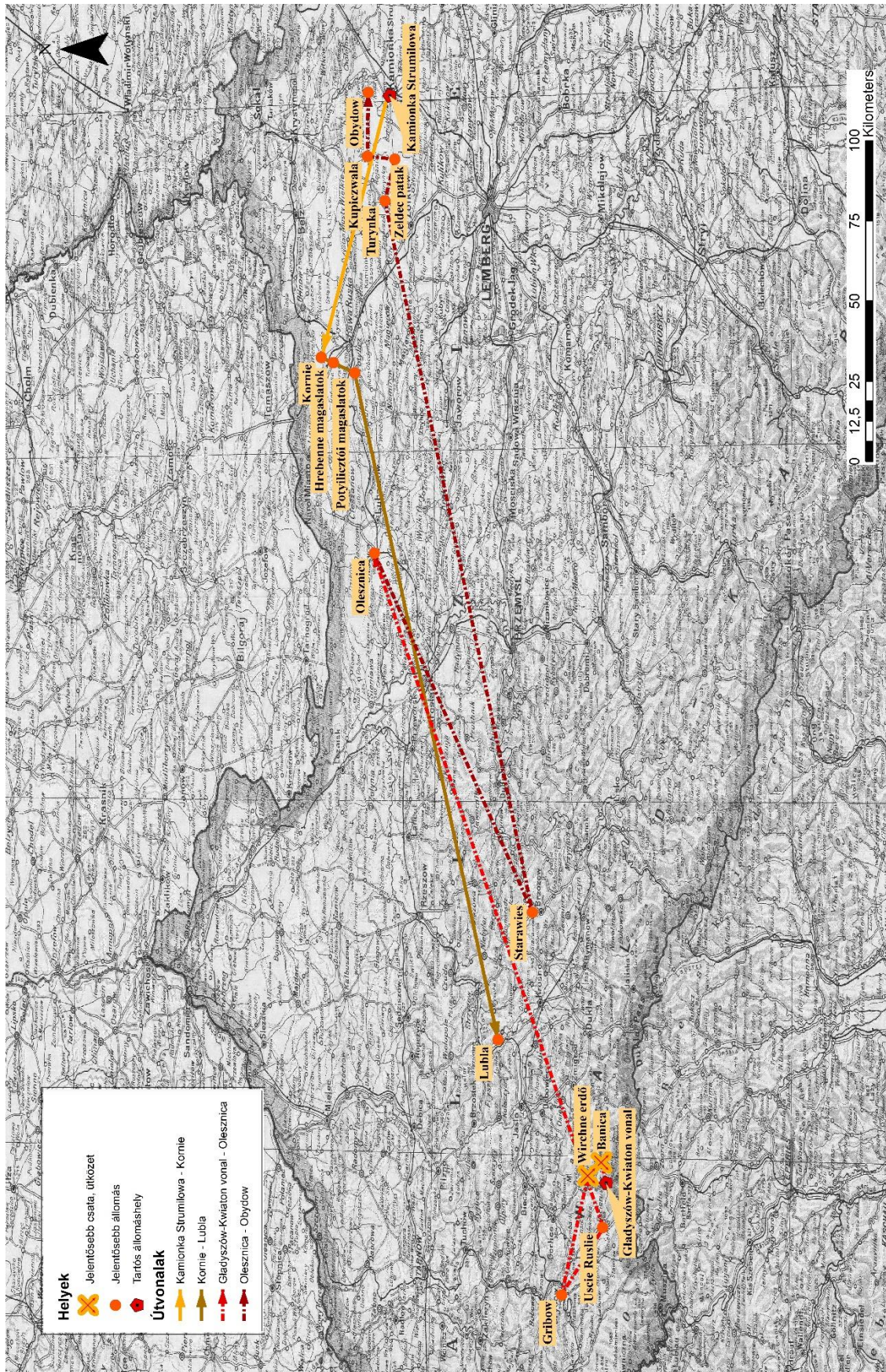
---

¹⁶⁰ Hajdu-Pollmann, 2014. 129-131.

¹⁶¹ Az eredeti szöveg: „*Er hat sich im Gefechte am 17./II. 1915 um die Cote 623 s.ö. Wirchne unter den denkbarst ungünstigsten Verhältnissen durch sein schneidiges, entschlossenes und initiatives Handeln ausgezeichnet. Von 1/10 ist zweimal im Felde in erster Linie.*” HIM HL VII. 243. 2353.

¹⁶² Rendeleti Közlöny, 42. évf. 58. sz. 7653/eln.; Egri Ujság, 1915. június 24. 3.; Budapesti Hírlap, 1915. június 18. 9.; Pesti Hírlap, 1915. június 18. 16.

3. térkép: Ifj. Maczky Emil frontszolgálata, 1914. szeptember – 1915. július
 (alaptérkép: HIM B IX c 1383)

A két sikertelen osztrák-magyar akciót látva a német hadvezetés nagyobb volumenű tehermentesítő akciót tervezett. Ennek megfelelően az itt állomásozó hadseregek segítségére nyolc német hadosztályt állítottak fel. Az oroszok délen, a bukovinai területekről számítottak támadásra, ehelyett a központi hatalmak ettől északnyugatra, Gorlice [ma Lengyelország] falunál indították meg május 2-án az offenzívát. Az áttörés rendkívül sikeres volt, már másnap legalább 15-20 kilométeres mélységbe nyomultak be a támadó alakulatok, folyamatosan verték vissza az orosz csapatok, akik semmiféle ellenállást nem tudtak kifejteni, így előbb június 3-4-én Przemyślt, majd június 22-én Lemberget, július 30-án Lublint, augusztus 26-án pedig Breszt-Litovszk városát szabadították fel. Ez a hadjárat volt a háború alatti legnagyobb katonai sikere a központi hatalmaknak Oroszország ellen, de a háború egészét tekintve (bár a frontvonalak az év végére ismét megmerevedtek, de semmilyen különbéke vagy fegyverszünet megkötésére nem került sor) nem volt katonai szempontból döntő jelentőségű. Habár Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia helyzete jelentősen javult a keleti fronton, hiszen kiszabadultak a beszorítottságból, mégsem tudták a frontot felszámolni és seregeik lefoglaltságát megszüntetni.¹⁶³

A 11. hadosztály, benne a Borbély-Maczký Emil¹⁶⁴ vezette lovasszáhad ekkor komolyabb fegyveres összecsapásban nem vett részt, Ha tényleges frontszolgálathoz kapcsolódó parancsot kaptak, akkor is elsősorban az üldözés és a visszatámadás megakadályozása volt a feladatuk. Az ezredparancsok és jelentések alapján összeállított vázlatos harci út 1915 tavaszától: április végéig a Gribowtól Uscie Ruslieig (sic!) [ma Grybów és Uście Ruskie, Lengyelország] terjedő területen több, kisebb ütközetben vesz részt, majd a 11. hds. kötelékében harcol tovább. Május 7.: Olesznica, Dabrowa [ma Oleszyce és Dąbrowa, Lengyelország]; 10: Starawies. Június (a Búg-hadsereg kötelékében, a Búg bal partján tör előre) 21.: Zolkiew [ma Żółkiew, Lengyelország], 24.: Turynka [ma Turynka, Туринка, Ukrajna], 27.: Zeldec patak, Kupiczwala [ma Kupychvolya, Купичволя, Ukrajna]. Július 5.: Obydow [ma Obydiv,

---

¹⁶³ Galántai, 2000. 250-253., Hajdu-Pollmann, 2014. 132-135., Bihari, 2014. 247-249.

¹⁶⁴ A korábban már részletezett névváltoztatás 1915 közepén, a Belügyminisztérium 146641/1915. VI. a. e tárgyban kelt rendeletével realizálódott, melyet a keresztelési anyakönyvben az egri főszentszék 1916. évi január hó 24-én 329. sz. alatt kelt határozata alapján, 1916. január 27-én is rögzítésre került. Innentől kezdve az érintett, Borbély-Maczký Emil formában használja tovább nevét, így a disszertáció későbbi részeiben én is ezt az írásmódot követem.

Обидів, Ukrajna], 7.: Krulow, 25-31.: Huczna-torkolat. Augusztus 3-4.: Uchnka, 5-18.: Matze, Dubienka [ma Matze és Dubienka, Lengyelország], 20.: Choroslow, 24.: Mizowo, 29.: Bielszk.Szeptember (a 4. hds. szárnyán tör előre) 5.: Niewicz, 6.: Bielin (3.ezred), 6-7.: Wietly, 8.: Mukoszyn, 13.: Krymno [ma Krymne, Кримне, Ukrajna], 15-17.: Derewek [ma Derevok, Деревок, Ukrajna]. Október 9.: Kuhocka Wola, 20-24.: Wolka, Galuzijskaja, 21.: átlépi a Stochodot, 27.: Wolka Galuzijskaja. November 4-től Galuziától keletre állásba megy.¹⁶⁵

Az 1916-os háborús év viszonylagos nyugalommal kezdődött a keleti fronton, inkább a Monarchia állásaitól északra, zömében belorusz területen volt nagyobb összecsapás tavasszal a német és orosz csapatok között. Mivel az osztrák-magyar alakulatok hosszú hetek óta csak kisebb összeütközésekig hagyták el a nagyjából 1915 végén elfoglalt állásaikat, végre lehetett hajtani a lovas csapattestek esetében egy nagyobb volumenű átszervezést. Ezt két ok tette szükségessé: 1. a lóállomány jelentősen megfogyatkozott, 2. a front megmerevedésével kialakult állásharcok nem jelentettek a huszárok számára előnyös harcászati módot, a gyalogságot sokkal jobban lehetett ilyen körülmények között alkalmazni. Ennek megfelelően 600 főre csökkentették a lovasezredek létszámát, melyet 4-4 századra osztottak fel. A ló nélkül maradt huszárokat ezredenként külön alosztályba osztották, és szükség esetén hadosztályonként egy gyalog lövészosztályt alakíthattak belőle.¹⁶⁶

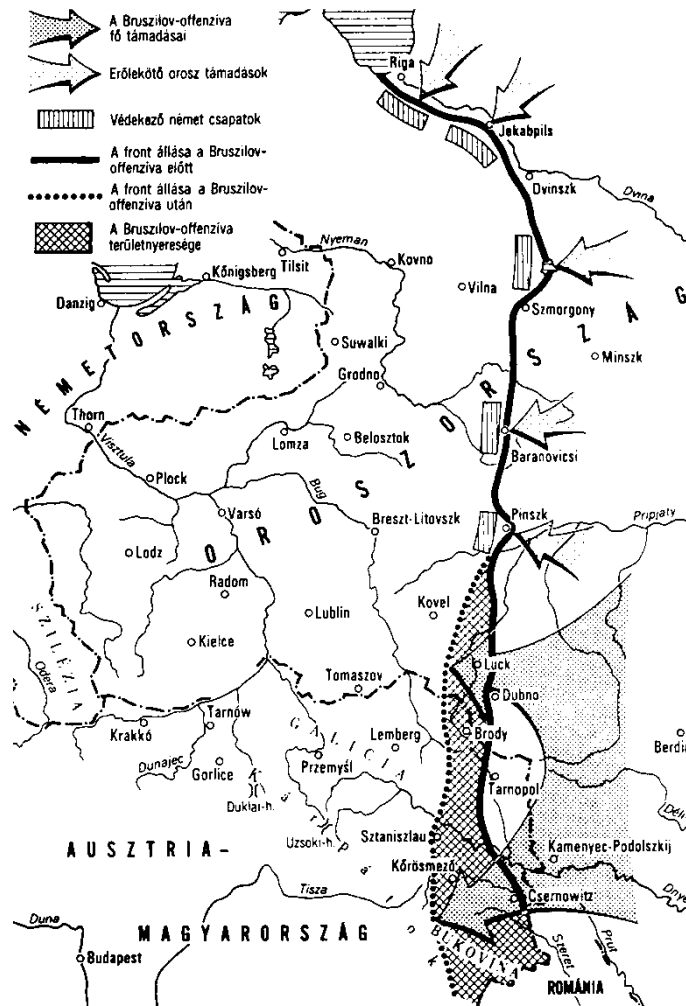
Bár az antant csapatok úgy tervezték, hogy nyár elején egy összehangolt offenzívát indítanak mindhárom frontszakaszon (angol-francia: Somme, olasz: Isonzó, orosz: a mai Vilnius környékén), de a Monarchia májusi dél-tiroli támadása miatt az olasz hadvezetés sürgette az oroszokat a keleti offenzíva megindítása miatt. Bruszilov, orosz főparancsnok jól felmérte a helyzetet, hogy az eredeti támadó hadművelet túlságosan kockázatos lett volna, hiszen a német csapatok még nem voltak lekötve nyugaton, viszont a frontvonal délebbi részén állomásozó osztrák-magyar csapatok meggyengültek az olasz front kialakulásával. Az orosz csapatok június 4-én reggel heves tüzérségi tűzzel indították meg az offenzívát, majd rövid idő alatt két szakaszon – Luck városánál és a román határ közelében fekvő bukovinai területeken – is áttörték a frontot. Az összeomlás lehetősége miatt a Monarchia vezérkara a dél-tiroli offenzívát

---

¹⁶⁵ Koszta, 2008. 447.

¹⁶⁶ Uo. 221.

leállította és átirányította a hadosztályokat északkeletre. Emellett nagyszámú német hadosztályok is átcsoportosításra kerültek, így augusztus közepére sikerült megállítani az orosz előrenyomulást. A szakirodalom a Bruszilov-offenzívát és annak megállítását tartja a Monarchia és Oroszország utolsó nagyobb katonai erőfeszítésének a keleti fronton. Az orosz offenzíva után szeptemberre merevedtek meg az állások, a teljes szakaszt figyelembe véve kb. 60-120 kilométeres áttöréssel (lásd a 4. térképet).¹⁶⁷

4. térkép: A Bruszilov-offenzíva, 1916.

(Galántai, 2000. 292.)

A 11. lovashadosztály számára az áttörés kapcsán a július elejei, Galuzia [ma Haluziya, Галүзія, Ukrajna] melletti összecsapás volt a legjelentősebb esemény. Negyedikén hajnalban – a Bruszilov-hadműveletben általános taktika szerint – heves

¹⁶⁷ Hajdu-Pollmann, 2014. 218-223., Galántai, 2000. 291-293.

tüzérségi tűzzel támadt az ellenség. A nap folyamán az 5. és 9. huszárezred tábori őrseinek nagy részét megsemmisítették, s bár többször is eredményesen törtek be a fő védelmi vonalba, innen végül sikerült kiszorítani az orosz csapatokat. A következő napon is hasonló események zajlottak a hadosztály arcvonalán. Ettől délre azonban július 6-án délutánra az oroszok áttörték a frontot, és északi irányba kanyarodva bekerítették és oldalba/hátbatámadták az 5. ezred csapatait. A Borbély-Maczký Emil vezette lovasszázad, amely a 9. huszárezred többi alakutával együtt tartani tudta a fő védvonalat, a bekerítő hadművelet hatására, súlyos veszteségek árán visszavonult a Stochod folyó mögé. Július 10-én a hadosztály megmaradt csapatait német alakulatok váltották fel, Borbély-Maczkýékat pedig hazavezényelték Erdélybe, Szászrégen térségébe. A teljes lovashadosztályt tekintve nagyon jelentős veszteség érte a személyi állományt a galuziai tragédia során: 27 halott, 164 sebesült, 3056 eltűnt. Ha csak a 9. honvéd huszárezredet nézzük, amely még az utolsó pillanatban el tudta kerülni a bekerítést és fogságba esést, jelentős veszteséget jegyezhetünk fel, kiváltképpen a tisztek (századparancsnokok és osztályparancsnokok) viszonylatában. Így amikor Szászrégen térségében újjáalakították a huszárezredeket, majd a hadosztályt, új tisztekre volt szükség. Ezen új szervezeti és személyi keretek kialakításakor léptették elő Borbély-Maczký Emilt, 1916. augusztus 1-vel századossá.¹⁶⁸ Igazságtalan lenne azt állítani, hogy pusztán a kialakult válságos körülménynek (é. tiszthiánynak) köszönheti Borbély-Maczký az előlépését, hiszen egy többszörösen kitüntetett, közel másfél évet a fronton harcoló, utászszerkezt és lovasszázadot is többször eredményesen vezető főhadnagy volt, aki felettesei (mind a Monarchia vezérkara, mind pedig a német parancsnokok és főparancsnok) elismerését is többször kivívta.¹⁶⁹

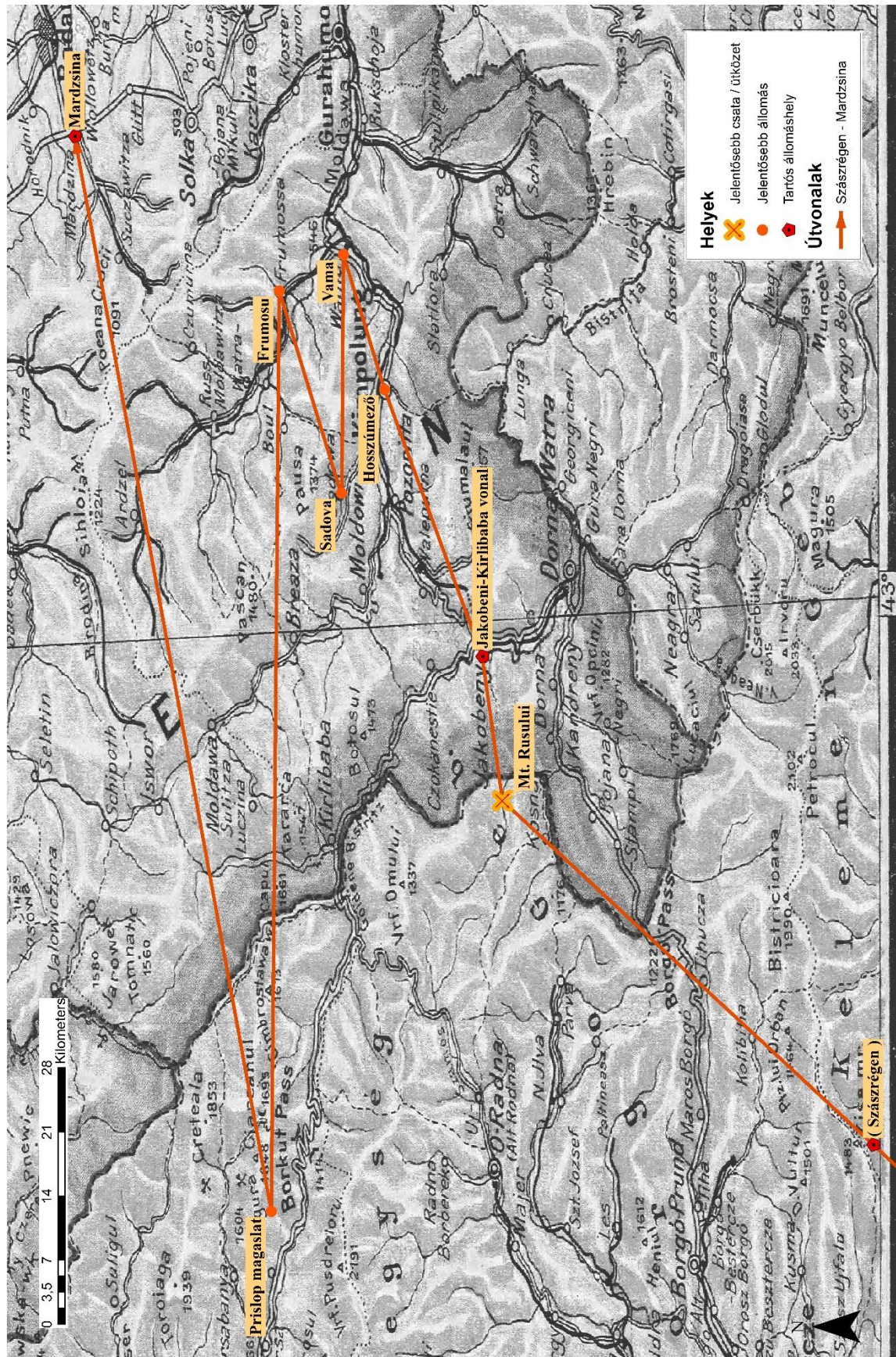
A frontról történő kivonás után a hadosztály a Marosvásárhely – Szászrégen közötti körletben volt elszállásolva. Az itt töltött hetekben orvosi vizsgálatokon, különféle katonai és polgári foglalkozásokon, valamint napi rendszerességű gyakorlatokon kellett részt venniük a katonáknak. A tisztek (köztük az újdonsült százados, Borbély-Maczký Emil) különféle kiképző tanfolyamokat tartottak, aktívan részt vettek az újoncozásban és a helyi reprezentatív eseményeken.

---

¹⁶⁸ Rendeleti Közlöny, 43. évf. 102. sz. 15615/el.

¹⁶⁹ Koszta, 2008. 230-255.

5. térkép: Borbély-Maczkó Emil frontszolgálata, 1916. augusztus – 1917. augusztus
(alaptérkép: HIM B IX c 1383)

A pihenő időszak azonban nem tartott sokáig. Románia – az antanttal folytatott több hónapos folyamatos tárgyalás és egyezkedés után – augusztus 27-én hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának, és még aznap éjjel megszállták a határmenti átkelőket. Ekkor az újjászervezett 11. lovashadosztály, az új 1. osztrák-magyar hadsereg tartalékaként azt a parancsot kapta, hogy a kialakuló arcvonalon a Máramaros és Dél-Bukovina határán lévő védelmi körletet szállja meg, és végezzen felderítést.¹⁷⁰

Kezdetben a román túlerő miatt az osztrák-magyar csapatok az előrenyomulás lassítását tudták csak teljesíteni, miközben fokozatosan vonták egyre hátrébb az állásokat. Szeptemberre azonban befejeződött a szövetséges erők átszállítása Erdélybe, így egy komoly haderő állt a román csapatokkal szemben. Az ellentámadás egészen jól sikerült, a folyamatosan meghátráló és menekülő román csapatokat többször is megverték a Monarchia és Németország csapatai (Nagyszeben, Petrozsény, Brassó), és nem egészen két hónap alatt teljesen kiűzték a benyomuló románokat Erdély teljes területéről.¹⁷¹

Borbély-Maczky Emil a románok elleni ütközetekben is az első frontban volt kénytelen harcolni, ráadásul a nyár végétől nem a korábbi lovasszázadát kellett irányítania, hanem az I. számú géppuskás alakulat parancsnoka lett.¹⁷² Az egyik tüzérségi hadművelet során – október 17-én – a 2. honvéd huszárezredre kifejtett orosz-román nyomást kellett enyhítenie, amikor a Mt. Rusului 1546 sz. magassági pontja felé átkaroló támadást indított, amivel a kétoldali tüzérségi tűz közepette megfutamodásra kényszerítette az ellenséges alakulatokat. Két nappal később ismét kitűnt Borbély-Maczky, cselekedetét így rögzíti Naményi Koncz István százados, a 9. huszárezred I. félezredének parancsnoka: „(...) *E kedvező pillanatban szólaltak meg a géppuskáink, melyeket Maczky százados, egyik puskától a másikig szaladva irányított. (...) Maczky százados úr a második roham alkalmával az egyik lelőtt irányzójának géppuskáját átveszi, és azt maga szolgálja ki.*”¹⁷³

Mindkét alkalom felkeltette a magasabb katonai vezetés figyelmét is, így több leírást is bekértek Maczky Emil frontszolgálatáról. Végül 1917. február 8-án – az 1914.

---

¹⁷⁰ Koszta, 2008. 263-264.

¹⁷¹ Hajdu-Pollmann, 2014. 223-230.

¹⁷² HIM HL II. C. 675. 5. 1319/1917.

¹⁷³ Koszta, 2008. 271-273.

augusztusi stojanowi és az 1916. októberi Mt. Rusului melletti események miatt – az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismerésül a hadidíszítményes 3. osztályú katonai érdemkereszttel tüntették ki.¹⁷⁴ Közben a románok visszaverése után a 11. lovashadosztályt 1916 végén fokozatosan vonták egyre hátrébb Bukovinában Jakobeni-Kirlibaba [ma Iacobeni és Cârlibaba, Románia] vonalig, ezzel is fenyegetést jelentve az orosz alakulatokra (lásd az 5. térképet).

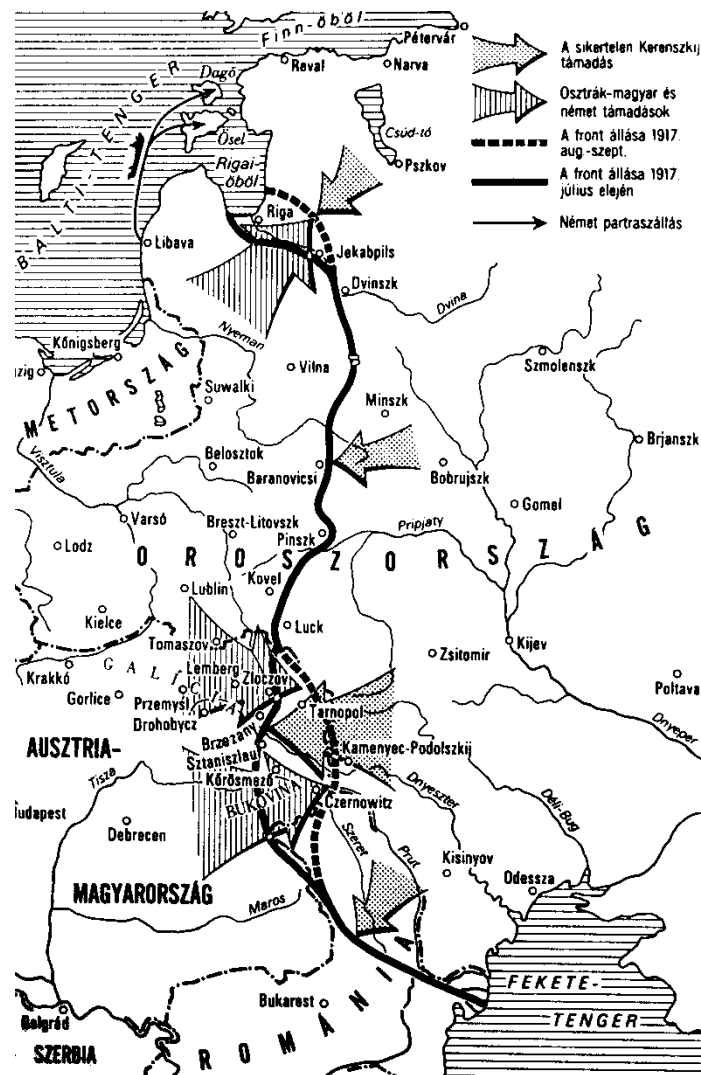
1917 nyaráig az orosz és román fronton viszonylagos nyugalom volt. Az Orosz Birodalomban februárra súlyos belpolitikai válság alakult ki, amely forradalmi helyzet kihatott a frontokra is. Az antant által egyre sürgetőbben kért offenzíva megindítása csak a már korábban eredményes Bruszilov lovassági tábornok előkészítő munkájának és Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij, az új hadügyminiszter háttérmunkájának köszönhetően realizálódott a nyár elejére. Június – július fordulóján a már korábban is alkalmazott taktika nyomán többnapos tüzérségi előkészítés kezdődött, ezután indult az ún. Kerenszkij-offenzíva, amelynek több célja is volt: egyfelől megfelelő számú német csapatokat kellett lekötni azért, hogy nyugaton is sikeres támadás indulhasson Németország ellen, másfelől pedig a remélt területszerzések – Lemberg és Drohobycz [ma Drohobics, Дрогобич, Ukrajna] elfoglalása – révén lehetőség nyílhatott volna a Monarchia csapatainak teljes szétzúzására, vagyis a front összeomlására.

A frontszakasz északi, a német Súdarmee által ellenőrzött szakaszán sikertelen volt a tüzérségi támadást követő többszöri gyalogroham, így néhány nappal később az orosz felsőbb vezetés úgy döntött, hogy délebbre, az osztrák-magyar 3. hadsereg állásainál próbálják meg az áttörést. Bár június közepére sikerült Kalusz [ma Kalus, Калуш, Ukrajna] környékén átszakítani a frontot, de a központi hatalmak ellentámadása nyomán a teljes orosz haderő visszavonult, így a Monarchia és Németország fennhatósága alá került újra Kelet-Galícia és Bukovina (lásd a 6. térképet). Az orosz haderő összeomlott, a belpolitikai válság és a katonai vezetésben uralkodó káosz miatt újabb hadműveletek kidolgozására és aktív harci eseményekre

---

¹⁷⁴ A stojanowi csatáról és a Mt. Rusului melletti ütközetről készült friss jelentések, amelyek a felterjesztés és a kitüntetési javaslat indoklásához íródtak: HIM HL VII. 243. 15216. A kitüntetés közzététele: Rendeleti Közlöny, 44. évf. 20. sz. 1889/eln.

már nem került sor. Az orosz front az 1918. március 3-án breszti-litovszki békeszerződéssel megszűnt.¹⁷⁵

6. térkép: A keleti front hadműveletei, 1917.

(Galántai, 2000. 384.)

Hasonló folyamatok zajlottak a keleti front másik, délebbi szakaszán is. Az 1916-os nagy nekirugaszkodás után, 1917 elejére a román hadsereg csak az oroszok segítségével köszönhetően volt képes folytatni a háborút. Mivel a román front a korábbi keleti front meghosszabbításának tekinthető, így folyamatos kölcsönhatás volt

¹⁷⁵ Hajdu-Pollmann, 2014. 286-292., Galántai, 2000. 382-383. A breszt-litovszki béke tárgyalási folyamatáról és a aláírt egyezményről lásd bővebben: Hajdu-Pollmann, 2014. 296-297., 301-307.; Galántai, 2000. 404-416., Bihari, 2014. 417-420.

a szakasz északi és déli része között. Ez 1917-ben azt jelentette, hogy az orosz forradalom nem csak a galíciai területeken érezte hatását, hanem a román területeken is. Az ellenséges csapatoknál kialakult zavarodottságot kihasználva a Monarchia hadvezetése az erdélyi arcvonalon arra törekedett, hogy az általános helyzetet és az állásokat javítsa. Az osztrák-magyar 1. hadsereg ennek megfelelően 1917. március 9-én sikeres támadást hajtott végre a Magyaros-Lápos-Sövényes magaslatsor megszerzéséért.

A nyári Kerenszkij-offenzíva közben, az erdélyi arcvonalra nehezedő nyomás csökkenésével és az antant anyagi és technikai támogatásának köszönhetően a román hadsereg ismét ütőképes erővé fejlődött. Júliusban több szakaszon is támadást indítottak a román csapatok, melyek kezdetben sikeresnek bizonyultak az erőfölény miatt, viszont az orosz fél kiszállásával és a keleti front északi arcvonalának megszűnésével Románia nehéz helyzetbe került 1917-1918 fordulójára. 1918 tavaszára az orosz támogatás nélkül maradt román haderő harcképtelenné vált, Bukarest és az ország jelentős része megszállás alá került, a területet pedig a központi hatalmak – főleg Németország – nyersanyagkészleteinek biztosításának szolgálatába állították. Bár érdemben nem befolyásolta a keleti front déli szakaszának viszonyait a május 7-én aláírt bukaresti béke, mégis sikerként könyvelhették el a központi hatalmak, hogy a galíciai és bukovinai szakasz után, az erdélyi területeken is megszűnt az állandó készültség és veszély.¹⁷⁶

A 11. lovashadosztály alakulatai, akik ekkor már a jelentős lóhiányhoz és a terepviszonyokhoz igazodva alapvetően gyalogos formában szolgáltak, az északi frontszakasz aktuális viszonyaihoz igazodva kapták a feladatokat (lásd az 5. térképen). Az 1917 júliusában kezdődő utolsó nagy román ellentámadás során a „11-esek” feladata a roham megtörése, majd a gyors előrenyomulás és üldözés volt. Július 27-re az ellenséges offenzíva felmorzsolódott, lehetőség nyílt az arcvonalak előretolására. Az üldöző osztrák-magyar és német seregek – köztük a 9. huszárezred, benne a Borbély-Maczky vezette lovas-géppuskaszázad – nehéz harcok árán, tíznapos folytonos északi előrenyomulás után egészen Dél-Bukovina és Moldva határvidékéig szorították vissza

---

¹⁷⁶ Galántai, 2000. 415-417., Hajdu-Pollmann, 2014. 277-280. és 307.

a románokat, ezáltal összeroppantva a keleti frontszakasz déli harcállásait.¹⁷⁷ A következő hónapokban, egészen a december elején kihirdetett fegyverszünetig, nem volt már komolyabb összecsapás, csupán élénk járőrtevékenységre és kisebb fegyveres összetűzésekre került sor az előőrsben.¹⁷⁸

1916-1917-ben Borbély-Maczký Emil továbbra is a harctéren volt, 1916. augusztus 1-től, mint a 1. lovas-géppuskás század parancsnoka. 1917 januárjának végén ismét kivívta felettesei elismerését. Ahogy a későbbi kitüntetési javaslatban olvasható: *„1916. augusztus 1-je óta a lovas géppuskaszázad parancsnoka. Azóta folyamatosan a hegységben húzódó első frontvonalban van. 1917. január 27-30. között, a Jakobeni melletti nehéz téli hegyvidéki harcokban azzal tűnt ki, hogy géppuskaszázadát rettenthetetlen és igen kiváló módon vezette. – De a nehéz hegyi terepen zajló állóháborúban is vakmerő felderítéseinek és géppuskaszázada elhelyezéseinek, valamint százada további kiképzéseinek köszönhetően sikerült csapatát teljes harckészültségben tartania. Borbély-Maczký Emil különösen bátor és rátermett századparancsnok.”*¹⁷⁹ Még ugyanezen év októberében újabb kitüntetést kapott, a 3. osztályú Vaskorona-rendet hadidíszítménnyel és kardokkal díjmentesen. Ez – az Osztrák Császári Vaskorona-rend – a korszak egyik legmagasabb katonai kitüntetése volt, melyet 1815-ben I. Ferenc alapított újjá. Borbély-Maczký 1918-ban másodszor is megkapta ugyanezen kitüntetést, melyeket a világháború során mutatott *„vitéz és eredményteljes”* magatartása elismeréseként adományozott neki az uralkodó.¹⁸⁰

---

¹⁷⁷ Az előrenyomulás útvonala: Jakobeni – Câmpulung [Hosszúmező, ma Câmpulung Moldovenesc, Románia] – Vama [ma Vama, Románia] – Sadova [ma Sadova, Románia] – Frumosu [ma Frumosu, Románia] – Prislop-magaslat [ma Pasul Prislop, Románia].

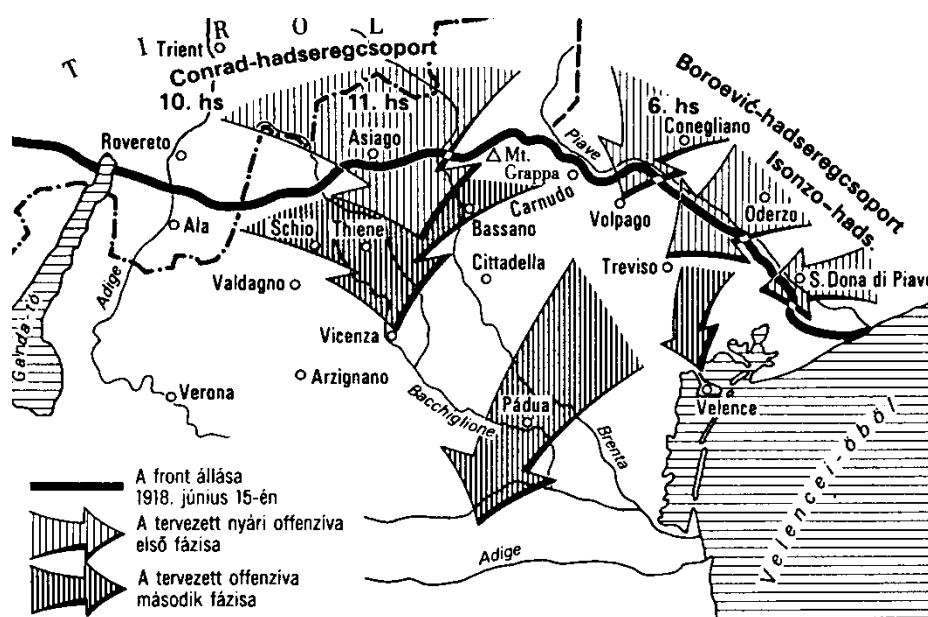
¹⁷⁸ Koszta, 2008. 286-323.

¹⁷⁹ Eredeti szöveg: *„Ist seit 1. VIII. 1916 Kommandant der Reiter M.G. Esk. u. seit dieser Zeit mit derselben ständig in der ersten Kampffront im Gebirge. In den schweren Wintergebirgskämpfen bei Jakobeni am 27. u. 30. I. 17. zeichnete er sich durch unerschrockene u. vorzüglichste Leitung seiner MG. Esk. besonders aus. – Aber auch im Stellungskrieg im schweren Gebirgsterrain versteht er durch seine tollkühne Rekognoszierungen u. Placierung der MGW.-re, sowie Weiterausbildung der Esk. dieselbe voll kampffertig zu erhalten. Is tein äusserst tapferer u. verwendbarer Mg. Esk. Kmdt.”* HIM HL VII. 243. 18172., Rendeleti Közlöny, 44. évf. 111. sz. 16636/el.

¹⁸⁰ Rendeleti Közlöny, 45. évf. 132. sz. 22624/el.

Frontszolgálat délnyugaton és hazatérés

A fegyvernység bejelentése után a 11. honvéd lovashadosztályt december 26. és január 10. között kivonták az arcvonalból, és „Mardzsinára” [ma Marginea, Románia] vezényelték át. Május elejéig itt maradtak, kisebb megszállási és erődítési munkálatokat hajtottak végre. Május 10-én érkezett a hír, hogy – a nevében még mindig lovas, de a korábban már említett okok miatt már csak gyalogos – 11. lovashadosztályt az olasz frontra vezényelték át. Hegedüs Pál vezérőrnagy, aki a hadosztály parancsnoka volt, naplójában azt írta, hogy az egész alakulat nagy örömmel volt az olasz frontra vezénylés iránt.¹⁸¹ Ennek oka vélhetően az, hogy a több éves bukovinai és galíciai vidék után változatosságot, izgalmat hozott a csapatok életébe a dél-keleti terület. Az ezred, amely a Monarchia 6. hadseregének (parancsnoka József főherceg) tartalékaként lett beosztva, május 20-án érkezett meg Conegliano [ma Olaszország] település vasúti állomására, majd gyors kivagonírozás után „Godega di San Urbino” [ma Godega di Sant’Urbano, Olaszország] településre vonultak, ahol a parancs szerint elhelyezték a tartalékot.

7. térkép: A piavei offenzíva terve, 1918.

(Galántai, 2000. 433.)

¹⁸¹ Hegedüs Pál: Háborús feljegyzések, 1914. VII. 20. – 1918. XI. 24. HIM HL TGY 869.

A következő hetekben az ezred jelentős része kiképzésen és oktatáson vett részt, amelyek során Borbély-Maczký Emil a géppuskás alakulatnak tartott gyakorlatokat és elméleti oktatást. Június 14-én megérkezett a parancs, amely gyors felkészülést és menetkészültséget írt elő. Ezt követően folyamatos előrenyomulással a lovashadosztály átkelt a Piave folyón, miközben az ellenség folyamatos tűz alatt tartotta a Monarchia csapatait (lásd a 7. térképen). Június 17-én egy közeli gránát felrobbanása miatt Borbély-Maczkýt és további két társát gránátnyomás érte. Ekkor már a lovashadosztály folyamatosan a front arcvonalában harcolt, kisebb katonai akciókat vert vissza és hajtott végre. Tizenkilencedikétől kezdve a teljes arcvonal több szakaszban húzódott egyre hátrébb, a 9. ezred huszonkettedikén nagy nehézségek árán átkelt a Piavén és fokozatosan vonult visszább, míg huszonhetedikén elérte új elszállásolási körletét, Farra di Soligo [ma Olaszország] környékét. A következő hetekben itt állomásozott tartalékban a huszárezred, folyamatos gyakorlatozások és oktatások mellett várta az újabb parancsot.¹⁸²

Ebben az időszakban azonban elvált az alakulat és Borbély-Maczký Emil sorsa. A tizenhetedikéi gránátnyomás vélhetően olyan súlyos sérülést okozott¹⁸³, hogy a századost – aki az olasz fronton az I. félezrednek, majd az I. géppuska századnak volt a parancsnoka – előbb július elején egészségügyi okok miatt szabadságolták¹⁸⁴, majd a visszatérése előtt nem sokkal átvezényelték a váci lovas géppuskás tanfolyamba parancsnoknak.¹⁸⁵ Feladatul az utánpótlás biztosítása érdekében a minél magasabb szintű, gyors kiképzés vezetését kapta.

Eközben délnyugaton a folyamatos olasz offenzíva több helyen – így a 11. lovashadosztály arcvonalán is – áttörte a frontszakaszt. Mivel a Monarchia hadseregében megkezdődött a felbomlás, a hadvezetés kénytelen volt elrendelni a fokozatos visszavonást.

---

¹⁸² Koszta, 2008. 325-340.

¹⁸³ Erre utal az a tény is, hogy június 24-én br. Apor Péter századost, aki Borbély-Maczkýval együtt szenvedett gránátnyomást, a hadosztály egészségügyi intézetébe kellett utalni a teljes felépülés érdekében.

¹⁸⁴ Kimutatás az ezred tisztikaráról és azok beosztásáról. 1918. július 14. HIM HL II. C. 675. 3. doboz 1206/1918.

¹⁸⁵ Koszta, 2008. 341.

Október-november fordulóján több olyan politikai és diplomáciai esemény is történt, melyek érintették a hadsereget.¹⁸⁶ Ezek közül kiemelendő külön is, hogy az október végi győztes magyar forradalom nyomán hatalomra került Károlyi Mihály Linder Bélát kérte fel hadügyminiszternek, aki a magyar alakulatok azonnali fegyverletételét és lefegyverzését tűzte ki célul. Rövid minisztersége alatt nem sikerült megvalósítania a katonák rendezett hazahozatalát, több helyen fosztogatásra és zavargásokra került sor. Utódjának, Bartha Albertnek, a hadsereg egyben tartása és újjászervezése volt az elsődleges célja, ezáltal kettős feladatot megvalósítva: egyfelől az ország ellenállóképességének megtartását, másfelől pedig a szökések, dezertálások, zavargások elkerülését. Ekkor kapott újabb fontosabb megbízást Borbély-Maczky, aki az utolsó háborús heteket a hátszágban, Vácott, Hevesen és Budapesten élte át. Édesapja révén, aki Tisza István ellenzékéhez tartozott, és a parlament függetlenségi csoportjában politizált, alapvetően bizalommal figyelte a Károlyi Mihály irányította új vezetést. Ennek nyomán Bartha Albert november 18-án azt a parancsot adta Borbély-Maczkynak, hogy *„megbízásomból a 11. honvéd lovas hadosztály elé utazik. Megbízása van, hogy a hadosztály tiszti karának és legénységének az ország helyzetét feltárva, őket tovább együttmaradásra bírja.”*¹⁸⁷ Hegedüs Pál vezérőrnagy feljegyzéseiből kiderül, hogy Borbély-Maczky november 20-án érkezett Körmendre, ahol a hadosztály átmenetileg állomásozott. Ezt követően a 9. honvéd huszárezred katonáit fokozatosan leszerelték, majd néhány nap alatt hazakerültek Marosvásárhelyre és Szamosújvárra.

1918 novemberének végén újfent szétvált az egyéni életút és az ezred sorsa, ekkor már végérvényesen. A családi emlékezet szerint Borbély-Maczky ekkor már otthon tartózkodott, vélhetően szabadságon. Keresztfiának a majd félévszázaddal későbbi visszaemlékezése szerint ekkor már Borbély-Maczky teljesen szembefordult Károlyiékkel, főként a katonákkal való bánásmód miatt.¹⁸⁸ Ezen időszakban döntött úgy, hogy otthagyja a hadsereget és befejezi katonai pályafutását. Ez a döntés hosszas vívódás után született meg. Gyerekkora óta a katonaság, a huszárok és a lovak érdekelték. Vonzódása olyan erős volt a hadsereg iránt, hogy tanulmányait teljesen elhanyagolta, és az első adandó alkalommal jelentkezett egy hadapródiskolába. A kötődés hamar szorossá vált. Élethosszig tartó élményeket szerzett, szoros

---

¹⁸⁶ A korszakról általánosságban ld. Romsics, 2010. 112-132.; Hajdu, 1978. 249-341.; Ormos, 1983.

¹⁸⁷ Kerkeyné, é. n.

¹⁸⁸ Uo.

barátságokat kötött, egy számára addig ismeretlen új világot fedezett fel Erdély kapcsán, ahová szívesebben látogatott el szabadidejében, mint a hevesi szülői házba. Közvetve a katonaság révén ismerte meg első feleségét, majd a második menyasszonyát is. Ezeken felül fontos kiemelni, hogy alapvetően sikeres és elismert katona volt. Az előléptetések, kitüntetések és folyamatos sikerek mellett kivívta a legénység, a császári-királyi és honvédségi tisztikar, sőt a német katonai vezetés elismerését is. Eredményes katonai pályafutásához nyilvánvalóan hozzájárult az első világháború is, amely olyan történelmi pillanat volt Borbély-Maczkó Emil számára is, amikor tehetségét kamatoztatni tudta. A Nagy Háborúnak azonban 1918 őszére vége lett, az újonnan berendezkedő hatalom pacifista politikája a hadseregre nézve súlyos károkat (leszerelések, dezertálások, zavargások) okozott, amely egy elkötelezett huszár értékrendjével ellentétes volt.

A pozitív érzelmi szálak ekkorra már egyre inkább fájó sebekké alakultak át, hiszen első felesége – és születendő gyermeke – tragikus körülmények között elhunyt, második menyasszonyával elhidegültek és felbontották az eljegyzést, az imádott Erdély pedig már ekkor is elveszni látszott. Ezen tényezők együttes hatása eredményezte azt, hogy a sikeres, többször kitüntetett százados otthagya a korábban élethosszig választott életpályát, és eredményes karrierjét feladta. 1918 telén, a karácsonyi ünnepeket a hevesi házban töltve, még biztosan nem volt elképzelése arról, hogy mihez fog kezdeni a tervezett nyugdíjazás után. Családjában látott olyan mintákat és életutakat, amelyek reális választásnak tűntek/tűnhettek, hiszen édesapja, nagybátyja és idősebb bátyja kapcsolatrendszerét felhasználva vármegyei szinten jelentős közigazgatási karriert tudott volna felépíteni magának.¹⁸⁹

Az újév első napjaiban hozta meg a végleges döntést, amely alapvetően befolyásolta életét. A *Rendeleti Közlöny* az 1919. január 8-i számában közli a 2022/31. sz. rendeletet, amelynek értelmében 1919. február 1-gyel nyugállományba helyezték „Borbély-Maczkó Emil 9. honvéd huszárezredbeli százados, saját kérelmére. Választott lakhelye: Heves.”¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Fontosnak tartom kiemelni, hogy erről a sorsfordító döntésről nem maradt fent személyes reflexió.

¹⁹⁰ Rendeleti Közlöny, 46. évf. 6. sz. 2022/31.

Az országos és vármegyei közéletben

Katonából földbirtokos

Az 1919. február 1-én nyugállományba helyezett Borbély-Maczkó Emilnek új kihívásokkal kellett szembenéznie. Ahogy arra már a korábbi fejezetben utaltam, 1902-ben felvételt nyert a nagyváradai hadapródiskolába, így nagyon fiatalon, tizenöt éves korában elköteleződött a katonai pálya mellett. Ezt követően tizenhét évig teljesített szolgálatot, ebből öt éven keresztül – kisebb megszakításokkal – a fronton, az első vonalban harcolt. A leszerelést követően, harminckét évesen, gyakorlatilag újra kellett szerveznie életét. Felesége, gyermekei nem voltak, önálló házzal és egzisztenciával nem rendelkezett. Valószínűleg konkrét elképzelései sem voltak arra vonatkozóan, hogy a polgári, civil életben mihez kezdjen.

Bár a nyugállományba helyezésekor Hevest jelölte meg választott lakhelyként, ezt inkább csak átmeneti megoldásnak gondolta. A szülői ház ekkor már zsúfolt volt, hiszen szülei mellett fiatalabbik bátyja, Béla is ott élt, a feleségével és hat gyermekükkel. Ráadásul idősödő apja egyre inkább elveszítette realitás érzékét a családi pénzügyek terén. Egyfelől adományozások és támogatások formájában kezdett apadni az egyébként sem túl nagy – pontosan ismeretlen mértékű – vagyon, másfelől pedig folyamatosan nőtt az adósság is. Kerkayné Maczkó Emese visszaemlékezése szerint a pénzügyi nehézségek már a háború alatti időszakban súlyossá váltak: *„Emil dédapa igen nagylábon élt, nem tudott bánni a pénzzel. Amikor pedig képviselő lett, még jobban fogyott a pénz, illetve a birtok. (...) Például Béla telepített 50 hold remek szőlőt. Mikor termőre fordult a szőlő, boldogan mondta: Na édesapám, jövő héten kezdjük a szüretet, gyönyörű, amit telepítettem! Ekkor dédapa nagy zavartan kibökte, hogy annak a termése már nem az övék, nem ők fognak szüretelni. Ez így ment évekig!”*¹⁹¹

Az egyre zsugorodó vagyon és birtok már kevés volt ahhoz, hogy a két szülőt és az otthon élő hatgyermekes családot ellássa. Ráadásul a pénzügyi nehézségek miatt egyre több súrlódásra került sor. Borbély-Maczkó vélhetően az első néhány hét keserű tapasztalata után jutott arra a felismerésre, hogy saját kisebb vagyonából (mely alapvetően a nagyanyja örökségéből és katonaévek alatt gyűjtött megtakarításaiból állt) földet és ingatlant vásároljon, ezáltal önálló egzisztencia kialakításába kezdjen.

---

¹⁹¹ Kerkay, é. n.

Néhány hetes otthonlét után úgy döntött, hogy birtokot vásárol magának. Ekkor érkezett a Borsod vármegyéhez tartozó Bóta községbe, ahol előbb egy úrilakot vásárolt a falu központjában, majd néhány hónappal később – ekkor már újdonsült feleségével együtt – egy kisebb birtokot a külterületen. A helyszín kiválasztásának motivációja eddig ismeretlen. Sem a rendelkezésre álló források, sem pedig a családi emlékezetben nem maradt fenn olyan információ vagy adat, amely alapján a bótai költözést megmagyarázhatnánk. A családi kapcsolatok Heves vármegyéhez – Erdőtelekhez, Heveshez, Kálhoz, Kápolnához és Kompolthoz - kötötték, nagyanyja hajdani birtokából és vagyonából kapott részesedéséből futotta volna egy nagyobb (néhány száz holdnyi) földterületre a környéken. Ő azonban másodszor is belevágott az ismeretlenbe, vélhetően újfent a családi kapcsolatok lazítása, az apja és bátyja árnyékából való kilépés és az önállóság miatt.¹⁹² Valami hasonlóan gondolkodhatott néhány évvel korábban bátyja, Béla is, hiszen a háború kitörésekor közel 380 holdnyi földet vásárolt a Gömör megyei Rimavarbócon.¹⁹³ A háborút követően a település és a birtok elcsatolásra került, így Béla családjával hazaköltözött, miközben a bótai úrilak és birtok az új határok között maradt.¹⁹⁴

Bóta település (ma Borsodbóta) Borsod vármegye ózdi járásában fekvő kisközség volt a huszadik század első évtizedében, amely a környező hegyes-dombos terület között húzódó völgyben feküdt (lásd a 8. térképet). Lakosság száma enyhe mértékben növekedett az újkorban, Fényes Elek 1851-es leírása szerint 428 fő élt a településen, míg az 1913-as helységnévtár már 705 lakost tüntet fel.¹⁹⁵ A

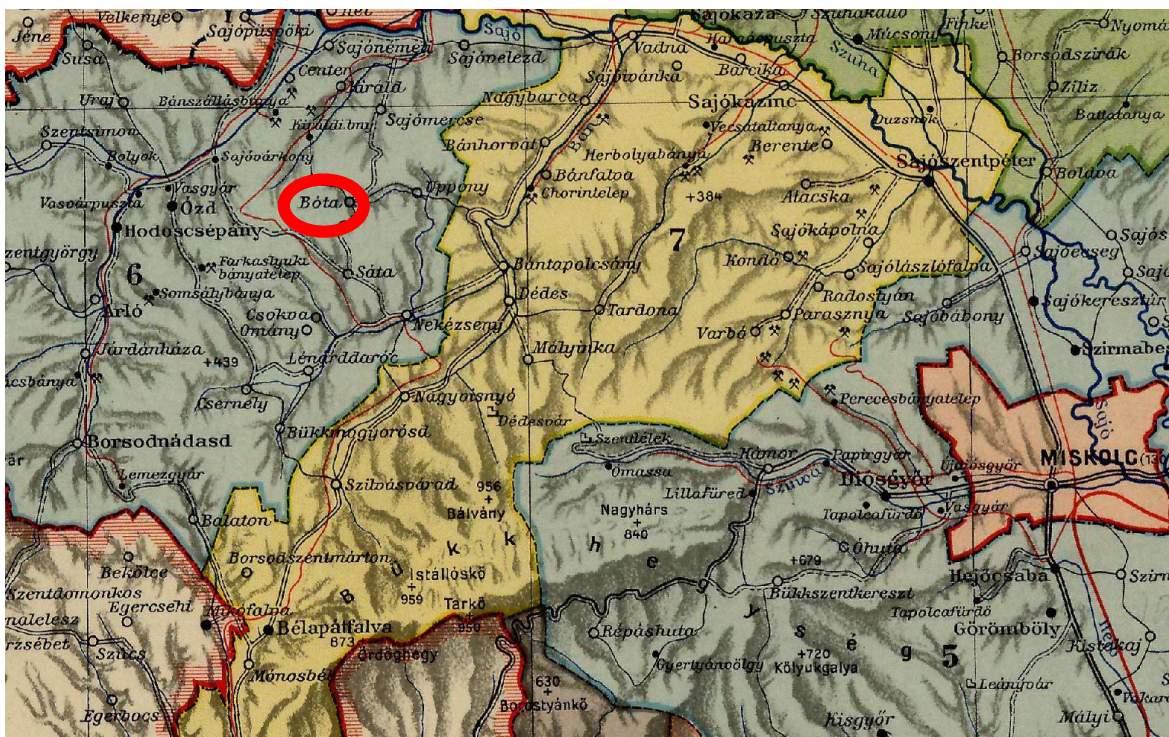
¹⁹² Bár több helyen is felbukkan, hogy Borbély-Maczky Emil Bóta szülöttje volt, ez bizonyosan nem így volt. Anyakönyvi bejegyzésében egyértelműen azonosítható, hogy Heves nagyközségben született. Ezen tévhitnek a kialakulását valószínűleg az egyén és falu között kialakult szoros érzelmi kapcsolat eredményezte. A beköltözést követően a település lakossága sajátjaként tekintett az egykori katonára, későbbi főispánra, aki cserébe folyamatos fejlesztéshez segítette hozzá a települést. Egy idő után a közvélemény előtt is összekapcsolódott Borbély-Maczky és Bóta, így a gyakorivá váló szófordulatok („bótai úr”, „a híres bótai”) eredményezhették a származással kapcsolatos legenda kialakulását.

¹⁹³ Rimavarbóc Gömör-Kishont vármegye rimaszombati járásában fekvő kisközség. Lélekszáma 1913-ban 213 fő volt, melynek többsége szlovák nemzetiségű. A három legnagyobb földbirtokos a századfordulót követően: Tavassy Rezső (473 k. h.), Botto András (243 k. h.) és a római katolikus plébánia (237 k. h.). Helységnévtár, 1913. 1092. és Gazdacímtár, 1911. 251.

¹⁹⁴ Kerkay, é. n.

¹⁹⁵ Helységnévtár, 1913. 435.; Fényes, 1851. 159.

népességnövekedés leginkább a természetes szaporulat eredménye volt, hiszen jelentős mértékű betelepülésről nincsenek források. Nemzetiségileg szinte teljesen homogén, magyarlakta falu, továbbá felekezeti szempontból is hangsúlyosan római katolikus többségű. A csekély szakirodalom és ismeretterjesztő kiadvány, amelyben a településről említést tesznek, mind fordulópontként említik Borbély-Maczkly Emil, a későbbi országgyűlési képviselőnek és főispánnak a településre költözését. Neki köszönhető, hogy az eldugott kisközség, melynek lakói a vidékre jellemző rosszminőségű földekből próbálták megélhetésüket biztosítani, a két világháború közötti időszakban a vármegye egyik központjává és kiemelt fejlesztési területévé vált.¹⁹⁶

8. térkép: Bóta elhelyezkedése Borsod vármegye területén

(Magyarország megyetérképei a Hadtörténeti Térképtárban, 1731-1948. ARCANUM (DVD), 2009.)

Ronkay Ferenc, későbbi bányaugyi főtanácsos és országgyűlési képviselő ekképpen emlékszik vissza arra pillanatra, amikor 1920 tavaszán először járt Borbély-Maczklynál a településen: „(...) mikor 1920 tavaszán először meglátogattam, a birtok és

¹⁹⁶ Nagy, 1999. 158-161. A településről és térségről szóló ismeretterjesztő jellegű kiadványok továbbá: Dobosy, 2007. 53-56.; Dobosy, 2003.

az egész község nemcsak a háborús összeomlás, de az évszázados elhanyagoltság szomorú képét mutatta. Az a régi ház, amelyben a feleségével együtt lakott, egy 150 éves vastagfalú, ódon kúria, kopott lépcsőivel nem nyújtott kényelmet és nem volt barátságosnak nevezhető. A község maga minden közlekedéstől elzárva, az ózdi gyár és a királdi kőszénbánya közelében, de úgy azokkal, mint a többi községekkel járhatatlan utakkal összekapcsolva, düledező templomával, szűk és rossz állapotban lévő iskolájával, apró ablakos, egészségtelen falusi házaival, az analfabéták óriási tömegével, leromlott egészségügyi viszonyaival szomorú képet festett.”¹⁹⁷ Mivel az írás a Borbély-Maczky Emil tiszteletére készített emlékkönyvben jelent meg, a leírást fenntartásokkal kell kezelni, hiszen a cél végtére is a főispán munkásságának hangsúlyozása volt. Mégis eléggé valószínűnek tűnik, hogy a leíráshoz hasonlatos lehetett a kiinduló állapot a századfordulót követően. A hajdani katona letelepedése után a helyzet alapvetően megváltozott. A közvetlen lakókörnyezet gyors átalakítása révén a kúria alkalmassá vált nagyobb vármegyei és kisebb országos jelentőségű reprezentatív események befogadására, miközben a faluban folyamatossá váltak a modern infrastrukturális beruházások, valamint a településszerkezetet és településképet érintő fejlesztések. A rohamos fejlődés és az annak háttérében álló későbbi főispán emiatt folyamatosan támadásoknak volt kitéve, hiszen elsősorban nem a saját vagyonából nyújtott adományokból fedezték a kiadásokat, hanem a vármegyei költségvetésből. 1922 nyarán a vármegye közigazgatási bizottságának egyik ülésén Tarnay Gyula, egykori munkapárti főispán ironikus beszédben hívta fel a figyelmet erre a helyzetre: „Kár, hogy nincs bizonyos kimutatás arról, mely utak kijavítása fontos elsősorban és melyeké másodsorban. A bótai út esete arra emlékeztet, hogy annak idején boldogult gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter minden lehetőt megtett Putnokért, mert ott lakott és ha tovább élt volna, talán még a tudományegyetemet is Putnokra vitte volna, mert mint mondani szokta, ha ő meghal, úgy sem törődik többé senki Putnokkal. Hasonló a helyzet most Bóta községben. Most ott lakik a főispán és nem is lehet tőle rossznéven venni, ha a saját községében rendbe akarja hozatni az utat. Így volt különben ez régente is. A Melczer-éra alatt az alsóborsodi utak épültek ki, Bottlik és Halassy főispánsága alatt a

---

¹⁹⁷ Ronkay, 1940. 46.

daróci ut. Most Bótán a sor. Nem is olyan rossz rendszer ez, hiszen így a vármegyei utak lassan-lassan kiépülnek majd.”¹⁹⁸

A település fejlesztése újabb lendületet vett a harmincas években, amikor második főispáni ciklusát kezdte Borbély-Maczký. Mivel a település határában fakadó forrás nem csak a saját birtokát és állatállományát látta el, hanem a település lakosai is használták itatásra, így első intézkedései egyikeként kiépítette a forrás felszínre bukkanásának helyén a foglalatot, majd pedig megvalósította kültéri csatornázás segítségével a tiszta erdei víz keresztülvezetését a falun. 1936-ban kisebb ünnepség keretében avatták fel a község elöljáróságai a főispán feleségéről elnevezett Elly-forrást, amelyet az egyik unokaöccs, Maczký Pál szentelt fel. A kiépített rendszer hosszú évtizedeken keresztül biztosította a friss vizet a bótai gazdáknak, és a mai napig a falu egyik nevezetességeként tartják számon. Hasonlóan a római katolikus templomhoz, amelynek felújításában jelentős anyagi szerepet vállalt Borbély-Maczký. Az 1940. október 22-én átadott, teljes egészében újjáépített templom ma is áll és szinte teljes egészében az eredeti formájában látogatható.¹⁹⁹ Ezekon felül kezdeményezte egy orvosi lakás, egy új plébánia és egy községháza felépítését is, amelyekhez az engedélyt saját maga szerezte meg és az anyagi fedezetet is ő járta ki.

A borsodbótai Elly-forrás napjainkban

(saját felvétel, 2017.)

¹⁹⁸ Az Est, 1922. június 23. 6.

¹⁹⁹ MTI Napi tudósítások, 1940. október 22. 6. kiadás

Fontos mérföldkő volt a község életében, amikor a főispáni közbenjárásnak köszönhetően 1942-1943-ban 16 újépítésű házat adtak át az Országos Nép- és Családvédelmi Alap²⁰⁰ beruházása nyomán, melyeket a település legszegényebb, általában sokgyermekes családjai között osztottak ki. Az átadó ünnepségen megjelent Bornemisza Géza igazságügyi miniszter, Kádár Levente belügyi államtitkár, valamint Lukács Béla, a hadigondozás ügyével megbízott tárca nélküli miniszter és a megye egyik vezető személyisége.²⁰¹ A házak többsége a mai napig is állnak, néhány még őrzi eredeti szerkezetét, továbbá az itteni távolsági buszmegállót napjainkban is Borsodbóta – Oncsatelepnek nevezik hivatalosan.

A fejlődés eredményeképpen a negyvenes évek elején felmerült annak a lehetősége, hogy a Hangya Szövetkezet egyik kísérleti projektjét, a szövetkezeti mintafalu elképzelést a Fejér megyei Tordas után másodikként Bótán is megvalósítsák: *„A főispán a Hangya Szövetkezeti Központtal kezdett tárgyalásokat, hogy Bótából a fehérmegyei Torda (sic!) község mintájára szövetkezeti mintafalut alapítsanak. A Hangya megismerve a községben adódó lehetőségeket, bejelentette, hogy megfelelő tenyészállomány beállításával a tejtermelést fogja fokozni, tejszövetkezetet alakít, amely sajt- és vajgyártással is foglalkozik majd. A községben legszívesebben díszlő alma és szilva megfelelő értékesítésére gyümölcscsomagoló és feldolgozó üzemet létesítenek, beállítanak egy gyümölcsszeszfőzdét és a kisebb háziállatok tenyésztését elősegítő tízezres keltetőgépet, házinyul tenyészanyagot, méhészetet, földművelő gépeket s mindent, amire egy mintafaluban szükség van.”*²⁰² Ezen nagyszabású, talán túlságosan

---

²⁰⁰ Teleki Pál második miniszterelnöksége alatt született meg az 1940. évi XXIII. törvénycikk, amely az Országos Nép és Családvédelmi Alapot (ONCSA) létrehozta. Az országos program alapvetően két fontos célt jelölt meg: 1. a legszegényebb társadalmi rétegek életviszonyainak javítása, 2. a sokgyermekes családforma támogatása. A törvény értelmében ez több módon is megvalósulhatott: házhoz juttatás, vállalkozások támogatása, áttelepítés kedvezőbb gazdasági viszonyok közé, stb. Már az 1940-es költségvetés előirányozott ezen célok megvalósítására 28 millió pengőt, ez az összeg a következő két évben tovább nőtt. 1941 és 1943 között közel 12 ezer ONCSA-házat építettek fel szerte az országban, többségében telepszerű elrendezésben. A program a háborús évek elhúzódása miatt fokozatosan elhalt. Bővebben lásd többek között: Megyeri, 1997. 177-182.; Tárkányi, 1998. 233-268.; Hámosi, 2004. 5-12.; Berey, 1980.

²⁰¹ Pesti Hírlap, 1943. október 26. 6.

²⁰² Pesti Hírlap, 1943. október 27. 7.

is merész tervek a növekvő háborús terhek és nehézségek, majd a német megszállás és a front megjelenése miatt már nem valósulhattak meg.

A településsel párhuzamosan természetesen az úrilak is radikális modernizáción és fejlesztésen ment keresztül. 1922-ben kezdeményezte Bóta bekapcsolását a telefonhálózatba, melynek távbeszélőállomása a saját birtokán lett kialakítva.²⁰³ Magát a lakóhelyet kétszer építették át, először 1930-1931-ben, amikor az épület mindkét szárnyát egy-egy szobával és fürdőszobával kiegészítették, alattuk kamrát alakítottak ki, valamint kibővítették a konyhát a növekvő reprezentációs igény miatt.²⁰⁴ A második átépítés során már csak a belső térszerkezet került megváltoztatásra, amely munkálatok 1938 végére fejeződtek be.²⁰⁵ Közel két évtized alatt az egykori omladozó úrilakból egy csinos kúria lett, amely a környék és vármegye társadalmi életének egyik fő központjává vált. Az épületet körül ölelő nagyobb kert alkalmas volt arra, hogy zenés-táncos mulatságokat vagy egyéb ünnepélyt lehessen tartani. Érdekessége a háznak, hogy Borbély-Maczkó az első átalakításkor a földszinti, különbejáratú szobát úgy alakította át, hogy az önmagában is lakható legyen. A falu ezt a helyiséget hamarosan Gömbös-szobaként ismerte meg, hiszen kettőjük szoros barátságából fakadóan utóbbi többször is meglátogatta a főispánt, ilyenkor néhány napot Bótán tartózkodott. A helyiséget egyedül a későbbi miniszterelnök használhatta, és mivel gyakori vendég volt barátjánál, így a falu közössége is ismerte Gömböst. Nem véletlen, hogy amikor 1936-ban meghalt, és Borbély-Maczkó mellszobor formájában emléket kívánt állítani barátjának, akkor a falu teljes lakossága helyeselte és támogatta azon döntését, hogy azt a falu központi helyén alakítsák ki.

Földbirtoka nem változott jelentősen az évek során. A gazdacímtárak szerint 1925-ben 157 k. hold birtokkal rendelkezett, míg 1935-ben 200 k. holddal, amelyek jelentős része szántóterület (113 h. mindkét felmérés idején) és legelő (29 h. és 73 h.) volt. A harmincas években a földbirtok kataszteri tiszta jövedelme 433 arany korona volt, amely biztos anyagi háttérrel biztosított földesurának.²⁰⁶

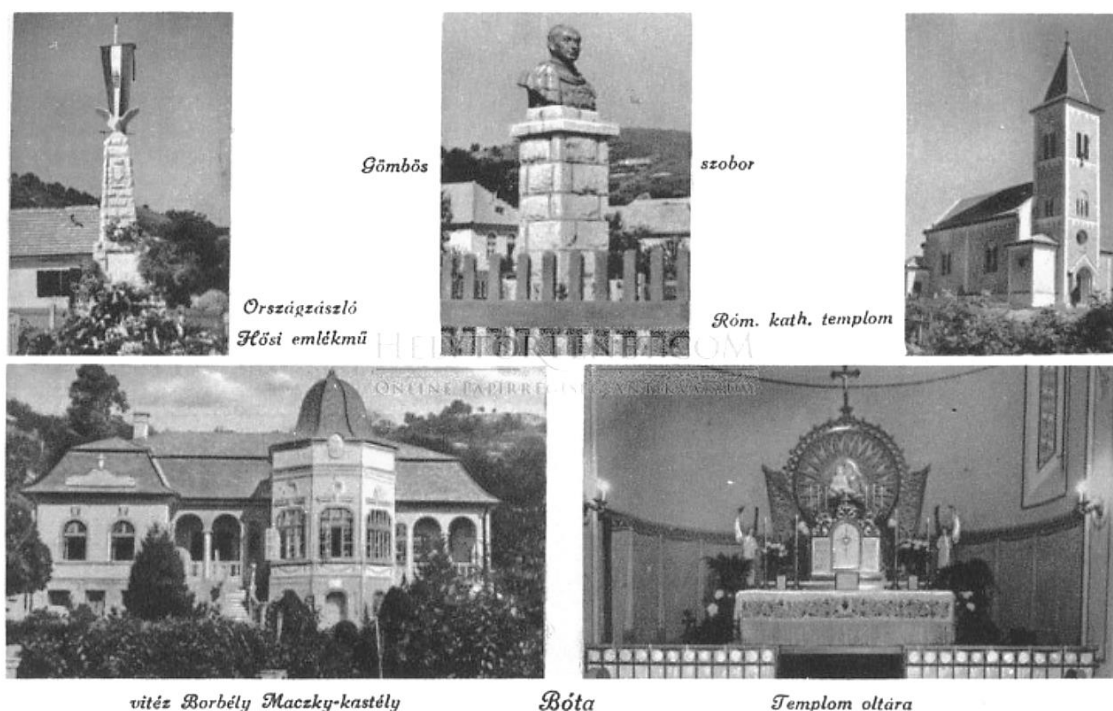
²⁰³ MNL BAZML IV. 809. b. 3519/1922.; MNL BAZML IV. 801. b. 86/1922.

²⁰⁴ MNL BAZML IV. 821. 383/1930.

²⁰⁵ HOM HTD 2007. 51. 64.

²⁰⁶ Gazdacímtár, 1925. 72. és Gazdacímtár, 1937. 71.

Képeslap a bótai nevezetességekről, 1942.

(<http://helytortenet.com/bota-1942-regi-kepeslap>)

A település és környékének fejlődése nem maradt visszahang nélkül. Helyi, vármegyei szinten folyamatosak voltak a tudósítások a bótai építkezésekről és eseményekről, továbbá többször az országos sajtó is beszámolt a község életének néhány fontosabb mozzanatáról. Egy eldugott, jelentéktelen faluból közel két évtized alatt egy vármegyei szinten ismert és talán kicsit irigyelt település vált. A korábban már idézett emlékkönyvből – a kritikai szemlélet megőrzése mellett – hosszas leírás olvasható a bótai fejlődésről: „Aki húsz év előtt járt Bótán és ma végigmegy a falun, nehezen ismerne rá. A tiszta, széles és egyenes utcák két oldalán új házak épültek, amelyek azt igazolják, hogy Bóta népe is egyéni szorgalommal és munkával válaszol a főispán szeretetére. A hegyoldalban új templom karcsú tornya emelkedik, a faluban a Hangya Szövetkezet keretében modern keretek között van megoldva a lakosság ellátásának problémája, az út mentén Gömbös Gyulának – a Vezérnek és barátinak – mellszobra, nem messze tőle hősi emlékmű, tágas, modernül felszerelt iskola és mindenütt a főispán gondoskodó szeretetének megannyi nyoma. (...) Erről a kuriáról is sokat lehetne írni. Ablakaiból végig lehet látni a falun. Szemben vele nyáron élénkzölden nevet a hegyoldal, télen pedig vakító fehérbe öltözött fák állnak őrséget. Húsz esztendő alatt nem egy komoly – úgy az országos, mint a vármegyei politikát érdeklő – megbeszélés volt a

*puritán egyszerűséggel berendezett szobákban, ahol örökre él néhai jó jákfai Gömbös Gyula emléke. A szobákban képek őrzik ennek a barátságának emlékét. De örökre kedves emléke a kuriának az egyik szoba, amely Gömbös Gyulának kedvelt tartózkodása volt és ahol utoljára is megszállt, amikor Bótán tartózkodott. A szoba magyar stílbútorokkal van berendezve, a falát Gömbös emlékek ékesítik és a bejárat felett márványtáblán a felírás: Ebben a szobában gyakran aludt vitéz jákfai Gömbös Gyula, Magyarország első fajvédő vezére, majd miniszterelnöke (1923-1936)."*²⁰⁷ A birtok, a kúria és a település életében ugyanúgy 1944-1945 hozott fordulatot, ahogyan Borbély-Maczky Emil életébe is.

1919-ben ebbe az eldugott borsodi faluba költözött az egykori katona, azonban nem sokáig maradt egyedül. Hamarosan beköltözött az úrilakba második felesége, Hisnyay-Heinzelmann Eleonóra (egyes forrásokban Ellyinor). A família német patríciusi gyökerekkel rendelkezett, amelynek első magyar nemességet szerző tagja Heinzelmann Alfréd volt.²⁰⁸ A család vagyoni alapját a hizsnyóvízi²⁰⁹ vasgyár biztosította, melyet Heinzelmann György alapított 1845-ben. Az alapvetően vasöntvényeket – tűzhelylapokat, kályhákat, edényeket - gyártó üzem a 19. század második felében egyre nagyobb kapacitással működött, így amikor Heinzelmann Alfréd átvette a vezetést, már két olvasztó üzemelt, és 1897-ben felépítették a harmadik nagy egységet is. A fejlesztések révén intenzív kereskedelmi kapcsolat alakult ki Ausztriával és egyes balkáni területekkel.²¹⁰ Ezen gazdasági érdekeltség révén vagyonos családba született 1893-ban, harmadik gyerekként, Eleonóra. Fiatalkora eddig ismeretlen, a születését követő első biztos pont az 1911-ben Liczén kötött házassága runyai Soldos Bertalannal. A Soldos család szintén ismert família volt a környéken, Bertalan a tornaljai járás tb. főszolgabírója volt, felmenői között pedig nagyszámban találunk olyanokat, akik a közigazgatásban töltöttek be különféle hivatalokat. Az első házassága

---

²⁰⁷ Vt, 1940. 65.

²⁰⁸ „Személyem körüli magyar ministerem előterjesztése folytán Heinczelmann Alfred leczei földbirtokos és törvényes utódainak a közügyek terén szerzett érdemei elismerésül a magyar nemességet a „hisnyói” előnévvel adományozom. Kelt: Ischlben, 1896.évi július hó 14-én. Ferencz József, s.k., báró Josika Sámuel, s.k.” MNL OL K 19 69. k. 870-871.

²⁰⁹ Hizsnyó (más gyakori írásmódok szerint Hisnyó vagy Chizsnó) a huszadik század első évtizedeiben Gömör és Kishont vármegye nagyrőczei járásához tartozó kisközség, amely közigazgatás (pl. körjegyzőség és állami anyakönyvezőség) szempontjából a szomszédos Lubény településhez tartozott. A hizsnyóvízi vasgyár szintén Lubény településhez tartozott. Helységnévtár, 1913. 663.

²¹⁰ Borovszky, 1903. 260., 647.

Eleonórának sem tartott sokáig, 1917. augusztus 23-án, hosszas betegség és szenvedés után elhunyt a férje.²¹¹ Ezt követően nem sokkal megismerkedett egymással a két özvegy, Elly (ahogy mindenki ismerte a családban) és Borbély-Maczkó Emil. Arra vonatkozóan nem találtam eddig biztos forrást, hogy mikor és hol esküdtek meg. Feltételezhető, hogy a házasságkötésre valamikor 1919-ben kerülhetett sor, mert a családi emlékezet szerint ugyan Borbély-Maczkó biztosan egyedül költözött Bótára, de egy 1920. március 4-i újsághirdetésben már Borbély-Maczkó Emilné keresett szakácsnőt a birtokra.²¹² Továbbá a későbbi főispán egy törvényhatósági bizottsági felszólalásában utalt arra, hogy a birtok vásárlásakor már számíthatott feleségének családjára és az elhunyt férje utáni hagyatéokra: *„Azt írták rólam, hogy Borsod vármegyében kétszáz holdas birtokot szereztem. Én nem szereztem birtokot. Feleségem becsületes vagyonából és a háborúban megtakarított pénzből vettem a kis Bótát.”*²¹³ Úgy tűnik tehát, hogy a bótai úrilak megvásárlása után nem sokkal kerültek kapcsolatba egymással, és már házastársakként kezdték érdekeltységüket bővíteni a borsodi településen.

Borbély-Maczkó Emil és gazdaságának alkalmazottai, 1920-as évek eleje
(Kerkayné Maczkó Emese magángyűjteménye)

²¹¹ Runyai Soldos Bertalan gyászjelentése, 1917. Kő Pál magángyűjteménye.

²¹² Kerkay, é. n.; Egri Népújság, 1920. március 4. 4.

²¹³ MTI Napi tudósítások, 1935. december 18. 38. kiadás

Szintén nem ismert, hogy hol és mikor találkoztak egymással. Érdekes adalék azonban a kapcsolatukhoz, hogy Elly első férje és Borbély-Maczký unokatestvérek voltak, hiszen a két anya, Fáy Rozália és Fáy Borbála testvérek voltak. Ez a rokoni kapcsolat nem segítette Eleonóra beilleszkedését a Maczký családba, sőt az a tény, hogy az első férje halála után néhány hónappal már egy új férfival költözött össze, a Soldos család szemében is nehezen volt feldolgozható. Vélhetően ezeken a zavaró tényezőkön egy idő után felülemelkedtek a rokonok, a családi emlékezetben sem pozitív, sem negatív kép nem maradt fent az új feleségről.²¹⁴

1919 őszére sikerült Borbély-Maczký Emilnek a nyugdíjaztatással és leszereléssel támadt úrt betölteni, hiszen önálló egzisztenciát alakított ki néhány hónap alatt, földbirtokos és férj lett belőle. Ám arról, hogy mihez fog kezdeni a jövőben, ekkor még nem rendelkezett konkrét elképzelésekkel. Bár fokozódó érdeklődést mutatott a közélet iránt, a zavaros belpolitikai viszonyok még távol tartották mindenféle szerepvállalástól. Ahogy arra a korábbi fejezetben utaltam, édesapja képviselői pályafutása révén 1918 őszén szimpatizált Károlyi Mihállyal és a Nemzeti Tanáccsal. Keresztfia visszaemlékezéséből azonban tudható, hogy viszonylag hamar – elsősorban a katonasághoz fűződő viszony, a nemzetiségekkel való sikertelen tárgyalások és a magyar államterület szétesése miatt – csalódott az új hatalmi pólusban.²¹⁵

Bótára költözését követően néhány nappal újabb radikális hatalmi változás történt országosan. A Tanácsköztársaság létrejötté és annak ideológiai háttere teljesen eltaszította Borbély-Maczkýt a közélettől és a politikától. Ráadásul nyáron egy tizenegy fős bótai és környékbeli fiatalokból álló csoport megtámadta a falu új lakosát, és fizikailag is bántalmazták. Bár 1919 szeptemberében nyomozás indult az ügyben, mely során az ózdi járási főszolgabíró egy rövid feljegyzést is kapott az elkövetőkről, valószínűleg komolyabb büntetésre nem került sor.²¹⁶

A proletárdiktatúra időszakában Borbély-Maczký visszahúzódva élt az újonnan vásárolt bótai úrilakban, igyekezett az azt körbe ölelő kertben gazdálkodni. Ezen hónapok történéseire vonatkozóan nem maradt fenn egyéb irat, csupán két szubjektív és talán kicsit túlzó visszaemlékezés: 1. „*De ebben a kúriában húzódott meg vitéz*

---

²¹⁴ Kerkay, é. n.

²¹⁵ Uo.

²¹⁶ MNL BAZML IV. 821. 2715/1919.

Borbély Maczky Emi főispán akkor is, amikor a kommunizmus tébolya szállta meg az országot. S amikor vitéz Borbély Maczky Emil családjával [ez vélhetően csak az új feleségét jelentette, hiszen a szülei és testvérei ekkor Hevesen igyekeztek túlélni a radikális átalakulást – FM] együtt Bótára menekült a csőcselék minden szépet és jót bemocskolni és elpusztítani akaró dühe elől, ez a falu volt az, amelynek lakói sokszor, talán akkor is, megszerezték vitéz Borbély Maczky Emil és családja számára a legszükségesebbeket, amikor saját maguk is nélkülöztek. Ezért a párhónapos hűségért kapja most viszonzásul a falu vitéz Borbély-Maczky Emil állandó szeretetét.”²¹⁷; 2. „(...) a falu mint egy ember, a földesúrbán látja legfőbb támogatóját, tanácsadóját; néki panaszkodik, tőle remél, vár és kap segítséget. Magyarul: szereti és nem féli a földesurát. Pedig nem is olyan régen ő a bótai földesúr. Egy már régen lomtárba kívánkozó, tipikusan magyar gőgöt kifejező megjelölés szerint: jövevény ebben a faluban. Mindössze 17 éve ő a földesúr. De mint ahogy minden a starttól függ, itt is az indulás szabta meg az azóta követett utat. 1919-ben, a rémuralom idejében került az akkor elhanyagolt Bótára és szegődött a terroristák által hajszolt nép védelmezőjéül. Nem csoda, hogy amikor Czarván nevű főterrorista elindult a lakása felé, hogy felakasztassa a „jövevény burzsujt”, az akkor máig méltányolt és köztudott, nemzeti missiót betöltött Reisinger Ferenc fogta le az akasztani indult terrorista és pribékjeinek a kezét, megmondva telefonon: ha pedig Borbély-Maczky Emilnek bántódása esnék, abból hétbaj lesz. Mert Reisinger Ferenc azokban a forró, vérgőzös időkben is a tisztesség és a törvénytisztelet hideg csúcsán áll és megbecsülte a „jövevény burzsuj”-ban a kisemberek védelmezőjévé szegődött vitéz huszárcapitányt. Csoda-e, ha a terroristák akasztani készülő kezéből megmenekült vitéz huszárcapitányt azóta is barátság őszinte szálai fűzik Reisingerhez. És csoda-e, ha politikai ellenfelei úgy vélekednek a bótai földesúrról: olyan érték és szív, hogy kár a jobboldalnak.”²¹⁸ Alapvetően mindkét visszaemlékezés tele van pontatlansággal, más forrás azonban nem maradt fenn ebből az időszakból, csupán a fizikai bántalmazás kapcsán összeállított elkövetők listája. Ezen egyébként Czarván nevű egyén nem szerepelt, így ha volt is valóságalapja az újságcikknek, akkor az nem ezt az esetet írta le.

---

²¹⁷ Vt, 1940. 65.

²¹⁸ Kerkayné, é. n.

A Forradalmi Kormányzótanács augusztus 1-i lemondása utáni ellenforradalmi szervezkedésekbe sem kapcsolódott be Borbély-Maczkó. Valószínűleg komolyan gondolta, hogy birtokán fog gazdálkodni, ekkor vásárolt nagyobb szántóterületeket a falu határában, újdonsült feleségének vagyoni helyzetét kihasználva. Ebbéli meggyőződése a katonai pálya utáni átmeneti nyugalmas évek iránti vágy és a radikálisan szélsőséges országos események hatására alakulhatott ki.

Először a parlamentben

1919 őszére katasztrofálissá vált a helyzet Magyarországon. A Tanácsköztársaság után az államhatalom szétesett, az ország egyes területei már önállósodtak, vagy idegen (főleg román) megszállás alatt álltak. Ebben a zavaros időszakban a legfőbb célt az jelentette, hogy minél előbb létrejöjjön egy olyan stabilan működő államberendezkedés, amely belpolitikailag legitim módon és nemzetközileg (elsősorban a békekonferencia és nagyhatalmai által) is elismerten működött.²¹⁹ Ezen folyamat első fázisa Huszár Károly kormányalakítása volt, amely koalíciós alapon állt. Egyre erősebbé vált azonban az igény arra (bel- és külpolitikailag egyaránt), hogy új, legitim törvényhozás kerüljön felállításra. Bár az ekkor működő pártok elképzelései ellentétesek voltak az állam működésével kapcsolatban, abban minden érintett fél egyetértett, hogy valamiféle parlamentáris rendszert kell kialakítani, amelyben a törvényhozó testület a legfőbb döntéshozó és törvényalkotó szerv, tagjait pedig az állampolgárok közvetlen választás útján választják.²²⁰ A szavazás megtartásának módjáról számos rendelet született 1919 novemberében, amelyek szabályozták a választásra jogosultak körét, a mandátumelosztás módját, a lebonyolítást és a képviselőjelöltség feltételeit. Ezen rendeletcsomag szerint tartották meg 1920-1921-ben a nemzetgyűlési választásokat.²²¹

---

²¹⁹ Ezen időszak legfőbb belpolitikai változásairól bővebben lásd: Romsics, 2010. 132-149.

²²⁰ Püski, 2015. 10., 18.

²²¹ Friedrich-féle rendeletcsomag elemei: 5984/1919. ME. sz. rendelet; 5985/1919. ME. sz. rendelet; 5986/1919. ME. sz. rendelet; 5987/1919. ME. sz. rendelet; 5988/1919. ME. sz. rendelet. 1919. december 4-én a Huszár-kormány egy módosító csomagot fogadott el, amely rendelkezett az idegen megszállás alól később felszabaduló választókerületekben tartandó választásról, módosította a választói névjegyzék elkészítéséről szóló rendeletet, és pontosította a végrehajtási utasítás néhány passzusát. A módosító rendeletcsomag elemei: 6514/1919. ME. sz. rendelet; 6515/1919. ME. sz. rendelet;

Miközben az ország felszabadult területein folytak a választások előkészületei, addig Borbély-Maczký saját birtokainak ügyeit igazgatta, és nem mutatott érdeklődést az esetleges politikai karrier lehetősége iránt. Mégis az 1920. február 16-án ünnepélyes keretek között megnyílt nemzetgyűlésben ott találjuk Borbély-Maczkýt is a parlamenti padosorok között. A váratlan fordulat konkrét források hiányában nehezen magyarázható. Annyi bizonyos, hogy 1919 végére megszilárdultak anyagi és családi viszonyai, és lehetősége nyílt jobban odafigyelni a közéleti események alakulására.²²² Hogy nem egy tervezett lépésről volt szó a képviselőjelöltség kapcsán, azt jól mutatja Mogyoróssy Imrének, a putnoki járás későbbi főszolgabírójának visszaemlékezése a jelölés körülményeire: *„E választás során Ózdon Gyürki Gyula, a Rimamurány-Salgótarjáni [Vasmű – FM] igazgatója, Vanczák János szociáldemokrata, Dwihally Géza pesti ujságíró keresztény szocialista, dr. Kosalka János műegyetemi tanár Keresztény Párti programmal és Hebrony József léptek fel. Az első tájékoztató népgyűlést az ózdi Munkásolvasóban tartották. Én is ott voltam, mert boldogult édesapám, mint a járás főszolgabírója, elnökölt ezen a gyűlésen. (...) A gyűlés lefolyása vontatott volt. Beszéltek a helyi igazgatók, de a nagyrészt szociáldemokrata szellemű munkásság fagyos arccal hallgatta az érveket. Egyáltalán nem látszott, hogy valamelyik szónoklat megnyerte volna tetszésüket. (...) Jelen volt e jelölő gyűlésen Borbély Maczký Emil bótai földbirtokos is. Huszárszázadosi uniformisban mint hallgató ült az első sorban. Atyám hívta meg. A kellemetlen helyzetben apámnak mentő ötlete támadt. Ismerte jól Borbély Maczký Emil atyját, ismerte megfutott ragyogó politikai pályáját, mint önzetlen, bátorszívű, függetlenségi 48-as képviselőt, aki mindig a közérdekért szállt síkra. Felfüggesztette a jelölő gyűlést, odalépett a fiatal Maczkýhoz és megkérdezte tőle, nem vállalna-e jelöltséget. Borbély Maczký Emilt látszólag nagyon meglepte a kérdés. Közölte atyámmal, hogy még soha életében nem volt népgyűlésen, még soha nem beszélt nyilvánosan, hiszen a forradalomig katona volt és csak 8 hónapja gazdálkodik bótai birtokán. De nem az az ember volt, aki egykönnyen megijed a nehézségektől. Az őt jellemző férfias, gyors elhatározásával máris igent mondott és miután édesapám pár szóval bemutatta a*

6516/1919. ME. sz. rendelet. A jogi szabályozás alakulását részletesen végigköveti: Gergely, 2010. 48–53; európai kontextusba helyezi: Takesi, 1993. 55-57.

²²² Egy 2015-ös tanulmányban más szempontból megközelítve már ismertettem Borbély-Maczký Emil parlamenti pályafutását. Lásd: Fábíán, 2015. 59-75.

közönségnek, hivatkozva apja képviselői érdemeire és vitézi harci multjára, felkérte, tartsa meg programbeszédét.”²²³

A nyilvánvaló túlzásokon és romantikus elemeken túl az bizonyosnak tűnik, hogy ehhez hasonló módon kerülhetett a politika és a képviselőjelöltség közelébe a bótai földbirtokos. Egy másik szövegben így írja le a szerző a jelölést és a felkészülést: *„A választást az akkori idők rendje szerint feszülő érdeklődés kíséri. Felvonulnak a különböző politikai pártok, csatasorba állnak a jelöltek s a kortesek hangos serege lepi el az országot. Az ózdi kerületben is felviharzik a választási propaganda, verik az ígéretek nagydobját. A választók hangulata megoszlik az akkor nagy erővel és a győzelem sok kilátásával jelentkező keresztény párt, a szociáldemokrata párt és a hangsúlyozottan agrár jellegű és célkitűzésű Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló kiscgazdapárt között; de jut még tábor a pártonkívüli politika hirdetőinek is. Ezekben a túlfűtött napokban különös erővel fordul a közfigyelem Ózd felé. Túlnyomó többségében munkások teszik a választók tömegét. És titkos a szavazás. Amikor a szociáldemokrata párt a passzivitás mellett határoz, a kereszténypárt és a Nagyatádi párt erőmérkőzésévé alakul az ózdi kerület. A kereszténypárti jelölt támogatására nem kisebb vezérpolitikusok érkeznek Ózdra, mint: Friedrich István miniszterelnök, Huszár Károly kultuszminiszter és Haller István propaganda miniszter – mindhárom lenyűgöző hatású népszónok, a keresztény politikai front megfellebbezhetetlen irányító elméi és intézői. Ebben a választási csatazajban kezdődik el az ózdi gyár és bányák szavazóezreinek számottartó Nagyatádisták jelölő gyűlése Ózdon. Csupa izgalom és feszültség a gyűlés színhelye. Három-négy jelölt nevét is belevetik a köztudatba. Egységes, kialakult álláspontnak semmi nyoma. Minden csoportnak más-más a jelöltje. Kimeríthetetlen a szónokok és a beszédek sora. Végre szólásra emelkedik egy ismeretlen férfi. Jóvágású, keménykötésű, égőszemű, harminc év körüli fiatalember. Egy lelket sem ismer a gyűlés közönségéből – őt sem ismeri senki. De pillanatokon belül rajta a tömeg szeme. Szemügyre veszik a kiállását: megtetszik nekik; figyelik a kemény, határozott, pattogó hangját: leköti az érdeklődésüket. Imponál nekik a szöveg, amit mond és a mód, ahogy beszél és élénk gesztusokkal kíséri szavait. – Borbély Maczky Emil vagyok, nyugalmazott huszárkapitány, birtokos a szomszéd Bótán – mutatkozik be az ismeretlen férfi; majd érces hangon folytatja: emberek, ne sokat beszéljünk, cselekedjünk, mert amíg mi*

---

²²³ Mogyoróssy, 1940. 40-41.

szónokolunk, az ellenfél elfoglalja állásainkat... Talpraesett beszéde eldönti az ő és a választás sorsát. Egymást követően állnak fel a választók. Szólásra emelkedik egy falusi magyar is: - Senki más nem kell – harsogja – van már jelöltünk: éljen az előttünk szóló Borbély Maczky Emil!”²²⁴

Ha ennél a szövegnél is elhagyjuk a nyilvánvalóan propagandisztikus elemeket, akkor több hasonló elemet látunk a két visszaemlékezés között. Miközben a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja hamar megtalálta jelöltjét, az „idegen” Dvihally Géza újságíró személyében, addig a másik erős pólust jelentő kisgazdák nem találták azt a személyt, aki a terveik szerint a környéken meglévő ismertségét felhasználva szerezhette volna mandátumot. Szintén hasonló vonás a két visszaemlékezés között, hogy a kisgazdák jelölőgyűlésén részt vett Borbély-Maczky is, aki ugyan érdeklődött a közéleti esemény iránt, de valószínűleg nem úgy készült, hogy a gyűlés végére jelölt válik belőle. Az a tény azonban, hogy nem kellett sokáig győzködni a bótai földesurat arra utal, hogy a részvétel nem pusztán egy kívülálló érdeklődése volt, hanem a megszilárduló viszonyokat látva aktívabban be akart kapcsolódni a környék politikai közegébe. Ezzel egy korábban kevésbé ambicionált és számára teljesen érdektelen pályára lépett. Elhatározását a fentiekén túl az is befolyásolta, hogy a megszilárduló politikai rendszerben egyre nagyobb számban jelentek meg egykori bajtársai, illetve a háború során magasrangú tisztekké előléptetett katonatársai, akik mintát és követhető példát jelentettek számára.

1920 első napjaira tehát kiválasztásra került a két jelölt, akik a jelölőpártjuk programjával igyekeztek meggyőzni a szavazókat. Dvihally Gézát, esztergomi születésű pesti újságírót a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja²²⁵ indította, keresztény-

---

²²⁴ Obsitos, 1940. 10-11.

²²⁵ A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) keresztény-konzervatív irányultságú párt volt. 1919. október 25-én alakult meg a Keresztény Nemzeti Párt, a Keresztényszociális Gazdasági Párt és egyéb kisebb szervezetek egyesülésével. Elnöke Friedrich István volt, de vezetésben ott találjuk Huszár Károlyt, Haller Istvánt, Pekár Gyulát és Schlachta Margitot is. A nemzetgyűlési választás első, 1920. januári szakaszában a második legtöbb mandátumot szerezte, de a kiegészítő választásokon egyre rosszabb eredményt ért el és fokozatosan felbomlott a párt. A KNEP az 1922. március 7-i kettészakadáskor eredeti formájában megszűnt, kisebb utódszervezetek maradtak utána. A párt történetét bővebben lásd: Vida, 2011. 184-185.

konzervatív programmal.²²⁶ A másik jelölt pedig a Nagyatádi Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földművespárt²²⁷ színeiben induló Borbély-Maczkó Emil volt, akinek a programja leginkább a birtokos paraszti réteg támogatását és a mezőgazdasági ágazat fokozott támogatását tűzte ki célul.²²⁸

A választást 1920. január 25-26-án tartották meg az ózdi választókerületben, amelyet Borbély-Maczkó Emil meggyőző fölénnyel megnyert.

	Választókerületi általános adatok				Dvihally Géza (KNEP)	Borbély-Maczkó Emil (OKGFP)
	választásra jogosult	szavazott	érvényes	érvénytelen		
N	13.281	11.870	9.008	2.862	2.960	6.048
%	100	89,38	75,89	24,11	32,86	67,14

2. ábra: Az ózdi egyéni választókerület választási adatai, 1920. január 25-26.

(MNL BAZML IV. 804. 10. d.; Hubai, 2001. II. 17.)

Fontosnak tartom a választási eredményt részletesen is elemezni, hiszen a kimenetel meglepő lehet a térség történetét feldolgozó szakirodalom által sugallt helyi viszonyokhoz képest. Alapvetően a mezőgazdasággal foglalkozó és abból élő emberek helyzetének javítását középpontba helyező programmal fellépő kisgazdapárti képviselő nem csak elnyerte a mandátumot, hanem jelentős győzelmet aratott, a szavazatok több mint kétharmadát megszerezve. Az ellentmondás abban rejlik, hogy a választókerületet a szakirodalom jelentős része erősen ipari társadalomként, az ózdi vasgyár vonzáskörzeteként írja le, amelyben a munkásság szervezetsége és a munkásmozgalom nagyon erős, ekkorra már több évtizedes gyökerekkel rendelkezett.

²²⁶ A KNEP az 1920-as nemzetgyűlési választásra nem dolgozott ki önálló programot, hanem a két egyesülő párt korábbi célkitűzéseit fogalmazta egybe. A Keresztény Nemzeti Párt programját lásd: Gergely–Glatz–Pölöskei, 2003. 25-28.; a Keresztényszociális Gazdasági Párt programját lásd: Uo. 16-24.

²²⁷ Az Országos Kisgazda- és Földművespárt (OKGFP) 1919. november 29-én jött létre a Nagyatádi Szabó István vezette, hasonló nevű Országos Kisgazda- és Földműves Párt (OKFP) és az Egyesült Kisgazda- és Földművespárt (EKFP) egyesülésével. Az egyesülés azért jöhetett létre, mert Nagyatádi Szabó hívei, valamint Sokorópátkai Szabó István és Rubinek Gyula támogatói félretették korábbi politikai és személyes ellentéteiket, és a KNEP erősödésével szemben a földbirtokos és birtokos paraszti érdekek hatékonyabb képviseletét tűzték ki célul. A két párt történetéről és az egyesítés előzményeiről bővebben lásd: Vida, 2011. 157-158., 243-244.

²²⁸ Az Országos Kisgazda és Földművespárt (OKGFP) programját lásd: Gergely–Glatz–Pölöskei, 2003. 29-35.

Felmerül a kérdés, hogy mi magyarázza tehát azt, hogy egy ilyen hagyományos iparvidéken kisgazda programmal fellépő jelölt megszerezte a szavazatok kétharmadát, ilyen magas részvételnél. Ahhoz, hogy reálisnak tűnő konklúziót lehessen levonni, röviden meg kell vizsgálni a választókerületet.

Az 1914-es választókerületi beosztás alapvetően megegyezett az ózdi járás területével²²⁹, csupán három olyan település találunk (Dubicsány, Sajógalgóc, Vadna), amelyek másik közigazgatáshoz (sajószentpéteri járás) tartoztak. A térség lakosai a 19. század közepéig jellemzően mezőgazdasággal foglalkoztak. 1847-ben azonban megkezdte a termelést a két évvel korábban alapított ózdi vasgyár, amely támaszkodott a térség korábbi hámoraira és hutáira, a gömöri ércbányákra, valamint két felvidéki ipartársulatra: a Murányi Unióra és a Rimai Coalitióra. A lassú fejlődés és kezdeti nehézségek után 1881. május 17-én alakult meg a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt., amely az ózdi, salgótarjáni és nádasdi üzemek egyesítésével immáron a borsod-nógrádi szénbányák és a gömör-szepesi ércbányák kitermelésében vált egyre növekvő társulattá. A Rima folyamatos fejlesztése és az élénkülő kereskedelmi kapcsolatok révén egyre fontosabb szerepet töltött be a magyar iparban.²³⁰

A vasgyár dolgozói többségében Ózdról, Sajóvárkonyból és Bolyokról kerültek ki, akik a biztosabb és a jobb kereset reményében hagyták ott a földet. Ez azonban nem jelentette a paraszti világtól való teljes elszakadást a századfordulót követően. A gyári munka után továbbra is művelték rossz minőségű, kis parcelláikat, amelyek csupán a saját szükségleteik kielégítésére voltak elegendőek. Miközben tehát folyamatosan nőtt a gyárban dolgozók száma és aránya, a többség életmódjában és mentalitásában továbbra is őrizte a korábbi paraszti hagyományokat. Ahogy a fenti táblázatból látszik, ez még inkább igaz a környező falvakra, ahol nőtt ugyan az ingázók száma a századfordulót követően, de sokkal inkább megmaradtak a földművelésnél és gazdálkodásnál. Vagyis az iparvidék kifejezés ebben az időszakban Ózdra és térségére csak komoly megszorításokkal igaz (lásd a 3. ábrát).²³¹

---

²²⁹ Az ózdi járás települései 1920-ban: Arló, Balaton, Bolyok, Borsodnádásd, Bóta, Bükkmogyorósd, Csernely, Csokva, Czenter (Center), Disznósd, Domaháza, Hódoscsépány, Járdánháza, Királd, Kissikátor, Lénárddaróc, Nekézseny, Omány, Ózd, Sajómercse, Sajónémeti, Sajóvárkony, Sajóvelezd, Sáta, Uppony, Vadna.

²³⁰ Nagy, 2016. 33-41.

²³¹ A környék társadalmának vizsgálatához és elemzéséhez lásd bővebben: Nagy, 2016.

	Jelenlévő összes népesség 1920-ban			Mezőgazdaságból élők száma	Mezőgazdaságból élők aránya (%)
	kereső	eltartott	együtt		
Választókerület összesen	14210	20173	34383	11804	34,33
Járás összesen	13532	19335	32867	10747	32,70
Arló	781	1314	2095	709	33,84
Balaton	431	668	1099	471	42,86
Bolyok	886	1356	2242	469	20,92
Borsodnádásd	894	1385	2279	424	18,60
Bóta	266	433	699	186	26,61
Bükkmogorósd	179	201	380	274	72,11
Csernely	558	717	1275	549	43,06
Csokva	261	317	578	268	46,37
Czenter	92	126	218	117	53,67
Disznósd	435	609	1044	574	54,98
Domaháza	520	512	1032	913	88,47
Dubicsány *	201	212	413	299	72,40
Hódoscsépány	724	1233	1957	477	24,37
Járdánháza	420	651	1071	284	26,52
Királd	391	555	946	108	11,42
Kissikátor	186	232	418	325	77,75
Lénárdaróc	171	282	453	150	33,11
Nekézseny	375	469	844	513	60,78
Omány	257	400	657	317	48,25
Ózd	2348	3674	6022	335	5,56
Sajógalgóc *	211	240	451	370	82,04
Sajómercse	254	285	539	398	73,84
Sajónémeti	283	383	666	332	49,85
Sajóvárkony	1431	2190	3621	883	24,39
Sajóvelezd	563	440	1003	815	81,26
Sáta	566	588	1154	526	45,58
Uppony	260	315	575	330	57,39
Vadna *	266	386	652	388	59,51

* Közigazgatásilag a sajoszentpéteri járáshoz, választókerületi beosztás szerint az ózdi egyéni körzethez tartozó települések.

3. ábra: A mezőgazdaságból élők aránya az ózdi járás és választókerület területén, 1920.

(saját készítésű táblázat az 1920-as népszámlálási adatok alapján)

Ha a térség politikai viszonyait vizsgáljuk, akkor szintén nem egy erősen munkásbázisú társadalom képe rajzolódik ki. A szociáldemokrácia ugyan már a 19. század végén megjelent az üzem dolgozói körében és a vonzáskörzetben, de nem tudott jelentős hatást gyakorolni az emberekre. Habár a rendszerváltás előtti helytörténeti munkák²³² – nyilvánvalóan ideológiai megfontoltságból – erős és szervezett munkásosztály kialakulásáról írnak a századforduló idején, az újabb kutatási eredmények – kiemelendő Nagy Péter társadalomtörténeti vizsgálódása – inkább

²³² Bővebben lásd például: Berend, 1980. 174-185., Lehoczky, 1965. 104-130., Dobi, 1972. 22-28.; Szalontai, 1988.

erőtlen szerveződésekre utalnak.²³³ Ezt mutatják a huszadik század első felének választásai is, hiszen 1910-et követően egyetlen kivétellel – amely éppen az ehelyütt elemzett 1920-as voksolás – a negyvenes évek végéig a Rima vezetői, vezérigazgatói nyerték el a mandátumot²³⁴, de azt sosem egy baloldali (szociáldemokrata) szervezet támogatásával tették, hanem éppen annak ellenében, a mindenkori kormánypárt jelöltjeként.²³⁵

Választókerület	Választásra jogosult	Rész vett		Érvényes szavazat		Dvihally Géza		Borbély-Maczkó Emil	
		Összesen	Részt vett	Összesen	Érvényes	Dvihalys	Arány	Borbély	Arány
Választókerület összesen	13281	11870	89,38%	9008	75,89 %	2960	32,86 %	6048	67,14 %
Arló	710	604	85,07	522	86,42	283	54,21	239	45,79
Balaton	376	358	95,21	352	98,32	238	67,61	114	32,39
Bolyok	842	762	90,5	461	60,5	107	23,21	354	76,79
Borsodnádásd	836	775	92,7	719	92,77	433	60,22	286	39,87
Bóta	237	216	91,14	174	80,56	0	0	174	100
Bükkmogyorósd	132	124	93,94	113	91,13	10	8,85	103	91,15
Csernely	428	404	94,39	357	88,37	72	20,17	285	79,83
Csokva	235	216	91,91	188	87,04	37	19,68	151	80,32
Czenter	85	81	95,29	65	80,25	6	9,23	59	90,77
Disznósd	376	321	85,37	313	97,51	78	24,92	235	75,08
Domaháza	470	397	84,47	397	100	22	5,54	375	94,46
Dubicsány	143	127	88,81	115	90,55	4	3,48	111	96,52
Hódoscsépány	628	575	91,56	391	68	166	42,46	225	57,54
Járdánháza	373	329	88,2	179	54,41	44	24,58	135	75,42
Királd	280	246	87,86	194	78,86	121	62,37	73	37,63
Kissikátor	175	176	100,57	176	100	5	2,84	171	97,16
Lénárdaróc	164	157	95,73	124	78,98	17	13,71	107	86,29
Nekézseny	269	219	81,41	171	78,08	17	9,94	154	90,06
Omány	260	246	94,62	204	82,93	36	17,65	168	82,35
Ózd	2692	2342	87	1329	56,75	748	56,28	581	43,27
Sajóalgócs	143	95	66,43	95	100	5	5,26	90	94,74
Sajómercse	218	198	90,83	194	97,98	3	1,55	191	98,45
Sajónémeti	324	293	90,43	233	79,52	96	41,2	137	58,8
Sajóvárkony	1513	1359	89,82	768	56,51	140	18,23	628	81,77
Sajóvelezd	488	451	92,42	451	100	1	0,22	450	99,78
Sáta	400	345	86,25	299	86,67	160	53,51	139	46,49
Uppony	242	224	92,56	208	92,86	70	33,65	138	66,35
Vadna	242	230	95,04	216	93,91	41	18,98	175	81,02

4. ábra: Az ózdi kerület választási eredményei településekre lebontva, 1920.

(saját készítésű táblázat a Hubai, 2001. (CD-ROM) alapján)

²³³ Nagy, 2016. 287-305.

²³⁴ Az ózdi kerület képviselői: 1910-1918: Borbély Lajos, 1920-1922: Borbély-Maczkó Emil, 1922-1938: Bíró Pál, 1938-1939: Csáky István, 1939-1943: Quirin Leó, 1943-1944: Bornemisza Géza. Hubai, 2001. II. 11-137.

²³⁵ 1918 tavaszától 1919 nyarának végéig egy rövid baloldali megerősödés figyelhető meg, de a Tanácsköztársaság után szerepük fokozatosan csökkent és egyre inkább háttérbe szorult.

Hiába volt meghatározó ideológiai áramlat a környéken a keresztényszocializmus is, a vállalat vezetése számára a legfontosabb a saját emberek megválasztása volt, ezt pedig a többségében lojális munkásság révén biztosítani tudta.

A fentiekből úgy tűnik tehát, hogy több oka is volt annak, hogy a választókerület a kiscgazda programmal fellépő Borbély-Maczknyt választotta meg nemzetgyűlési képviselőnek. Egyfelől a járás nem egy klasszikus iparvidék képét mutatta 1919-1920-ban, hiszen a munkásság jelentős része őrizte a paraszti hagyományokat, valamint a munkás-érdekvédelem nem volt erős ebben az időszakban a gyári alkalmazottak körében. Másfelől a szociáldemokrata párt országos vezetősége 1920. január 14-én bejelentette, hogy nem indul a választáson, így a szavazók valódi munkáspárti jelölt nélkül maradtak.²³⁶ Habár az általános szakirodalom úgy tartja, hogy ezzel a lépéssel a fővárosban, vidéki városokban és ipari körzetekben a kereszténypárti jelöltek esélyei nőttek meg, a lenti táblázatból jól látszik, hogy az ózdi kerületben a kisebb községek szavazóinak megnyerésével Borbély-Maczkny jelentős különbséggel jutott mandátumhoz.²³⁷ Ez utóbbihoz hozzájárulhatott az előbbieken túl továbbá az is, hogy amíg Dvihally Géza a régióban teljesen ismeretlen pesti újságíró volt, addig a kiscgazdapárti jelölt ott élt a járás területén, apja korábbi közéleti szerepvállalása és a saját katonai érdemei miatt egyre inkább megbecsült lakos vált Bótán és a környéken.

Véleményem szerint a fenti okok összessége vezetett oda, hogy Borbély-Maczkny Emil első próbálkozásra, a szavazatok több mint kétharmadát megszerezve – ezzel messze meghaladva az OKGFP országos átlagát (46,20%)²³⁸ – 1920. január 26-án képviselői mandátumot szerzett.

A nemzetgyűlés február 16-án ünnepélyes keretek között nyílt meg, ekkor kezdődtek meg a képviselők igazolási eljárásai. Borbély-Maczkny az utolsók között,

---

²³⁶ Gergely, 2010. 73.

²³⁷ Hubai László felhívta a figyelmet arra az országos tendenciára, hogy az esetleges szociáldemokrata párti hatás érvényesülése miatt a magas érvénytelenségi arány korrelál az ipari munkásság arányával azon választókerületekben, ahol az ipari munkásság aránya magas volt. Ez a tényező valószínűleg az ózdi kerületben is érvényesülhetett, hiszen ebben a körzetben is jelentős volt az érvénytelen szavazatok aránya (24,11%), amely a budapesti és törvényhatósági jogú városok átlagát is meghaladta (20,16%), továbbá az egyéb körzetekét is (8,23%).

²³⁸ Hubai, 2001. I. 24.

február 26-án nyújtotta be megbízólevelét, melynek törvényes vizsgálata után a nemzetgyűlés március 4-i ülésén végleg igazoltnak nyilvánították.

A – szűk két hetet leszámítva²³⁹ – ciklus végéig kitöltött mandátuma során Borbély-Maczký nem tartozott a legaktívabb képviselők közé.²⁴⁰ Mindössze két interpelláció, egy napirend előtti felszólalás és csekélyszámú bekiabálást rögzítettek a *Nemzetgyűlési Naplók*ban. Korábbi pályáját tekintve nem meglepő, hogy mind a három önálló megszólalás valamilyen módon a katonasághoz kapcsolódott. Az első interpellációjában kérte az illetékes minisztert, hogy idősebb, magasabb rangú tisztek kerüljenek kinevezésre a vidéki karhatalmi alakulatok élére, ugyanis a fiatalabb vezetők visszaélései miatt rendkívül feszült viszony alakult ki a polgári lakosság és a katonák között.²⁴¹ A helyzet fokozódása miatt néhány héttel később napirend előtti felszólalás formájában sérelmezte, hogy a fennálló feszültséget a politikusok igyekeznek saját céljaikra felhasználni, ezért általánosítanak és rosszindulattal viszonyulnak a katonasághoz. Mindkét alkalommal hangsúlyozta azon álláspontját, miszerint aki a hadsereggel szemben rosszakaratúan áskálódik „*az Magyarország újra*

---

²³⁹ Horthy Miklós 1922. február 4-én Borbély-Maczkýt Borsod-, Gömör- és Kishont vármegyék főispánjává nevezte ki, a nemzetgyűlést pedig február 16-án oszlatta fel.

²⁴⁰ Néhány újságcikk (Uj Barázda, 1920. november 27. 3.; Pesti Napló, 1920. november 27. 1.; Budapesti Hírlap, 1920. november 27. 1.) a rövid hírek között arról tájékoztatta az olvasóközönséget, hogy Borbély-Maczký Emil levélben értesítette Rakovszky Istvánt, a nemzetgyűlés elnökét, hogy lemond mandátumáról. Habár az újságcikkeken kívül semmilyen egyéb forrást nem sikerült találni, mégis úgy tűnik, hogy sor kerülhetett a lemondásra, majd valamilyen okból kifolyólag annak visszavonására. November 30-án kelt levelében egy környékbeli asszonynak és két lányának nyomorúságuk miatt felajánlotta „*képviselőségemről való lemondásom alkalmával fizetésemből még bent maradt 3000 kor., azaz háromezer koronát*”. Az aláírás is jelzésértékű: „*Borbély Maczký Emil, volt nemzetgyűlési képviselő, földbirtokos*” (A Magyar Jövő című helyi lap szerkesztőségéhez eljuttatott levelet idézi: Miskolczi, 1940. 77.) Két másik újságcikk (Budapesti Hírlap, 1920. december 4. 2.; Népszava, 1920. december 4. 2.) december 4-én arról tudósított, hogy a „rendpárt” budapesti értekezletén határozott arról, hogy a megüresedett ózdi körzetben önálló jelöltet kívánnak állítani. Időközi választásra azonban nem került sor, eddig egyetlen utalást találtam Borbély-Maczký visszakozására, miszerint „*december 14-én azonban köztudomású lett, hogy Borbély Maczký Emil lemondását nem vette tudomásul a Ház és Borbély Maczký Emil politikai barátai és párthívei kívánságára lemondását visszavonta.*” (Miskolczi, 1940. 77.)

²⁴¹ Borbély-Maczký Emil interpellációja: Vidéki katonai karhatalmi alakulatokhoz magasabb rangú tisztek beosztása. 1920. május 19. Nemzetgyűlési napló, 1920. III. 38–40.

lerakott fundamentumát döngeti!"²⁴² Harmadik megszólalása alkalmával a népjóléti minisztert interpellálta és igyekezett közbenjárásra sarkallni egy, a választókerületében élő, tőle segítséget kérő háborús rokkant katonatársa ügyében.²⁴³

Kezdetben a parlament számára teljesen ismeretlen terep volt, hiszen katonaként korábban igyekezett magát a legtávolabb tartani a politikától, így apja hatását is kizárta. Jól példázza, hogy mennyire idegenül mozgott az első hónapokban a nemzetgyűlésben, hogy első interpellációját a hadügyminiszternek címezte, majd a levezető elnök világosította fel, hogy „*nem hadügyministert, hanem m. kir. honvédelmi ministert ismerünk.*”²⁴⁴ Ennek megfelelően a nagyobb országos politikai események többségében sem vett részt. Egyetlen alkalommal keveredett bele komolyabb belpolitikai akcióba, bár az események utóéletét tekintve az egyik legjelentősebbe, de ebbe is inkább csak belesodródott, mintsem tudatos cselekvés eredménye lett volna.

1920. május 18-án tizenkilenc parlamenti képviselő a kormánypartok (OKGFP és KNEP) részéről – köztük Borbély-Maczky is – deklarálta kilépését saját pártjából, és egy új formáció létrehozását döntötték el.²⁴⁵ A kortársak és a későbbi szakirodalom által is disszidenseknek nevezett csoport Klebelsberg Kunó, Teleki Pál és Bethlen István vezetésével egy olyan jobbközép többségi kormánypartot kívántak létrehozni, amelyben a kiskgazdapárt és KNEP közötti ellentétek feloldódnak és közösen egy erős tábor alkothatnak. Céljukat ugyan közvetlenül nem érték el, hiszen nem működtek modern politikai szervezetként, nem alkottak programot, nem rendelkeztek önálló sajtóorgániummal, mégis az első állomását jelentették annak a folyamatnak, amely során Bethlen István egy stabil és erős kormányzó párt létrehozásán törekedett.²⁴⁶

Borbély-Maczky Emil végig kitartott a Bethlen-Teleki kör mellett, támogatta különböző akciókat, majd 1922. február 2-án Bethlennel és a többi disszidenssel

---

²⁴² Borbély-Maczky Emil napirend előtti felszólalása: Nemzeti hadsereg ügye. 1920. június 14. Nemzetgyűlési napló, 1920. III. 342–343.

²⁴³ Borbély-Maczky Emil interpellációja: Holló István domaházi lakos ügye. 1922. január 14. Nemzetgyűlési napló, 1920. XV. 90–91.

²⁴⁴ Borbély-Maczky Emil interpellációja: Vidéki katonai karhatalmi alakulatokhoz magasabb rangú tisztek beosztása. 1920. május 19. Nemzetgyűlési napló, 1920. III. 40.

²⁴⁵ Az Est, 1920. május 18. 4.; Pesti Napló, 1920. május 18. 1.

²⁴⁶ A disszidensek kiválásának körülményeiről, Bethlen István törekvéseiről és az Egységes Párt létrehozásának nehézségeiről bővebben lásd: Sipos, 2002. 243-256.; Vida, 2011. 154-155.; Romsics, 1991. 106-120, 141-150.

együtt belépett (az ő esetében ez újbóli csatlakozást jelentett) a kisgazdapártba. Az átalakítási folyamatban és az 1922-es választásra való felkészülésben képviselőként már nem vett részt, hiszen február 4-én Horthy Miklós, a belügyminiszter javaslatára Borsod, Gömör- és Kishont vármegyék főispánjává nevezte ki.²⁴⁷

Borbély-Maczky Emil első parlamenti ciklusában elsősorban arra törekedett, hogy kapcsolatrendszerét kiépítse, bekerüljön az országos közéletbe és megismerje a számára korábban teljesen ismeretlen politikai légkört. Többször hiányzott a parlamenti ülésekről, nagyobb témákban nem foglalt állást, önálló kezdeményezése is csak a két fentebb említett katonai vonatkozású eljárás volt. Eközben gyakran részt vett olyan estélyeken, bálokon, amelyeken meg tudta ismerni a közeget, és meg tudta ismertetni magát a fontos emberekkel.²⁴⁸ Szabadidejének jelentős részét Bótán töltötte, így folyamatos és aktív kapcsolatot tartott fenn választókerületének lakosaival. Többször meghívták az ózdi üzembe és a környező településekre kisebb-nagyobb ünnepekre, illetve ő maga is kérte a főszolgabíró, hogy tarthasson képviselői beszámolókat, amely során tájékoztathatta a lakosságot az országos ügyekről és tájékozódhatott a környéken élők nehézségeiről.²⁴⁹

Először a vármegye élén

A február 4-i kinevezésről mind az országos, mind a helyi lapok beszámoltak.²⁵⁰ A vármegye felbolydult: miközben a törvényhatósági bizottság Zsóry György alispán vezetésével megkezdte az előkészületeket a március 11-re meghirdetett installációra²⁵¹, a megyei sajtóorgánumok interjút készítettek a kinevezett főispánnal, ily módon bemutatva őt a vármegye lakosainak.²⁵²

---

²⁴⁷ Belügyi Közlöny, XXVII. évf. 9. sz. 401.

²⁴⁸ Az első ilyen alkalomra rögtön a nemzetgyűlés megnyitása után sor került a miniszterelnökségi palotában, ahol Borbély-Maczky is részt vett. Pesti Hírlap, 1920. február 20. 3.

²⁴⁹ MNL BAZML IV. 821. 5156/1921.

²⁵⁰ Lásd többek között: MTI Napi tudósítások, 1922. február 17. 9. kiadás; Pesti Hírlap, 1922. február 17. 6.; Népszava, 1922. február 17. 5.; Budapesti Hírlap, 1922. február 18. 2.; Pesti Napló, 1922. február 18. 4.; Egri Népujság, 1922. február 17. 3.

²⁵¹ MNL BAZML IV. 803. a. 51. kötet 3.

²⁵² Reggeli Hírlap, 1922. február 5. 5.; Reggeli Hírlap, 1922. február 17. 2.

Miközben a két éves parlamenti ciklus során kimaradt a nagy belpolitikai eseményekből, úgy első főispánsága alatt immáron teljesen más elvet követett. Már a beiktatásának körülményei is ezt sugallták.

A többhónapos politikai mozgásoknak köszönhetően Bethlen István elérte célját, egyesült a korábbi két nagy koalíciós párt magja, és ezzel megteremtődött egy klasszikus konzervatív, keresztény, nemzeti programot képviselő kormánypárt lehetősége.²⁵³ A belpolitikai változások nyomán a március 11-i installáció több volt, mint a vármegye új vezetőjének beiktatási és eskütételi ceremóniája.²⁵⁴ Március első napjaiban arról szóltak a hírek, hogy az Egységes Párt és a kormány is a legmagasabb szinten fogja képviseltetni magát az eseményen, ezzel demonstrálva a támogatásukat

---

²⁵³ A párt felépítéséről és működéséről többek között lásd: Sipos, 2002. 243-256.; Romsics, 1991. 106-120, 141-150.; Vida, 2011. 193-195.; Barta, 2004. 321-335. Barta, 1995. 404-418. Az Egységes Párt 1922-es választási programját lásd: Gergely–Glatz–Pölöskei, 2003. 58-61. A következő lépést a választójogi rendelet újraszabályozása jelentette, amelyben szintén Bethlen István akarata érvényesült, hiszen 1922. március 2-án, amikor a nemzetgyűlés már feloszlott, miniszterelnöki rendelet (2200/1922. sz. ME.) formájában korábbi elképzelései alapján szabályozta újra a kormány a választójogi szabályozást. A választásra jogosultak esetében szűkítették a feltételeket, így a korábbi 40%-ról közel 29%-ra csökkent a választók köre az összlakosság vonatkozásában, amely európai viszonylatban a középmezőnyhöz sorolta a magyarországi rendszert. Sokkal jelentősebb szabályozás volt a választás módjának átalakítása, miszerint Budapest és a törvényhatósági jogú városok kivételével ismét bevezetésre került a dualizmuskorában jellemző, azóta szerte Európában eltörölt nyílt szavazási mód. Az új viszonyok között a választók csupán egynegyede szavazhatott titkosan, amely alapját jelentette a Trianon utáni Magyarország bethleni politikai rendszerének, hiszen így megteremtette az irányított/korlátozott választási lebonyolítás lehetőségét. A választójogi rendelet születéséről és az új szabályozásról többek között lásd bővebben: Paksy, 2010. 90-96.; Hubai, 1998. 105-117.; Hubai, 2002. 89-106.; Püski, 2009. 78-79.

²⁵⁴ Az új határok miatt kialakult csonka Gömör és Kishont vármegyét „közigazgatásilag egyelőre” egyesítették Borsod vármegyével. A főispáni beiktatást formálisan ezen vármegyék vonatkozásában is megtartották Putnokon, a korábbi központban. Az eseményre március 8-án, három nappal az ünnepi installáció előtt került sor, amelyen Borbély-Maczky hasonló tartalmú beszédet mondott, mint néhány nappal később Miskolcon. Az esemény inkább reprezentatív célokat szolgált, mutatva azt, hogy nem csak a hajdani Borsod vármegye érdekeit képviseli majd, hanem „*míg a Nagymagyarország régi határait vissza nem szerezünk*” addig a kibővített törvényhatóság minden lakosát képviselni és segíteni igyekszik. Reggeli Hírlap, 1922. március 9. 2.

és elköteleződésüket, illetve az itt elhangzó nagy programadó beszédekkel hivatalosan is megkezdődik a választási küzdelem.²⁵⁵

Az esemény tehát messze túlmutatott annak valódi célján, hiszen az ünnepi napon Zsóry György alispán a megjelent vendégek között üdvözölhette Bethlen István miniszterelnököt, Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminisztert, Nagyatádi Szabó István pártelnököt, a nemzetgyűlési képviselők közül többek között Gömbös Gyulát és Simonyi Semadam Sándor egykori miniszterelnököt, Lukovich Aladár volt háznagyot, egyes minisztériumok tanácsosait és titkárait, a szomszédos vármegyék főispánjait és alispánjait, a borsodi és gömöri törvényhatóságok egykori és hivatalban lévő tisztviselőit, valamint az egyházak és intézmények képviselőit.²⁵⁶ A hivatalos procedúra és az eskütétel után sor került a köszöntőbeszédekre.²⁵⁷ Elsőként Zsóry alispán méltatta Borbély-Maczkyt, aki ezután megtartotta székfoglaló beszédét. *„Programmomúl vezéremnek és miniszterelnökömnek programját teljes egészében magaménak vallom. Bethlen miniszterelnök úr és nagyatádi Szabó István programját magamévá teszem. Magaménak tudom az egység teljes megteremtését, a belső viszály, a pártoskodás, a széthúzás teljes kiküszöbölését, a törvény és tekintélyek uralmának és tiszteletének biztosítását, a régi elavult konzervativizmus helyébe az idők folyamán diktált szociális reformok gyors és sürgős keresztülvitelét, a gazdasági helyzet, a felekezeti és társadalmi béke megteremtését. Mindezt a programomat nem csak vallom, de munkabírással és akaraterőmmel céltudatosan, a reám bízott törvényhatóságok területén végre is akarom hajtani. Erős a hitem, hogy ebben az egyben egyek leszünk, mert akkor a nemzeti élni akarás meghozza nekünk a feltámadást.”*²⁵⁸

A főispáni eskü és a protokolláris események után a küldöttségek átvonultak a Korona-szállóba, ahol az előzetes terveknek megfelelően 11 órakor az Egységes Párt

---

²⁵⁵ Pesti Hírlap, 1922. február 28. 1.; Uo, 1922. március 7. 1.; MTI Napi tudósítások, 1922. március 10. 6. kiadás; Egri Népujság, 1922. március 11. 1.

²⁵⁶ MNL BAZML IV. 803. a. 51. kötet 118-119.

²⁵⁷ „Én Borbély-Maczký Emil, esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Magyarország törvényeit, törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatalos titkokat megőrzöm, hivatalos kötelességeimet pontosan teljesítem és a főispáni tisztemben híven eljáró. Isten engem úgy segélyjen!” MTI Napi tudósítások, 1922. március 11. 8. kiadás

²⁵⁸ Uo. 123.

nagygyűlésére, miskolci és vármegyei zászlóbontására került sor.²⁵⁹ Kis túlzással mindenki ezt az eseményt várta, hiszen az éppen alakuló párt két vezetőjének, Bethlennek és Nagyatádi Szabónak az első közös állomása volt Miskolcon, ennek megfelelően az országos sajtó és közvélemény ettől a gyűléstől valamiféle nagyhatású megnyitó- és programbeszédet várt. Mind a miniszterelnök, mind pedig a párt elnöke hosszasan tárgyalta az okait annak, hogy összefogásra került sor, kitértek az ország belpolitikai viszonyaira és a jövő hónapok legfontosabb feladataira. A jelenlévők nagy átfogó és elemző beszédek hallottak a közéleti változásokról, konkrét intézkedési tervet azonban nem vázoltak a megszólalók, hiszen *„nem azért jöttünk ide, hogy önöknek ezen a napon egy új kormányzati vagy új pártprogramot adjunk. Hiszen ennek a pártnak megvan a maga régi programja és a pártok a választások előestéjén új programot csak azért szoktak adni, hogy a népszerűséget maguk felé fordítsák. A programok ilyenkor mindig csak jót tartalmaznak. (...) Azért jöttünk ide, hogy önöket üdvözljük akkor, amikor a központ példáját követve elhatározták, hogy ebben a vármegyében, ebben a vármegyei pártban a vármegyei pártok és férfiak között helyreállítják az egységet és megakadályozzák, lehetetlenné teszik, hogy a pártviszály újból soraikba férkőzzék. Mi is ezt csináltuk a központban.”*²⁶⁰

A fentiek fényében ezen gyűlést modern kifejezést használva kampánynyitó eseményként is lehet értelmezni, amelynek keretét Borbély-Maczkó Emil főispáni beiktatása nyújtotta. Az Egységes Párt vármegyei zászlóbontása során az újonnan beiktatott főispánt a párt vármegyei elnökévé választották. A miskolci események az első állomását jelentették Bethlen azon elképzelésének, miszerint a dualizmus kori mintától eltérően modern tömegpárttá szervezi a képviselőket. A céljainak elérése érdekében pártszervezetek létrehozását kívánta városi, községi, kerületi és vármegyei szinten is. A tavasz végén azonban már egyértelműen negatív jelentések érkeztek a központba a vidéki szerveződésekről, így Bethlen feladta elképzelését a tömegpárt vonatkozásában. Ennek fényében a márciusi miskolci események kurióznak számítottak.²⁶¹

---

²⁵⁹ Budapesti Hírlap, 1922. március 12. 3-4.; Reggeli Hírlap, 1922. március 12. 2-3.

²⁶⁰ MTI Napi tudósítások, 1922. március 11. 7-9. kiadás, 11-13. kiadás

²⁶¹ Romsics, 1991. 148.

Bethlen István beszéde Miskolcon a főispáni beiktatás után, 1922.

A kép jobbszélén, félig kitakarva, kalapban, Gömbös Gyula mellett ül Borbély-Maczkó Emil.

(Kerkayné Maczkó Emese magángyűjteménye)

Borbély-Maczkó Emil első főispáni feladata a nemzetgyűlési választás vármegyei koordinációja és lebonyolítása volt. A borsodi gyakorlat nem tért el az országos folyamatoktól: a járási főszolgabírók segítették az egységes párti jelöltek, folyamatosan jelentettek a főispánoknak, akik időről időre beszámoltak a kormányzati választási központ vezetőjének, Gömbös Gyulának az aktuális helyzetről. Emellett a közigazgatás minden szintjén akadályozták az ellenzéki pártok kampányát. Borbély-Maczkó igyekezett megfelelni a vele szemben támasztott elvárásoknak, amelyek megegyeztek saját törekvéseivel is, így aktívan bekapcsolódott a vármegyei választási harcba. A május 28. és június 1. között lezajlott voksolást az egyesített vármegyék területén kilenc egyéni választókerületben, nyílt szavazással bonyolították le.²⁶² Az Egységes Párt nyolc körzetben állított önálló jelöltet, ebből négy esetben többet is (két jelölt: Mezőkeresztes, Ónod, Alsóhangony; három jelölt: Putnok), míg a mezőkövesdi kerületben a pártonkívüliként induló Bottlik Istvánt támogatta.

---

²⁶² Miskolc törvényhatósági jogú városként nem tartozott közigazgatásilag Borsod-, Gömör és Kishont vármegyékhez, így annak két választókerülete nem kerül itt elemzésre.

Egyéni választókerület	Választásra jogosult	Érvényes		Egységspárti jelöltek összesen		Ellenzéki jelöltek összesen	
Vármegyei választókerületek összesen	76963	58442	75,94%	41544	71,09%	16898	28,91%
Alsóhangony	2035	1765	86,73	1765	100	-	-
Edelény	10842	8030	74,06	5874	73,15	2156	26,85
Mezőcsát	4247	3342	78,69	1793	53,65	1549	46,35
Mezőkeresztes	8612	6801	78,97	6801	100	-	-
Mezőkövesd	11457	7695	67,16	4247*	55,19*	3448	44,81
Ónod	12537	9436	75,27	6828	72,36	2608	27,64
Ózd	8848	7290	82,39	4833	66,30	2457	33,70
Putnok	4141	3280	79,21	3280	100	-	-
Sajószentpéter	14244	10803	75,84	6123	56,68	4680	43,32
* A mezőkövesdi járásban <u>Bottlik István</u> hivatalosan pártunkívülüként indult, de az Egységes Párt támogatásával.							

5. ábra: Borsod, Gömör és Kishont k.e.e. vármegyék választókerületeinek adatai, 1922.

(saját készítésű táblázat a Hubai, 2001. (CD-ROM) alapján)

Az 5. ábra elemzése során kitűnik, hogy az új főispán jól vizsgázott, hiszen minden egyéni választókerületben az egységes párti jelölt/támogatott szerezte meg a mandátumot. A lokális adatokat az országos eredményekkel összevetve két fontos következtetést lehet levonni: 1. a legkisebb arányban megnyert vármegyei mandátum (mezőcsáti kerület: 53,65%) is meghaladja az Egységes Párt országos átlagát a nyílt körzetekben leadott voksok alapján (53,10%²⁶³); 2. a vármegyei összesített adatok pedig jelentősen meghaladják azt (71,09%). Borbély-Maczky Emil tehát teljesítette a saját magával szemben és a párt vezetői által megfogalmazott elvárásokat, az Egységes Párt Borsod, Gömör és Kishont vármegyékben szerepelt az egyik legeredményesebben országos viszonylatban.

Ezen sikert az ellenzéki pártok hevesen támadták, a főispáni fellépést túlzónak, erőszakosnak és törvénytelennek ítélték meg. Bár pótválasztásra egyik kerületben sem került sor, mégis hosszú hetekig, hónapokig elhúzódott az utóélete a későtavaszi voksolásnak. Már a választást megelőzően is arról cikkeztek a helyi és országos ellenzéki lapok, hogy a főispán segítségével az egységes párti jelöltek nem tartották be a választási agitációra vonatkozó belügyminiszteri rendeletet: Borbély-Maczky vezetésével főleg az ózdi kerületben voltak mindennaposak a programbeszédék, a

²⁶³ Hubai, 2001. I. 36.

kortések „állandóan itatják a falvak lakosságát: 24-én 13 kocsin 26 hordó bort küldtek szét az egyes falvakba. A boron kívül a diósgyőri vasgyár igazgatósága 35-40 métermázsas vasat utalt ki díjmentesen a választókerület egyes községei részére, hogy ezzel is megnyerjék a választókat. Hlavács és Didó nevű termesterek drótkefékkel vakartatják és mosatják le pártunk [a szociáldemokraták – FM] plakátjait.”²⁶⁴ A többi körzetben is hasonló incidensekre került sor.²⁶⁵

A választást követően aztán egyre hevesebben és nyíltabban támadták az ellenzékiek a választás eredményét, valamint kétségbe vonták annak tisztaságát. Főispáni nyomásgyakorlásról, hatalmával való visszaéléséről, szavazatok átírásáról és a bizottsági tagok megfenyítéséről cikkeztek az újságok.²⁶⁶ A legfeszültebb helyzet a mezőcsáti kerületben alakult ki, ahol az egységes párti jelölt csupán 244 szavazattal szerzett többit, majd az ellenzék egységesen támadta meg a végeredményt. „A párthoz [a Rassay Károly vezette Függetlenségi Kisgazda, Földműves és Polgári Párt – FM] érkezett jelentés szerint a szavazások megkezdése előtt egy nappal a főispán Mezőcsátra helyezte át székhelyét és innen adta közvetlenül az utasításokat a polgári hatóságoknak s a csendőrségnek és a katonaságnak. (...) Lazányi György nyolcszáz hold földdel rendelkező birtokos vezetésével mintegy négyszáz választó vonult a szavazóhelyiség elé, hogy Nagy Ferencre szavazzon. Valamennyinek a szavazatát visszautasították. (...) Amidőn tegnap este 8 órakor az elnök a szavazást bezárta, még kétszáz Rassay-párti választó állt a szavazóhelyiség előtt. Ezek az emberek reggel óta várakoztak arra, hogy leszavazhassanak Nagy Ferencre. Végül is a csendőrség kergette szét őket.”²⁶⁷ A körzet választási bizottságának elnöke is úgy nyilatkozott később, hogy Borbély-Maczkó kényszerítette a jegyzőkönyv meghamisítására.²⁶⁸ Az ellenzék petíciót szervezett, hogy jogorvoslatot érjenek el. A tiltakozások, aláírásgyűjtések ellenére a nemzetgyűlés harmadik ülésén, 1922. június 22-én, igazoltnak nyilvánították Édes Antal kormánypárti képviselőt.²⁶⁹ Bár később panaszt adtak be megválasztása ellen, nem

---

²⁶⁴ Népszava, 1922. május 28. 6.

²⁶⁵ Reggeli Hírlap, 1922. május 25. 5.

²⁶⁶ Többek között: Az Est, 1922. június 3. 3.; Az Est, 1922. június 4. 9.; Pesti Napló, 1922. július 6. 2.; Pesti Napló, június 7. 6.; Pesti Napló, június 4. 4.; Népszava, 1922. június 3. 5.; Pesti Hírlap, 1922. június 3. 4.

²⁶⁷ Pesti Hírlap, 1922. június 3. 4.

²⁶⁸ Pesti Napló, 1922. július 6. 2.

²⁶⁹ Nemzetgyűlési Napló, 1922. I. kötet. 12.

került sor mandátumvesztésre.²⁷⁰ A választási bíraskodás korabeli gyakorlata szerint a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozott a választási ügyekben való döntéshozatal. A képviselők közül álló bírálóbizottságok tevékenysége elsősorban a többségi párt álláspontjától függött, jellemzően csak kivételes alkalmakkor adtak helyt kifogásoknak és panaszoknak.²⁷¹

Ennek megfelelően a mezőcsáti eset is lekerült idővel a napirendről, de Borbély-Maczkó Emil főispánsága ekkortól szorosán összekapcsolódott a választási manipulációval, amely a későbbiek során – jellemzően a harmincas évek voksolásaikor – gyakran hangzott el vádként vele szemben. Az 1922-1925 közötti parlamenti ciklusban többször szólaltak fel úgy az ellenzéki képviselők – akár ettől független ügyekben is – a kormányzatot támadva, hogy mondandójukba beépítették Borbély-Maczkót és a mezőcsáti eseményeket. 1922. július 5-én Drozdy Győző, ismert ellenzéki politikus, közgazdasági és kereskedelmi kérdések kapcsán szólalt meg, amikor a törvényesség és jogrend témánál hosszasan citálta a fenti esetet: *„Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Az eddigi felszólalásokban, még hogyha kormányférfiak szólaltak is fel, mindig fontos téma volt a magyar jogrend kérdése. (Egy hang jobbfelől: Régen lovagoltak rajta!) Ha a jogrendet bíráljuk, lehetetlen elfeledkeznünk a közelmúlt nemzetgyűlési képviselőválasztásokról, amelyek lefolyásáról pártunk pragmatikusan összeállított néhány nagyfokú jogrendsérelmet és atrocitást, amelyekből csak szemelvényeket olvasok fel. (...) Nagy Ferenc kerületéből, Mezőcsátról van itt néhány szemelvény: Hubai Géza emődi pártvezető ember letartóztatása és a miskolci ügyészség részéről egy sor írás nélküli azonnali elbocsátása. Igriciben lövöldözést rendeztek éjszaka és emiatt 17 választót ok nélkül letartóztattak, egy napig — a választás napján — zárva tartottak s csak másnap bocsátották őket szabadon. (Egy hang a szélsőbaloldaltól: Kicsit féltek Nagy Ferenctől.) 122 Nagy Ferencre szavazónak Mezőcsáton az első szavazóköri körzetben olyan címen való kifogásolása, hogy részint a szavazójegyzékben nem fordulnak elő, részint pedig, hogy életkoruk a bejegyzéstől eltér. A mezőcsáti első körzetben 76 Nagy Ferencre szavazót áthamisítottak Édes Antal javára. (Felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Hallatlan! Egy hang jobb felől: Hogy lehet az?) Igriciben 55 szavazat helyesnek lett elfogadva, amelyeket Édes bizalmiai kifogásoltak, viszont az ottani szavazatszedő-*

---

²⁷⁰ Uo. 154.

²⁷¹ Ruszoly, 1980. 498.

bizottság küldötte: Nagy Károly, mint teljesen törvényeseket és kifogástalanokat elfogadott. Mégis kihagyták őket a főösszeszámlálásból. Mezőcsáton négy halottat és nyolc távollevőt leszavaztattak.”²⁷²

Reisinger Ferenc, miskolci szociáldemokrata képviselő, 1925. június 4-én az új választójogi törvény vitája során tért ki az 1922-es eseményekre: *„Méltóztassanak megengedni, hogy ezzel szemben rámutassak a sajószentpéteri, mezőcsáti, az ózdi, az ónodi, a tarpai és a feledi választásokra. (Propper Sándor : Borbély Maczky Emilre!) Borsodmegye, mint köztudomású, az előző időkben úgyszólván kizárólag ellenzéki képviselőket küldött be az országgyűlésbe, most pedig a kilenc kerületből egyedül magam tudtam bejutni, mint ellenzéki képviselő egy titkos kerületben, Miskolc második kerületében. Ma kormánypárti Mezőcsát és Mezőkeresztes népe, amely, mint említettem, azelőtt ősi függetlenségi, ellenzéki természetű nép volt. (...) A mezőcsáti kerületben a hivatalos ügyészégi vizsgálat állapította meg, hogy a szavazás igen sok esetben a szó szoros értelmében törvényellenesen ment végbe. Megállapított és bűnügyi feljelentés is tétetett arra vonatkozólag, hogy a kormánypárt listájára kerültek olyanok nevei, akik az ellenzéki jelöltre szavaztak le. Erről írásbeli dokumentum is van. Azonkívül, mint méltóztatnak emlékezni, ott egész kis harctér keletkezett, lövöldözések is voltak annál a választásnál. Nem akarom eltölteni azt az időt a mezőcsáti kerületben történetek elbeszélésével, hanem itt van pl. az ózdi kerület, ahol a Salgótarjáni és Rimamurányi Vasművek telepe, az ózdi vasgyár van, ahol a munkásságot a termesterek és különböző olyan egyének, akik a munkásságnak árthattak, terrorizálták a szavazásnál, a vezérigazgatóra való szavazásra. Hogy ez a terror nem volt csak egyszerű rózsavíz, azt az is mutatja, hogy számos elbocsátás történt. (Propper Sándor: Kidobálták lakásukból a munkásokat!) Lakásukból való kidobással kényszerítették a munkásokat arra, hogy a kormánypárt jelöltjére szavazzanak. Mindez a keresztény kurzus idején történt, magyar és keresztény munkásokkal szemben.”²⁷³*

A felszólalásokon kívül többször kiabálták be Borbély-Maczky nevét az ellenzéki képviselők, ha valamilyen tárgyban – főleg 1925 nyarán, amikor a választási törvényről zajlott a vita – jogsértésről beszélt valaki. Így történt ez többek között Kállay Tamás 1925. június 5-i felszólalásában is: *„Nem képelek el ma olyan tisztességtelen*

---

²⁷² Nemzetgyűlési Napló, 1922. I. kötet. 263.

²⁷³ Nemzetgyűlési Napló, 1925. XXXIII. kötet. 18.

kormányhatalmat, nem képzelek el olyan főispánt, legalább az én megyémben nem, aki számonkérné valakinek becsületes meggyőződését a nyilvános szavazás miatt. (Propper Sándor: Borbély-Maczky Emil!)"²⁷⁴

Az első főispáni megbízatás nem tartott sokáig. A kormánypárt válsága és a két erős ember, Bethlen István és Gömbös Gyula kiéleződő ellentéte válaszut elé állította Borbély-Maczkyt is. Másfél év alatt az ország egyik legnagyobb vármegyéjének vezetőjeként a politikai fősodorba került, hiszen az ő feladata volt a fennhatósága alatt lévő választókerületekben megszervezni az Egységes Pártot, biztosítani a mandátumok megszerzését. Ennek megfelelően a kormányzat részéről is kiemelt figyelmet kapott Borbély-Maczky. A főispáni beiktatásán a párt és hatalom legfőbb vezetői közül hárman – Bethlen István, Nagyatádi Szabó István, Gömbös Gyula – is részt vettek, ezzel demonstrálva, hogy a vármegye új vezetőjét a politikai pólus erős emberének tartják. Ezt támasztja alá, hogy Horthy Miklós országjáró körútja során az elsők között látogatott el a borsodi térségbe, ahol személyesen találkozott az új főispánnal, és beszédében a megvalósítani tervezett irány támogatásáról is szólt.²⁷⁵

Szintén a kormányzat részéről meglévő feltétlen bizalmat bizonyítja, hogy a magyar-csehszlovák viszonylatban zajló határkijelölő munka révén visszakerült Susa község átvételi ünnepségén Borbély-Maczky Emil nem csak a befogadó vármegyét képviselte, hanem a teljes magyar politikai vezetést is.²⁷⁶ Bár ezek leginkább a lokális térben erősítették a főispánt, olyan erős karakter fejlődött ki ebben az időszakban a hatalom támogatásával, amely később jelentős pozíciókba juttatta Borbély-Maczky Emilt.

1923-ban, alig egy évvel kinevezése után, azonban döntenie kellett. Választhatta volna a bethleni politikát, így a későbbi konszolidációt helyi szinten irányítva egy mérsékeltebb irányvonalat képviselhetett volna. A másik lehetősége az volt, hogy a Bethlen-Gömbös szakítás során utóbbi mellett kiállva, az Egységes Párt jobboldali radikális szárnyát követve kiválik a kormányzó pólusból, és az új tábor megszervezése érdekében igyekszik karrierjét tovább építeni. Habár ez utóbbi kockázatosabb és kiszámíthatatlanabb jövőképet vetített elő, 1923 nyarán – saját gondolatvilágát és

---

²⁷⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1925. XXXIII. kötet. 58.

²⁷⁵ MTI Napi tudósítások, 1922. szeptember 29. 4. kiadás; Pesti Hírlap, 1922. szeptember 30.

²⁷⁶ Egri Népujság, 1922. október 24. 3.; Uo., 1922. október 26. 2-3.; 8 Órai Ujság, 1922. október. A határkijelölés folyamatáról és benne Susa község ügyéről lásd bővebben: Suba, 1999.

értékrendjét követve – mégis emellett döntött Borbély-Maczký. Rakovszky Iván belügyminiszter augusztus 17-i levelében értesítette a vármegyét, hogy a kormányzó 1923. augusztus 11-i határozatával Borbély-Maczký Emilt saját kérésére felmentette tisztsége alól.²⁷⁷

A fajvédők táborában

Bethlen István és Gömbös Gyula szakítása nem volt előzmények nélküli. Habár mindketten nagyon keményen dolgoztak azért, hogy az újonnan létrehozott Egységes Párt sikeresen szerepeljen az 1922-es nemzetgyűlési választáson, már a pártalakulást követő kezdeti időszakban is léteztek – a gyűjtőpárti jellegből fakadóan – jelentős törésvonalak az új szervezetben. Talán a legnagyobb veszélyt a pártegységre a Gömbös által fémjelzett jobboldali radikálisok jelentették.²⁷⁸ A később általánosságban csak Gömbös-csoportnak nevezett kör alapvetően értelmiségi és katonatiszti bázisra épült, melynek tagjait a különböző radikális egyesületekben (a két legjelentősebb: MOVE, ÉME) és a szegedi ellenforradalmi tömörülésben szerzett élmények és tapasztalatok kötötték össze. Legjelentősebb alakjai a kezdetektől Gömbös Gyula, Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor és Ulain Ferenc voltak.²⁷⁹

Ezen körhöz került a főispánsága előtt egyre közelebb Borbély-Maczký Emil is. Mivel főként 1919-ben alakultak ki azok a személyi és szervezeti kapcsolatok, amelyek ennek a tábornak az alapját jelentették, Borbély-Maczký a kezdetektől még nem csatlakozhatott ehhez a körhöz, hiszen ekkor még semmilyen formában nem vett részt a politikai életben, és nem is mutatott érdeklődést a közélet iránt. Egykori katonaként azonban az 1920-ban összeült nemzetgyűlésben elsősorban a katonatársak társaságát kereste, hiszen velük volt hasonló gondolkodása, valamint többségük ugyanolyan újoncnak számított a törvényhozásban, mint Borbély-Maczký. Ilyen közös élmények révén kerülhetett szorosabb kapcsolatba Gömbös Gyulával is. Valószínűsíthetően a megismerkedésre valamikor 1919 elején kerülhetett sor, amikor Friedrich István

---

²⁷⁷ MNL BAZML IV. 809. b. 13080/1923. 25.

²⁷⁸ Az Egységes Párton belüli csoportokról és ellentétekről lásd többek között: Romsics, 1991. 147-148.; Barta, 1995. 407-418.; Vida, 2011. ; Kende, 2010. 137-138.

²⁷⁹ A Gömbös-csoport helyéről a századfordulót követő jobboldali radikalizmusok között lásd: Vonyó, 2012. 200-216.

hadügyi államtitkár megbízásából Gömbös Gyula felvette a kapcsolatot a háborúban kitűnt fiatal tisztekkel, így Borbély-Maczkyyal is.²⁸⁰ Erre utal a későbbi ünnepi kötetének egyik visszaemlékezése is, amely a találkozás pillanatát idézi fel: „1919-ben találkoznak első ízben, Budapesten a Károlyi pártkörben, ahol Friedrich István honvédelmi államtitkár, a későbbi miniszterelnök kérésére jelennek meg. (...) Itt hozza össze őket a történelmi forgatag. A honvédelmi államtitkár előszobájában várakoznak. Soha azelőtt nem látták egymást. Szemben ülnek és szemlélik egymást. Kölcsönösen megérik az életükre döntő pillanatot. Gömbös Gyula teszi meg az első lépést, Borbély Maczkyy Emilhez lép. – Gömbös Gyula vezérkari százados!; - Borbély Maczkyy Emil huszárszázados!; Újra Gömbösé a szó: - A Te arcodról – mondja – imponáló határozottságot és elszánt magabiztosságot olvasok le; szeretném, ha együttmaradnánk!”²⁸¹ A túlzó leírás ellenére feltételezhető, hogy valami hasonló jelenet játszódhatott le az első találkozás alkalmával. Ami biztos, hogy ekkor még szétváltak útjaik. Miközben Gömbös szervezni kezdett egy olyan politikai-katonai egyesületet, amely révén befolyást gyakorolhat a kormányzatra, addig Borbély-Maczkyy nem kívánt részt venni semmilyen szervezkedésben, így visszavonult Hevesre, és folytatta a birtokvásárlás kapcsán felmerült ügyek intézését.

A következő találkozóra az újonnan megválasztott nemzetgyűlésben került sor, amikor mindkettőjüket az egyik legjelentősebb szakbizottság, a véderő bizottság tagjává választották.²⁸² A közös munka újra egymás mellé sodorta a két korábbi katonát, és innentől kezdve egyre szorosabbra fonódott kapcsolatuk. Habár ekkor még Borbély-Maczkyy nem tartozott a Gömbös-csoporthoz, mégis érdeklődést mutatott politikájuk iránt. Nem véletlen talán, hogy pártolta a kilépést a kisgazdapártból, és a disszidensek között később a Bethlen és Gömbös által erőltetett egységes kormánypárti irányzat felé mozdult el. Borbély-Maczkyyt magával ragadta a hajdani katonatárs kiemelkedő szerepe az ellenforradalomban, valamint karizmatikus egyénisége. Bár értékrendjük és gondolkodásmódjuk a származásuk és családi hagyományaik révén több ponton nem egyezett a későbbiekben, az alapgondolkodásuk hasonlósága révén – miszerint katonaemberek, akiknek

---

²⁸⁰ Gergely, 2001. 53-55.

²⁸¹ Ismeretlen („Obsitos” aláírást használó) szerző: Vitéz Borbély-Maczkyy Emil huszesztendeje. In: Vitéz Borbély-Maczkyy Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Miskolc, 1940. 11-12.

²⁸² Nemzetgyűlési napló, 1920. VI. kötet. 73.

gondolatviláguk és vezetői képességük is korábbi előmenetelükből táplálkozott – idővel egyre szorosabb kapcsolat alakult ki.

Hogy később ténylegesen baráti viszony alakult ki Gömbös Gyula és Borbély-Maczky Emil között, azt számtalan példa bizonyítja: 1. az 1922. január 20-án történt Gömbös-Beniczky affér során előbbi Borbély-Maczkyt kérte fel, hogy a párbaj alkalmával vezetősegédje legyen, miközben utóbbi többször felszólalt amellett, hogy barátja igazából egy komolyabb atrocitást akart csak elkerülni, így nem mint provokátor kellene őt emlegetni az ügy kapcsán;²⁸³ 2. Gömbös Gyula javaslatára került sor az Egységes Párt fentebb részletezett miskolci zászlóbontására, hiszen közeli barátja beiktatásának és az ezen keretek között történő pártalakításnak az összekapcsolásával kívánta demonstrálni, hogy Bethlen István és Nagyatádi Szabó István mellett saját jobboldali radikális csoportja is erős pólust alkot az új

---

²⁸³ A Gömbös Gyula és Beniczky Ödön közötti incidens a két világháború közötti parlamenti élet egyik legdurvább afférja volt. Az alapvetően verbális csatákat hozó plenáris üléseken szinte alig jelent meg a fizikai erőszak, azt igyekeztek a dualizmus kori hagyományoknak megfelelően – és a jogszabályi tiltás ellenére – a képviselők párbaj útján elintézni. A korszak parlamenti vitakultúrájához bővebben lásd: Püski, 2015. 250-277. A fenti konkrét esetre 1922. január 20-án került sor, a nemzetgyűlés plenáris ülésén az ellenzéki oldalon a házszabály megsértésének bejelentése miatt kiabálás tört ki, amikor Beniczky Ödön (az ellenzéki oldal egyik meghatározó alakja) fenyegetően elindult Gaál Gaszton felé (a nemzetgyűlési elnöke). Az ennek nyomán kialakult tumultusban Beniczky elővette revolverét, de mielőtt használhatta volna, a Gaál Gaszton megsegítésére érkező Gömbös erősen ráütött a vállára. Az ellenzéki képviselő azzal védekezett, hogy Gaál meglökte őt, és miközben magából kikelve ordított Gömbös és a hátsó zsebe felé nyúlt, ő is elő a revolverét. Borbély-Maczky Emil is próbált beavatkozni, több szemtanú elmondása szerint ő fogta le a fegyverrel hadonászó Beniczkyt, mások szerint azonban ő is Gömbössel együtt kiabált. Az eset rendkívül nagy publicitást kapott, gyakorlatilag napokig ezzel foglalkozott az országos sajtó, pártállástól függően értékelve az eseményeket. Gömbös Gyula és Beniczky Ödön között, az ügy elintézése okán és a hagyományoknak megfelelően, kardpárbajra került sor, amelyen előbbi vezetősegédjének nevezte ki Borbély-Maczkyt. A január 22-i kardvívás során Gömbös súlyos vágást szenvedett, ami miatt beszüntették a küzdelmet. Az ügy utóélete során Borbély-Maczky többször is úgy nyilatkozott, hogy barátja semmiféle provokációt nem követett el, éppen az ő megtámadása okán, önvédelemből és a nemzetgyűlés elnökének megvédése miatt cselekedett. Ezen tanúvallomás is hozzájárult ahhoz, hogy a politikai élet fenegyerekének (ld. Gergely, 2001. 122.) tartott Gömbös, komolyabb retorzió nélkül megússza az esetet. A nemzetgyűlésben lezajlott eseményekhez lásd bővebben: Pesti Napló, 1922. január 21. 2-3., 9.; Budapesti Hírlap, 1922. január 21. 4-5.; Uo., 1922. január 22. 6.; Pesti Hírlap, 1922. január 21. 3-4.; Uo., 1922. január 24. 8.; Népszava, 1922. január 21. 3.

formációban;²⁸⁴ 3. a korábban részletezett választási együttműködésük eredményességét bizonyítja az 1922-es nemzetgyűlési választáson vármegyei szinten aratott siker; 4. Gömbös Gyula több alkalommal is járt Bótán, meglátogatta barátját és a legtöbb esetben többnaposra nyúlt a látogatás; 5. Borbély-Maczky kúriájának átépítésekor a földszinti, külön bejárattal is rendelkező szobát átalakíttatta, Gömbös-szobának nevezte el, és csak ő használta azt; 6. a külső szemlélők is úgy látták, a két egykori katona között mély, baráti kapcsolat alakult ki az idők folyamán.²⁸⁵ Lázár Andor, a későbbi Gömbös-kormány igazságügyi minisztere, 1940-ben így emlékezett vissza kettőjük kapcsolatára: *„Azt hiszem, Borbély Maczky Emil senkit se szeretett jobban, mint Gömbös Gyulát, kit jóban rosszban mindig hű barátként követett. Azt hiszem, semmiféle tulajdonságot nem értékelt magasabbra, mint Gömbös Gyula férfias akaraterejét, minden akadályt leküzdeni kész energiáját. Sokszor kölcsönösen felajzották hosszú, meghitt beszélgetéseikben képzeletük Pegazusát, mely végig nyargalt velük az Alföld rónáin, a Kárpátok rengetegein és sokszor visszavitte őket a titokzatos Keletre, messze Ázsiába, a mindent lenyűgöző akaratnak, a Dzsingiszkhánoknak mesebeli eszmevilágába. (...) Mikor diósgyőri házam terraszáról nézzük együtt Borsod gyönyörű hegyvidékét és hallgatom Borbély Maczky Emil tervezgetéseit, mindig arra gondolok, hogy a főispán híven őrzi azt a szellemi örökséget, melyet barátja és vezére: Gömbös Gyula tett le a kezébe.”²⁸⁶*

A fenti okok miatt, amikor Gömbös Gyula szembefordult Bethlen Istvánnal és szakításra került sor, Borbély-Maczky Emil számára nem volt kétséges, hogy a barátját követi. Ebben a pillanatban már egy megfontolt, a közélet iránt érzékeny ember hozott döntést, az egykori katonaember valószínűleg itt vált teljes egészében politikussá. Későbbi pályáját ez a döntés – miszerint nem a „kényelmes” bethleni konszolidációt, hanem a kevésbé kiszámítható és feltétlenül kockázatos szakítást, illetve a Gömbös melletti kiállást választotta – a későbbi életpályájának egyik sorsfordító pillanata volt, hiszen elköteleződött amellelt a csoport mellett, amely a húszas évek végétől kezdve egyre meghatározóbb szerepet töltött be a közéletben. A következő „harcias években” nyerte el olyan emberek bizalmát, tiszteletét és barátságát, mint Kozma Miklós,

---

²⁸⁴ Gergely, 2001. 122-124.

²⁸⁵ A disszertáció későbbi részében további példák fogják bizonyítani azt, hogy a két férfi szoros barátságban volt, kölcsönös tisztelettel és elismeréssel viszonyultak a másikkhoz.

²⁸⁶ Lázár, 1940. 35.

Keresztes-Fischer Ferenc, Ulain Ferenc, Zsilinszky Endre. Ezek a kapcsolatok később segítették Borbély-Maczkyt a karrierépítésben.

Gömbös Gyula és Borbély-Maczký Emil látogatása Erdőtelken, 1935.

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

1923 kora nyarán sorra vette lehetőségeit és így hozta meg döntését: 1923. augusztus 3-án a törvényhatósági bizottság ülésén napirend előtt bejelentette, hogy „főispáni állásáról – a politikai helyzetben beállott változás következtében – táviratilag lemondott”.²⁸⁷ A tényről és annak okairól levélben értesítette Bethlen István miniszterelnököt, amelyben felfedezhető a döntés valódi oka, miszerint elvbarátja politikáját kívánja követni, még olyan áron is, hogy így szeretett vármegyéjétől és a számára ideális főispáni széktől búcsút kellett vennie: „Kegyelmes Uram! Midőn a mult év február havában előterjesztésemre a Kormányzó Úr Őfőméltósága Borsod és Csonka-Gömör vármegyék főispánjává kinevezni méltóztatott, nyugodtan fogadtam el a kitüntetést, mert úgy éreztem, hogy az általad programmszerűen vallott keresztény és nemzeti alapon nyugvó politikai irány teljesen fedi azokat a politikai eszméket, melyeket magam elé politikai pályámon célul tűztem ki. A legutolsó idők politikai változásai azonban azt mutatták, hogy ezen, fentjelzett cél kitűzésétől előttem ismeretlen okokból eltávolodni voltál kényszerült. Felfogásom szerint e programmszerűen vallott iránytól eltérni, a konzekvenciák levonása nélkül lehetetlen, miért is teljes tisztelettel

²⁸⁷ MNL BAZML IV. 803. a. 52. kötet 209.

*tudomásodra kell hoznom, hogy utadon nem kísérhetlek, így magamra nézve a konzekvenciákat levonva, mint azt ma táviratilag bejelentettem, Csonka-Gömör és Borsod vármegyék eddig viselt főispáni állásáról tisztelettel lemondok. Fogadd, Kegyelmes uram, őszinte tiszteletem nyilvánítását, mellyel maradtam! Miskolc, 1923. augusztus 3. Borbély-Maczky Emil.*²⁸⁸

A lemondás tényét a belügyminiszter, a miniszterelnök és a kormányzó tudomásul vette, 1923. augusztus 11-i hatállyal, saját kérésre, felmentették tisztsége alól.²⁸⁹ A sajtó természetesen beszámolt arról, hogy a főispán lemondott, mert „*a kormány, amely őt kinevezte, eltért attól a keresztény és nemzeti alapokon nyugvó politikától, amelyet helyesnek tart.*”²⁹⁰ Több olyan cikk is született ezekben a napokban, melyekben igyekeztek magyarázatot adni az olvasóknak a háttérben húzódó országos ellentéttről, amely „*a megváltozott politikai viszonyokat*” eredményezte. Az újságok többsége – pártállástól függetlenül – egyébiránt elismerését fejezte ki a főispán felé, hogy nyíltan vallott politikai elveinek megfelelően cselekedett: „*Nem volt meglepetés azonban a főispán lemondása a beavatottak előtt, akik tudták, hogy Gömbös Gyula politikai barátja, és Gömbös nézeteit mindenben osztja. Mi, akik ellentétes politikai felfogást vallunk, mint Borbély Maczky Emil főispán, elismeréssel honoráljuk gyors és férfias elhatározását, éppen úgy, mint azt a határozottságot is, amely csaknem másfélévi főispánságát jellemezte. Nyílt és egyenes volt úgy gondolkozásában, mint tetteiben, intézkedései gyorsaságában pedig a régi katona energiája csillant fel. Az érintkezésben mindig úr, sneidig főispán távozását sokan fogják sajnálni a vármegyében.*”²⁹¹

Még a nemzetgyűlésben is téma volt Borbély-Maczky lemondása: Szilágyi József pártonkívüli (inkább ellenzéki) képviselő 1923. augusztus 30-án felszólalásában az általános politikai viszonyokra és a fajvédők kilépésére reagálva helyeselte, hogy a radikális elemek kiváltak a kormánypártból, de úgy látja, hogy nem tett így mindenki, és az Egységes Párt ismét elszalasztott egy lehetőséget, hogy megtisztuljon. Ebben a kontextusban tért ki a felszólaló a borsodi eseményekre: „*De más okunk is van arra, hogy ezt az egész új elhelyezkedést bizonyos tartózkodással nézzük. Mi figyeljük például azt, hogy mi van a főispánokkal. Látjuk azt, hogy a főispánok közül egy, Borbély-Maczky*

---

²⁸⁸ Az eredeti levelet változtatás nélkül közli: Szózat, 1923. augusztus 4. 8.

²⁸⁹ Belügyi Közlöny, XXVIII. évf. 39. sz.

²⁹⁰ Pesti Napló, 1923. augusztus 4. 5.

²⁹¹ Reggeli Hírlap, 1923. augusztus 4. 6.

Emil férfiasan és nyíltan szembeszállott a kormánnyal, levonta a konzekvenciákat, lemondott, elment. Ez férfias eljárás. Látunk azonban olyan főispánokat is, akikről határozottan tudjuk, hogy idehúznak az u. n. fajvédők csoportjához. [és megmaradtak a pozíciójukban – kiegészítés a szerzőtől, mert a felszólaló a bekiabálások miatt nem tudta befejezni a gondolatát]”²⁹²

A gyors belpolitikai változások nehéz helyzetbe hozták a kormányzatot. A pártból kilépő fajvédő képviselők mellett a borsodi főispán távozása is ürügyet szolgáltatott az ellenzéknek arra, hogy a kormánypárt válságáról és cselekvőképtelenségéről cikkezzenek. A válaszreakció megkésett ugyan, de hosszútávon hatásos volt. A fajvédők hamar megtapasztalhatták milyen ellenzékben lenni, hiszen Bethlenék igyekeztek erőt mutatni és megnehezíteni a radikális jobboldali ellenzéki pólus kialakulását és terjeszkedését. Erre próbálták felhasználni a váratlanul lemondó Borbély-Maczkó ügyét is, azt hangoztatva, hogy *„a főispáni szék betöltésének kérdése bizalmi kérdés és ilyen exponált helyen nem lehet a kormány ellen dolgozni. (...) a miniszterelnök legközelebb alapos szemlét fog tartani a főispáni székek körül és csak olyan főispánokat fog meghagyni állásukban, akik nyíltan és kifejezetten Bethlen politikáját vallják magukénak.”*²⁹³

A borsodi főispáni szék ekkor már üres volt, és még hónapokig így is maradt. Erre a részletre azért fontos részletesebben kitérni, mert megmutatja a vármegye kapcsolatát Borbély-Maczkó Emillel. Úgy tűnik a lemondást követő napok és hetek különböző reakciói alapján, hogy a lokális politikai elitben rendkívül népszerű volt az egykori főispán. A törvényhatósági bizottság előtt tett bejelentése után Görgey László főjegyző a jelenlévők nevében úgy búcsúzott el a távozó vezetőtől, hogy *„a főispán úr kijelentései mély hatást tettek a közgyűlés tagjaira, a lemondás mindnyájunkat meglepett. Midőn a főispáni széket elhagyja, a vármegye közönségének osztatlan nagyrabecsülését, meleg szeretetét és tiszteletét viszi magával. Elhatározása a meg nem alkuvó elvhűség példaképe.”*²⁹⁴ Érdeemes idézni Zsóry György alispán későbbi bejelentését ugyanezen testület előtt, amelyben előbb felolvasta a belügyminiszter leiratát a felmentésről, majd a jelenlévők nevében jegyzőkönyvileg rögzíttette, hogy *„törvényhatósági bizottságunk sajnálattal veszi tudomásul népszerű főispánjának*

---

²⁹² Nemzetgyűlési napló, 1922. XVI. kötet 287.

²⁹³ Reggeli Hírlap, 1923. október 4. 3.

²⁹⁴ Reggeli Hírlap, 1923. augusztus 4. 6.

távozását.”²⁹⁵ A vármegye tisztikara a lemondást követően azonnal hozzálátott egy méltó záróesemény megszervezéséhez, amely során a köztisztviselők „*egy barátságos vacsora keretében (...) Miskolczon 1923. szeptember 1-én, este 8 órakor a Korona-szálló különtermében*”²⁹⁶ elbúcsúzhattak a megye első emberétől. Ahogy néhány bekezdéssel korábban már idéztem, a legjelentősebb helyi – egyébiránt ellenzéki – újság is méltatta búcsúztató cikkében.

A Belügyminisztérium ezekkel a reakciókkal nem foglalkozott, azonnal felkérte a fentebb már idézett Zsóry György alispánt, hogy vállalja el a megbízást. Zsóry azonban nemet mondott. Hivatalos válaszában a politika iránti érdektelenséggel és aktuális hivatása (mint közigazgatási szakember) iránti elköteleződésével magyarázta döntését, ám nyilvánvaló volt a helyiek számára, hogy leendő elődje iránt érzett hűsége és lojalitása eredményezte az elutasítást. Ugyanezen – hivatalosan ki nem mondott, mással magyarázott – ok miatt mondott nemet a felkérésre később Forneth Gyula gömöri alispán, Soldos Béla gömöri főjegyző, Lukács Béla gömöri tb. főjegyző, és Brezovay László, egerfarmosi nagybirtokos is. December közepére a kormányzat tehát nem tudott megfelelő jelöltet találni, így a sajtóban egyre gyakrabban megjelent az a felvetés, hogy Borbély-Maczkyt reaktiválni fogják. Ennek érdekében lobbizott egyre erősebben Fáy Gyula és Édes Antal, kormánypárti nemzetgyűlési képviselők is, akik mandátumuk megszerzésékor a hajdani főispán erőteljes választási fellépésére is számíthattak, ezáltal erősítve lojalitásukat. Egy rövid interjúban maga Borbély-Maczky is jelezte, „*amennyiben megbizonyosodom arról, hogy hazámnak és vármegyémnak szüksége van rám és ha garanciát kapok arra, hogy elveimet fenntarthatom, vállalom!*”²⁹⁷

A vármegye politizáló közössége a fenti jelzések alapján egyértelművé tette, hogy népszerű vezetőjére szüksége van, ám a kormányzat – szorult helyzete ellenére – nem kívánta újra kinevezni Borbély-Maczkyt. Az országos vezetés attól tartott, hogy a lemondott főispán újbóli pozícióba helyezése egyfelől saját gyengeségüket és meghátrálásukat sugallná, amit az ellenzéki sajtó nyilvánvalóan azonnal kihasználna, másfelől pedig komoly aggodalmat keltett, hogy ebben az esetben a fajvédők csoportja az ország egyik legnagyobb és legjelentősebb vármegyéjét bázisként használhatná fel a jobboldali radikális erők kormányellenes támadásaihoz. A híresztelés már így is túl

---

²⁹⁵ MNL BAZML IV. 803. a. 52. kötet 222.

²⁹⁶ MNL BAZML IV. 821. 4865/1923.

²⁹⁷ Reggeli Hírlap, 1928. december 14. 3

nagy nyilvánosságot kapott helyi szinten és a parlamenti folyosókon, mindenáron el akarták kerülni a nagyobb publicitást. Rakovszky Iván belügyminiszter előbb sietett leszögezni, hogy *„szó sincs a volt főispán reaktiválásáról (...) Egy esetben volna lehetséges Borbély Maczky Emil kinevezéséről tárgyalni, ha ő eddigi politikájának feladásával teljesen Bethlen politikáját tenné magáévá. Ezt azonban olyan intranzigens politikusról, mint a volt főispán úr, még csak föltételezni is abszurdum. (...) Az egész hír nem egyéb, mint üres kitalálás. Borbély Maczky urat azóta, amióta a borsodi főispánságtól megvált nem is láttam és reményem sincs arra, hogy vele a közeljövőben találkozhatok”*²⁹⁸. Ezt követően pedig hosszas győzködés után elérte, hogy Soldos Béla a Belügyminisztériumban lévő kényelmes állását otthagyja, és korábbi elutasító álláspontját megváltoztatva elfogadja a főispáni kinevezést. Ez a rövid közzjáték végeredményben hatalmas elismerés volt Borbély-Maczky számára, hiszen a fenti eseményekben egyértelműen megnyilvánult a vármegyei politikai elit és a tisztviselői kar szeretete és lojalitása iránta.

A lemondást követő hetekben Borbély-Maczky igyekezett egyre közelebb kerülni a fajvédő csoport vezetőihez, kapcsolatait tovább mélyíteni. Legkésőbb a húszas évek közepére felismerte azt, hogy a Gömbös Gyula körül kialakuló politikai csoportban hasonló gondolkodású, mentalitású és sok esetben hasonló sorsú emberek között tevékenykedhet. Gyurgyák János a fajvédőkről írt eszmetörténeti monográfiájában az alábbi személyeket sorolta a belső szűk maghoz: Gömbös Gyula, Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor, Kozma Miklós, Lendvai István, Antal István, Baross Gábor, Bell Miklós, Budaházy Miklós, Budaváry László, Héjjas Iván, Hir György, Kádár Lehel, Kiss Menyhért, Kontra Aladár, Prónay Pál, Ulain Ferenc, Zsirkay János és Borbély-Maczky Emil. A szerző szerint ezen csoport szociológiai szempontból egységes képet mutatott, hiszen *„döntő többségük ugyanis homo novusnak számított a magyar politikában, hasonló szocializáción mentek keresztül, ugyanis megjárták a frontot (ahol bátran harcoltak, kitüntetésekert szereztek), s az összeomláskor úgy érezték, cserbenhagyták, elárulták őket; 1918-1919-ben pedig meglehetősen ellenszenvvel tekintettek a forradalmakra; részt vettek az ellenforradalmi katonai szervezkedésben (Magyar Nemzeti hadsereg, szabadcsapatok, különítmények, MOVE stb.); a háború, a dualizmuskori Magyarország bukása, a trianoni döntés miatt kiábrándultak a nyugati*

---

²⁹⁸ Reggeli Hírlap, 1923. december 15. 2.

civilizáció liberalizmusából és parlamentarizmusából; a kapitalizmusra antiszemitizmusuk miatt eleve ellenszenvvel tekintettek; Horthyt támogatták a legitimistákkal szemben; határozottabb őrségváltást' kívántak, s az alkotmányos-demokratikus-parlamentáris metódusokkal és módszerekkel szemben előnyben részesítették a prompt, diktatórikus megoldásokat; végül valamennyien kritikusan tekintettek a bethleni politikára, s a konszolidálódó Magyarországra, s ennek vérmérsekletük, műveltségük karrierlehetőségeik, s nem utolsósorban a politikai helyzetnek megfelelően hangot is adtak."²⁹⁹ Borbély-Maczkya a fenti megállapítások közül majdnem mindegyik érvényes, hiszen többszörösen kitüntetett katonaként, a forradalmakban csalódva és azok iránt ellenszenvet érezve lépett újoncként a nagypolitika színpadjára, ahol viszonylag korán egykori bajtársai és a később fajvédők csoporthoz tartozók köréhez került egyre közelebb, majd a konszolidálódó bethleni rendszer iránt érzett ellenszenv miatt otthagyta a főispáni széket. Egyedül az ellenforradalmi szervezkedésektől való távolmaradása miatt tért el kicsit pályája a többiekétől. A fenti hasonlóságokat felismerve Borbély-Maczkya Emil végérvényesen elköteleződött barátja, Gömbös Gyula mellett, valamint egyre aktívabban vett részt – leginkább vármegyei szinten – a fajvédők szervezkedésében.

Mivel a korszakban a politikai élet és nyilvánosság a képviselőházban koncentrálódott, Gömböséknek az 1924. október 19-i, kecskeméti zászlóbontás után a parlamentarizmus keretei között is meg kellett jelenniük, fel kellett magukat helyezniük a pártpalettára és tömegszervezésbe kellett kezdeniük. Az a néhány képviselő, akik 1923 augusztusában Gömböst követve kiléptek a kormánypártból³⁰⁰, nem tudott érdemi ellenzéki munkát folytatni, hiszen egyik napról a másikra egy oldalra kerültek a liberális ellenzékiekkel és a szociáldemokratákkal, akik már évek óta arról panaszkodtak, hogy a kormánypárt ellehetetleníti munkájukat. Hamar kiderült tehát Gömbös számára, hogy a legfontosabb színpadon kevesen vannak, ezen pedig tudatos szervezéssel és egységes koordinációval, vagyis erős (tömeg)párt létrehozásával kívánt változtatni. 1924. október 21-én, két nappal a kecskeméti zászlóbontás után, a fajvédők vezetése közreadta politikai programját, amelynek

---

²⁹⁹ Gyurgyák, 2012. 107-108.

³⁰⁰ Előbb Gömbös Gyula, Bell Miklós, Eckhardt Tibor, Hir György, Kontra Aladár, Ulain Ferenc és Zsilinszky lépett ki az Egységes Pártból, később Kiss Menyhért, Lendvai István és Zsirkay János is csatlakoztak a távozókhöz.

megvalósítása érdekében november 13-án létrehozták pártjukat, a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot.³⁰¹ Ezt követően megkezdődött a tömegbázis kialakítása, amely alapvetően a jobboldali radikális szervezetek (elsősorban az ÉME és a MOVE) bázisára épült.

Borbély-Maczky Emil a pártalapításon és a korábbi kecskeméti nagygyűlésen részt vett, azonban ott semmilyen vezetős szerepet, funkciót nem kapott. Mégis az ő személyéhez köthető az első nyilvános fellépése és megmérettetése a fajvédőknek. 1924. október 30-án, hosszas betegség után elhunyt Szentpáli István, a miskolci I. kerület nemzetgyűlési képviselője. Ez volt az első időközi választás, amelyet a fajvédők megszerveződése után tartottak, ráadásul a miskolci terep rendkívül ideálisnak tűnhetett. Borbély-Maczky Emil a vármegyében élt, főispáni hivatalát a belvárosban rendezte be, s bár közigazgatásilag a település nem tartozott a borsodi vármegyéhez, mégis egyfajta központként működött. Ennek megfelelően a hajdani főispán ismert és kedvelt szereplője volt a városi közéletnek. A tét a fajvédők számára óriási volt, hiszen egy választási győzelemmel demonstrálhatták létjogosultságukat és a választott irány helyességét, míg egy vereség megkérdőjelezte a jobboldali ellenzéki lehetőségét és a jobboldali kormányváltás realitását. Mivel a nemzetgyűlési ciklus éppen félidőnél tartott, minden politikai erő kiemelt figyelmet fordított a megüresedett miskolci mandátum sorsára. Ennek megfelelően 1924 végére felbolydult a városi közélet és az országos politikai légkör, feszült várakozás előzte meg az időközi választást.³⁰²

Miskolcon a húszas években alapvetően három jelentősebb politikai irányzat létezett, amelyek folyamatos harcot vívtak egymással a mandátumokért és vezető tisztségeikért.³⁰³ Az első csoporthoz elsősorban a nagypolgárság, a gazdasági és üzleti

---

³⁰¹ A magyarországi fajvédelem kialakulásáról, eszmeiségéről, a szerveződésekéről és szervezetekről, valamint a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt születéséről lásd bővebben többek között: Gyurgyák, 2012. (ebben a szerző összegyűjtötte az elméleti kérdésekkel foglalkozó releváns nemzetközi szakmunkákat is, lásd: 229-235.); Gyurgyák, 2001. 314-376., 637-640.; Gyurgyák, 2007. 215-289.; Szabó, 2003.; Paksa, 2005.; Paksa, 2012.; Vida, 2011. 207-208.

³⁰² Az 1924-es időközi országgyűlési választást a korabeli sajtó felhasználásával Nagy Tamás 2015-ös szakdolgozatában már röviden ismertette. Lásd bővebben: Nagy, 2015.

³⁰³ 1920-ban és 1922-ben az érvényben lévő választójogi és választási szabályozások értelmében Miskolcon két egyéni választókerületben szavazhattak, titkosan a választópolgárok. Nagyobb változtatásra csak 1926-ban került sor, amikor az egyéni választást felváltotta a listákra történő voksolás, de a titkos szavazás és a két megszerezhető mandátum a korszak végéig fennmaradt.

élettel foglalkozó nagyvállalkozók és nagykereskedők tartoztak. Alapvetően polgári liberális elveket vallottak és erős lokális befolyással rendelkeztek, Szentpáli István polgármester és Tarnay Gyula főispán révén. A keresztény-nemzeti irányvonal képviselői között elsősorban a korábbi pozícióikat féltő dzsentriket, a földbirtokos származású tisztviselőket, katonatiszteket, állami és vármegyei hivatalnokokat találunk. Bár legismertebb képviselői jellemzően csak a húszas évek végétől, harmincas évek elejétől kerültek vezető pozícióba (pl. Borbély-Maczky Emil; Görgey László, vármegyei tisztviselő, későbbi parlamenti képviselő; Lichtenstein László, bankelnök, későbbi főispán), a helyi értelmiség – főként a tanítók, tanárok, újságírók – körében ez a keresztény szellemű világnézet volt a legnépszerűbb és legelterjedtebb. A harmadik számottevő pólust – az 1918-1919-es forradalmi időszak ellenére – a szociáldemokraták jelentős tábora alkotta, melynek vezetője Reisinger Ferenc, a két világháború közötti miskolci közélet egyik legjelentősebb alakja volt.³⁰⁴ Habár az 1920 és 1944 között a választásokon folyamatosan változtak az induló pártok nevei és a jelöltek, alapvetően a háttérben mindig e három irányzat harcát lehet felfedezni.³⁰⁵

Az 1924-es időközi választásnak komoly tétje volt minden országos és lokális politikai csoportosulás számára. Emiatt komoly figyelmet kapott a jelöltállítási időszak, a kampány és a választás(ok) is. Miközben megkezdődött a voksolás adminisztratív jellegű előkészítése (választói névjegyzék összeállítása, a választókerületen belüli körzetek kialakítása), megkezdődött a politikai erők aktivizálódása is. A hivatalos szervek még ki sem jelölték a választás pontos időpontját, a három nagyobb tábor már megszerveződött és kiválasztotta jelöltjét. Elsőként Huska Vilmos lépett nyilvánosság elé programjával, akit eredetileg a Nemzeti Demokrata Párt³⁰⁶ jelölt, majd Tarnay Gyula is bejelentette indulását a korábbi képviselő, Szentpáli István pártjának, a

---

³⁰⁴ Dobrossy–Stipta, 2007. V/1. 35-43.

³⁰⁵ 1920-ban ifj. Andrassy Gyula (pártonkívüli, minden miskolci csoport által támogatott – ellenjelölt nélkül) és Róbert Emil (KNEP) nyerték el a mandátumot, míg 1922-ben Reisinger Ferenc (MSZDP) és Szentpáli István (Egységes Párt) került be a parlamentbe.

³⁰⁶ A Nemzeti Demokrata Párt alapvetően a demokrata liberális irányzat mentén szerveződött meg 1919. október 11-én. Előképe a Vázsonyi Vilmos vezette Demokrata Párt, valamint az 1919 őszén létrehozott liberális polgári blokk. 1920-ban hatan, 1922-ben pedig négyen szereztek mandátumot a párt jelöltjeként. Bővebben lásd: Vida, 2011. 218-219.

Nemzeti Polgári Pártnak³⁰⁷ a jelöltjeként. Utolsóként jelent meg a hír, hogy az éppen szerveződő, vármegyei és miskolci viszonylatban ismeretlen fajvédők is önálló jelöltet kívántak állítani, alig egy hónappal a megalakulást követően. A *Szózat*, nyíltan fajvédőket támogató lap, november 11-én ekképpen indokolta az önálló jelöltállítását: *„Miskolc város keresztény magyarsága érthető bizalmatlansággal fogadta mindkét jelöltet. A miskolci fajvédő és ébredő meggyőződésű magyarság – közöttük igen nagy számban a keresztény gondolkozású munkások is – egyre határozottabban kívánják Borbély Maczky Emil volt főispán fellépését. Nincs ugyan még pozitív tudomásunk Borbély-Maczky Emil elhatározásáról, de nagyon valószínűnek tartjuk, hogy engedve a közóhajnak, elvállalja a miskolci kerület jelöltségét. Borbély-Maczky Emil fellépése esetén megválasztása több mint valószínű.”*³⁰⁸ Ugyanezen a napon a miskolci kiadású *Reggeli Hírlap* már kész tényként közölte a hajdani főispán felkérését és annak pozitív válaszát: *„A választási harcmezőn a csatasorba beállították a harmadik jelöltet is, Borbély Maczky Emil volt főispán személyében, aki elfoglalt politikai álláspontjához híven a Gömbös-féle fajvédő programmal megy a küzdelembe. Inkább a zászló becsületéért folyik tehát a kis számu fajvédő tábor harca és alkalmasabb jelöltet az őszintén szókimondó Borbély Maczky Emilnél keresve sem találhattak volna, ennek a célnak elérésére. Borbély Maczky Emil, aki elveinek fenntartásával ült be a főispáni székbe, ugyancsak elvi szempontból hagyta el ezt a pozíciót, amikor Gömbösék, legalább is a nyilvánosság előtt, látszatra összerugták a patkót Bethlenékkal. A fajvédelemnek ez az exponált és lelkes katonája most is készen állott híveinek hívására és megkockáztatja még azt a reménytelen küzdelmet is, hogy legalább néhány hétig fennen lobogjon Miskolcon is a fajvédők zászlója és Lendvaiéknak alkalmuk legyen egy kis miskolci kiruccanásra, közismert programjuk népszerűsítése érdekében.”*³⁰⁹ Ahogy az idézett cikkrészletből kiderült, a szerző burkoltan osztotta azt az általános vélekedést, hogy a fajvédő mozgalom szervezettsége és támogatottsága a városban nagyon alacsony szintű, így Borbély-Maczky Emilnek nem lehetett reménye a másik két jelölttel szemben.

---

³⁰⁷ A Nemzeti Polgári Pártot az 1922-es választás előtt hozták létre a korábbi Nemzeti Középpárt maradványaiból. Rövid, alig több mint négy éves működése során konzervatív liberális elvek mentén kormánytámogató parlamenti pártként működött. Bővebben lásd: Vida, 2011. 228.

³⁰⁸ *Szózat*, 1924. november 11. 4.

³⁰⁹ *Reggeli Hírlap*, 1924. november 11. 3.

Az esélyek azonban már a kampány kezdetének pillanatában sem voltak egyértelműek, és a választás országos jelentősége miatt később folyamatosan változtak. Huska Vilmos, a miskolci Ipartestület elnökeként, már az 1922-es általános nemzetgyűlési választáson is elindult a demokraták támogatásával. Programjában elsősorban az iparosok és kereskedők érdekeit képviselte, de szociális ígéreteivel (pl. lakásépítési program) szélesebb társadalmi bázist tudott kialakítani. Hiába nyerte meg az első fordulót, a pótválasztáson a korábban többször polgármesterré választott, lokálisan erős egyéniségnek számító Szentpáli István szerzett mandátumot.³¹⁰ Huska Vilmos támogatására már 1922-ben is országosan ismert személyek (pl. Apponyi Albert) érkeztek a miskolci választási gyűlésekre, 1924-ben azonban a párt teljes vezetése felvonult. Novemberben ellátogatott Miskolcra és beszédet mondott Vázsonyi Vilmos, Peidl Gyula, Fábrián Béla, Pakots József. Ezekon a nagygyűléseken rendre több ezren vettek részt. Azonban Huska nem csak saját táborának támogatására számíthatott, hanem más ellenzéki pártokéra is. 1922. október 5-én a radikális jobboldali erők elleni hatékonyabb fellépés érdekében a Nemzeti Demokrata Párt, a Rassay Károlyhoz köthető politikai csoportok, valamint a szociáldemokraták létrehozták az Ellenzéki Parlamenti Szövetséget. A koalíció a fajvédők zászlóbontása után kiegészült a liberális ellenzék több pártjával, így létrehozva az Országos Demokrata Szövetséget.³¹¹ Ennek az országos együttműködésnek az eredményeképpen sem a helyi liberális és polgári körök, sem pedig a szociáldemokraták nem állítottak önálló jelöltet, hanem nyíltan Huska Vilmost támogatták. Ez azonban nem csak látszat kiállítás volt, Kéthly Anna és Peyer Károly révén az MSZDP vezetése a legmagasabb szinten képviselte magát a demokrata nagygyűléseken, többször fel is szólaltak, mely alkalmakkor egyértelművé tették pártjuk álláspontját.³¹²

---

³¹⁰ Az 1922-es általános nemzetgyűlési választás eredménye: 1. Huska Vilmos (Nemzeti Demokrata Párt): 1944 szavazat, 32,5%; 2. Szentpáli István (Nemzeti Polgári Párt): 1904 szavazat, 31,83%; 3. Hantos Elemér (pártonkívüli): 1478 szavazat, 24,71%, 4. Windischgraetz Lajos (Andrássy-Friedrich Párt): 655 szavazat, 10,95. A pótválasztás eredménye: 1. Szentpáli István: 3023 szavazat, 50,7%; 2. Huska Vilmos: 2940 szavazat, 49,3%. Hubai, 2001. II. 39. 48-49.

³¹¹ Bővebben lásd: Vida, 2011. 219.

³¹² Reggeli Hírlap, 1924. november 12. 5., 1924. november 18. 4., november 21. 6.

Tarnay Gyula jelölése alapvetően Szentpáli István táborának aktivizálódását jelentette. A hajdani borsodi főispán ekkorra már túl volt életpályájának csúcán, 69 évesen a közélettől visszavonultan élt. A nagypolgári, nagyvállalkozói réteg Szentpáli halála után vezető nélkül maradt, és mivel nem látszott új feltörekvő fiatal, így a korábban már többszörösen kipróbált „második embert” kérték fel az indulásra.

Fontos kiemelni, hogy a kormányzó Egységes Párt nem állított hivatalos jelöltet, bár az első napokban hevesen cikkeztek a helyi lapok arról, hogy a kormány támogatásával Bud János pénzügyminiszter is fellép a körzetben. Mivel Bud nem vállalta a jelöltséget, így a kormánypárt passzívan figyelte a miskolci eseményeket. Ennek alapvetően két oka lehetett: 1. a két miskolci kerület egyikében sem voltak korábban sikeresek, így a ciklus közepén kockázatos lett volna egy bizonytalan kimenetelű választásba belemenni, amelynek eredménye miatt később támadhatta volna a kormányt a sajtó és az ellenzék; 2. Borbély-Maczky Emil népszerűsége az Egységes Párton belül is jelentős volt, így belső vitát okozhatott volna a fellépés vele szemben. Habár a kormánypárt 1922-ben nyíltan támogatta Szentpált, két évvel később már nem állt be az ugyanazon körhöz tartozó Tarnay Gyula mögé.

Ahogy fentebb már szoltam róla, harmadikként lépett a nyilvánosság elé Borbély-Maczky Emil. A kampány azonban nagyszabásúra és látványosra sikeredett. Az első néhány hétben Miskolcra látogatott a fajvédők teljes vezérkara, programbeszédet mondott mások mellett Gömbös Gyula, Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor és Tormay Cecile is. A különféle nőszervezetek, az ÉME- és MOVE-alapszervezetek révén a fajvédők minden egyes nagygyűlése egyfajta erődemonstrációt is jelentett. Bár a párt megalapítása óta még egy teljes hónap sem telt el, 1924 novemberében egy szervezett, jelentős tömegbázissal rendelkező fajvédő csoport jelent meg helyi szinten a nyilvánosság előtt. Nyilvánvalóan a hirtelen megugró támogatottság és népszerűség mögött Borbély-Maczky Emil személyét is ki kell emelni. Ahogy korábban fogalmaztam, a terep a bemutatkozásra tökéletes volt. Hiába próbálták ellenfelei minden lehetséges fórumon démonizálni a hajdani főispánt, a nagygyűlések látogatottsága és a sajtóban megjelenő hangulatjelentések alapján úgy tűnik, hogy még az olyan súlyos vádak sem ejtettek csorbát Borbély-Maczky pozitív megítélésén, mint fokozódó antiszemizmusának hangoztatása. A miskolci városlakók körében általánosságban tisztelet és nagyrabecsülés övezte a radikális jobboldali

jelöltet. Erre építettek a fajvédők és ezzel igyekeztek minden más hátrányukat eltüntetni.

Amikor véglegessé vált, hogy a hivatalos szervek december első napjaira tűzték ki a választást, a három jelölt már aktívan benne volt a kampányban. Az esélyek folyamatosan változtak, kezdetben Tarnay és Huska tűnt lehetséges győztesnek, majd a fajvédők egyre jelentősebb előretörésével előbbi fokozatosan háttérbe szorult. November-december fordulóján a választási harc leegyszerűsödött Huska Vilmos és Borbély-Maczky Emil küzdelmére. Heves agitációval és ellenpropagandával igyekeztek a jelöltek az ellenfelüket hitelteleníteni és befeketíteni. Ebben a vetélkedésben azonban nem voltak kiegyenlítettek a viszonyok. A legolvasottabb helyi lapok, amelyek révén sikerrel lehetett befolyásolni a közgondolkodást, egytől egyig Huska mellett sorakoztak fel. Ezekben a hetekben szinte kizárólag olyan cikkek jelentek meg a napilapokban, amelyekben túlhangsúlyozták a demokrata jelölt támogatottságát (szinte minden nap közöltek hírt arról, hogy egy újabb szervezet, társaság bejelentette Huska Vilmos támogatását), miközben igyekeztek marginalizálni a fajvédőket. Kezdetben ez csak burkolt formában jelent meg. Bár a tárgyilagosság látszatát próbálták a lapok fenntartani, a beszámolókból, portrékból elhelyezett hangsúlyok az értő olvasók számára nyilvánvaló utalásokat tartalmaztak. Jól érzékelteti ezt a *Reggeli Hírlap* november 23-i száma, amelyben a cikk írója „három markáns portré” objektív megrajzolását ígérte bevezetőjében: *„Az első jelölt Tarnay Gyula dr., a vármegyei élet régi vezére, Miskolc város egyik legnagyobb tekintélyű polgára, a két törvényhatóság volt főispánja. Harcos szellemű, kemény egyéniség. Mestere a közigazgatásnak, tiszta és éles látása előtt halomra dőlnek a legsúlyosabb problémák, s közjogi tudásának kimeríthetetlen tárházából nem egyszer kértek kölcsön kincseket az állam kormányosai. Egyetlen bölcs szava számtalan esetben elég volt ahhoz, hogy a legkuszáltabb helyzetben rámutasson a helyes és nyilegyenes utra. (...) A másik portré Borbély-Maczky Emil. Huszárszázados volt, majd bekerült az első nemzetgyűlésbe és politikus lett. Később Gömbös volt vezérkari kapitány leküldte Borsodba és Gömörbe főispánnak – választani. Politikus és főispán lett, de mindmáig katona maradt. (...) A katona figyelme és hallja a parancsot és pontosan teljesíti is. Borbély-Maczky Emil hallotta Gömbös vezérkari kapitány úr, akkori választási vezér parancsát és szóról szóra végre is hajtotta. Továbbította a fentről jövő szöveget: Borsodban, Gömörben százszázaléig kell győzni az egységes pártnak. És Borbély-Maczky Emil vármegyéiben, egyedül az országban*

százpercent erejéig győzött is az egységes párt. Nagy diadal volt ez akkor, a Budapesten ülő fővezér és a parancsot végrehajtó főispáni alvezér dicsősége. Hogy milyen eszközöket követelt a választás, szavazatok meghamisítását, erőszakoskodást, raffinált trükkök előszedését, tömegek félrevezetését, ki törődnék azzal, fontos az, hogy győzelemre jutott a zászló. (...) A harmadik jelöltről: Huska Vilmosról azt mondják, hogy nem eléggé intelligens, nem is eléggé sima szavu. Igaz, nem olyan gazdag tudásu, képzett az intelligenciája, mint Tarnay Gyula dr.-nak, nem is tud olyan fesztelenül mozogni a szalonok parkettjén, akár a volt a huszártiszt-főispán. És mégis, miért? Ebben a városban amikor a társadalom vezető rétegei felfogásokra szakítva, színekre hasogatva, visszavonultan szemlélte a rettenetes eseményeket, a kispolgárság és munkásság bölcsessége, józan higgadtsága, egy megbonthatatlan táborban való tömörülése, kitartó ellenállása minden kilengéssel, féktelenséggel, megakadályozta, hogy ebben a városban felboruljon a rend és pusztuljon, törjön az anyagi és erkölcsi vagyon; amit évtizedek tisztos munkája halmozott össze, hogy bántódás érje az emberi életet és az emberi test épségét. Akkor a védelem, a mérséklet, a veszedelem elhárítására irányuló mozgalom élén az előbbi jelöltektől nem kevésbé gerinces Huska Vilmos állott szilárdan. A kispolgárság és a munkásság most is az ő nevével indul küzdelembe. És Miskolcon elenyésző létszámot nem tekintve, mindenki kispolgár.”³¹³

Ahogy közeledett a választás napja, és egyre erősödött a fajvédők támogatottsága, úgy kampányolt a legolvasottabb – egyébként kormányt támogató, mérsékelt ellenzéki – helyi lap, a *Reggeli Hírlap* a demokrata jelölt mellett. Egyre terjedelmesebb és túlzóbb beszámolókat adott közre az újság a demokraták gyűléseiről, miközben Tarnayt egyre inkább kihagyták és Borbély-Maczkyt is kizárólag negatív kontextusban említették. Az utolsó napokban már egyre többször foglaltak állást nyíltan és egyértelműen Huska mellett.

Ez az egyenlőtlenség a helyi sajtóban legküzdhetetlen hátrányt jelentett Borbély-Maczkýék számára. Hiába foglalkozott hetente többször is a miskolci eseményekkel a fajvédők szócsövének számító *Szózat*, egyfelől országos terjesztésű lapként nem tudta a terjedelmi korlátok miatt kompenzálni a helyi lapokat, másfelől nem volt a *Reggeli Hírlaphoz* mérhető olvasótábora – ahogy egyébként más, szintén országos lapoknak (*Pesti Hírlap*, *Budapesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Népszava*) sem.

---

³¹³ *Reggeli Hírlap*, 1924. november 23. 2.

Ilyen előzmények után került sor a miskolci időközi választásra, december 4-5-én. Habár kisebb-nagyobb atrocitásokról beszámoltak az újságok, a voksolás alapvetően rendben lezajlott.

	Választókerületi általános adatok				A jelöltekre leadott szavazatok megoszlása		
	választásra jogosult	szavazott	érvényes	érvénytelen	Borbély-Maczky Emil (MNFP)	Huska Vilmos (NDP)	Tarnay Gyula (pk)
N	7.179	5.223	5.043	180	1.682	2.337	1.024
%	100	72,75	96,55	3,45	33,35	46,34	20,31

6. ábra: A miskolci I. kerület időközi választásának eredménye, 1924. december 4-5.

(Hubai, 2001. II. 53.)

Az eredményt minden érintett negatívan értékelte: 1. Huska Vilmos és támogatói köre csalódásként értékelte, hogy nem sikerült megszerezni a szavazatok többségét; 2. a fajvédők bár várakozáson felül teljesítettek, nyilvánvalóvá vált, hogy a választás megnyerésének hangoztatása inkább volt optimista elképzelés, mintsem reális helyzetértékelés; 3. Tarnay és köre még inkább csalódott volt, hiszen a Szentpáli István által elnyert mandátum biztosan elveszett, az idős Tarnay Gyula nem volt képes a bizonytalan szavazókat megtartani és újakat szerezni, sőt a két évvel korábbi eredményhez képest (1904 szavazat) közel felére esett vissza a párt támogatottsága. Ahogy később látni fogjuk, ez a visszaesés a csoport politikai eljelentéktelenedéséhez vezetett, a következő néhány hónapban megszűnt önálló irányzatként működni. Egyértelművé vált tehát, hogy a belső miskolci körzet 1924 végére két táborra szakadt: 1. a demokratikus elvek iránt inkább elköteleződött és a radikális jobboldali elemektől tartók, akik Huska Vilmosban látták az érdekeik képviselőjét, 2. a kormányt mérsékeltsége miatt támadó és alapvetően a keresztény-nemzeti értékek és érdekek markánsabb követését hangoztató fajvédők.

Ezt a megosztottságot mélyítette tovább, hogy a választási törvények értelmében a két legtöbb szavazatot szerzett jelölt között pótválasztást kellett kiírni.

Ez a néhány nap tovább élte a feszültséget a városban, a két oldal még hevesebben támatta a másikat és igyekezett ily módon saját szavazótáborát bővíteni.³¹⁴

	Választókerületi általános adatok				A jelöltekre leadott szavazatok megoszlása	
	választásra jogosult	szavazott	érvényes	érvénytelen	Borbély-Maczkó Emil (MNFP)	Huska Vilmos (NDP)
N	7.179	n.a.	5.369	n.a.	2.333	3.036
%	100	n.a.	n.a.	n.a.	43,45	56,55

7. ábra: A miskolci I. kerület időközi pótválasztásának eredménye, 1924. december 13-14.

(Hubai, 2001. II. 53.)

December 13-14-én került sor a pótválasztásra Huska Vilmos és Borbély-Maczkó Emil között. Az adatokat elemezve (7. ábra) jól látható, hogy mindkét jelölt sikeresen tudta mozgósítani saját táborát másodjára is, valamint kitűnik, hogy a korábbi bizonytalan szavazókat, és az első fordulóban Tarnay Gyulára voksoló választókat közel azonos mértékben szólították meg. Bár végül Huska szerezte meg a mandátumot, mégis az foglalkoztatta leginkább a következő hetekben a városi közéletet, hogy „ebben a városban, ahol sohasem volt talaja a jobboldali szélsőségnek, a fajvédő jelölt 2333 szavazatot nyert. Hogyan lehetséges, hogy az a féktelenül izgató, vakul gyűlölködő kortézia, amely minden művelt, jóérzésű és igazi keresztényi lelkületű ember undorát hívta ki, ilyen hatalmas táborra tudta felduzzasztani a törpe és jelentéktelen csoportot?”³¹⁵

Miközben a választási csata zaja elült, Huska Vilmos igazolta magát és beült a törvényhozásba, ez a kérdés továbbra is ott maradt a városban. A fajvédők alig néhány héttel a kecskeméti zászlóbontásuk után, a párttá alakulásukkal párhuzamosan, komolyan megmérettettek. Szervezetlen, ismeretlen, új erőként jelentek meg a vármegyében, alig egy hónappal az időközi választás előtt. Bár a jobboldali radikalizmus már jelen volt a településen és környékén is – a különböző társadalmi szervezetek (pl. MOVE, ÉME) elég széles társadalmi bázissal rendelkeztek, amely aztán

³¹⁴ Ezen néhány nap újságcikkei jól érzékeltetik azt a feszült hangulatot, ami a városban jelen volt. Bővebben lásd többek között a Reggeli Hírlap 1924. december 4-15. közötti lapszámait.

³¹⁵ Reggeli Hírlap, 1924. december 17. 5.

a fajvédők támogatói körét alkotta – mégis váratlan volt az előretörés. Ahogy korábban már többször utaltam rá, Borbély-Maczky Emil személyében ideális jelöltet állított párt, hiszen népszerűségével és elfogadottságával egy ideig el lehetett tüntetni a másik két jelölttel szembeni hátrányokat és lemaradást. Ahogy azonban egyre közeledett a választás, és egyre nyilvánvalóbbá vált a miskolci demokrata és liberális körökben a fajvédők jelentős előretörése, úgy nyíltak újabb frontvonalak az ekkorra már kétoldalúra redukálódott választási harcban. Olyan területeken kellett volna fokozniuk a fajvédőknek az aktivitásukat, amelyekben ez, egy vármegyei szinten még meg sem szervezett pártnak lehetetlen volt. Nem csak a helyi sajtóban tapasztalható egyenlőtlenség jelentett leküzdhetetlennek tűnő akadályt, hanem a koordinált szervezkedés és az eredményes propaganda hiánya is. Bármennyire is győzelemről beszéltek Gömbösék a nagygyűléseken, mégis vereséget szenvedtek. Ám a korábban ismertetett körülményekhez képest a választás végeredménye még így is meglepően pozitív lett az ő szempontjukból.

Másodszor a parlamentben

Az 1924-es időközi választás tanulságait és tapasztalatait mindkét oldalnak elemeznie kellett, hiszen az 1925-ös évbe átlépve egyre közelebbinek tűnt az általános országgyűlési választás. Borbély-Maczky Emil számára a legfontosabb tanulság az volt, hogy a fajvédő mozgalom szervezettségének erősítése és a tömeghangulatot befolyásoló fórumokon való elszigeteltség megtörése nélkül nem lehetett eredményes a mozgalom a következő voksoláson sem. Ezt felismerve háttérbe húzódott az országos közéletből, és elhatározta, hogy sikerre viszi vármegyei szinten a fajvédőket. Ez az elképzelése megegyezett a vezetés, elsősorban a Gömbös-Zsilinszky-Eckhardt-kör terveivel. Mivel a párt szervezeti működéséről és belső életéről nem maradtak fenn hivatalos dokumentumok (szervezeti szabályzatok, jegyzőkönyvek), így az 1926-os választásra való felkészülés tervét csak feltételezni lehet. Vonyó József úgy látja: *„Gömbös vidéki szervezetek hálózatával, regisztrált és folyamatos aktivitást kifejtő tagsággal rendelkező tömegpártot kívánt szervezni – miként két évvel korábban az Egységes Párt ügyvezető alelnökeként tette.”*³¹⁶

---

³¹⁶ Vonyó, 2014. 122.

Ezen tudatos pártépítés során pedig olyan lokálisan ismert és elismert személyiségekre volt szüksége a fajvédőknek, mint Borbély-Maczkó. Az egykori főispán szinte teljesen szabad kezet kapott a mozgalom szervezésében helyi szinten. Kissé meglepő módon azonban a vármegye egykori vezetője nem korábbi működési területén fejtett ki aktivitást, hanem Miskolc városára koncentrált az erőit. Ennek több oka is volt: 1. teljesen nyilvánvaló volt, és ezzel Gömbösék tisztában voltak, hogy a következő országgyűlési választáson nincs reális esélyük arra, hogy országosan legyőzzék az Egységes Pártot, így fókuszálni kellett azon kerületekre, amelyekben – az 1925 eleji erőviszonyoknak megfelelően – esélyesek lehettek; 2. az 1922-es voksoláson megtapasztalhatták – sőt irányították, országosan Gömbös, a vármegyében Borbély-Maczkó – a nyílt szavazókörökben az Egységes Párt legyőzhetetlenségét, így reális gondolat volt a titkosan szavazó, kétmandátumos Miskolcra fókuszálni; 3. Borbély-Maczkó úgy látta, hogy közel másfél éves főispáni munkássága idején vármegyeszerte megszerveződtek a különféle radikális egyesületek (többek között a MOVE és az ÉME), amelyek biztos bázisát jelenthetik majd egy későbbi erős fajvédő szervezkedésnek, de az idő rövidsége miatt 1924-1925-ben ennek feltételei nem voltak adottak. Habár a Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt első választási megmérettetése, az 1924-es miskolci időközi voksoláson sikertelenül végződött, semmiképpen sem lehet eredménytelennek minősíteni a kísérletet. Egyfelől röviddel a zászlóbontás után országos publicitást kapott az esemény hatására a mozgalom, másfelől pedig néhány hét alatt sikerült megszervezni helyi szinten a támogatói bázist, ami pozitív és követendő példa lehetett a vezetés számára.

Borbély-Maczkó Emil számára tehát a legfontosabb feladat az volt, hogy a megfelelő konzekvenciák levonása után, olyan szervezési munkát folytasson a városban, amelynek hatására a következő választáson legalább egy mandátumot megszereznek a fajvédők. Az 1925-ös évre, a felkészülési időszakra, alapvetően három fő irányt jelölt ki: 1. a sajtóban megtapasztalt liberális, demokrata túlsúlyt megtörni; 2. a városlakók körében érzékelhetően jelenlévő antiszemitizmusra alapozva, valamint az erre épített keresztény-nemzeti összefogás hangoztatásával a Szentpáli István halála és Tarnay Gyula abszolút választási veresége után széteső egykori vezető politikai pólus szavazóit megnyerni; 3. a miskolci második, külső kerület zömében munkások által lakott városrészeiben megtörni a szociáldemokraták dominanciáját.

A sajtó és propaganda terén Borbély-Maczkó Emil nem rendelkezett tapasztalattal, nem volt víziója arra vonatkozóan, hogy hogyan lehet egy széleskörben olvasott napilapot szerkeszteni. Mint hamarosan kiderült, erre nem is volt szüksége, hiszen ismerősi és támogatói körében volt olyan személy, aki erre a feladatra alkalmasnak tűnt. Hubay Kálmán középiskolát és jogakadémiát végzett Miskolcon, közben pedig újságíróként működött különböző helyi lapoknál. Elsősorban a magát független politikai napilapként meghatározó *Magyar Jövő*nél jelentek meg publikációi, és lépdelt egyre feljebb a ranglétrán. A lapot a Magyar Nemzeti Szövetség borsodi és miskolci csoportja hozta létre 1919 októberében azzal a céllal, hogy a keresztény-nemzeti blokknak egyfajta pártokon felüli orgánuma legyen. Ennek megfelelően az alapítástól kezdve leginkább a kormánypártot támogatta. Irányváltást Hubay Kálmán szerkesztői előléptetése hozott, 1924. november 9-én. Mivel a kezdetektől szimpatizált mind Gömbös Gyulával, mind Borbély-Maczkó Emillel, mind pedig a fajvédő mozgalommal, így amikor szerkesztő – majd 1925. július 7-től felelős szerkesztő – lett, igyekezett a lapot a *Szózat* mintájára a helyi radikális jobboldali mozgalom szócsövéné alakítani. Már az 1924-es időközi választás során megmutatkozott az új irányvonal: egyfelől az alig néhány hete a lapvezetésébe bekerült Hubay lejárató cikksorozat indított Huska Vilmos és támogatói ellen, másfelől pedig keresztény egységről kezdett írni a lap több írója is, amely cikkek azt sugallták, hogy a zsidók többéves szervezkedése ellen Borbély-Maczkó Emil vezetésével visszaszerezhetik a várost és annak irányítását: *„Miskolc hatezerkétszáz választója közül négyezer magyar. Nekünk nincs okunk félni, mert nem szabad félnünk. Négyezer ember között van még 3000 becsületes ember, akinek megvan még a magyar becsülete, megmaradt még keresztény tisztessége, akiből nem hibázik az erkölcsi bátorság ahhoz, hogy itt, ebben a tipikusan zsidó környezetben is a mi zászlónk mellé álljon és győzelemre segítse azt az eszmét, mely a magyar faj védelmének szent és áldozatos missziójában vívja harcát a végső győzelemig.”*³¹⁷

A negatív hangvételű, személyeskedő és erősen antiszemita cikkek 1924 végén még viszonylag kevés emberhez jutottak el, így jelentős hatást ekkor még nem gyakoroltak a belső kerületi választókra.³¹⁸ Borbély-Maczkó Emil azonban felismerve

---

³¹⁷ Magyar Jövő, 1924. december 5. 2.

³¹⁸ A később gyakran sajtóperbe fogott Hubay karrierjében az első ilyen tárgyú bírósági felelősségre vonás az 1924-es időközi választáshoz kapcsolódott. Vázsonyi Vilmosné a kampány során kétszer is

a Hubayban rejlő lehetőségeket, teljesen a kezébe adta a helyi fajvédő mozgalom szellemi háttérének megteremtését és megszilárdítását. A felelős szerkesztő 1928 novemberéig maradt a lap élén, mely során a korábban megkezdett irányváltást végigvitte. Hubay ebben az időszakban alapozta meg későbbi karrierjét, hiszen vezetésével a vidék legnagyobb példányszámú lapjává fejlesztette a *Magyar Jövőt*, és megteremtette a radikális jobboldali mozgalmak szellemi bázisát.³¹⁹ Borbély-Maczkó később hálából egy ideig egyengette barátja pályafutását, előbb engedélyezte és saját vagyonából anyagilag támogatta egy új lap, a *Felsőmagyarország* című hetilap alapítását Miskolcon 1932. március 19-én, majd az ő személyes ajánlására és közbenjárására hívta fel Hubayt Gömbös Gyula Budapestre a központba, és lett 1932 és 1937 között a *Függetlenség* főszerkesztője.³²⁰

A lokálisan évtizedek óta jelenlévő, és az első világháború után erősödő antiszemitizmus propaganda szintjén történő felhasználása az 1924-es időközi választáson is már megjelent, ám a következő voksolásra való felkészülés során került a kampány fő beszédtemái közé. Mivel a belső kerületben – ahol először mérette meg magát Borbély-Maczkó Emil – főként a nagypolgárság és nagyvállalkozói réteg lakóházai álltak, 1924 végén alapvetően a zsidóság megnyerésére, de legalábbis ellenszenvük mérséklésére törekedtek a fajvédők. Az első forduló eredménye azonban éles váltást okozott, egyre gyakoribbá váltak a különféle uszító megnyilatkozások. Gömbös Gyula, aki a két forduló között napokig a városban tartózkodott³²¹, egyik

---

beszédet mondott a demokraták nagygyűlésén, ahol arra bízta a miskolci asszonyokat, hogy támogassák Huska Vilmost. Hubay lapjában – így nyilvánvalóan engedélyével – Zsirkay János tudósításában arról írt, hogy Vázsonyiné utcai nőknek nevezte azokat az asszonyokat, akik Borbély-Maczkót támogatták. Az ennek nyomán indított rágalmazási per során bebizonyosodott, hogy Zsirkay valótlan állított, így Hubayt csak figyelmeztette a hitelesség iránti igényre a bíróság. Pesti Napló, 1925. október 13. 3.

³¹⁹ A magyar sajtó évkönyve, 1937. 50.

³²⁰ Hubay Kálmán ifjúkorához és a Magyar Jövőben befutott karrierjéhez lásd bővebben: Godzsák, 2015.

³²¹ A fajvédők főhadiszállása az 1924-es időközi és 1926-os rendes országgyűlési választás alkalmával is a Miskolctól bő 50 kilométerre fekvő Bótán volt, Borbély-Maczkó kúriájában. Gömbös Gyula is itt szállt meg ezekben a napokban, a külön számára kialakított lakrészben. Miskolcon belül alapvetően a Magyar Jövő irodáiban, majd annak 1925-ben átadott székházában működött a választási központ. A lap székházának felavatásához és annak a miskolci radikális jobboldalon betöltött szerepéhez lásd bővebben: Fazekas, 2013. 277-293.

nyilatkozatában már jelezte az irányváltást: „Szerintem a miskolci zsidóság is abba a hibába esik, mint mindenütt az országban: hisztérikusan nyúl a hatalom után, mintha hangsúlyozni akarná, hogy nekünk honfoglaló és honfenntartó magyaroknak kevesebb jogaink vannak, mint nekik, a »kiváltságosoknak«. (...) Ez az álláspont (...) kell, hogy minden önérzetes magyarban azt a meggyőződést ébressze, hogy a zsidósággal kibékülni nem lehet, hogy a zsidóságot teljesen a földre kell teperni”³²².

A „keresztény magyarság védelmére” és a „zsidó térhódítás” visszaszorítására építő propaganda az időközi választás második fordulójának eredményeit felhasználva pörgött fel, s vált a fajvédők lokális kampányának hangsúlyos témájává. A sajtóhadjáratot helyi szinten Hubay Kálmán vezette, szinte naponta vett át a radikális jobboldali országos sajtóból (elsősorban a *Szózat* és *A Nép* című lap) olyan hangvételű cikkeket, miszerint „az ország legelzsidósodottabb városáról van szó, az ország legzsidóbb kerületéről, ahol a választóknak majdnem negyven százaléka abból a fajtából tenyésztődött ki, amely nagyon is érti a választási technikát és a keresztény választóknak az érdek rabláncára való fűzését”³²³.

De nem csak a fajvédők harsogták ezt a témát, hanem reakcióik révén a többi politikai csoportosulás is napirenden tartotta a kérdést. Így fordulhatott elő, hogy komoly, az országos sajtót is bejáró botrány kerekedett Ausländer Gyula ügyéből. A miskolci illetőségű kikeresztelkedett zsidó kereskedő kapcsán Diószeghy Miklós, a *Világ* újságírója, még 1924 nyarának végén közölt egy cikket, amelyben azzal vádolta, hogy zsidó létére Gömbös Gyulát, Borbély-Maczký Emilt és a fajvédőket támogatta. Ausländer rágalmozási pert indított a szerző ellen, amit a helyi sajtó végigkövetett, valamint az országos lapokban is beszámoltak bizonyos időközönként az ügy aktualitásáról.³²⁴

Az tény, hogy Miskolcon jelentős volt az izraelita vallásúak aránya (a népszámlálási adatok alapján az 1920-as felméréskor: 19,83%, míg az 1930-as esetében 17,64%), és a város fejlődéstörténetéből, valamint térszerkezetéből kifolyólag a többség a belső, az ún. történelmi miskolci kerületben lakott. Ebből

---

³²² Magyar Jövő, 1924. december 14. 3.

³²³ A Nép, 1924. december 16. 1.

³²⁴ Az Ausländer-Diószeghy-ügy ítélelhirdetéséhez és összefoglalásához lásd bővebben többek között: 8 Órai Újság, 1925. szeptember 16. 16.; Pesti Hírlap, 1925. szeptember 16. 14.; Népszava, 1925. szeptember 16. 11.

következett, hogy ebben a városrészben – az 1924-es váratlan és nagyarányú előretörés ellenére – zsidóellenes, fajvédő programmal nem lehetett mandátumot szerezni. Maradt az a külső körzet, amelyben a város szegényebb lakói, a kisebb számú paraszti réteg és a dinamikusan növekvő ipari munkásság élt.³²⁵ A társadalmi összetételéből kifolyólag a szakirodalomban munkásrégióként emlegetett területen a szociáldemokraták és a párt erős embere, az 1922-ben itt mandátumot szerző Reisinger Ferenc dominanciája érvényesült. Mivel a fenti okokból kifolyólag ezen a területen volt nagyobb esélye szavazótáborának bővítésére Borbély-Maczkynak, így az 1926-os választásra való felkészülés harmadik súlyponti elemét a külső kerület megnyerése jelentette. Ennek érdekében 1925 áprilisában létrehozták a Fajvédő Polgárok és Munkások Szövetségét, amely elsősorban a külső kerületben igyekezett táborába szervezni „*a miskolci magyar társadalom legértékesebb dolgozó tömegét*”. Az új szervezet különféle előadások révén igyekezett a mezőgazdasági és ipari munkásokat megszólítani és maga köré gyűjteni. A következő hónapokban felszólalt többek között Ulain Ferenc, Czettler Jenő, Milotay István, Zsirkay János, Eckhardt Tibor és Gömbös Gyula is.³²⁶

1925-1926-ban a fajvédők helyi szinten, Borbély-Maczký Emil irányításával készültek a rendes országgyűlési választásra. A *Magyar Jövő* napilap lett a legfőbb orgánum, ennek segítségével egy fokozatosan növekvő létszámú, mobilizálható tábor alakult ki a radikális jobboldali erő mögött. Az esélyeiket tovább növelte a választójogi szabályozás 1925-ös megváltoztatása. A hosszas vita után elfogadott 1925. XXVI. törvény Miskolcon meghagyta a titkos szavazási módot, továbbra is két mandátumot lehetett szerezni a városban, immáron azonban nem egyéni kerületekben, hanem a település egészén pártlistákra leadott szavazatok arányosítása alapján.³²⁷ Ez Borbély-Maczkýék helyzetét jelentősen javította, hiszen a voksolás titkossága mellett a listás szavazás is nekik kedvezett leginkább. Mivel a két miskolci körzet egyikében sem

---

³²⁵ Habár közigazgatásilag ekkor még külön település volt Miskolc és Diósgyőr, választókerületi szempontból utóbbi a város külső körzetéhez tartozott. Ezzel az ott élő, a Vasgyár munkaerő-felszívóhatása miatt kialakuló és rohamosan növekvő lélekszámú munkáskolónia is a miskolci választói névjegyzékbe tartoztak. Miskolc és Diósgyőr korabeli viszonyához, és a nagyközség huszadik század eleji fejlődéséhez lásd bővebben: Fábíán, 2017. 63-78.

³²⁶ Esti Kurir, 1925. április 17. 10.

³²⁷ A választójogi szabályozás születéséhez és annak tartalmához lásd bővebben: Kende, 2010. 110-132.

sikerült az ellenfelek dominanciáját megtörni, a régebbi szabályozás értelmében nem tűnt reálisnak a mandátumszerzés. Azáltal azonban, hogy immáron egy kerületet alkotott a város egésze, és nem személyekre, hanem listákra kellett szavazni, joggal bízhattak a fajvédők abban, hogy a két korábbi körzetben kiegyenlítődnek az erőviszonyok és így legalább az egyik mandátumot megszerezhetik.

A kormányzó 1926. november 15-én oszlatta fel az 1922-ben megválasztott nemzetgyűlést, majd az 1925-ös törvényi szabályozás alapján a december 8. és 15. közötti időszakra tűzte ki az újabb voksolást. Annak ellenére, hogy viszonylag rövid idő – szűk egy hónap – maradt a kampányra, Miskolcon ismét fellángoltak az 1924 végétől folyamatosan jelenlévő politikai és társadalmi ellentétek. A kampány kezdetekor alapvetően három politikai pólus tervezhette a választáson való listaállítást: a szociáldemokraták, a fajvédők és a liberális-demokrata irányzat. Mindhárom csoport azonnali mozgósításba kezdett, és igyekezett a rendelkezésre álló rövid idő alatt tábort mozgósítani. Ez elsősorban az előbbi két mozgalomnak sikerült, hiszen a szervezkedést olyan markáns személyek vezették, mint Reisinger Ferenc és Borbély-Maczky Emil, akik országos és helyi szerepvállalásuk révén a város egészében ismertek voltak, híveik minden városrészben nagyszámban éltek. Ezzel szemben a liberális-demokrata körök az 1924-i időközi választáson aratott győzelmet nem tudták felhasználni arra, hogy ismertségük növekedjen, és egy erős vezértípusú karaktert felépítsenek. Huska Vilmos erre a szerepre teljesen alkalmatlan volt, képviselői munkája és általánosságban a támogatói körének elképzelései kizárólag a hajdani belső kerületben voltak ismertek, a külső városrészekben neve szinte teljesen ismeretlen volt. Ráadásul a liberális mozgalmak és polgári körök országosan is válságban voltak, hiszen 1926. május 29-én meghalt Vázsonyi Vilmos, és a reorganizáció elvonta a figyelmet a választási felkészülésről az év második felében.

A jelöltállítási időszakban folyamatos volt a bizonytalanság a helyi sajtóban és közéletben egyaránt. Az teljesen bizonyos volt, hogy a szociáldemokraták össze tudják gyűjteni a szükséges számú ajánlást, listavezetőjük pedig a korábban győztes Reisinger Ferenc lesz. A fajvédők esetében a bizonytalanságot az okozta, hogy Borbély-Maczky Emil vármegyei népszerűségét kihasználva akár egyéni kerületben is legyőzhette volna a kormánypárti és egyéb ellenzéki jelölteket, míg a titkos és listás választás révén másnak is esélye lehetett volna fajvédők részéről a miskolci mandátumot megszerezni. Vélhetően Gömbösék nem gondolkodtak abban, hogy a választáson legyőzhetik az

Egységes Pártot, így céljuk egy erős és népes parlamenti frakció létrehozása volt, amellyel egy jövőbeli keresztény koalícióban való együttműködés pillérei lehettek volna.³²⁸ Az előbbiekből kifolyólag a jelöltállítási időszak első napjaiban Miskolc mellett két másik körzet is felmerült Borbély-Maczky Emil kapcsán: a feledi és az ózdi kerület, utóbbiban már mandátumot szerzett az 1920-as nemzetgyűlési választás alkalmával.³²⁹ Végül maradt a miskolci lista vezetője, míg a fajvédő párt egyik vármegyei kerületben sem indított ellenjelöltet.

Több mint valószínű – bár források hiányában nem igazolható teljes bizonyossággal – hogy a kormánypárt és Gömbösék megegyeztek helyi szinten. Borsod, Gömör és Kishont vármegye kilenc egyéni körzetéből nyolcban egyetlen egységes párti jelölt indult, ellenzéki kihívók nélkül, így itt nem is került sor tényleges voksolásra, míg az edelényi kerületben mindkét induló jelöltet a kormánypárt támogatta. Mind az ÉME, mind pedig a MOVE széles szervezeti és támogatói bázissal rendelkező vármegyeszerte, így a fajvédők fel nem lépése meglepetésként hatott. A megegyezés tényét erősíti emellett, hogy az Egységes Párt mintha lemondott volna a miskolci mandátumokról. Az első napokban arról cikkezett az országos sajtó, hogy a kormánypárti listát Szterényi József báró fogja vezetni, de a korábbi kereskedelmi miniszter visszautasította a jelölést. Ezt követően egy rövid ideig a miskolci közbeszédben az a pletyka terjedt, hogy maga Bethlen István nevével kezdődhet a pártlista, végül azonban erre sem került sor.³³⁰ Mint ahogy egységes párti lista bejegyeztetése a későbbiek folyamán sem történt meg. Hivatalosan a kormánypárt nem állított önálló lajstromot, hanem egy új szerveződést, a Merkantil Blokkot támogatták. Ez utóbbi a liberális és demokrata erők utolsó nagy próbálkozása volt arra, hogy önálló jelölteket indíthassanak. Mivel Huska Vilmos nem volt alkalmas arra, hogy egyesítse a tábor, így támogatói előbb Rassay Károlyt, az Egyesült Balpárt országos vezetőjét keresték meg a jelöltséggel, mivel azonban ő nem vállalta azt, a miskolci kereskedők, iparosok és polgárok különféle szervezeteivel együttműködve létrehozták a Merkantil Blokkot, amely felkérte a listájuk vezetésére Tolnay Kornélt, a MÁV

---

³²⁸ A fajvédők országos terveihez és kampánytevékenységéhez lásd röviden: Gyurgyák, 2012. 122-124.

³²⁹ Pesti Napló, 1926. november 14. 6.; Pesti Hírlap, 1926. november 16. 9.; Az Est, 1926. november 20. 2.; Kis Ujság, 1926. november 21. 2.

³³⁰ Pesti Hírlap, 1926. november 18. 6.

elnökigazgatóját.³³¹ Az Egységes Párt hivatalosan ugyan nem sorakozott fel a Tolnay vezette lista mögött, de Mikszáth Kálmán városi főispán révén többször is olyan nyilatkozat látott napvilágot, miszerint a kormányzó párt a Merkantil Blokk megválasztását támogatja.³³² Az Egységes Párt hivatalos kiállásának hiánya azonban elbizonytalanította a szavazókat, a közvélemény számára nem volt egyértelmű, hogy Bethlenék kit támogatnak. Egyre hangosabb lett az a vélemény, hogy a kormánypárt Borbély-Maczkyt támogatta, ezért nem állt ki egyértelműen Tolnayék mellett. A félreértések tisztázása érdekében Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter néhány nappal a választás előtt Miskolcra utazott volna, a hivatalos magyarázat szerint azért, hogy egyértelművé tegye pártjának álláspontját, miszerint a Merkantil Blokk listáját támogatják. A fajvédők a miniszterelnök-helyettes érkezése előtti napon a *Magyar Jövő* hasábjain keresztül közzétettek egy táviratot, amelyben Vass arról biztosította Borbély-Maczkyt, hogy nem fog ellenük agitálni. A *Népszava* felkapta a hírt, így az országos sajtóban is erősödött az a feltételezés, hogy az Egységes Párt és Gömbösök választási alku kötöttek. A kormánypárt hivatalos állásfoglalása és kiállása elmaradt, ez pedig gyengítette Tolnayék esélyeit.³³³

Az 1924 végétől zajló folyamatos kampánynak, valamint a tényleges felkészülési időszak rövidegének köszönhetően rendkívüli esemény nem történt a választásokat megelőzően, bár folyamatosak voltak a nagygyűlések, sajtóközlemények és a másik oldal lejáratására való törekvés. December közepére a képlet leegyszerűsödött: a szociáldemokraták és a fajvédők tűntek a legesélyesebbnek, így az előzetes várakozások szerint a két mandátum sorsáról az ő versenyfutásuk dönthetett, annak ellenére, hogy ezt a jelöltállítási ívek alapján kirajzolódó erőviszonyok nem támasztották alá: 4350 ajánlást adott le a fajvédő lista (1. Borbély-Maczky Emil, 2. Görgey László, pótjelöltek: Szántay-Széman István, Rácz Antal), a polgári egység listája (Merkantil Blokk) 3785-öt (1. Tolnay Kornél, 2. Huska Vilmos, pótjelöltek: Ferenczi Károly, Minnich Vilmos), míg a szocdemek listáját 2233 személy támogatta aláírásával (1. Reisinger Ferenc, 2. Révész Mihály, pótjelöltek: Rónay Sándor, Fülöp József).³³⁴ Ez azonban nem feltétlenül a tényleges támogatottságot mutatta, ahogyan 1924-ben sem

---

³³¹ Dobrossy-Stipta, 2007. V/1. 51.

³³² Budapesti Hírlap, 1926. november 23. 7.

³³³ Népszava, 1926. december 12. 7.

³³⁴ Pesti Hírlap, 1926. december 7. 3.

az az eredmény született, amelyre a jelöltajánlási ívekből következtetni lehetett.³³⁵

Tolnay Kornél néhányszor utazott le csupán Miskolcra, Huska Vilmos hiába próbált helyben kampányolni a munkások lakta városrészekben nem tudott olyan programelemeket felvetni, amelyekkel megszólíthatta volna az addig teljesen elfeledett városlakókat. Ezzel szemben a szociáldemokraták és fajvédők nagygyűlésein ezek vettek részt, még az utolsó napokban is.

1926. december 14-15-én tartották meg Miskolcon a képviseléválasztást, különösebb atrocitások nélkül. Az eredmény az előzetes erőviszonyoknak megfelelően alakult, egy-egy mandátumot szerzett a fajvédő listáról Borbély-Maczkó Emil és a szociáldemokrata Reisinger Ferenc.

	Választókerületi általános adatok				A listákra leadott szavazatok megoszlása		
	választásra jogosult	szavazott	érvényes	érvénytelen	Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt	Merkantil Blokk	Magyarországi Szociáldemokrata Párt
N	16.867	13.689	13.508	181	6.741	2.625	4.142
%	100	81,16	98,68	1,32	49,9	19,43	30,66

8. ábra: A miskolci listás kerület eredménye, 1926. december 14-15.

(Hubai, 2001. II. 69.)

A választás abszolút győztese Borbély-Maczkó Emil és a fajvédő párt volt. Huszonhat szavazat híján megszerezték a szavazatok felét, közel egyharmaddal több voksot szereztek, mint a második – még mandátumot szerző – szociáldemokraták. Az eredmény az előzmények ismeretében, pártokra lebontva, nem meglepő: 1. a Merkantil Blokk néven létrehozott formáció nem tudta újraegyesíteni a liberális-demokrata-polgári köröket Már az 1924-es időközi választás alkalmával is nehezen sikerült mozgósítani a támogatókat, akkor azonban még az egyéni kerületi szavazás és a választókerületi beosztás – a korábban már elemzett okokból kifolyólag – kedvezően hatott. Hasonlóan az országos politikai folyamatokhoz, helyi szinten az 1926-os

³³⁵ Az 1924-es időközi képviseléválasztás kapcsán leadott és hitelesített ajánlóíveken szereplő aláírások száma: (zárójelben az első fordulóban kapott szavazatszám): 1. Tarnay Gyula – 1199 (1024), 2. Huska Vilmos – 1116 (2337), 3. Borbély-Maczkó Emil – 850 (1682). Pesti Napló, 1924. november 30. 12.

voksoláskor és utána sem sikerült újjáépíteni a korábban két rendes, valamint egy időközi választáson mandátumot szerző politikai pólust.; 2. a szociáldemokraták hiába bizakodtak a helyi szinten dinamikusan növekvő létszámú munkásság támogatásában, a választáson kiderült, hogy egy részük a keresztény-nacionalista propaganda révén eltávolodott a baloldali ellenzéki párt támogatásától; 3. a fajvédők azonban alig két éves szervezkedés nyomán gyakorlatilag taroltak a városban. 1924 októberében bontottak zászlót Kecskeméten, novemberben alapították meg pártjukat, decemberben pedig Borbély-Maczkyn Emil révén váratlanul jól szerepeltek a miskolci időközi választáson. A korábban részletezett építkezés nyomán gyakorlatilag 1926 végére a legnagyobb táborral rendelkező politikai pólussá nőtt ki, amelyben kiemelkedő szerepe volt a lokális vezérnek, Borbély-Maczkynak, aki levonva az időközi voksolás tanulságait, valamint jó érzékkel felismerve az előrelépés irányait, győzelemre vezette a fajvédőket.

Borbély-Maczkyn mandátumszerzésének értékét tovább növelte az a tény is, hogy a fajvédők – minden várakozást alulmúlva – rosszul szerepeltek országos viszonylatban a választáson. Hiába szállt be a választási harcba a fajvédő tábor teljes vezetése és legismertebb alakjai, mindössze négy mandátumot szereztek meg. Borbély-Maczkyn kívül egyedül Gömbös Gyula került be a parlamentbe a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt színeiben, igaz ő egyhangú választással, lévén ellenjelöltet sem a kormánypárt, sem más ellenzéki szervezet nem állított. Rajtuk kívül Kontra Aladár (keresztény párti lista, Buda 1.) és Héjjas Iván (független, Kunszentmiklós) nyert saját körzetében, igaz ők hivatalosan nem a fajvédő párt jelöljeiként. Hiába fűzött Gömbös Gyula nagy reményeket az 1926-os képviselőválasztáshoz, hiába remélte 26-30 mandátum megszerzését, súlyos csapást szenvedett ő is és mozgalma is.³³⁶ Emiatt azonban nem hátrált meg Gömbös, sőt néhány héttel a választás után a párt vacsoráján elszántan és harciasan foglalta össze a vereség okait, valamint jelölte ki a követendő irányt: *„(...) azért nem győzhettünk, mert olyan hallatlan választási terrorral álltunk szemben, amilyenre a magyar választások történelemében még nem volt példa.³³⁷ (...) Nem adom fel a küzdelmet, mert még ma is*

---

³³⁶ Szózat, 1926. január 23. 2.

³³⁷ A választási terrorra való hivatkozás Gömbös Gyula részéről álságos volt, hiszen 1922-ben az ő vezetésével zajlott le az Egységes Párt választási hadjárata, amely során – ahogy fentebb Borbély-Maczkyn szerepvállalása nyomán már utaltam rá – a kormánypárt minden eszközt bevetett és felhasznált a

*bízom elveinkben, és azoktól várom Magyarország feltámadását. (...) Programunk a nép millióinak [h]arcához alkalmazkodik, és pártunk szervezettsége meg fogja hozni a párt győzelmét.*³³⁸

Az új irányban és harcban Gömbös Gyula kiemelt szerepet szánt Borbély-Maczkó Emilnek, akinek presztízse ugrásszerűen megnőtt a fajvédő táboron belül azáltal, hogy ő volt az egyetlen olyan jelölt, aki hivatalosan a fajvédő párt színeiben indult, és tényleges választási küzdelemben sikerült mandátumot szereznie.

Nyilvánvalóvá vált már az Országgyűlés megalakulása előtt, hogy a négy fajvédő képviselő érdemi ellenzéki munkát nem fog tudni folytatni, ezért alig-alig vettek részt a képviselőház munkájában. Borbély-Maczkó Emil kapcsán mégis fontosnak tartom röviden ismertetni parlamenti tevékenységét, hiszen karrierjében és gondolkodásában jelentős változás ment végbe az 1922-es lemondás utáni négy évben. Katonából vérbeli politikussá vált ebben az időszakban, hiszen míg első képviselőisége idején csupán kétszer szólalt fel a nemzetgyűlésben, alapvetően jelentéktelen kérdésekben, addig második ciklusában egy, a szociális kérdések kapcsán aktív és politikai konfliktusokat bátran vállaló képviselővé vált.³³⁹ Bekiabálásai és provokációi miatt egyre gyakrabban voltak párhuzamot közte és hasonló vérmérsékletű, a parlamenti munkát verbális aktivitásával folyamatosan akadályozó, függetlenségi ellenzéki édesapjával.

---

győzelem érdekében. Gömbös 1926-ban megtapasztalta azt, hogy a jól kiépített mechanizmus nem az ellenzéki pártoknak kedvezett. Egyetértek Romsics Ignáccal abban, hogy 1926-ban semmivel nem volt erőszakosabb a terror és gyakoribb a csalás, mint a korábbi választáson, ráadásul a jogi szabályozás sem változott oly mértékben, hogy a választási eredmények egyértelmű magyarázata lehessen. Sokkal inkább okozhatta Bethlenék sikerét a miniszterelnök és az Egységes Párt népszerűségének és presztízsének növekedése (gazdasági konszolidáció, életszínvonal emelkedése), valamint az ellenzéki mozgalmak társadalomra gyakorolt hatásának gyengülése. Lásd bővebben: Romsics, 1991. 173.

³³⁸ Magyar Újság, 1927. január 28., idézi: Vonyó, 2004. 313-317.

³³⁹ Napirend előtti felszólalás a gyöngyösi választókerületben állítólag előfordult választási visszaélések kapcsán, 1927. február 16. Képviselőházi napló, 1927. I. 114–117. Szociális jellegű hozzászólások az 1927/1928-as és 1928/1929-es költségvetés parlamenti vitái során: 1. az erdészeti és vadászati segédtsztek és altisztek státuszrendezése, 1927. május 10. Képviselőházi napló, 1927. III. 368–369.; 2. a tanárok életkörülményeinek javítása, 1927. május 16. Képviselőházi napló, 1927. IV. 129–130. 3. a miskolci házhelyigényelőknek kiszabott magas árak csökkentése, 1927. május 16. Képviselőházi napló, 1927. IV. 216–218.; 4. polgári iskola felállítása Ózdon, 1927. május 16. Képviselőházi napló, 1927. IV. 129–130.; 5. a honvédségi tisztikar és nyugdíjasok helyzetének javítása, 1928. május 11. Képviselőházi napló, 1927. XII. 304–307.

Korabeli karikatúra id. Maczky Emil parlamenti felszólalásainak stílusáról

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

Tagja volt a Közigazgatási Bizottságnak és a Naplóvizsgáló Bizottságnak, valamint néhány alkalommal beválasztották az összeférhetetlenségi bizottságba is.³⁴⁰ Legnagyobb visszahangot kiváltó hozzászólását a numerus clausus törvény módosítása kapcsán mondta el, 1928. február 28-án. Habár a numerus clausus 1920-as megszavazásánál nem szavazott, 1928-ra ebben a kérdésben is határozott álláspontot alakított ki: *„Én csak a saját lelkiismeretemre hallgatok akkor, amikor felszólalok, és tartozom annyival a kerületemnek, hogy itt a parlament ülésén kijelentsem, hogy pénteken a szavazásnál nem lehettem jelen, mert különben én azokkal a velem egy gondolkozású képviselőtársaimmal szavaztam volna, akik a numerus clausus módosítása ellen nemmel szavaztak. Tartozom elsősorban a kerületemnek, mert engem egy olyan kerület – Miskolc városa – küldött be a parlamentbe, amely csonka Magyarország vidéki városai közül úgyszólván a legnagyobb százalékban van a zsidóság által megszállva. T. Ház! Amikor felszólalok, nemcsak a magam nevében, nemcsak 7000 választóm nevében szólok fel, hanem felszólalok csonka Magyarország felvidéke magyarságának nevében is, mert mi, akik a határhoz közel lakunk és közel élünk, látjuk, hogy a kormány legkevesebb engedményére is már újabb meg újabb bevándorlók jönnek be, s egy ilyen bevándorló nem egy, hanem több magyar ember kenyerét veszi el,*

³⁴⁰ Kun-Lengyel-Vidor, 1932. 334-337.

ügyessége és élelmessége folytán. (...) Az igen t. minister urat arra kérem, hogy szombati napon ránduljon le Miskolcra és menjen végig a főutcán s akkor ott azt fogja látni, hogy 3—400 üzlet van bezárva s csak 5-6 üzlet van nyitva; úgyszintén Miskolc város főutcáján úgyszólván minden második házban a diplomás ember – ügyvéd, vagy orvos – zsidó. Én, t. Ház, a numerus clausus ekénti módosításával kapcsolatban azt látom, hogy a keresztény ifjúság megint elesik attól, hogy mindjobban el tudjon helyezkedni a pályákon. Tisztelettel arra kérem a kormányt, és elsősorban a kultuszminister urat, ne engedje azt, hogy ez tovább folytatódjék, ne engedje, hogy e miatt a diplomás keresztény magyar embereknek soffőrökül és favágókul kelljen jelentkezniük s még jobban el legyenek ütve választott pályájuktól.”³⁴¹ Ez a felszólalás egy, már kialakult világnézettel és gondolatvilággal rendelkező fajvédő politikus beszéde volt, nem pedig egy frontról hazatért, fiatal, jövőjében bizonytalan katonaemberé.³⁴²

Annak ellenére, hogy az 1926-1931 közötti ciklusban ismét beülhetett a parlamentbe, elsődleges feladata mégsem a törvényhozásban való aktív szerepvállalás volt. Gömbös Gyula felismerve Borbély-Maczký szervező és integráló képességét, mozgalma háttérbázisának megerősítését és növelését bízta harcostársára. Ezt két ok miatt tartotta fontosnak – az aktív parlamenti ellenzéki munkával szemben – a pártvezér: 1. az 1926-os választás eredménye, valamint Gömbös Bethlenhez való közeledése miatt bomlásnak indult a fajvédő tábor, meghatározó egyéniségek (Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor, Ulain Ferenc, Zsirkay János, Lendvay István) fordítottak hátat a vezérnek; 2. Gömbös felismerte, hogy a belpolitikai és gazdasági viszonyok miatt önálló szervezet élén nem szerezhette meg a hatalmat, erre egyedül az Egységes Pártban volt lehetősége, ahová csak egy erős tábor élén, magát nélkülözhetetlennek mutatva térhetett vissza presztízsveszteség nélkül. Vonyó József úgy látja, hogy *„egymást erősítő folyamatokról volt tehát szó. Gömbös közeledése Bethlenhez felgyorsította a Fajvédő Párt bomlását, ez pedig még inkább az ellenzéki politizálás feladására ösztönözte a néhány évvel korábban még oly harcias fajvédő vezért.”*³⁴³ Az 1927-1928-as folyamatokat hasonlóan látja Gergely Jenő is, azzal kiegészítve, hogy *„a ritkuló pártvacsorákon, a fogyó elbarátok között a leghűségesebben Borbély-Maczký*

---

³⁴¹ Borbély-Maczký Emil napirend előtti felszólalása, 1928. február 28. Képviselőházi napló, 1927. IX. 36–37.

³⁴² Borbély-Maczký Emil antiszemitizmusáról bővebben a disszertáció későbbi fejezetében szólok.

³⁴³ Vonyó, 2014. 149.

*Emil tartott ki Gömbös mellett.*³⁴⁴ A húszas évek második harmadának végén megkezdődött tehát a közeledés a kormánypárt és a megmaradt fajvédők között.

Míg Gömbös a nyilvánosság előtt, különféle gesztusokat téve készítette elő az esetleges egyesülést, addig Borbély-Maczkó a háttér megerősítésén és a sorok rendezésén fáradozott. A fajvédők háttérét két korábbi ellenforradalmi szervezet, az ÉME és a MOVE biztosította, hiszen a mozgalom zászlóbontása után elsősorban az ébredők segítségével tudott nagygyűléseket tartani a párt, míg támogatók nélkül kezdetben ezen két egyesület révén tudott eljutni azokhoz az emberekhez, akik később a háttérbázist jelenthették.³⁴⁵

A húszas évek második harmadában azonban nem csak a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt került válságba, hanem a háttérret biztosító két egyesület is. Ezt igyekezett kihasználni Borbély-Maczkó, és befolyása révén átszervezni azokat, hiszen felfogása szerint ekkor már elsősorban nem ellenforradalmi katonai szervezetekre volt szükség. Már Zsilinszky Endre is azt tűzte ki elnökségének fő feladatául, hogy a hagyományos szerepét feladva, a MOVE alakuljon át egy nacionalista szellemiségű sport- és lövészmozgalommá. Mikor azonban Zsilinszky eltávolodott Gömböstől, Borbély-Maczkó Emil vette át a MOVE irányítását. Bár ismét hangsúlyossá vált a katonai jelleg is, mégis az átalakított szervezet fő profilját a lövészegyletek és a sporttevékenység alkotta. Fontosnak tartotta az új elnök, hogy a politikamentesség és pártsemlegesség látszatát fenntartsa, mégis szorosán követte a szervezet vezetése során Gömbös irányvonalát. Amikor a vezér egyre nyíltabban hangoztatta a zsidósággal kapcsolatos álláspontjának megváltozását – amely az 1932-es miniszterelnöki programbeszédében csúcspontot ért el –, Borbély-Maczkó bejelentette, hogy a MOVE alapszabályát úgy kívánják módosítani, hogy *„ama zsidóvallású volt tiszték, akik ellen magyar nemzeti szempontból kifogás nem emelhető, tagjai lehetnek a Move-nak.”*³⁴⁶ Ugyanígy igazodott a megváltozó körülményekhez az elnök, amikor a kormány egyre szorosabbra fűzte a kapcsolatokat az olasz vezetéssel. Miután a két ország vezetői 1927. április 5-én örökbarátsági szerződést írtak alá, a MOVE többször is olasz vendégeket invitált az országba és díszes ünnepségsorozat keretében

---

³⁴⁴ Gergely, 2001. 182.

³⁴⁵ A fajvédők és ébredők kapcsolatához lásd bővebben: Zinner, 1989. 182-185.

³⁴⁶ Egri Népújság, 1928. május 9. 3.

demonstrálta a két fél barátságát.³⁴⁷ Az egyesület elnökeként, 1927 novembere és 1932 februárja között, ismert sportemberként hitelesen szervezte át a MOVE-t, amivel megerősítette a szétesőben lévő szervezetet és növelte a taglétszámot.³⁴⁸

Borbély-Maczkó Emil, a MOVE elnökeként a karcagi szervezet sportversenyén, 1928.

(Kerkayné Maczkó Emese magángyűjteménye)

Az Ébredő Magyarok Egyesületének átalakítási kísérlete már nem sikerült ilyen jól. A húszas évek közepén egyre mélyebb válságba került a szervezet, forradalmi stílusával egyre kevesebben azonosultak, folyamatosan fogyott a tagság.³⁴⁹ Borbély-Maczkó ugyanazzal a taktikával próbálta felrázni az egyesületet és a táborba szervezni, mint tette azt a MOVE-val. Sikerral került be a vezetésbe, 1927. január 16-án alelnökké³⁵⁰, 1928. június 19-én országos társelnökké³⁵¹ választották. Hamar fel kellett azonban ismernie, hogy a közösség egy része az ebben az időszakban távozó elnök, Eckhardt Tibor feltétlen híve volt, míg a másik oldal radikalizmusában és

---

³⁴⁷ Budapesti Hírlap, 1928. február 10. 8.; Pesti Hírlap, 1928. február 10. 12.; Budapesti Hírlap, 1929. május 18. 4.; Budapesti Hírlap, 1929. május 19. 10.; MTI Magyar Országos Tudósító, 1929. május 21. Negyedik kiadás.; Budapesti Hírlap, 1929. május 22. 4.

³⁴⁸ A MOVE ebben az időszakban folytatott tevékenységéhez lásd bővebben: Dósa, 1972. 149-157.

³⁴⁹ Esti Kurir, 1926. április 13. 7.; 8 Órai Újság, 1927. január 18. 5.

³⁵⁰ Budapesti Hírlap, 1927. január 18. 7.; 8 Órai Újság, 1927. január 18. 5.

³⁵¹ Budapesti Hírlap, 1928. június 19. 12.; Egri Népújság, 1928. június 19. 3.

forradalmiságában túlmutatott azokon a törekvéseken, amelyeket Gömbösék kijelöltek. Így hiába kérték fel 1928 áprilisában országos elnöknek, hamar kiábrándult az egyesületből és nem vállalta a szervezet vezetését.³⁵² Bár még egy rövid ideig, újonnan választott társelnökként próbált hatást gyakorolni az irányvonalra, a szélsőségesen jobboldali pártok szerveződésekor tapasztalt közeledés miatt hamarosan ott hagyta az egyesületet.³⁵³

Az ébredők átalakításának felhagyását jelentő döntést az is befolyásolta, hogy lehetősége nyílt Borbély-Maczký Emilnek egy új társadalmi szerveződést létrehozni, amelyet szervezőként a saját elképzelései szerint alakíthatott ki. 1927 végén egyre több újság cikkezett arról, hogy a MOVE keretei között a frontharcos katonák érdekképviselőre Borbély-Maczký új egyesületet tervezett létrehozni. Bármennyire is politikussá vált az utóbbi években, mégis katonatársai körében érezte jól magát az egykori huszárszázados. A MOVE tagságát alapvetően katonatisztek, tiszthelyettesek és rokonaik alkották, míg az ébredők közel egy millióra becsült tagsága alapvetően a városi kispolgári, birtokos paraszti és a diákságból tevődött össze, akik alapvetően folyamatosan emelkedő és lesüllyedő társadalmi helyzetük révén fogékonyabbak voltak a szélsőséges radikalizmusra is.³⁵⁴ 1928 elején megszűnt Magyarország katonai ellenőrzése, Bethlen István nyíltan meghirdette a revíziós politikát, így a kipróbált és még erejük teljében lévő katonák összegyűjtése és társadalmi egyesületbe szervezése nem csak Gömbös táborát erősítette, valamint a fajvédő vezér súlyát növelte, hanem találkozott a kormánypárt elképzeléseivel is. A sajtóban már 1927 végén lehetett arról olvasni, hogy Borbély-Maczký Emil MOVE-elnökjelöltként is a frontharcos katonák szövetségének létrehozását tervezte megválasztása esetén, azonban erre csak az ország külpolitikai irányvonalának megváltozása után, 1929-ben nyílt lehetősége. Május 14-én, hosszas előkészítés után, néhány száz fős gyűlést tartottak, ahol a

---

³⁵² Magyarország, 1928. április 11. 10.; Magyarország, 1928. április 17. 8.; Ujság, 1928. április 17. 1.

³⁵³ Az ébredő mozgalmon belül kialakult ellentétekről, a belső változásokhoz lásd bővebben: Zinner, 1989. 181-185.

³⁵⁴ Vonyó, 2012. 203.

jelenlévők megalakították a Magyar Frontharcosok Szövetségét, és megválasztották a szervezőbizottságot³⁵⁵, amelynek elnöke Borbély-Maczkó lett.³⁵⁶

Megalakulását követően paradox módon egyre inkább elveszítette a szövetség az önálló profil megteremtésének lehetőségét, hiszen Borbély-Maczkó kezdetektől arra törekedett, hogy az új szerveződést a MOVE keretei közé vonja. Ez a folyamat bizonytalanságot váltott ki az egykoron harctéren szolgálók körében, félév alatt alig gyarapodott a tagság, miközben a gyűléseken a vezetőségi tagoknak folyamatosan győzködniük kellett a jelenlévő érdeklődőket hitelességükről, önállóságukról és bajtársi céljaikról.³⁵⁷ Borbély-Maczkó többször nyilatkozott a sajtónak szándékaik helyességéről, hiszen: *„tizenegy esztendő mulasztásait kellett pótolnunk a bajtársi egység megszervezésével. (...) Biztosítani kell úgy az állam, mint a társadalom részéről a megkülönböztetett tiszteletet, megbecsülést és méltányos megélhetési előnyöket a világháború magyar hőseinek. Intézményesen kell biztosítani, hogy a frontharcosok további polgári életében a harctéri szolgálat előnyt jelentsen.”*³⁵⁸

Hiába a toborzási nehézségek, már maga a megalakulás és a hatalom által megtűrt nyilvánosság is elegendő volt ahhoz, hogy a külföldi (főként csehszlovák) sajtó a trianoni békeszerződés kijátszásáról cikkezzen. Felháborítónak tartották, hogy a nemzetközi közvélemény hallgatása mellett, a magyar kormány hallgatólagos támogatásával egy szervezetbe tömörítik az országban élő kiképzett, egykoron fronton harcoló katonákat.³⁵⁹

Hamarosan azonban kiderült, hogy nem csak a toborzás okozott nehézséget az új szervezetnek, hanem az egység megteremtése is. 1930. március 16-ra egy új frontharcos mozgalom számára hirdetett meg alakuló nagygyűlést Prónay Pál és

---

³⁵⁵ A szervezőbizottság tagjai lettek a megalakulás utáni első időszakban: Borbély-Maczkó Emil, v. Mándoky Sándor, Ybl Miklós, v. Diószeghy Gábor, Kertész Elemér, Balassa Imre, v. Csipán János, v. Krasznahorkai János, v. Csernák József, Lázár Emil, Fodor Márton és Kern Pál. MTI Magyar Országos Tudósító, 1929. május 13. Harmadik kiadás

³⁵⁶ 8 Órai Újság, 1929. május 14. 7.; Budapesti Hírlap, 1929. május 14. 11.

³⁵⁷ MTI Magyar Országos Tudósító, 1929. október 7. Hetedik kiadás; Budapest Hírlap, 1929. október 8. 9.

³⁵⁸ Pesti Napló, 1929. december 18. 2.

³⁵⁹ A csehszlovák lapok ezen témájú cikkeit többször is szemlélte a Magyar Távirati Iroda, lásd például: MTI Lapszemle, 1929. október 28. 23.; MTI Lapszemle, 1929. november 4. 22-23.

Horthy István, a kormányzó fivére. Az új szervezkedés okait így magyarázta Prónay: „Az emberek elfelejtették a háborút. És most elfelejtik, hogy ezek az emberek mit áldoztak morálisan és anyagilag. Hát nem akarjuk, hogy ezt elfelejtsék! (...) A szervezkedés nem sikerült, a MOVE azonban kisajátította az ötletet. Saját kebelén belül megalakított egy frontharcos szövetséget, amely azonban alapszabályellenes. Én mint a MOVE tagja ismerem a MOVE alapszabályait, amely tiltja, hogy az egyesület saját kebelén belül országos egyesületet alakítson.”³⁶⁰ A legsúlyosabb vád a Borbély-Maczkó vezette szervezkedéssel kapcsolatban az volt, hogy a frontharcosokat tudtukon kívül politikai célra akarták felhasználni, Gömbös Gyula saját hatalomátvételét kívánta nyomatékossítani egy kiképzett katonákból álló szervezettel. Néhány napig a figyelem középpontjába kerültek a szervezkedések és a körülöttük kialakult ellentétek, azonban a budapesti rendőrfőkapitány betiltotta Prónayék alakuló nagygyűlését, valamint a belügyminiszter is jóváhagyta ezt a határozatot, így a nyilvánosság és törvényes működés lehetősége nélkül maradt Prónayék fokozatosan háttérbe szorultak.³⁶¹ Ezzel párhuzamosan a MOVE alosztályaként működő, Borbély-Maczkó Emil által létrehozott mozgalom iránt megnőtt az érdeklődés, lassú növekedésnek indult a tagság.³⁶²

Az 1926-os választási vereség után követett stratégia Gömbösök számára sikeresnek bizonyult. Bár a fajvédő mozgalom elveszítette vezéregyéniségeit, a megmaradó képviselők a parlamenti munkában nem voltak aktívak, mégis a társadalmi szervezetek (elsősorban a MOVE és a Frontharcos Szövetség) felhasználásával sikerült rendezni a sorokat és megerősíteni a tábort. 1928. szeptember elején elérkezett az idő arra, hogy Gömbös visszatérjen az Egységes Pártba. A visszalépésnek és visszafogadásnak számtalan oka volt, de a legfontosabbat a kölcsönös egymásra utaltság jelentette. A fajvédő párt nem tudott érdemi befolyásra szert tenni a belpolitikai életben, a különféle egyesületek révén pedig csak a társadalom egy részét tudták megszólítani. Ez egy következő választáson való győzelemhez kevés volt, így a hatalom megszerzése nem tűnt reálisnak ekkor. Bethlen István számára pedig szükség

---

³⁶⁰ Pesti Napló, 1930. március 18. 7.

³⁶¹ Pesti Napló, 1930. március 15. 3.

³⁶² A frontharcos szövetség megalakításának körülményeihez és tevékenységének vázlatos áttekintéséhez lásd bővebben: Dósa, 1972. 153-154.

volt egy nagy munkabírású, jó szervezőképességgel és katonai téren kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkező személyre.³⁶³

Amikor 1928. szeptember 5-én Gömbös Gyulát honvédelmi államtitkárrá nevezte ki Horthy Miklós, Borbély-Maczkó Emil is lépéskényszerbe került. Sokáig azonban nem gondolkozott a jövőjén, 1928. szeptember 20-án bejelentette, hogy követi vezérét és barátját a kormánypártba is.³⁶⁴ Ezzel azonban ismét fordulóponthoz érkezett a karrierje. Az 1918-1928 között eltelt tíz évben sikeres katonából vérbeli politikussá vált, aki a kezdeti bizonytalanság és ismerkedés után, a húszas évek közepétől elköteleződött Gömbös Gyula mellett, a fajvédő mozgalom szervezésében és építésében komoly szerepet vállalva egyre feljebb lépett a rangsorban. Amikor az 1926-os választási vereség után Zsilinszky, Eckhardt és a többiek elhagyták a tábor, ott találta magát a vezetésben, közvetlenül Gömbös Gyula mellett, annak jobbkezéeként. 1928-ban azonban a vezér visszalépett abba a politikai közegbe, amelyben korábban már elismerést szerzett magának, államtitkári kinevezésével pedig a hatalom közelébe került. Borbély-Maczkó ugyan követte őt az Egységes Pártba, de ott szinte ismeretlenként, a párt hierarchia aljára került. Többen ismerték, némelyek egészen jó véleménnyel voltak róla, ennek ellenére azonban egy ellenzéki párt és mozgalom vezéregyéniségéből a kormányzó erő katonájává vált.

Mielőtt azonban karrierjében mélyebb válság alakult volna ki, két olyan esemény is történt, amelyek tovább lendítették pályáját. Előbb 1929. június 17-én, az utolsó nyilvános margitszigeti vitézavatási díszünnepségen, Horthy Miklós vitézzé avatta Borbély-Maczkó Emilt az első világháborúban mutatott hősiességéért. Olyan barátokkal és korábbi harcostársakkal együtt került felavatásra, mint Gömbös Gyula, Héjjas Iván, Keresztes-Fischer Ferenc.³⁶⁵ Majd 1930. július 7-én a kormányzó ismét kinevezte főispánná szeretett vármegyéje élére.³⁶⁶ Mint később kiderült életpályája 1928-ban nem megrekedt, hanem néhány hónapos átmeneti időszak után

---

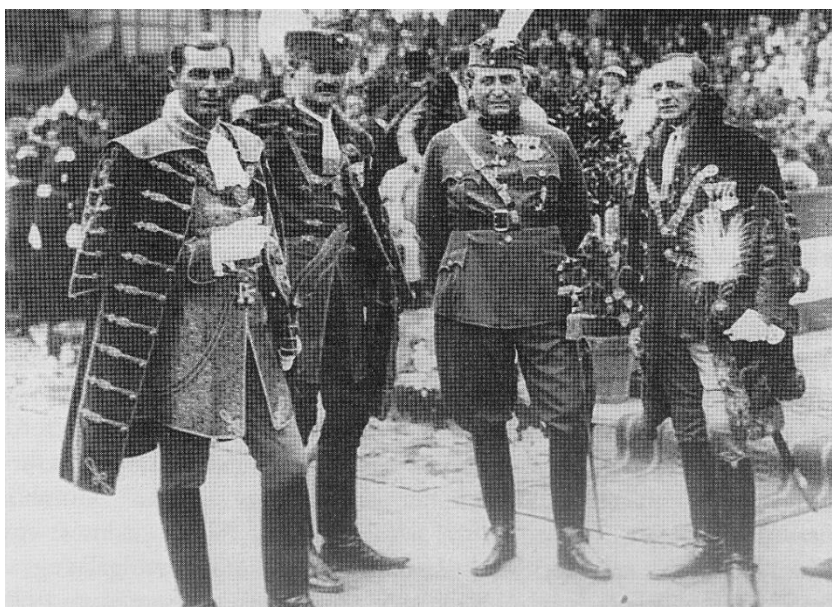
³⁶³ Gömbös Gyula visszatérésének körülményeihez lásd bővebben többek között: Gergely, 2001.183-193.; Vonyó, 146-151.

³⁶⁴ Népszava, 1928. szeptember 21. 5.; 8 Órai Újság, 1928. szeptember 21. 2.

³⁶⁵ Pesti Napló, 1929. június 18. 2.; 8 Órai Újság, 1929. június 18. 3.; Az Est, 1929. június 18. 7.

³⁶⁶ Belügyi Közlöny, XXXV. évf. 33. sz. 563.

egy közel másfél évtizedes új szakasz kezdődött, amelyben kiteljesedhetett és megvalósíthatta céljait Borsod-, Gömör- és Kishont k.e.e. vármegyék vezetőjeként.

Újonnan felavatott vitézek, 1929.

Balról jobbra: Héjjas Iván, Endre László, Gömbös Gyula, Borbély-Maczky Emil
(*Gergely, 2001. 199.*)

A karrier kiteljesedése – másfél évtized a vármegye élén

Borbély-Maczký Emil életében az 1930. július 7-i főispáni kinevezéssel megkezdődött az a korszak, amely közéleti szerepvállalásának legfontosabb időszakává vált. Közel egy évtizedes tanulási időszak után, 1930-ban már egy kész és határozott politikus képe bontakozik ki előttünk. Nem véletlen, hogy a következő másfél évtizedben főispáni pozíciója megkérdőjelezhetetlen volt, az évek során gyakran váltakozó belügyminiszterek egyfajta szilárd támaszként tekintettek rá. Mivel a karrier ezen szakasza rendkívül tartalmasnak és szerteágazónak bizonyult, célszerűnek tartom ezen fejezetet az eddig időben lineárisan felépített életúttól eltérően tematikus egységekre (politikai tevékenység, a vármegyei hivatal vezetése, a szociális ügyek, országmozgósítási és közellátási kormánybiztosi tevékenység) bontva tárgyalni.

A politizáló főispán

Borbély-Maczký Emil kinevezése ismét országos politikai változás eredménye és jelzése volt. 1922-ben a bethleni politikai célok elérése révén (ti. pártegyesítés, gyűjtőpárt létrehozása és aztán stabil többség megszerzése a nemzetgyűlésben) egy fiatal, ambiciózus és feltétel nélkül megbízható egykori sikeres katona került a borsodi és gömör-kishonti közigazgatási egységekből létrehozott vármegye élére, akinek feladata Bethlen István céljainak támogatása és elősegítése volt. 1930-ban hasonló, háttérben zajló, jelentős országos belpolitikai mozgások eredményezték újbóli kinevezését. Már az év áprilisától arról cikkezett a sajtó, hogy a hivatalban lévő Soldos Béla súlyos betegsége miatt váltásra kerül majd sor, és szinte egyetlen jelöltként Borbély-Maczkýt nevezték meg.³⁶⁷ Az egykori főispán kinevezése jól illeszkedett a Bethlen-Gömbös viszony átalakulásához. Miután a fajvédő mozgalom vezére visszatért az Egységes Pártba, és előbb államtitkári, majd miniszteri kinevezést kapott, harcostársa egy politikai vákuumba került. Visszalépett ugyan az Egységes Pártba, de az élvonalból a középmezőnybe került, egy volt a többi tehetséges politikus között. Ebből jelentett számára kiutat a főispáni kinevezés, amely már a korábbi rövid ciklusa

---

³⁶⁷ Az esélylatolgotáshoz és a kinevezés sajtóvisszhangjához lásd többek között: Pesti Napló, 1930. április 15. 10., április 17. 2.; június 7. 9., július 3. 13., 1930. július 10. 6.; Eger, 1930. április 23. 3., 1930. július 8. 1.; MTI Napi tudósítások, 1930. július 9. 17. kiadás; Budapesti Hírlap, 1930. július 10. 2.

alatt is sokkal testhezállóbbnak bizonyult, mint az országos karrier továbbépítése. Az új megbízatás egyfelől volt tehát menekülési lehetőség, másfelől pedig az ismert közegbe való visszatérés és kiteljesedés alkalma.

Ellentétben az 1922-es beiktatással, ahol az új gyűjtőpárt három vezető alakja – Bethlen István, Nagyatádi Szabó István, Gömbös Gyula – is megjelent és programbeszédet mondott, 1930 nyarán ilyesfajta erődemonstrációra nem került sor az installációkor. Augusztus 16-án a hagyományoknak megfelelően a Mindszenti római katolikus templomban és a Kossuth utcai református templomban egyidőben tartott szentmisével és istentisztelettel kezdődött el a program, majd a rendkívüli díszközgyűlést 11 órakor nyitotta meg Bónis Aladár elnöklő alispán a vármegyeháza tanácstermében.³⁶⁸ A beiktatás a szokott menetrend szerint, rendben lezajlott: az alispán köszöntötte a vendégeket, majd a vármegye vezető tisztségviselőiből álló küldöttséget menesztett a főispánért.³⁶⁹ A visszaemlékezések szerint „*dörgő éljenzés és tapsvihar*” fogadta a beiktatandó főispánt, aki ezt követően letette a hivatali esküt és elfoglalta a főispáni széket.³⁷⁰ Ezt követően a köszöntőbeszédre került sor. Előbb Bónis Aladár alispán köszöntötte a vármegye új vezetőjét, amely során annak a meggyőződésének adott hangot, miszerint a vármegye tisztikara örömmel vette tudomásul, hogy régi főispánját visszakapta: *„Méltóságod személye nem ismeretlen a vármegye közönsége előtt, hiszen ezen széket közmegelegedésre már egy ízben betöltötte. Azért, ha a kormány jogosult bizalma és az abba gyökeredző magas kormányzói elhatározás közjogi dísszel, méltósággal és hatalommal övezi is a főispáni tisztelet, minden tekintélytiszteletünk mellett is úgy érezzük, hogy ennek a mai székfoglaló napnak, ennek az installációnak legszebb díszje a mi szívünk ragaszkodásának és örömeinek összesugárzása ama férfiu iránt, akit immár főispánunknak üdvözölhetünk. (...) Méltóságod személye a vármegyénkkel jó és balszerencsénkben összeforrt, ismeri ennek*

---

³⁶⁸ MNL BAZML IV. 821. 4452/1930.

³⁶⁹ A küldöttség tagjai: br. Bottlik István, gr. Haller József, Putnoky Móric, Mayer Béla, Farkas Gyula, Vadnay Tibor, Szentmártony Dániel, Lovász János, Mocsáry Lajos és Maklár Dezső voltak. Reggeli Hírlap, 1930. augusztus 17. 2.

³⁷⁰ „*Én vitéz Borbély-Maczkó Emil esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom. Hivatali előjáróimnak engedelmességek, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem és főispáni tiszteletben híven eljárók. Isten engem úgy segítse.*” MNL BAZML IV. 902. a. 7. k. 177.

az egyesített vármegyének minden ügyét-baját s hisszük, hogy kormánybizalmi állásában igazi atyja lesz vármegyénknek és megértéssel támogatja minden ügyeinket, melyeket a jog, törvény és igazság meghallgatására érdemesít. (...) Ebben az elgondolásban ajánlom fel Méltóságodnak az egyesített vármegye tisztikara önzetlen munkásságát s ígéretet teszek arra, hogy Méltóságod törvényes és hazafias törekvései minden lépésénél bennünket, mint odaadó lelkes munkatársakat mindig oldala mellett fog találni.”³⁷¹

Ezt követte az újra hivatalát átvevő főispán székfoglaló beszéde. Ebből két hosszabb részletet azért tartok fontosnak idézni, mert kijelölik azt az irányt, amelyen a vármegyét a következő másfél évtizedben vezette. *„Engem nem a hatalomvágy, sőt nem is a főispáni állással járó dísz fény és pompa hozott vissza, hanem az a törhetetlen meggyőződés, hogy ma mindenkinek ott kell teljesítenie kötelességét, ahol erejét, munkabírását, tudását legjobban érvényesíteni tudja. (...) Egyáltalán nem az íróasztal, de az élet főispánja kívánok lenni. Mobilabb, mint valaha, amint a múlt fősipánságom alatt vármegyénk 173 községéből 157-et jártam be 1 és fél év alatt, ugyanezt a tevékenységet fogom kifejtteni, mert ha nem is tudok vármegyém szegény lakóinak és arra rászorulóknak egy-egy darab aranyat adni, de odaadom magyar szívem egy-egy dobbanását, amelyik azt mondja: ne csüggedjünk, ne lankadjunk, hanem összeszorított fogakkal küzdjünk, dolgozzunk a magyar feltámadáson.”³⁷²* Alapvetően ez a szociális érzékenysége és a vármegyei nyomorúság elleni harc jellemezte a következő évtizedben munkásságát, erre egy későbbi alfejezetben részletesen ki fogok térni.

A székfoglaló után a köszöntésekre és egyéb ceremonális eseményekre került sor, majd a jelenlévők kérésére a barátja beiktatásán megjelent Gömbös Gyula honvédelmi miniszter emelkedett szólásra, aki rövid beszédében hitet tett barátja és a kormány politikája mellett: *„Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ennek a mai napnak nagyon örülök. Örülök azért, mert Borbély-Maczky Emil főispán kinevezésében az erkölcsi igazságok győzelmét látom.”³⁷³* Ezt követően a főispán fogadta a megjelent küldöttségeket, majd délután két órakor ünnepi ebédet adott a Korona-szálló nagytermében. A beiktatási ceremónia bár ünnepélyes és hatásos volt, országos jelentőségű eseményre vagy beszédre nem került sor, szemben az 1922-es installációval. Erre ekkor nem is volt már szükség, hiszen a munka elvégeztetett,

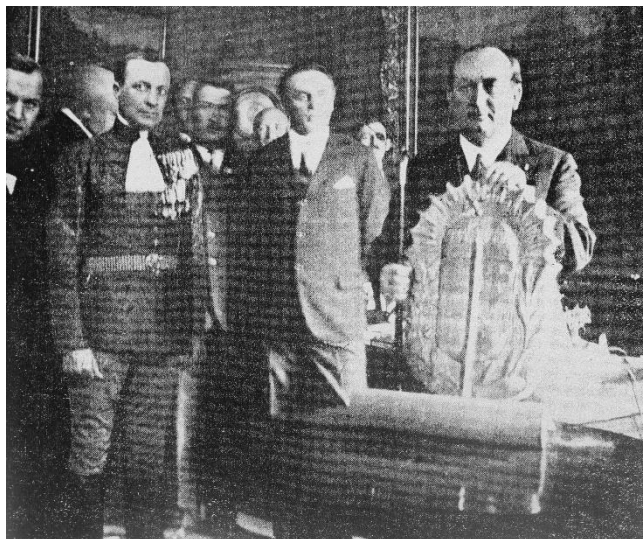
---

³⁷¹ Reggeli Hírlap, 1930. augusztus 17. 2.

³⁷² A teljes beszédet lásd: MNL BAZML IV. 902. a. 7. k. 179-185.

³⁷³ A teljes beszédhez lásd bővebben: MTI Napi tudósítások, 1930. augusztus 16. 31. kiadás

Gömbös Gyula visszakerült a hatalomba, miniszteri pozíciót kapott, barátja pedig visszatérhetett korábbi állomáshelyére, amelyet 1923-ban a Bethlen-Gömbös szakításkor erkölcsi kényszerből hagyott ott.

Gömbös Gyula és Borbély-Maczkó Emil a főispáni installáció után, 1930.

(Uzdóczy et al., 1940. 28.)

Az újonnan kinevezett és beiktatott főispán rövid idő alatt kivonult az országos közéletből, minden erejével a hatáskörébe tartozó közigazgatási egység fellendítésére fókuszált. A képviselői megbízásáról lemondott, azt az 1926-os országgyűlési választáson póttagként a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt listájára vett vitéz Görgey László, nyugalmazott vármegyei főjegyző kapta meg, aki az Egységes Párt soraiba ült be.³⁷⁴ Ezzel párhuzamosan fokozatosan adta vissza az országos szervezetekben betöltött tisztségeit. Az Ébredő Magyarok Egyesületében már korábban passzivitásba vonult, formálisan nem is töröltette tagságát később sem, egyszerűen csak megszűnt a két fél között. Ennek oka, hogy a Zinner Tibor által újraébredésnek (é. az 1929-1933-as válságos időszak nyomán megnyílt új lehetőség³⁷⁵) nevezett folyamattal nem tudott azonosulni Borbély-Maczkó. Ahogy az előző fejezetben láttuk az egyesület korábbi radikális és forradalmi követelése miatt egy rövid, szorosabb együttműködést (a fajvédő mozgalom és párt zászlóbontása,

---

³⁷⁴ MTI Napi tudósítások, 1930. július 10. 17. kiadás

³⁷⁵ Zinner, 1989. 185.

valamint az azt követő időszakot) leszámítva, alapvetően sosem volt meg a közös nevező.

Nem úgy a MOVE kapcsán, amelynek elnöki pozícióját 1927 novemberétől kezdve betöltötte, és ez idő alatt megerősítette a szervezet tagságát és működését. Az 1930-as főispáni kinevezése után egyre inkább kivonta magát a szervezet vezetéséből, az 1932. februári tisztújítás alkalmával csendben távozott az elnökségből. Helyét Gömbös korábbi tiszti harcostársa, Marton Béla vette át, akinek a feladata az új miniszterelnök háttérjének további erősítése volt.³⁷⁶

Szintén fokozatosan passzivitásba vonult a Frontharcos Szövetségben is, melynek alapítója és vezetője volt. 1930 nyarán még folyamatosan egyeztetett Borbély-Maczkya a kormányzóval, Gömbös Gyula miniszterrel, és Habsburg József főherceggel. Célja egy olyan frontharcos törvény elfogadtatása volt, amelyben szociális és gazdasági előnyt, védelmet kaptak volna az egykoron frontszolgálatot ellátó katonák. Az év novemberében nagyszabású gyűlésen jelentette be az elnök és a honvédelmi miniszter együttesen, hogy a törvény előkészítése elkezdődött, hamarosan a kormány elé kerül.³⁷⁷ A szabályozás megszületését több tényező is akadályozta: egyfelől támadták a baloldali és liberális pártok azon az alapon, hogy a kormány befolyást akart szerzeni a mozgalom felett, és azt a későbbiekben politikai célokra kívánják felhasználni; másfelől a korábbi fejezetben említett belső megosztottság is bomlasztotta a tábort. Prónay Pál és Horthy István szervezkedését hiába tiltotta be a budapesti főkapitány, az ellentét és feszültség továbbra is fennmaradt, Borbély-Maczkynak több ízben is közleményt kellett kiadnia arról, hogy csak az általa vezetett szövetség legitim, és a széthúzás helyett az egység vihetné előre a frontharcosok ügyét.³⁷⁸ Szintén a jogi szabályozás megszületését akadályozta paradox módon maga Gömbös Gyula is. A miniszter szintén egységes tábort kívánt látni maga körül, így nem tehetette meg, hogy állást foglaljon ebben a vitában. Nyilvánvaló volt, hogy a barátja által szervezett mozgalom állt közelebb hozzá, de felismerve Prónayék bomlasztó és integráló szerepét, elbizonytalanodott a kérdésben. Így fordulhatott elő, hogy többször is egymásnak ellentmondó nyilatkozatokat tett: 1930. április 20-án egy nagyinterjúban

---

³⁷⁶ Az 1932-es irányváltás körülményeihez lásd bővebben: Dósa, 1972. 154-169.

³⁷⁷ MTI Magyar Országos Tudósító, 1930. november 10. Tizenegyedik kiadás; Pesti Napló, 1930. november 6. 5.; 1930. november 9. 7.;

³⁷⁸ Például lásd: MTI Magyar Országos Tudósító, 1930. március 12. Tizenötödik kiadás

előbb így fogalmazott: „mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy nem lesz frontharcos törvény, hanem egy egységes megoldást tervezünk a vitézi renddel kapcsolatban. Az eddigi példák mutatják, hogy ezt a kérdést feltétlenül szabályozni kell, mert különben ahány ízlés, annyiféle frontharcos szervezet alakul, ez pedig sem az állam, sem a frontharcosoknak nem érdeke.”³⁷⁹ Majd mikor Prónayék szervezkedése szinte teljesen eltűnt, 1930 novemberében – a korábban említett nagygyűlésen – már másik álláspontot képviselt: „Ellene voltam a szervezkedésnek, de csak voltam, mert azóta látom, hogy mit jelent, látom, hogy fejleszti a bajtársiasságot, örülök, hogy kezet fogtok néha és nekem is jól esik, mint férfinak, ha valamelyik gyárnak az élén, vagy a kapujában egy frontharcossal találkozom. Helyes a bajtársiasság ápolása, helyes, hogy évenként feljöttök Budapestre és találkoztok, mert ezredenként ugysem lehetne megvalósítani. (...) Azért jöttem közétek, hogy elmondjam, hogy a kormány a legnagyobb szeretettel foglalkozik az ügyetekkel, hogy elsősorban érzem a kötelességemet, amely érdemeitekért tettekre készítet.”³⁸⁰

A következő hetekben és hónapokban sorra születtek olyan rendeletek és törvények, amelyek a frontharcosok igényeit és kéréseit valósították meg. Borbély-Maczký elvégezte, amit tervezett, immáron elérkezettnek látta az időt arra, hogy a szövetség vezetéséből kihátráljon. Csakúgy, mint az ÉME és a MOVE kapcsán, ebben az esetben sem történt formális lemondás vagy bejelentés, egyszerűen csak megszűnt a szerepe a szervezet vezetésében. 1931. augusztus 30-án összeült egy 12 tagú végrehajtó bizottság, amely – a hivatalos indoklás szerint – a korábbi elnök Miskolcra költözése miatt, gr. Takács-Tolvay József vezetésével ideiglenesen átvette az országos irányítást.³⁸¹ A teljes tisztújításra félévvel később, 1932 februárjában került sor, amikor fővédnökké Horthy Miklóst, díszelnökké József főherceget, örökös tiszteletbeli elnökké pedig Borbély-Maczký Emilt választották. Utóbbi szerepe tehát ezen egyesületben is szimbolikussá alakult át.³⁸²

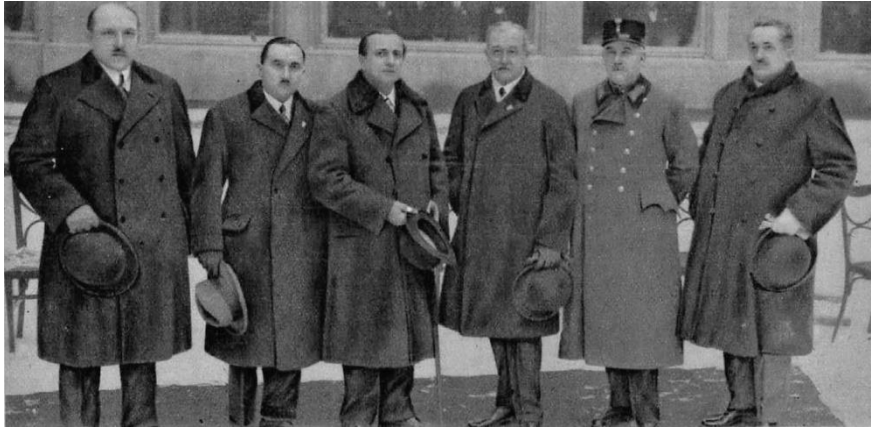
³⁷⁹ Pesti Napló, 1930. április 20. 4.

³⁸⁰ MTI Magyar Országos Tudósító, 1930. november 10. Tizennegyedik kiadás

³⁸¹ 8 Órai Újság, 1931. augusztus 30. 8.

³⁸² Budapesti Hírlap, 1932. február 24. 8.

Borbély-Maczkó Emil és a Frontharcos Szövetség új vezetése, 1931.

(Tolnai Világlapja, 1931. április 1. 50.)

Annak ellenére, hogy a főispán igyekezett háttérbe vonulni az országos közéletből és csupán a vármegyei ügyekre fókuszálni, nem tűnt el teljesen a nagypolitika színpadjáról. Ennek oka, hogy a harmincas években több, országos visszhangot kiváltó ügyben is felmerült a neve, többségében negatív kontextusban. Általában ellenzéki képviselők emlegették őt, legtöbbször az országgyűlési választások kapcsán. Ahogy korábban már utaltam rá, az 1922-es nemzetgyűlési választáson való aktív részvétele miatt, Borbély-Maczkó Emil neve egybeforrt a választási terror és csalás vádjával. 1930-tól kezdve ez a vád minden ciklus végén felerősödött, hiszen egyértelmű jelei voltak annak, hogy vezetésével a mindenkori kormánypárt hivatalos jelöltjei komoly előnyöket élvezhettek a voksolásokon. Maga Borbély-Maczkó nem egyszer jelent meg valamelyik vármegyei körzetben, hogy a tömeggyűléseken felszólaljon, saját bevallása szerint gyakran álruhában ellenőrizte a közhangulatot.³⁸³ Ha kellett akkor a csendőrség fellépésével zavarta meg az ellenzéki gyűléseket, máskor pedig a sajtó révén igyekezett nyomatékosítani hivatalos álláspontját. A főispán pontosan tudta milyen jelentős szerepe lehet egy-egy választás alkalmával, és tisztában volt azzal, hogy eredményes munka esetén számíthat a kormányzat jóindulatára. A kormánynak pedig szüksége volt arra, hogy az erőskezű és tapasztalt Borbély-Maczkó ismét részt vegyen a választás helyi koordinációjában és lebonyolításában. Utóbbi erre tudatosan rá is játszott: *„Ugye most keltek nektek, most szinte szétszedtek, de ha választás után fogok bejönni a folyosóra, majd rám sem néztek.”*³⁸⁴ – kiáltott fel

³⁸³ Lásd többek között: Pesti Napló, 1931. május 28. 10.

³⁸⁴ Pesti Napló, 1931. május 30. 10.

1931 májusában a parlament folyosóján, amikor egy belügyminiszteri megbeszélés után – ami egyébként eligazítás volt a főispánok számára a választás lebonyolításával kapcsolatban – a vármegye kormánypárti képviselőjelöltjei körül álltak, és néhány percet beszélni kívántak vele bizalmasan.

Borbély-Maczky Emil beszédet mond egy választási nagygyűlésen, 1934.

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

1922-ben – ahogy korábban láttuk – minden vármegyei választókerületben az Egységes Párt jelöltje szerzett mandátumot, ebben elvülhetetlen szerepe volt a főispánnak. 1926-ban, mikor Soldos Béla vezényelte le a voksolást, nem volt szükség külső segítségre, hiszen nyolc körzetben ellenjelölt nélkül, egyhangúlag választották meg a képviselőket, míg az edelényi körzetben csupán a két egységes párti támogatott küzdött meg a mandátumért. Ilyenre később nem került sor, mindig voltak kerületek a vármegyében, ahol az ellenzéknek sikerült minden nehézség és akadály ellenére összegyűjteni a szükséges számú ajánlást, valódi versenyre kényszerítették a kormánypárti jelöltet, így munkára fogták Borbély-Maczkyt is.

		Alsóhangony	Edelény	Mezőcsát	Mezőkeresztes	Mezőkövesd	Ónod	Ózd	Putnok	Sajószentpéter
	Kormánypárti jelölt (EP)	Fáy István	Farkas Gyula	Édes Antal	Bortlik József	Zsóry Lajos	Lukács Béla	Biró Pál	Putnoky Móric	Dezseóffy Aurél
1931	Ellenzéki jelölt	-	Váczy József (FKGP)	Pataky Gyula (FKGP)	-	Pataky Gyula (pk)	-	-	-	-
	Mandátumot szerzett	Fáy István (egyhangú)	Farkas Gyula (63,16%)	Édes Antal (86,6%)	Bortlik József (egyhangú)	Zsóry Lajos (61,69%)	Lukács Béla (egyhangú)	Biró Pál (egyhangú)	Putnoky Móric (egyhangú)	Dezseóffy Aurél (egyhangú)
	Kormánypárti jelölt (NEP)	Krivdy Ferenc	Radvánszky Kálmán	Nagy Iván	Martsekényi Imre	Zsóry Lajos	Lukács Béla	Biró Pál (pk)	Putnoky Móric	Ronkay Ferenc
1935	Ellenzéki jelölt	GundelFingon József (FKGP)	Váczy József (FKGP)	Farkas Olivér (FKGP)	Melczér Béla (FKGP)	Oláh Gyula (FKGP)	-	-	Nagy Ádám (FKGP)	Bukovszky Vilmos (NRP)
	Mandátumot szerzett	Krivdy Ferenc (57,69%)	Radvánszky Kálmán (56,83%)	Nagy Iván (57,56%)	Martsekényi Imre (54,15%)	Zsóry Lajos (52,78%)	Lukács Béla (egyhangú)	Biró Pál (egyhangú)	Putnoky Móric (59,62%)	Ronkay Ferenc (83,45%)
	Kormánypárti jelölt (MEP)	-	Martsekényi Imre	Egry Zoltán	-	Krivdy Ferenc	Nyilas Ferenc	Quitin Leó	-	Ronkay Ferenc
1939	Ellenzéki jelölt	-	Váczy József (FKGP)	Farkas Olivér	-	Tóth Imre (FKGP) Király Béla (NYKP)	Pátrak Tivadár (FKGP)	Gorka Antal (NP)	-	Gálócsy Zsigmond (pk fajvédő)
	Mandátumot szerzett	-	Martsekényi Imre (57,3%)	Egry Zoltán (63,42%)	-	Krivdy Ferenc (47,88%)	Nyilas Ferenc (50,47%)	Quitin Leó (77,43%)	-	Ronkay Ferenc (58,46%)

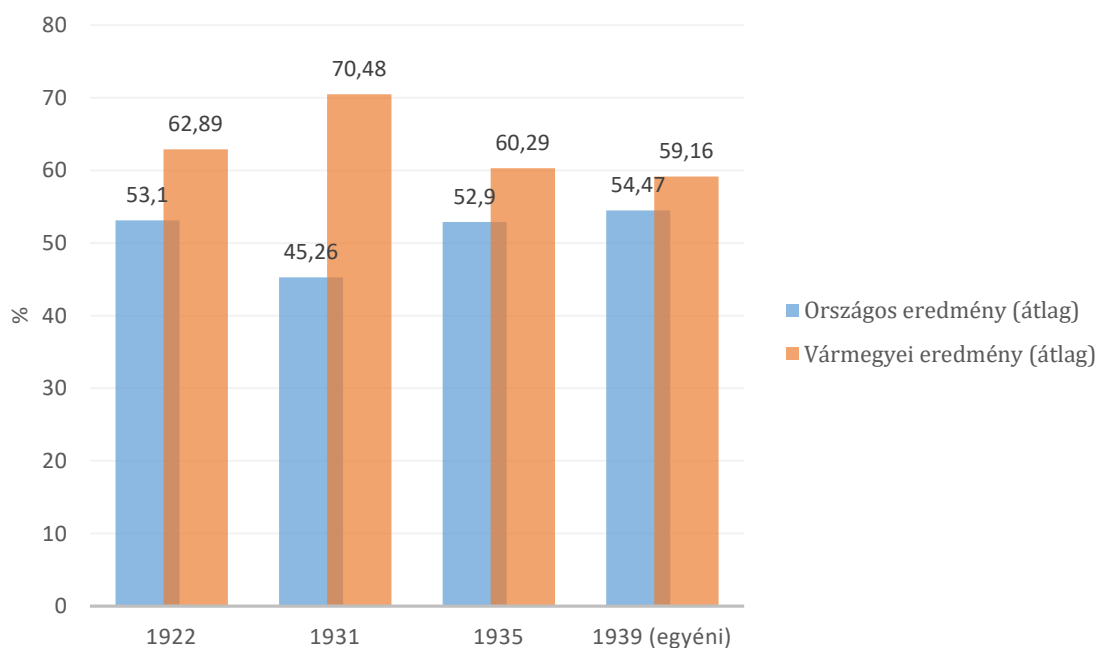
* 1939-ben csökkent a vármegye területén kialakított körzetek száma, az adatok a megmaradt egyéni választókerületekre vonatkoznak.

9. ábra: Országgyűlési választási adatok Borsod, Gömör- és Kishont k.e.e. vármegyék egyéni választókerületeiben, 1931-1939.

(saiát szerkesztésű ábra a Hubai, 2001. II. adatai alapján)

A 9. ábrán jól látható, hogy a rendes országgyűlési választások alkalmával minden egyéni választókerületben a mindenkori kormánypart hivatalos jelöltje (1935-ben Ózdon a támogatottja) szerezte meg a mandátumot, még csak pótválasztás kiírására sem került sor egyetlen esetben sem. Ráadásul 1939-ben a vármegyei listás választókerületben megszerezhető három mandátumból kettőt is a Magyar Élet Pártja nyert el, titkos szavazási mód mellett.³⁸⁵

Ha összehasonlítjuk, hogy a mindenkori kormánypart (1922: Egységes Párt, 1931: Egységes Párt, 1935: Nemzeti Egység Pártja, 1939: Magyar Élet Pártja) hogyan szerepelt országosan és vármegyei szinten az egyéni választókerületekben, akkor látszik, hogy Borbély-Maczkó Emil jól vizsgázott és eredményes munkát végzett, hiszen minden választási évben meghaladta a vármegyei adat az országosét (10. ábra).³⁸⁶

10. ábra: A mindenkori kormánypart szereplése az országos és vármegyei egyéni választókerületekben Borbély-Maczkó Emil főispánja alatt, 1922 és 1931-1939.

(saját szerkesztésű ábra a Hubay, 2001. II. alapján)

³⁸⁵ Az 1931., 1935., 1939-es országgyűlési választások előzményeihez, lefolyásához és körülményeihez lásd bővebben: Borsányi, 2010. 133-150; Sipos, 2010. 151-180.; Pintér, 2010. 181-215.

³⁸⁶ Az ábra adatai nem tartalmazzák az egyhangú mandátumokat, hiszen azok jelentősen torzítanák az adatokat.

Aktivitása a választási küzdelemben nem volt egyedülálló, szerte az országban feladata volt a főispánoknak a voksolás rendjének „biztosítása”, azaz minden – korábban említett – lehetőséget kihasználni arra, hogy a kormánypárti jelölt szerezzék meg a mandátumot. Borbély-Maczky nem valószínű, hogy kitűnt volna társai közül hatékonyságban és „kreativitásban”, de az tény, hogy a négy rendes országgyűlési választás alkalmával, amikor ő állt a vármegye élén, minden egyéni mandátumot (33/33) a kormánypárti jelölt/támogatott szerzett meg. Ez komoly tekintélyt és presztízst jelentett a kormányzat szemében. Nem véletlen talán, hogy soha nem inogott meg a széke, soha nem merült fel bizalmatlanság személyével kapcsolatban. Hiába ajánlotta fel a hagyományoknak megfelelően minden kormány- vagy belügyminiszterváltás esetén a lemondását Borbély-Maczky, mind a miniszterelnökök (Bethlen István, gr. Károlyi Gyula, Gömbös Gyula, Darányi Kálmán, Imrédy Béla, Teleki Pál, Bárdossy László, Kállay Miklós, Sztójay Döme, Lakatos Géza), mind pedig a hivatalba lépő belügyminiszterek (Scitovszky Béla, Keresztes-Fischer Ferenc, Kozma Miklós, Széll József, Jaross Andor, Bonczos Miklós) hatalmuk és politikájuk egyik fő támaszát, stabil alapját, és megbízható végrehajtóját látták benne.³⁸⁷

Hasonlóan eredményesek voltak az időközi választások alkalmával is a kormánypárti jelöltek, csupán egy esetben született ellenzéki győzelem. Ezen alkalommal azonban országos botrány keveredett a voksolás körülményeiből, folyamatosan támadták a kormányzatot a főispáni terror miatt. Ezekben a hetekben komoly lejárató kampány indult az ellenzék részéről Borbély-Maczky Emil ellen, mely során a legenyhébb esetben is választási zsarnoknak és csalónak bélyegezték, valószínűleg jogosan.

1932. augusztus 6-án hosszas betegség után elhunyt Édes Antal, a mezőcsáti kerület három cikluson keresztüli képviselője.³⁸⁸ Három héttel később, augusztus 29-én tartották meg a körzetben az időközi választást, amelyen két olyan jelölt indult, akik

---

³⁸⁷ A lemondást vélhetően egyetlen alkalommal sem gondolta komolyan Borbély-Maczky Emil, minden esetben csak „a beállott politikai változások” miatt ajánlotta fel azt, ahogy egyébként a magyar közigazgatásban szokás volt. MNL BAZML IV. 901. a. 28/1935., IV. 901. a. 103/1936., IV. 901. a. 6/1937., IV. 901. a. 44/1938., IV. 802. a. 70/1938., IV. 901. a. 244/1938., IV. 802. a. 84/1939., IV. 802. a. 51/1941., IV. 802. a. 69/1942.

³⁸⁸ Madari Édes Antal gyászjelentése, 1932. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/241135#> - utolsó megnyitás: 2018. július 10.)

a saját táborukban erős embernek számítottak. Az Egységes Pártot Purgly Emil földművelésügyi miniszter képviselte, akit Borbély-Maczky személyesen kért fel a jelöltség elfogadására.³⁸⁹ Egyfelől azért volt szükség arra, hogy egy országosan ismert személyiséget kérjenek fel jelöltnek, mert az alapvetően mezőgazdaságból élő lakosságban szimpátiát válthatott ki, hogy maga az ágazatért felelős miniszter képviselhette őket az országgyűlésben. A választási körút alkalmával ezt az érzést erősítették a jelölt és támogatói által elmondott beszédek.³⁹⁰

Másfelől pedig reagálni kellett arra, hogy a kisgazdapárt, mely egyre erősebbé vált a vármegyében, Eckhardt Tibort indította el a választáson. Az egykoron a fajvédők táborához tartozó, ott vezető szerepet betöltő Eckhardt ekkorra már elfordult Gömböséktől, az ellenzékiiséget választotta a kormánypártba való visszalépés helyett, és a pártalakulást követően szinte azonnal belépett a kisgazdapártba. Többször tartott előadást ezekben az években Miskolcon, így azon városi keresztény-konzervatív körök, amelyek kiábrándultak a fajvédőkből és az Egységes Pártból, 1931-ben a rendes országgyűlési választáson Eckhardtot kérték fel a közös lista vezetésére, második helyen pedig a szintén a fajvédőktől elforduló Mlotay István, a *Magyarság* főszerkesztője állt. A két miskolci mandátumot két ellenzéki képviselő szerezte meg ebben az évben is: Reisinger Ferenc (szociáldemokrata) és Eckhardt Tibor. Utóbbi győzelme jelentős csapás volt Borbély-Maczky számára, hiszen a harcostársból ellenfélle vált Eckhardt a fajvédők egykori bázisán és egyik legnagyobb sikerének helyszínén szerzett mandátumot, továbbá a főispán által támogatott – mandátumát korábban átvevő – Görgey Lászlót győzte le.³⁹¹ Ez ekkor nem jelentett presztízsveszteséget nyilvánosan Borbély-Maczky számára, hiszen ő a vármegye vezetőjeként a saját hatáskörébe tartozó kerületekért felelt, Miskolc külön közigazgatási egységet alkotott. Azonban belül tudta, hogy ez a személye ellen is szólt, így amikor 1932 augusztusában Eckhardt bejelentette, hogy a kisgazdapárt színeiben elindul a mezőcsáti mandátumért, minden eszközzel igyekezett megakadályozni, hogy újabb, a miskolcinál nagyobb visszhangot kiváltó vereséget szenvedjen el.

---

³⁸⁹ MTI Napi tudósítások, 1932. augusztus 10. 17-18. kiadás; Budapesti Hírlap, 1932. augusztus 11. 3.

³⁹⁰ Lásd többek között: Budapesti Hírlap, 1932. augusztus 17. 3., 1932. augusztus 23. 5.

³⁹¹ A mindenkori kormánypárt miskolci indulásának nehézségeihez és esélyeinek alacsony szintjéhez lásd bővebben a korábbi fejezetet. Az 1931-es országgyűlési választás miskolci viszonyaihoz lásd bővebben: Dobrossy – Stipta, 2007. V/I. 53-63.

Szinte minden megtörtént ezalatt az alig több mint egy hét alatt, ami a korabeli választásokra jellemző volt: pattanásig feszült helyzet a lakosság és a csendőrök között, folyamatos rendbontás, közlemények mindkét oldalról saját sérelmeik kapcsán, felfokozott sajtóérdeklődés és az országos politika szintjére emelt vádaskodás. Nem csak a helyi lapok, hanem a budapesti újságok is egész oldalas cikkekben tudósítottak az eseményekről.³⁹²

Hiába vetett be azonban a főispán és a vármegyei vezetés minden adminisztratív eszközt (csendőrség aktív járőrözése, a kisgazdapárti támogatók zaklatása, névjegyzék összeállításának módosítása stb.), hogy a jelölést megakadályozzák, majd pedig a mandátumot Purgly Emil szerezze meg, az augusztus 29-én megtartott választáson váratlanul ellenzéki győzelem született, hiszen Eckhardt Tibor 2.082 szavazatot (51,29%) szerezve legyőzte a kormánypárti jelöltet (1.977 szavazat, 48,71%).³⁹³ Annak ellenére, hogy az eredmény nem okozott a kormányzat részéről bizalmi válságot Borbély-Maczkly Emillel szemben, mégis nehéz napok következtek a főispán életében: 1. nyílt szavazási mód mellett, egyéni választókerületben nyert az ellenzéki jelölt; 2. hiába igyekezett a főispán adminisztratív és egyéb módokon (országos ismertségű, miniszteri posztot beöltő jelölt megnyerése; sajtó- és propagandahadjárat; a tisztviselők és a karhatalom fokozott aktivizálása) hatást gyakorolni az eredményre; 3. a kormányzati és ellenzéki sajtó által kreált legyőzhetetlen főispán és bevehetetlen vármegye mítosza súlyos

---

³⁹² Lásd bővebben többek között a 8 Órai Újság, Budapesti Hírlap, Az Est, Esti Kurir, Népszava, Pesti Hírlap és Pesti Napló tudósításait 1932. augusztus 10-31. között.

³⁹³ Hubay, 2001. II. 92. A kortársak körében (lásd például Zsitvay Tibor visszaemlékezését) egy rövid ideig beszédtéma volt, hogy talán Borbély-Maczkly Gömbös Gyula sugallatára nem tett meg mindent a kormánypárti jelölt érdekében a régi harcostárssal szemben. A magam részéről nem feltétlenül osztom ezt a véleményt. Már az 1931-es miskolci előzmények és az időközi voksolás körülményei is azt sugallják, hogy Borbély-Maczkly kész volt mindent bevetni azért, hogy a barátból ellenséggé váló Eckhardtot elüsse a mandátum megszerzésétől. Ha megnézzük, hogy a választási fiaskó után milyen komoly lelki válságba került a főispán, milyen heves ellenzéki támadások érték személyét és a kormánypártot a képviselőházban, valamint milyen súlyos konfliktus alakult ki a két érintett között, akkor érezhetjük, hogy milyen fontos volt személyesen Borbély-Maczklynak is, hogy a kormánypárti jelölt hozza a mezőcsáti körzetet. Nem mellékesen, az 1922-es és 1931-es választáson minden borsodi kerületet hozta az Egységes Párt számára, az ennek nyomán kialakult „pozitív képet” veszélyeztette volna, ha nem áll ki teljes mellszélességgel Purgly Emil mellett.

csapást szenvedett; 4. a korábbi barát harcostárs gyakorlatilag másfél év alatt kétszer adott fricskát Borbély-Maczkynak.³⁹⁴

Külön-külön egyik tényező sem okozott volna problémát, de együttesen azt eredményezték, hogy a főispán komoly lelki válságba került. Ezt fokozták azok a tiltakozó parlamenti megszólalások is, amelyek folyamatosan napirenden tartották a mezőcsáti esetet, illetve az ellenzéki sajtó részéről ellene irányuló lejárató kampánynak is alapját adták.³⁹⁵ A főispán a választás után két nappal a fővárosba utazott, ahol hivatalos kihallgatáson kereste fel Keresztes-Fischer Ferencet. A nem nyilvános beszélgetés során Borbély-Maczkó többször is felajánlotta lemondását a kialakult helyzetre való tekintettel, azonban ezt a belügyminiszter nem fogadta el, a találkozó végén ráadásul megerősítette hivatalában. A *Népszavának* köszönhetően a budapesti látogatás is nagy publicitást kapott, több cikkben már el is búcsúztatták a vármegye vezetőjét: *„Isten vele, Emil, egy könnyet sem ejtünk Ön után. Azt sem bánnök, ha politikai főnökeivel és barátaival együtt lépne a távozás hímes mezejére. Mindössze azon csodálkozunk, hogy azért kell távoznia, mert nem tudta a mezőcsáti mandátumot liferálni. Ha jól csalódunk, a főispán a kormány bizalmi embere – a közigazgatásban. De ez nem jelenti azt, hogy módja volna választókerületek közönségének hangulatát irányítani és mandátumokat megrendelésre házhoz szállítani. Lehet, hogy némi karhatalmi apparátussal ez eddig mindig sikerült és lehet, hogy ameddig nyílt szavazás van, ezután is sikerülhet, de akkor talán nem a főispánnak, hanem a karhatalom parancsnokának, mint a közhangulat legfőbb irányítójának kellene lemondania?!”*³⁹⁶

---

³⁹⁴ Eckhardt Tibor egyébként a mezőcsáti választás után lemondott a miskolci mandátumról és az értékesebbnek tartott mezőcsáti tartotta meg. Képviselőházi napló, 1931. XI. kötet 49., 433.

³⁹⁵ A helyzet komolyságát mutatja, hogy az ellenzéki képviselők rendkívüli képviselőházi ülés összehívását kezdeményezték *„a mezőcsáti kerületben a földművelésügyi miniszter, mint képviselőjelölt érdekében elkövetett erőszakoskodások, szabálytalanságok és visszaélések szóvátétele céljából”*. Mivel a házszabályoknak megfelelően ötvennel több képviselő kérvényezte, így szeptember 2-án megtartották az ülést. Ezen az ellenzéki képviselők, köztük a szintén korábbi harcostárs Ulain Ferenc, nyilvánosan vádolta Borbély-Maczkó Emilt, amiért gátlástalanul visszaélt hatalmával és pozíciójával. Az ülésen heves vita bontakozott ki, többször kellett a levezető elnöknek erélyesen fellépnie az indulatos kormánypárti és ellenzéki képviselőkkel szemben. Az elhangzott felszólalásokat lásd: Képviselőházi napló, 1931. XI. kötet. 25-48.

³⁹⁶ Népszava, 1932. augusztus 30. 5. További cikkek a lemondásról többek között: Az Est, 1932. augusztus 31. 4.; Budapesti Hírlap, 1932. augusztus 31. 3.

A hangulat nem csillapodott a következő hónapokban sem. Ennek legfőbb oka az volt, hogy alig félévvel a mezőcsáti voksolás után, újabb időközi választást kellett tartani, ezúttal a szomszédos mezőkeresztesi körzetben. Az ellenzék óriási lendülettel vetette bele magát a Bottlik József halála miatt felszabadult mandátum megszerzéséért folytatott harcba, ezáltal újabb csapást kívántak mérni a kormányzatra. Időközben azonban a kisgazdák és a szociáldemokraták súlyos taktikai hibát követtek el: ahelyett hogy megegyeztek volna ismét egy közös jelöltben, mindkét párt hitt a győzelmében, így saját színekben egy-egy fiatal és ambíciózus jelöltet indítottak. Rónai Sándor, a szociáldemokraták választottja (a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának és az Országgyűlésnek későbbi elnöke) és Tildy Zoltán, a kisgazdapárt tagja (későbbi miniszterelnök és köztársasági elnök) ekkor még szinte teljesen ismeretlenek voltak a nagyközönség előtt, ráadásul a körzethez tényleges kötődésük nem volt. A február 12-i első fordulóban, Szabó Papp Károly, egységes párti jelölt ugyan megszerezte a szavazatok többségét, de ez nem volt elég a mandátumszerzéshez. Az egy héttel később rendezett pótválasztáson hiába koncentrálnak az ellenzéki szavazatok egyetlen jelöltre, Tildy Zoltán csupán 46,8%-át szerezte meg a voksoknak (4.271 szavazat), így Szabó Papp lett a kerület képviselője (53,20% - 4.855 szavazat).³⁹⁷ Hiába a kormánypárti siker, ezekben a hetekben ismét fellángolhatott a Borbély-Maczkó Emil elleni lejárató hadjárat. Már nem csak terrorról és nyomásgyakorlásról cikkeztek az ellenzéki újságok, hanem tanúkat idézve arról írtak, hogy a főispán személyesen vesztegette meg a szavazókat, hogy az általa támogatott jelöltre szavazzanak. Mivel később ezt nem sikerült sem az újságíróknak, sem a parlamenti képviselőknek bizonyítaniuk, ráadásul úgy tűnik, hogy eljárás sem indult Borbély-Maczkó ellen, így ez a vád megalapozatlannak tűnik. Arra volt csupán jó, hogy a választás után néhány hétig még ostorozni lehessen a sajtóban és az országgyűlésben a főispánt, valamint rajta keresztül a kormányzatot a diktatórikus eszközök és szándékok miatt.³⁹⁸

Komolyabb, hosszabb távú hatásai nem voltak Borbély-Maczkó Emil karrierjére a mezőcsáti és mezőkeresztesi időközi voksolásoknak, ahogy korábban már szoltam

---

³⁹⁷ Hubay, 2001. II. 92.

³⁹⁸ A parlamenti ülésen kialakult vitához és a sajtóvisszhanghoz lásd bővebben: MTI Lapszemle, 1933. február 22. 11.; Budapesti Hírlap, 1933. február 22. 3.; Pesti Napló, 1933. február 22. 2., 1933. február 23. 3., 1933. március 2. 2-4., június 15. 6.; Népszava, 1933. február 22. 1-2., február 23. 1-6., 1933. március 2. 4.; Ujság, 1933. február 23. 7.

róla, rendes választáson mindig sikerült a kormánypárti jelöltet mandátumhoz segítenie. Amellett, hogy a korábban kialakult kép – miszerint a főispán megtestesíti a gátlástalan választási terrort – tovább erősödött, 1933 nyarától – néhány gúnyos cikket leszámítva – kikerült a közbeszédből ez a téma.

Egyetlen komolyabb következménye lett az esetnek, Borbély-Maczky Emil és Eckhardt Tibor viszonya végérvényesen megromlott, a feszültség folyamatosan érzékelhető volt, ha egy társaságba kerültek. Ez a helyzet nem a választási körülményekből fakadt, már korábban sem tudtak normális viszonyt kialakítani egymással. Amikor Eckhardt eltávolodott Gömböstől és a fajvédők táborától, Borbély-Maczky megharagudott korábbi bajtársára. Kapcsolatuk pattanásig feszült, 1932. június 4-én kardpárbajra is sor került közöttük. Mivel az egész eset titokban zajlott, az előzményeket is csak találgatni lehet. Vélhetően a parlament folyosóján egy nagyobb társaságban folytatott politikai beszélgetés során összeszólközhattak, majd valamelyikük (az újságok beszámolóí szerint vélhetően Borbély-Maczky) lovagias elégtételt kért a másiktól. A kardpárbajra egy budapesti vívóteremben került sor, ahol hosszas vívás után a főispán a homlokán szerzett vágás miatt feladni kényszerült a küzdelmet.³⁹⁹

Az ügy nagy nyilvánosságot kapott, hiszen ebben az időszakban már jó ideje a büntetőtörvénykönyv által tiltott eljárás mód volt a párbajozás. A szabályozás értelmében több hónapos fogházbüntetésre, majd később vagyoni jellegű mellékbüntetésre lehetett ítélni azt, aki párbajt provokált vagy elfogadott. Bár a két világháború közötti időszakban csökkent az ilyen ügyek száma, mégis rendre sor került a nézeteltérések ilyesfajta megoldására, hiszen a bíróságok néhány nap elzárással büntették csak a résztvevőket, akik megőrizték presztízsüket azzal, hogy vállalták a lovagiasnak tartott eljárást becsületük megvédéséért.⁴⁰⁰ Maga Borbély-Maczky is többször segédkezett korábban egy-egy kardvívás alkalmával. Az ő esete azért került be nagyobb terjedelemmel az újságokba, mert főispánként, mint köztisztviselő provokált ki törvényellenes dolgot. Az ügyben két évvel később eljárás indult, a Budapesti Királyi Törvényszék Szemák-tanácsa 1934. június 15-én tartott tárgyalást először, amelyen a jelenlévő Eckhardt Tibort háromnapra elzárásra ítélte. Mivel

---

³⁹⁹ Pesti Napló, 1932. június 4. 3., 1932. június 5. 18.; 8 Órai Újság, 1932. június 5. 3.; Budapesti Hírlap, 1932. június 5. 10.; Kis Újság, 1932. június 5. 3.; Népszava, 1932. június 5. 14.;

⁴⁰⁰ Bérenger – Kecskeméti, 2008. 379-380.; Püski, 2015. 251-252.

Borbély-Maczkó ezen a napon nem jelent meg, az ő esetében 1935. február 13-án került sor a meghallgatásra és ítélethozatalra.⁴⁰¹ A bűnösség miatt kiszabott kétnapos fogházbüntetést 1935. május 2-4. között töltötte le a Miskolci Fogházban.⁴⁰² A szokatlan foglalkozású és háttérű fogvatartott ezen időszakban a törzskönyvi bejegyzés szerint jó magaviseletű volt, foglalkoztatására nem került sor, ellátását maga intézte.⁴⁰³ Eckhardt és Borbély-Maczkó viszonya ezután sem normalizálódott, tovább tartott az ellenségeskedés, de hasonló incidensre nem került már sor.⁴⁰⁴

1932-1933-ban tehát ellenzéki ösztűz alá került a választási terrorral és hatalmával visszaélő főispán. Kezdetben ez megviselte őt, hiszen közel tízéves közéleti szerepvállalás után úgy gondolta, hogy a közigazgatásba való visszatérése után kikerül az országos politikai csatározásból. Néhány hónap után azonban elkezdte tudatosan felhasználni az ellenzék részéről tapasztalható hangos tiltakozást. Többször rájátszott erre és provokálta ellenfeleit: 1. 1933. február 23-án kisebb incidenst okozott azzal, hogy a parlament kizárólag képviselőknek fenntartott büféjében – mintegy tüntetőleg – nyugodtan megvacsorázott, amelyet az ellenzéki képviselők (Eckhardt Tibor

---

⁴⁰¹ Pesti Napló, 1933. július 14. 2., 1934. január 17., 1936. február 23. 20.; MTI Magyar Országos Tudósító, 1934. június 15. 9. törvényszéki kiadás; Budapesti Hírlap, 1935. február 14. 8., Esti Kurir, 1935. február 14. 4.

⁴⁰² A főispán fogságáról rövid forrásközlést publikált Kis József is. http://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/kis_jozsef_foghazban_a_foispan_0 (utolsó megnyitás: 2018. augusztus 5.)

⁴⁰³ MNL BAZML VII. 101. 44. k. 444.

⁴⁰⁴ Nem a fenti ügy volt az egyetlen, mikor Borbély-Maczkó Emilnek dolga akadt a bírósággal. Általában rágalmozás ügyében indított pert a főispán, amelyek során a perbe fogott újságírókat és/vagy újságot nyilvános bocsánatkérésre és helyreigazításra kötelezték. Emellett vádlottként bíróság előtt kellett vallomást tennie Borbély-Maczkónak levéltitok megsértése, hűtlenkezelés és sikkasztás miatt zajló eljárások alkalmával. Ezekről az országos napilapok rendre közöltek rövid híreket, azonban a főispán bűnösségének kimondására és elítélésre az Eckhardt-ügyet leszámítva egyszer sem került sor. A fontosabb perekről szóló tudósításokat lásd bővebben: 1. A Trettina Jenő ellen folytatott sajtóper: 8 Órai Újság, 1933. november 16. 1-2.; Budapesti Hírlap, 1933. november 16. 6., 1935. szeptember 14. 10., 1935. december 4. 10.; MTI Magyar Országos Tudósító, 1935. szeptember 13. 3. törvényszéki kiadás; Népszava, 1933. november 16. 9.; 1935. december 4. 8.; Pesti Napló, 1933. november 16. 6.; 2. a levéltitok per: Budapesti Hírlap, 1933. február 18. 6., 1933. április 20. 6.; MTI Napi tudósítások, 1933. február 17. 15. kiadás, 1933. április 19. 29. kiadás; Pesti Napló, 1933. február 18. 9.; 3. a háziipari akció kapcsán felmerült hűtlenkezelés és sikkasztás: Budapesti Hírlap, 1933. április 2. 13., 1933. április 6. 5.; Pesti Napló, 1933. április 2. 19.; Népszava, 1933. április 6. 4.

vezetésével) nyilvános provokációként értelmeztek és mindenáron ki akarták dobni a főispánt, mondván semmi keresnivalója ott és egyébként is csak a hatalom kegyeinek köszönheti, hogy megmaradt állásában (Putnoky Móric háznagy nem tett eleget az ellenzéki követelésnek)⁴⁰⁵; 2. máskor pedig nyílt levelet juttatott el a legolvasottabb országos napilapokhoz, melyben gúnyosan üzent Milotay Istvánnak, a *Magyarság* főszerkesztőjének: „Igen tisztelt Barátom! Hetekkel ezelőtt már tudomásomra jutott, hogy a lapodban sorozatos támadás fog ellenem megindulni. Mivel lapod magát nemzetinek és kereszténynek vallja, én – mint ezeknek az eszméknek tántoríthatatlan harcosa – azzal a kéréssel fordulok Hozzád, méltóztassál nagyrabecsült lapod munkatársait oly irányba utasítani, hogy a még hátralévő támadó cikkeket egyszerre, summásan intézzék ellenem. Hogy ilyen különös kéréssel fordulok Hozzád, azon talán csodálkozol. De ha az okát megírom, tudom, hogy meg fogsz engem érteni. Én, aki nagyon szeretem vármegyémet, vármegyém inséges lakóiért nagyon sokat dolgozom, s akarok továbbra is dolgozni – nem tudok minduntalan időt szakítani arra, hogy nap-nap után a Te lapodban megjelenő alaptalan, tendenciózus, rágalmazó cikkekkel foglalkozzam. Szeretném tehát a választ ezekre, a magam részéről is summásan megadni. Szívélyesen üdvözöl és a fentiekre kér: vitéz Borbély- Maczky Emil, főispán.”⁴⁰⁶

Borbély-Maczky menüje a képviselőház büfféjében

Eckhardt Tibor tiltakozott az ellen, hogy a képviselők részére fentartott büffében Borbély-Maczky főispán is helyet foglaljon. Eckhardt a „Borsszem Jankó” parlamenti tudósítója előtt kijelentette, hogy ő csak azért nem akarta megengedni Maczkynak, hogy a büffében étkezzen, mert meglátta azt a menüt, amit a főispán megrendelt és mint egy ellenzéki párt vezére, nem engedhette meg, hogy azt felszolgálják. Borbély-Maczky ugyanis a következő ételeket rendelte meg :

Fekete leves (az ellenzék részére)
Spárga (amellyel az ellenzéki szavazókat gúzsbakütik)
Miskolczi kocsonya (remegve á la választók)
Részeg disznó-hús (á la Fáy)
Képviselő-fánk utóizzal
Imperial-sajt (olajjal szagtalánítvá).

Gúnyos tudósítás a Borsszem Jankóban a büfés afférról, 1933.

(Borsszem Jankó, 1933. március 1. 2.)

⁴⁰⁵ Pesti Napló, 1933. február 23. 8.

⁴⁰⁶ A nyílt levelet közli többek között: Budapesti Hírlap, 1933. április 2. 13.

Az ellenzéki támadásokkal kapcsolatos hozzáállásának megváltozását alapvetően a stabil kapcsolati háttér, a felé irányuló bizalom töretlensége (országos és vármegyei szinten), valamint Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezése együttesen eredményezték. Ráadásul barátjának és támogatójának 1932. október 1-jei kormányfői kinevezése tovább erősítette tekintélyét. Azon kevesek közé tartozott Borbély-Maczkó, aki a húszas évek nehézségei ellenére a legvégsőkig kitartott Gömbös mellett, ezáltal teljes bizalmát élvezte és legfelsőbb köréhez tartozott. Amikor 1932 nyarán a későbbi kormányprogram készült, bevonta őt annak kidolgozásába, olyanokkal egyetemben, mint Antal István, Hóman Bálint, Imrédy Béla.⁴⁰⁷ Később többször is felmerült a neve magasabb megbízások kapcsán, ám vármegyéje iránt érzett szeretete és elhivatottsága (és talán a megszokott kényelem) miatt, elutasította 1932-ben a budapesti főkapitányi, 1933-ban a belügyi államtitkári és 1934-ben a budapesti főpolgármesteri kinevezés lehetőségét.⁴⁰⁸

Az a furcsa helyzet állt elő 1932-1933 fordulójára, hogy az ország miniszterelnökének nagyobb szüksége volt a borsodi főispánra, mint fordítva. Vonyó József a vonatkozó monográfiájában úgy összegzi Gömbös helyzetét ebben az időszakban, hogy *„nem támogattja, hanem rabja volt saját pártjának”*⁴⁰⁹. A szerző részletesen ismerteti, hogy valójában mennyire szűk mozgásteret volt kezdetben a kormányfőnek, amelyben így stabil támaszt jelentett a régi harcostárs, valamint az általa vezetett vármegye. Tudta, hogy az ország északkeleti része erős háttérrel biztosít hatalmának. Jól példázza ezt, hogy amikor megkezdte Gömbös a korábban klubpártként működő Egységes Pártot átszervezni, és egy országos lefedettségű tömegszervezetet kialakítani, Borsod vármegye a főispán vezetésével az elsők között hozta létre saját települési szervezeteit. Ahogy a kormányfő többször is megfogalmazta, Borsodba hazajárt és ott mindig meleg fogadtatásban részesült. A harmincas évek első harmadában szinte az összes vármegyei település díszpolgárává választotta, felfogása szerint: *„a hűséges hálának bizonyítékai ezek a díszpolgári oklevelek, amelyeknek ragyogását semmiféle más magas kitüntetésnek a fénye sem*

---

⁴⁰⁷ Gergely, 2001. 213-214.

⁴⁰⁸ Kinevezését a közvélemény minden esetben biztosra vette, a napilapok szinte kész tényként közölték már jó előre. Lásd például: Kis Ujság, 1932. március 13. 6.; MTI Lapszemle, 1933. július 26. 8.; Friss Ujság, 1934. április 8. 7.

⁴⁰⁹ Vonyó, 2014. 169. A helyzet részletes ismertetéséhez lásd: Uo. 165-171.

homályosíthatja el, mert ezeknek a sugarai a falu megértő magyar népe becsületes szívének mélyéből törnek elő.”⁴¹⁰

Borbély-Maczky pedig amikor csak tehetett nyíltan kiállt a miniszterelnök és annak programja mellett, folyamatosan hűségéről és támogatásáról biztosította a kormányfőt. A barátságon túl az elköteleződésnek alapvetően kényelmi okai is voltak. Borbély-Maczkyban ezen évek alatt megerősödött az az érzés, hogy a helyére került. Egyre inkább úgy vélte, hogy a parlamenti időszak és a társadalmi szervezetek szervezése helyett szeretett vármegyéjének irányítása a legtesthezállobb feladat számára. Ebben a lokális közegben nagy tekintélynek örvendett, a tisztikar feltétel nélkül lojális volt hozzá, ellentétekre ritkán került sor. Öt évnyi frontszolgálat és közel egy évtized országos közéleti szerepvállalás után nyugodtabb viszonyokra vágyott. Erre a főispáni pozíció tökéletes volt, hiszen Miskolc (és Bóta) elég távol volt a fővárostól ahhoz, hogy az országos politika hullámai ne ériék el őt, mégis elég közel ahhoz, hogy befolyása lehessen bizonyos vármegyei ügyek előremozdítására. Bár a mezőcsáti és mezőkeresztesi időközi választások megrengethették volna pozícióját, de az ország vezetésében időközben bekövetkezett változások, és a politikai erőviszonyok alakulása éppen ellenkezőleg, megerősítették és még szilárdabbá tették a főispáni székét. Mikor leküzdötte a presztízveszteség és az ellenzéki lejárató kampány okozta lelki válságot, újult erővel vetette bele magát a vármegye irányításába. Pontosan felmérte az országos erőviszonyokat: Gömbös Gyula miniszterelnök, Keresztes-Fischer Ferenc és Kozma Miklós belügyminiszterek baráti kapcsolatot ápoltak Borbély-Maczkyval, így annak nem kellett tartania a komoly felelősségre vonástól és állásának elvesztésétől.

Politikai szempontból nyugodt időszak következett a harmincas évek második harmadától a borsodi és gömör-kishonti vármegyékben. Komolyabb ellenzéki tevékenységre, megmozdulásra nem került sor, a választások is rendre lezajlottak mindenféle atrocitások nélkül. Ritkán tartottak nagygyűlést a kormánypártok és az ellenzéki szervezetek, így izgalommentes évek következtek, amikor a politika és a közélet háttérbe szorulhatott.

---

⁴¹⁰ MTI Napi tudósítások, 1931. március 25.

A vármegye első embere

Borbély-Maczkó Emil a harmincas évek második harmadától szinte teljesen kivonult az országos közéletből, így az ott zajló csatározásokból is. Felszabadult energiáit a vármegye irányításába és egy rendezett, becsületes, a nemzeti-nacionalista irányzat iránt elkötelezett tisztikar kialakításába és fenntartásába csatornáztatta be. 1923-ban mikor lemondott a főispánságról a vármegyei vezérkar őszinte sajnálattal vette tudomásul ezt a helyzetet. Egy fiatal, ambiciózus, országosan kevésbé ismert, többszörösen kitüntetett katona távozott, akit a munkatársai tiszteltek és kedveltek. 1930-ban, amikor ismét kinevezték Borbély-Maczkót, már egy sokat megélt, tapasztalt, kialakult világgéppel rendelkező profi politikus került a vármegye élére. Korábban bátran támaszkodott környezetére – nyilvánvalóan tapasztalatlansága okán –, főként az alispánra, a főjegyzőre és a főszolgabírókra, ezáltal egyfajta kollektív vezetést valósított meg, mely során kiváló munkakapcsolatok alakultak ki a hivatalban. Második kinevezése után azonban megváltozott a viszony, és megváltozott a vezetési stílus is. Az 1930-as beiktatási ceremóniakor tapasztalt emelkedett hangulat, gyakorlatilag néhány hónap alatt eltűnt. Immáron nem volt szükség kontrollra, nem igényelt a főispán tanácsadókat, úgy gondolta, hogy az apparátus mindenféle tervezgetés és kreativitás nélkül végezze el a mindennapi teendőket, az innováció és a fejlesztések pedig kizárólagosan az ő hatáskörébe tartozhattak. Borbély-Maczkó felfogása szerint erős vezérre és megbízható végrehajtókra van szüksége egy jól működő vármegyének. Erre a szerepfelfogásra és irányításra vezethető vissza, hogy egyre többször voltak súrlódások, valamint helyi nyilvánosság előtt zajló „ügyek”.

A vármegyei törvényhatósági és közigazgatási bizottság rendes és rendkívüli ülésein gyakoriak voltak a viták, ez azonban sosem fajult személyeskedő ellentétté. Nem úgy a választott és kinevezett tisztviselőkkel való összeszólalkozások. A főispán úgy gondolta, hogy akkor tud a leghatékonyabb lenni a vármegye vezetése, ha az általa megbízhatatlannak tartott, és ellenzéki csoportokkal vélt vagy valós kapcsolatban lévő személyeket eltávolítja a közigazgatás felső- és középszintjéről. Az első években nem tudott ezzel a tervével érdemben foglalkozni, hiszen a korábban részletezett nehézségek és kisebb kudarcok kötötték le figyelmét. Mikor ismét megszilárdította tekintélyét és pozícióját, azonnal támadásba kezdett, ezáltal bosszút állva azokon,

akikről úgy gondolta, hogy nem álltak ki nyíltan mellette, amikor erre szüksége lett volna.⁴¹¹

Az első célpontnak Vadnay László vármegyei főjegyzőt választotta. 1935. november 11-én egy átiratból értesült a vármegyei közélet arról, hogy Vadnay László kényszernyugdíjazását helyben hagyta a belügyminiszter. Az ügy komoly indulatokat korbácsolt a sajtóban és a hivatalban egyaránt. Borbély-Maczky néhány héttel később egy megyegyűlésen kifejtette a saját álláspontját: *„Férfiatlan volnék, ha nem ismerném be itt a törvényhatósági bizottság előtt, hogy én tettem meg Vadnay László ügyében a felterjesztést a belügyminiszterhez. Semmiféle animozitás Vadnay László ellen nem vezetett, tisztán a közérdeket tartottam szem előtt. Nem néztem és nem nézek mást, mint azt, hogy a vármegye közönségét úgy szolgálják a tisztviselők, amint azt a nehéz magyar sors 1935-ben előírja. Az alispán ur megpróbálta három-négy ízben megszüntetni a közöttünk felmerült ellentéteket, de megpróbálta Fekete Bertalan főszolgabíró is, aki Vadnay Lászlónak legalábbis van olyan jó barátja, mint dr. Röck Aladár. 1934. június végén feljött hozzám Fekete Bertalan főszolgabíró és megkérdezte, fogadnám-e Vadnay Lászlót, amikor is békésen elintézhetnék azokat a nem kellemes dolgokat, amelyek közöttünk vannak. Én azt feleltem: Menj le Vadnay Lászlóhoz, Vadnay jöjjön fel hozzám, hogy egy baráti meleg kézszorítást adjak neki s ezzel el van intézve minden. De Vadnay László nem jött hozzám a mai napig sem és ezzel megalázott engem, a vármegye főispánját. Én ebből az ügyből nem csináltam politikát, csak most derült ki, hogy mások csináltak politikát, Vadnay László ugyanis többek előtt ezt a kijelentést tette: Átadtam az egész ügyet Eckhardt Tibornak, azt hiszem, ő el fogja intézni. Kilenc hónapig vártam, hogy feljöjjön Vadnay László és kimagyarázkódják, hogy elsimítsuk az ellentéteket, hogy kezet szorítsunk s együtt dolgozzunk tovább vármegyénkért.”*⁴¹²

A főispán úgy próbált hivatkozni a közérdekre, hogy közben a kettejük között fennálló konfliktust tette meg a kényszernyugdíjazás legfőbb okának. Érdeemes

---

⁴¹¹ A törvényhatósági bizottság ülésein ezekben a hónapokban többször is téma volt a főispánt ért támadássorozat. Ezen ülések végén nagytöbbséggel kiálltak a vármegye vezetője mellett, de voltak néhányan akik felszólalásukban egyértelművé tették, hogy nem feltétlenül értettek egyet a döntéssel. Ők kerültek később Borbély-Maczky tisztújítási hullámának célkeresztjébe. Lásd többek között: MTI Napi tudósítások, 1932. december 5. 19. kiadás, 1933. április 26. 21. kiadás; Budapesti Hírlap, 1933. április 27. 6.

⁴¹² MTI Napi tudósítások, 1935. december 18. 12. kiadás

megnézni a többi vádat is Vadnay szemben: 1. húsz évvel korábban fiatal aljegyzőként fegyelmit kapott, mert néhány ügyet késve intézett el; 2. szintén a múltban becsületsértés miatt bíróságilag is elítélték, mert megsértett egy munkást; 3. szándékos tekintélyrombolást hajtott végre, amikor névnapja alkalmából nem köszöntötte az alispánt és nem vállalta a megbízatást arra, hogy a köszöntés alkalmával vezesse a tisztikart; 4. nyilvánosan tiszteletlenséget mutatott a főispáni méltósággal és tekintéllyel szemben, amikor egy törvényhatósági bizottsági ülésen Borbély-Maczky jobbján ülve, annak hátat fordítva helyezkedett el; 5. az utcán nem ismerte meg és nem köszöntötte a főispánt; 6. nem tett lépéseket az iránt, hogy a viszony normalizálódjon.⁴¹³ Ahogy kitűnik a „vádiratból”, sokkal inkább politikai leszámolásról volt szó, semmint a közérdek megsértéséről. A fenti pontok szinte mindegyike valamilyen személyes sérelemhez kapcsolódott, továbbá a fegyelmi és bírósági ítélet sem vehető komolyan, hiszen ezek abszolút nem befolyásolták két évtizedig Vadnay előmenetelét, fokozatosan egyre feljebb léphetett a ranglétrán. További kételyeket ébresztett a közvéleményben, hogy az ügy kivizsgálására létrehozott ún. hármásbizottság elnöki tisztét maga Borbély-Maczky Emil töltötte be. Hiába vetették fel többen is az összeférhetetlenséget, a főispán nem reagált rájuk, későbbi nyilatkozatában is csak röviden tért ki erre: *„Felemlítették azt is, hogy a hármás bizottságban én minden voltam: sértett, vádlott és elnök. Kénytelen vagyok itt a következőket elmondani: A hármás bizottság ülésén én elnököltem, de amikor Vadnay László kifogásolta, hogy én nem járnék el tárgyilagosan, felálltam és átadtam az elnöklést az alispánnak, mint elnökhelyettesnek és kimentem a másik szobába. Tíz perc múlva behívott az alispán, kijelentve, hogy a hármás bizottság határozata szerint teljes garanciát látnak bennem, hogy tárgyilagosan vezetem le a tárgyalást és kérte, hogy újra foglaljam el az elnöki széket. (...) Az eljárás befejezése után Vadnay László barátai mondták nekem, hogy még Vadnay László is elismerte, hogy a tárgyalást korrektül, elfogulatlanul vezettem le.”*⁴¹⁴

A Vadnay-ügy körülményei, az állítólagos sérelmek és az eljárás módja sokkal inkább szólt a kívülállóknak, mintsem az érintett főjegyzőnek.⁴¹⁵ Emiatt húzódott a

---

⁴¹³ Esti Kurir, 1935. november 12. 7.

⁴¹⁴ MTI Napi tudósítások, 1935. december 18. 12. kiadás

⁴¹⁵ Az ügy sajtóvisszhangjához lásd bővebben a korábban hivatkozott cikkeken túl: Az Est, 1935. november 12. 7., 1935. november 13. 5., 1935. december 19. 5.; Budapesti Hírlap, 1935. november 12.

főispáni reakció több mint egy hónapot, hiszen a legfontosabb az általános bizonytalanság fenntartása volt. A vádlott hiába próbált többször is a sajtón keresztül védekezni, végül vármegyei szinten egyedül maradt. Senki nem mert felszólalni többé az ügyben, a törvényhatósági bizottságban is lekerült a napirendről. Az ellenzéki (főként kisgazda) parlamenti képviselők ugyan szóvá tették a borsodi esetet a parlamentben, azonban ez már nem változtatott semmin, Vadnay Lászlót kényszernyugdíjazták, Borbély-Maczký Emil pedig példát statuált és egyértelművé tette az elvárásait.⁴¹⁶

<p>Vidéki premierok</p> <p>Nemcsak az „Urilányt” mutatták be vidéken, bemutat- tak más darabokat is. Ime:</p>
<p>SZENTESI SZINHAZ</p> <p>A POLGARMESTER BORBÉLYA</p> <p>Közigazgatási bohózat több nyilatkozatváltásban. Karhatalmas siker!</p> <p>ELŐADÁS UTÁN</p> <p>LOVAGIAS ÜGYEIT HOZZA RENDBE.</p>
<p>MISKOLCI SZINHAZ</p> <p>EGY ÚR, AKI NEM KÖSZÖN</p> <p>Vígjáték több kalaplengetésben.</p> <p>Szereplők:</p> <p>Egy úr akinek nem köszönnek: Borbély-Maczký Emil Egy úr, aki nem köszön: Vadnay László főjegyző A címszereplő nagy díjazásban, sőt nyugdíjazásban részesül.</p>

Gúnyos tudósítás a Borsszem Jankóban a Vadnay-ügyről, 1935.

(Borsszem Jankó, 1935. november 15. 3.)

Vadnay László ügyéhez hasonló látványos elbocsátásra nem került sor a későbbiekben, az érintettek többsége megértette a vezér szándékait. Voltak, akik viszont nem, így a háttérben folyamatos volt a tisztújítás a főispáni megbízatás végéig: 1936-ban Fekete Bertalan központi járási főszolgabíró és Kádas Miklós vármegyei főjegyzőt, 1939-ben Lukács Endre alispánt, 1940-ben Szentivány Ferenc mezőkövesdi

10., 1935. december 19. 7., 1935. december 24. 5.; Magyarország, 1935. november 13. 3., 1935. december 19. 5.; Népszava, 1935. november 12. 8., 1935. december 19. 4.; Pesti Napló, 1935. november 12. 9., 1935. december 19. 7.; Ujság, 1935. november 12. 7., 1935. november 15. 7., 1935. december 19. 2.

⁴¹⁶ A Vadnay-ügy parlamenti vitájához lásd: Képviselőházi napló, 1935. IV. kötet 158-163.

főszolgabírókat menesztette a felsővezetésből. Utóbbit leszámítva mindegyik határozat mögött politikai ellentét feszült: Farkas és Kádas jó barátságot ápolt Vadnayval és Eckhardttal (egyikőjük sem várta meg a megaláztatást, előbbi átment Miskolc törvényhatósági jogú város tisztikarába, míg utóbbi kérvényezte nyugdíjaztatását), Lukács Endrével pedig – akiről az a hír járta, hogy a helyi szélsőjobb támogatója és híve volt – az értékrendjük nagyon távol állt egymástól, folyamatos nézeteltérések miatt már a Belügyminisztériumnak is be kellett avatkoznia. Szentivány Ferenc ellen sikkasztás vádja miatt büntető eljárás indult, ezt használta ki Borbély-Maczkó és a korántsem szimpatikus főszolgabírókat erre hivatkozva tudta eltávolítani.

A vármegyei vezetés kicserélése 1940 tavaszára többé-kevésbé teljesen megvalósult, egy főispáni köszöntés alkalmával így nyilatkozott Borbély-Maczkó a harcos évekről: *„Vannak, akik harcos embernek tartanak. Ez tévedés. A harcot sohasem kerestem, csak vállaltam. Végezetül csak egyet üzenek mindenkinek: gondosan olajozzuk meg a „fúrókat” és tegyük el, mert most nem fúrókra, hanem szeretetre van szükség. Tegyük félre a fúrókat, de a csatabárdot tartsuk kifelve, nem egymásellen, hanem hogy minden eshetőségre készen legyünk.”*⁴¹⁷ Világos beszéd, a munkát elvégezte, de bármikor folytatható, ha az „eshetőség” úgy kívánja. Hátralévő négy és fél évében személyi ügyekkel már nem kellett foglalkoznia, vagyis célját elérte, hozzá feltétel nélkül hűség és lojális tisztikar működött a közigazgatásban.

Szinte lehetetlen feltárni azt, hogy a munkatársak hogyan vélekedtek valójában vezérükről és annak tevékenységéről. A két forráscsoport, ami fennmaradt és rendelkezésre áll, alapvetően szubjektív és típusából fakadóan elfogult. Az 1945-től zajló igazolási eljárások során több olyan személy is volt, akitől a bizottság elvárta, hogy Borbély-Maczkó Emilhez fűződő kapcsolatáról részletesen beszámoljon. Az eljárás alá vontak többsége vagy nem ismerte a főispánt (vagy ezt állította), vagy igyekezett kettejük viszonyát negatívnak, bizalmatlannak feltüntetni, ezáltal talán jobb elbírálás alá esni. Nagy Ernő, korábbi vármegyei főjegyző, a közvélemény szerint szoros viszonyt ápolt Borbély-Maczkóval, 1945. június 2-i eljárása során mégis így nyilatkozott: *„Borbély Maczkó Emil főispánhoz szívélyes viszony fűzött. Neki 1934. júniusától 1938. júniusáig titkára is voltam. Családi érintkezésben állottunk. Borbély Maczkó Emil főispán személyi kérdésekben engem nem hallgatott meg, sem politikai*

---

⁴¹⁷ Népszava, 1940. április 23. 3.

ügyekben és ilyen ügyekben tanácsadói szerepet mellette nem is töltöttem be. Engem csupán szakkérdésekben hallgatott meg és ilyen ügyekben kérte ki véleményemet. Borbély Maczky Emil főispánnak kétségkívül hűve és tisztelője voltam ezzel ellentétben azonban politikáját nem helyeseltem. Ezen helytelenítésemet a nagy nyilvánosság előtt nem hoztam tudomására, csupán szűk családi körben tárgyaltam erről.”⁴¹⁸ Egy másik eljárás alkalmával Kiszely Pál, akivel egy ezredben szolgáltak az első világháborúban és 1940-ben előadóként került Borbély-Maczky mellé, szintén elismerte, hogy jó viszonyban voltak, ám hosszasan taglalta, hogy a főispán mely intézkedéseivel nem értett egyet.⁴¹⁹ Mindkét korábbi munkatárs visszaemlékezése jól szemlélteti, hogy miért nem lehet reális képet alkotni a vármegyei tisztikar és a „vezér” viszonyáról. Hiába volt köztudott mindkettőjük esetében, hogy nagyon szoros kapcsolatok fűzték őket Borbély-Maczkyhoz, egyetlen megnyilatkozásuk ebben a kérdésben (amelyet befolyásoltak a politikai körülmények és az egyéni érdekek) ennek ellentmond. Vallomásuk pedig kontrollforrás (visszaemlékezés, napló stb.) hiányában nem ellenőrizhető.

A másik forráscsoport, amely fennmaradt, a különféle jubileumi köszöntőbeszédek, valamint a korábban már többször hivatkozott emlékkönyv. Ezek elfogultsága és szubjektivitása hasonló (csak éppen ellenkező előjellel) az igazoló eljárások során tett tanúvallomásokhoz, szintén egy meghatározott célra készültek. Nehezen vizsgálható egy személy valós megítélése olyan beszédekből és szövegekből, amelyeknek a célja az érintett dicsérete és magasztalása. Nehéz ellenőrizni az olyan hangzatos mondatok valóságtartalmát, mint például: 1. *„Az érdemekben gazdag koszoruba, mit tizennegyedikén [a második főispánság öt éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen – FM] nyújt feléd vármegyénk társadalma és Nemzeti Egység Pártjának szervezete, amelyből fényesen ragyog ki vitéz Borbély-Maczky Emil főispán neve, engedd meg, hogy a távolból én is beletűzzek egy virágot az őszinte tisztelet és nagyrabecsülés soha el nem hervadó virágját, fogadd ezt tőlem szívesen és nemes szivednek jóindulatával ajándékozd meg a jövőben is szeretet vármegyénket s annak téged tisztelő tisztikarát.”*⁴²⁰; 2. *„ E könyv írói: nagyobbára vitéz Borbély Maczky Emil*

---

⁴¹⁸ Nagy Ernő igazolási eljárása. MNL BAZML XVII. 407. 956/1945.

⁴¹⁹ Kiszely Pál igazolási eljárása. MNL BAZML XVII. 407. 916/1945.

⁴²⁰ Bónis Aladár, egykori alispán köszöntő távirata: Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1935. augusztus 14. 3.

egykori vagy jelenlegi munkatársai, maguk is részesei, - kiki a maga helyén, - az általa diktált munkatempónak. Van közöttük, akinek pályáját lendítette magasba, a másik mellette tanult meg „látni” és szociálisan érezni; mások szervező erejét tanulták megbecsülni; ezek lelkes egyetértéssel dolgoznak ma is Vele. Mindnyájan ismerik a letűnt húsz év történetét, tanúi a mozgalmas időknek, részesei a két évtized harcának, szemlélői soha meg nem írt eseményeknek, melyek a politikai színpad kulisszái mögött zajlottak le, amelyek nélkül hiányos lenne vitéz Borbély Maczky Emil kivételesen színes portréja.”⁴²¹.

Szinte bizonyos, hogy 1922-ben a vármegyei tisztikar várakozással és érdeklődéssel tekintett a fiatal, ambiciózus, egykori katona kinevezésére, és 1923-as lemondását a többség őszintén sajnálta és csalódott volt. Ezt példázza az is, hogy a belügyminiszter hónapokig nem tudta utódját kinevezni, hiszen a felkért tisztviselők lojalitásuk okán nem vállalták a megbízatást. Néhány munkatársával szoros maradt Borbély-Maczky kapcsolata, de a húszas évek országos közéleti szerepvállalása miatt kikerült a vármegyei tisztviselők köréből. 1930-ban az újbóli kinevezés őszinte lelkesedést váltott ki mind a régi-új főispán, mind pedig az egykori és leendő munkatársai körében. Ez azonban nagyon hamar megváltozott, a korábbi kollektív vezetési stílust és a harmonikus, párbeszédre alapuló munkakapcsolatokat felváltotta a diktatórikus vezérszerep. Aki ezt elfogadta és beállt a sorba, az továbbra is boldogulhatott a hivatalban, akik azonban kicsit is másképpen gondolkodtak hamar elvesztették az állásukat. A valós viszonyrendszer rekonstruálása – a fentebb részletezett okokból kifolyólag – szinte lehetetlen, de az bizonyos, hogy 1922-höz képest megváltozott a helyzet, inkább félték és vakon követték a vezért, ezáltal a tisztviselők saját kényelmes pozíciójukat óvták.

A vármegye vezetőjeként természetesen nem csak személyi ügyekkel teltek a mindennapjai Borbély-Maczky Emilnek. A közigazgatási szervezetben a legjelentősebb változást az első bécsi döntés eredményezte. Az 1938. november 2-án aláírt határozat értelmében visszakerült a korábbi Gömör és Kishont vármegye területének és lakosságának közel fele. Az egész procedúra Borsod vármegye történetének is jelentős korszakát jelentette, hiszen a szétválást óriási figyelem és különleges ünneppsorozat kísérte. A trianoni békeszerződésben kijelölt új északi határszakasz által megcsonkított gömöri és kishonti területeket a szomszédos Borsod vármegye igazgatása alá vonták,

---

⁴²¹ Részlet az emlékalbum bevezetőjéből. Uzdóczy et al., 1940. 5.

majd 1923-ban törvényileg és rendeletileg ideiglenesen egyesítették.⁴²² A megmaradt községekből létrehozták a putnoki járást, amely a másik hattal egyenértékű volt. Míg a kezdeti időkben igyekezett a vármegye őrizni a gömöri hagyományokat (1922-ben Borbély-Maczkó Emilt a miskolci hivatalos installáció mellett a putnoki, egykori vármegyei házában is beiktatták főispánnak), ez idővel elhalt. Bár a revízió igénye mindvégig jelen volt a közbeszédben is, szűk két évtized alatt a „közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye” szinte teljes egységgé alakult.

Mikor aztán kiderült, hogy komoly esély van arra, hogy a határokat megváltoztassák a nagyhatalmak, Borbély-Maczkó Emil megkezdte az előkészületeket. A főispán vezetésével már októberben megkezdődött a „Zászlót a Felvidéknek” akció, amellyel az volt a célja, hogy a visszatérő településeket fel lehessen lobogózni a magyar honvédség ünnepélyes bevonulásakor.⁴²³ Ezt követően megszervezte a „Magyar a Magyarért” elnevezésű segélyakciót, hogy „enyhítsük mindazokat a fájdalmakat amelyeket húszéves rabságukban szenvedtek. Széppé, boldoggá tegyük az elkövetkezendő napokat és elfeledtessük húsz esztendő keserveit és az utóbbi hetek súlyos izgalmaikat.”⁴²⁴ Ezt követően pedig vármegyeszerte ünnepségsorozat kezdődött a gömöri területek visszacsatolása miatt. November 15-én rendkívüli díszközgyűlést tartott az egyesített vármegyék törvényhatósági bizottsága, melyen a jelenlévők emelkedett hangulatban köszöntötték a visszatért magyarságot és képviselőiket. Borbély-Maczkó beszédével kezdődött az esemény, melyben így fogalmazott: „Ha a magyar történelemnek vannak aranybetűs napjai, akkor a november 2-a és 11-e között eltelt napokat igazán aranybetűkkel lehet beleírni a magyar történelembe. Hálát kell

---

⁴²² A magyar királyi belügyminiszter rendelete: 187706/1923., a közigazgatásilag ideiglenesen egyesített és területükben megcsonkított vármegyék új szervezetére vonatkozó rendelkezések végrehajtásáról (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1923/?pg=550&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 14.); 1923. évi XXXV. törvénycikk, a közszolgalatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92300035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221923%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D> - utolsó megnyitás: 2018. július 14.)

⁴²³ Budapesti Hírlap, 1938. október 5. 2.; Pesti Napló, 1938. október 5. 2.; MTI Napi tudósítások, 1938. november 3. 15. kiadás

⁴²⁴ Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1938. november 4. 3.

*mondanunk elsősorban a Magyarok Istenének, hogy megsegített bennünket. És innen az ősi vármegyeháza székterméből kell hódolatteljes köszönetet mondani a főméltóságú kormányzó urnak azért a nagy előrelátásért és bölcseségért, amellyel nemzetét és népét a megújulás felé vezeti.”*⁴²⁵

Az ünnepség után megkezdődött a közigazgatás újrarendezése. Előbb a 9330/1938. M. E. számú rendelet – az ország többi ideiglenesen egyesített területeivel egyetemben – újjáalakította Gömör és Kishont vármegyét (Rimaszombat székhellyel), valamint Borsod vármegyét, majd 1938. december 17-én kelt határozatával Horthy Miklós – a közigazgatási egység megszűnése okán – felmentette Borbély-Maczký Emilt Borsod, Gömör és Kishont k.e.e vármegyék főispáni pozíciójából, majd ezzel párhuzamosan Borsod vármegye vezetőjévé nevezte ki, míg az újjáalakult gömör-kishonti terület vezetésével Hevessy László volt járási főszolgabíró-t bízta meg.⁴²⁶ Ezt követően hosszas procedúra kezdődött, mely során a rendelet szabályozásait megvalósítva, minden formában szétvált a két egykori vármegye. A végső búcsúra december 28-án, az utolsó közös törvényhatósági bizottsági ülés alkalmával került sor. Ekkor búcsúztatták el a gömöri bizottsági tagokat, majd Lukács Endre alispán javaslatot tett *„hogy a minisztériumnak a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területek közigazgatása tárgyában 9330/1938. M. E. szám alatt kiadott rendelete alapján Borsod, Gömör és Kishont közigazgatásilag egyesített vármegyét szüntessük meg és a putnoki járást adjuk át Gömör-Kishont vármegyéknek.”* Bár ez csak formalitás volt, mégis a búcsúztatás csúcspontját jelentette, óriási tapsvihár és éljenzés közepette vált szét a két vármegye.⁴²⁷ Ez azonban csak szimbolikus esemény volt, egészen január közepéig folyt a háttérmunka, új bizottsági tagokat kellett választani, újjá kellett szervezni a bizottságokat, a hivatali apparátusban jelentkező tisztviselői hiányt orvosolni kellett. Borbély-Maczký azonban újfent jó szervezőnek és koordinátornak bizonyult, amikor 1939. január 24-én harmadszor is beiktatására

---

⁴²⁵ MNL BAZML IV. 902. a. 11. kötet 635-636.

⁴²⁶ A 9330/1938. M. E. sz. rendelet részletesen szabályozza a visszacsatolt területek közigazgatását és a vitás kérdések rendezését. Lásd bővebben: Belügyi Közlöny, XLIII. évf. 56. sz. 1200-1207. A főispáni felmentésről és kinevezésről szóló határozatot lásd Uo. 1217.

⁴²⁷ Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1938. december 29. 3.; Pesti Napló, 1938. december 29. 9.; Budapesti Hírlap, 1938. december 29. 2.

került sor, már az új tisztviselői kar előtt tehetette le az esküt.⁴²⁸ A szétválás rendezett és zavartalan lebonyolításáért 1942. február 21-én a kormányzó, a néhány hónappal korábban alapított, Nemzetvédelmi Keresztet adományozta a főispánnak.⁴²⁹

Borbély-Maczkó Emil leteszi a hivatali esküt harmadik installációja alkalmával, 1939.

Balszálon Nyilas Ferenc főjegyző olvassa az esküt, mellette Lukács Endre alispán.

(Tolnai Világlapja, 1939. február 8. 10.)

A főispánsága alatt zajló közigazgatási változások közül a vármegyék szétválása jelentette a legnagyobb volumenű átalakítást, de több olyan közigazgatási és területi változás is történt ezen kívül a harmincas-negyvenes években, amelyeket neki kellett koordinálnia. Ezek alapvetően települési névváltozások és településegysítések voltak, amelyekben előzetes véleményezési és javaslattételi jogköre volt a törvényhatósági bizottságnak és a főispánnak. Ezek általában a helyi képviselőtestület kezdeményezésére vagy a jogi szabályozás megváltozása miatt történtek, így ezeket az ügyeket alapvetően szinte kivétel nélkül támogatólag terjesztették fel a döntéshozókhoz: 1. az üveghutákra való utalás elhagyása és így a turizmus fellendítése miatt váltott nevet 1940-ben Óhuta és Újhuta, előbbiből Bükkszentlászló, utóbbiból Bükkszentkereszt lett; 2. a korábbi név miatt folyamatosan gúnyolt Disznósd 1935-ben Borsodszentgyörgy nevet vette fel; 3. Andornak és Kistálya községek egyesülése után

---

⁴²⁸ A beiktatásról szóló tudósításokat lásd többek között: Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1939. január 25. 3.; MTI Napi tudósítások, 1939. január 24. 23. kiadás, Népszava, 1939. január 25. 9.

⁴²⁹ Belügyi Közlöny, XLVII. évf. 19. sz. 852.

1939-ben létrejött Andornaktálya; 4. ugyanezen évben Sajóbesenyőt Szirmabesenyőhöz csatolták; 5. 1940-ben Bolyok és Sajóvárkony települések Ózdhoz kerültek; 6. 1943-ban Csokva és Omány községekből jött létre Csokvaomány. Külön ki kell emelni Szomolyát, amely a főispán kezdeményezésére (és nyomására) 1936-ban névváltoztatási kérelmet nyújtott be, majd a belügyminiszter jóváhagyása után 1937-től Gömbösfalva néven működött tovább.⁴³⁰ A hajdani miniszterelnöknek semmilyen kapcsolata nem volt a településsel, csupán Borbély-Maczkó Emil kérése kezdeményezte a váltást. 1946-ban a megváltozott viszonyok hatására a község előjárói azonnal kezdeményezték a Szomolya név visszavételét.

Míg a fenti ügyek élére állt a főispán, addig az olyan eseteket, mikor települések váltak volna ki a vármegye közigazgatásából, a leghevesebben ellenezte és akadályozta. A harmincas években Andornak és Kistálya községek többször is kezdeményezték átcsatolásukat Heves vármegyéhez, arra hivatkozva, hogy Eger szomszédságában fekszenek, így az új közigazgatási egységben könnyebben tudták volna ügyeiket intézni. Borbély-Maczkó többször is határozottan kijelentette, hogy nem engedi a két települést elszakadni Borsod vármegyétől.⁴³¹ Ugyanez volt a helyzet, Diósgyőr nagyközség és Görömbölytapolca esetében is. Ezen települések az első világháború után szinte összeépültek Miskolccal, így többször felvetődött az esetleges egyesítésük. Mivel előbbi településen működött a vasgyár, utóbbi pedig turisztikailag már akkor is vonzó fürdőhely volt, elvesztésük komoly gazdasági következményekkel járt volna a vármegyére nézve, így Nagy-Miskolc kialakításának ügyét mindvégig akadályozta a főispán.⁴³²

A járások szervezete kétszer változott meg a főispánsága alatt, 1937-ben Mezőkeresztes központtal szolgabíróságot hozott létre, majd 1940-ben ezt önálló járássá alakította át.⁴³³

---

⁴³⁰ Belügyi Közlöny, XLII. évf. 18. sz. 255.

⁴³¹ Például: Kis Ujság, 1930. szeptember 20. 6.

⁴³² Esti Kurir, 1931. április 23. 6.; MTI Napi tudósítások, 1939. március 8. 34. kiadás. A Nagy-Miskolc kialakításáért folytatott küzdelemhez lásd bővebben: Fábrián, 2017. 63-78.; Somorjai, 2005. 199-207.; Uó, 2003. 145-149.

⁴³³ Turkovics, 1996. 33-38.

A szociális főispán

Borbély-Maczky Emil második főispáni megbízatásának jelentős részét nem a politizálás és a közigazgatás szervezése tették ki, hanem a szociális kérdésekkel való foglalkozás. 1933-ban a *Pesti Napló*nak adott kisinterjúban a következő feladatokat jelölte ki: „*Minden törekvésünk a vármegyében mutatkozó munkanélküliség legyűrése. A kenyér politikája érdekel bennünket, hogy legyen munkája a munkásnak, forgalma a kereskedőnek, megrendelése az iparosnak és a gazda búzája vevőre találjon. Keresztül akarjuk vinni Alsóborsod ármentesítését. Ha ez megvan, megakarjuk valósítani a mezőkövesdi telepítés tervét.*”⁴³⁴ A kijelölt három súlyponti kérdés: a szegénység leküzdése, folyamatos ármentesítés és a Mezőkövesd környéki nyomor felszámolása.

A Sajó és Tisza révén folyamatos árvízveszély és árvízkiérintettség volt az érintett vármegye déli területein. A 19. század második felének nagy környezetátalakítási munkálatai (folyószabályozás, ármentesítés, láp és mocsárlecsapolás, belvízrendezés stb.) nem oldották meg a dél-borsodi vidék nehézségeit. Hiába készült a dualizmus időszakában több tervezet is a Tisza mellékfolyóinak (esetünkben a Hernád, Sajó, Hejő és kisebb patakok) szabályozására – melyek fő célként a lefolyási viszonyok javítását (kanyarulatok átvágása, töltések kiépítése) és a levonuló árhullám veszélyes egymásrahalmozódásának csökkentését jelölték meg – az 1920-as évekig csak részlegesen vagy egyáltalán nem valósultak meg.⁴³⁵

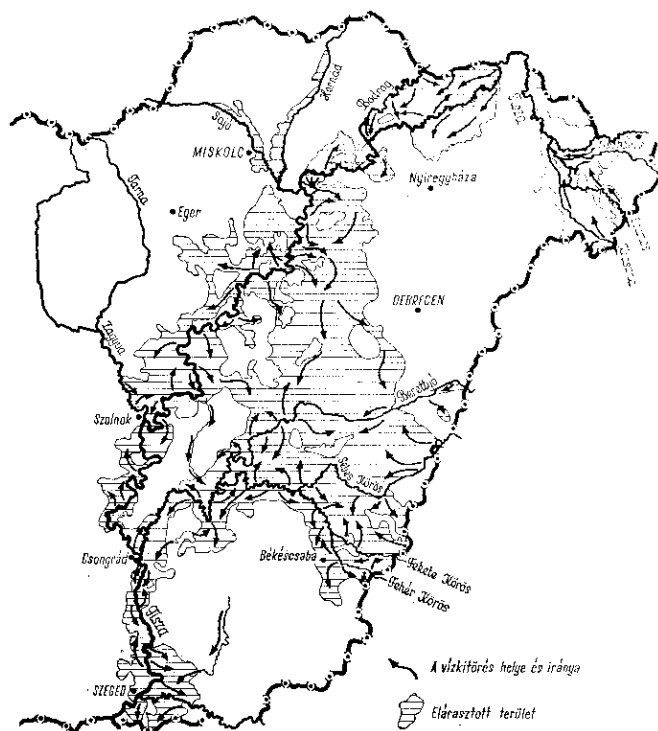
A lenti ábrán jól látható, hogy Miskolc környékét a Sajó és Hernád, míg az ettől délre fekvő alsó-borsodi régiót (más néven a heves-borsodi nyílt árteret vagy Borsodi-Mezőséget) a Tisza veszélyeztette. Ezen a területen az 1930-as évek közepéig csupán a községi körtöltések és a menekülő utak nyújtottak némi védelmet. A legnagyobb árvizek 1888-ban, 1919-ben és 1932-ben okozták a legsúlyosabb károkat a vidéken.⁴³⁶ Ez utóbbi hatására vette kezdetét Borbély-Maczky Emil főispán vezetésével a nyílt ártér szabályozása.

---

⁴³⁴ Pesti Napló, 1933. szeptember 13. 10.

⁴³⁵ A 19. század második felének nagy környezetátalakítási munkálataihoz lásd bővebben többek között: Ihring, 1973.; Somogyi, 2000.

⁴³⁶ Ihring, 1973. 312-318.

9. térkép: Vásárhelyi Pál 1846-os leírása alapján készített sematikus térképvázlat a Tisza és mellékfolyói által elöntött területekről és a legjelentősebb vízkitörési pontokról
(Ihring, 1973. 285.)

1931. február 9-én a vármegye gazdasági egyesületének igazgatósági ülésén bejelentette, hogy a Tisza-menti védőgát felépítése az egyik legfontosabb feladat, hiszen ezáltal közel 60.000 hold terület ármentesítését valósítanák meg. Hangsúlyozta, hogy az ekkor közel három millió pengőre becsült anyagi fedezet előteremtéséért folytatott lobbitevékenységhez széleskörű összefogást kezdeményezett, melyben részt vettek a vármegye felsőházi tagjai, országgyűlési képviselői, valamint az összes érintett tisztviselő és egyesületi vezető.⁴³⁷ A szervezés azonban vontatottan haladt, így 1932 áprilisának első napjaiban ismét súlyos veszedelem érte az alsó-borsodi régiót. Az elmúlt évszázad egyik legsúlyosabb árvize során szinte az összes Tisza-menti település közel másfél hétre víz alá került, folyamatosak voltak a kilakoltatások, csupán katonai erők igénybevételével tudtak a teljesen elzárt településekre (például Tiszavalk, Tiszadorozsma, Tiszabábolna) élelmiszercsomagokat juttatni. Ezekben a napokban a főispán folyamatosan a vidéken tartózkodott, tudósítások szerint maga is részt vett a

⁴³⁷ Pesti Napló, 1931. február 10. 9.

mentésben és védekezésben.⁴³⁸ Április közepén megkezdődött a folyó apadása és visszatérhettek a kimenekített lakosok, eközben Borbély-Maczkó Emil több országos és vármegyei segélyakciót hirdetett, amelyek keretében természetbeni támogatást kért a rászorulóknak. A helyzetet súlyosbította, hogy nem csak az infrastruktúrában és ingatlanokban keletkeztek súlyos károk, hanem az előtött közel 70.000 hold mezőgazdasági terület is használhatatlanná vált hónapokig.⁴³⁹ Egyetlen pozitív hozadéka volt a katasztrófának, erős nyomtatékot adott a védgátért folytatott lobbinak. Borbély-Maczkó július közepén bejelentette, hogy kormányzati forrásból megkezdődhetett az építkezés. Mivel a megszavazott 130.000 pengő töredéke volt a ténylegesen becsült több milliós költségnek, így első ütemben csak a menekülőutak helyreállítása és újak kiépítése valósulhatott meg.⁴⁴⁰

1933-tól kezdve a tiszai védgát építése fokozatosan haladt, hol lendületesen, hol pedig rövid leállásokkal. Ez utóbbinak a legfőbb oka, hogy a gazdasági válság nyomán kialakult nehéz pénzügyi helyzet miatt a kormányzat csak bizonyos időközönként biztosította a munkálatok fedezetét. Szintén nehézséget okoztak az előre nem tervezett események, például 1933-ban Heves vármegye tiltakozásba kezdett az alsó-borsodi területek ilyen formában történő ármentesítése miatt, ugyanis attól tartottak, hogy így a délebbi szakaszon, immáron hevesi területeken fognak súlyos árvizek pusztítani.⁴⁴¹ Végül a harmincas évek közepére szinte teljesen megvalósult az alsó-borsodi terület ármentesítése (a Sajó torkolatától egészen a vármegye határát jelentő Tiszafüred-Poroszló vonalig), körgátak és védgátak épültek ki, amelyek immáron hatékonyan védtek a Tisza-menti településeket. Ebben pedig kiemelkedő szerepe volt Borbély-Maczkó Emilnek: 1. többször vezetett küldöttséget a különböző minisztériumokba, hogy további pénzügyi forrásokat szerezzen; 2. rendszeres időközönként személyesen is megtekintette az építkezés aktuális állását, folyamatosan ellenőrizte a munkálatokat; 3. az ármentesítés hatékonyabb koordinációja érdekében 1935. június 15-én kezdeményezésére megalakult a Borsodmegyei Ármentesítő Társulat;⁴⁴² 4. az általa

---

⁴³⁸ MTI Napi tudósítások, 1932. április 9. 12. kiadás, április 14. 31. kiadás, április 15. 27. kiadás, április 17. 11. kiadás

⁴³⁹ MTI Napi tudósítások, 1932. május 4. 33. kiadás, május 11. 19. kiadás

⁴⁴⁰ MTI Napi tudósítások, 1932. július 13. 10. kiadás, július 22. 6. kiadás

⁴⁴¹ MTI Napi tudósítások, 1933. január 11. 20. kiadás

⁴⁴² MTI Napi tudósítások, 1935. június 15. 24. kiadás

szervezett segélyakciók révén enyhültek a dél-borsodi gazdák nehézségei és könnyebben talpra tudtak állni. Bár az itt elért eredményeken felbuzdulva kísérletet tett a Sajó menti területek ármentesítésére (elsősorban az Alsózsoltától déli-délkeleti irányban fekvő, torkolatig tartó szakaszon), ám a háború miatt anyagi fedezet és munkaerőhiányában ezek a munkálatok már nem tudtak megvalósulni.

Borbély-Maczkó Emil személyesen tekinti meg a Sajószentpéter melletti árvíz sújtotta területet, 1939.

(Tolnai Világlapja, 1939. április 12. 6.)

A déli területek ármentesítésétől is nagyobb projektet jelentett a mezőkövesdi nyomortelep és a környező barlanglakásokban élő több száz ember telepítésének programja. Szabó Zoltán, a népi mozgalom egyik kiemelkedő szociográfusa, *Cifra nyomorúság* című munkájában külön is kitért erre a problémára, melyet nagyon plasztikusan ábrázolt:

„Ha a Matyóvidéken a külszín takarja és színezi a nép állapotát, körülötte a falvak képe - kifejezi. A Matyó föld fölött, a Bükk kezdődő lejtőin, Mezőkövesd körül félköralakban ugyanolyan summásfalvak helyezkednek el, amilyenek a matyó községek. Csakhogy e falvaknak külön nevezetessége van: a barlanglakás. A mezőkövesdi járásban, a Bükk oldalában 805 ilyen barlanglakás van és 4000 lélek lakik bennük.

(...) Tibolddaróc lakóinak 60%-a él barlanglakásban, Szomolyának 37,2%-a. A többi falvakban az első három falu kivételével átlagban a lakosság egyötöde lakik barlangban. Tibolddarócon 32, Szomolyán 10 az életveszélyes barlang. Egy-egy tibolddaróci barlangban átlagban 7 lélek lakik, de ha ehhez hozzávesszük a barlangba

bevitt állatokat is, akkor ennél sokkal több élőlényt találunk telenként egy-egy odu szűk üregében. A Zöld Kereszt-lap e barlanglakásokat szűkszavúan és szárazon is így jellemzi: »A barlanglakások mind alacsony, kis alapterületű (legfeljebb 10-20 négyzetméter) riolittufába vájt üregek. Az ablakok szűkek, a falak nedvesek, eső idején a tetőn a víz beszivárog, a levegő dohos, az ételek megpenészednek. Néha ember, állat egy szobában van. A nap alig süt be. A lakás tisztítása a sötétség miatt nehéz és a sötét, nedves levegőben a betegséget okozó gombák, a baktériumok vígan szaporodnak. E miatt a csecsemőhalandóság és a gümőkórhalandóság háromszor annyi, mint egyebütt. A vízbeszerzés nehézsége miatt legfeljebb ivásra hordanak vizet, mosásra nem jut elég víz. Árnyékszék nincs, a szemétdombra, a bokrok mögé járnak, e miatt a lakások környéke a vérhasnak és hastífusznak melegágya. Az állatok is vagy a lakásban, vagy közvetlen a lakás mellett levő ólban vannak. A porózus közeg teleszívódik ürülék-alkatrészekkel és azoknak bomlása miatt, főleg nyáron, kellemetlen szag van a lakás körül.«

(...) A barlangok emberei állandó bizonytalanságban élnek. Némelyik lakás mennyezete már erősen inog és meg kell támogatni. A lakók éjjel sokszor felriadnak és figyelik »nem perdül-e a fal«. Volt eset, hogy enyhe földlökéseket éreztek, ilyenkor az egész falu rémülten szaladt ki oduiból, mert félt, hogy a barlangok, melyek az élők kriptáiként szolgáltak eddig, betemetik őket. Egy öregasszony odujában tizenegy évvel ezelőtt nagypénteken beomlott a tető és koporsószerű úr támadt. Az asszonyoknak itt tizenegyszer kell szülni, hogy négy-öt gyerekük életben maradjon, már a kicsit gyöngeservezet is korai halálra van ítélve ebben a levegőben. A falakon és a tetőkön, mint a nyomorúság sötét hullafoltjai barna nedvességkörök terjengenek, az emberi és állati piszok szaga összekeveredve »illatosítja« a »szobákat«.

(...) Állapotukért nem okolnak senkit, nem lázadnak és nem tusakodnak. Csak bizalmatlanok és keserűek. Ostorosan az a közmondás járja, hogy »Nem jó a parasztnak egy tálból enni az úrral a cseresznyét, mert (az úr) meglövi a magjával.« Néha különösen az idősebb férfiak keseregnek arról, hogy ők az ország mostohagyermekai, amit adóba fizetnek, abból flaszter épül a városi ember számára, hogy azon pipiskedhessen és aztán lenézhesse a buta parasztot. De ezek csak afféle belső dohogások, e falvak túrnek és meghajolnak és néha valami kis mezei lopásért, apró verekedésért elmennek »rabnak Kövesdre«.

(...)Nagyjából egyhangúan, változás és remény nélkül. Az asszonyok félig a temetőnek, félig a bölcsőnek szülik a gyerekeket, mert a gyerekek fele meghal. A

zugokban gombák és babonák tenyésznek. Ha a csecsemő hasmenést kap, az anya kimegy a temetőbe. Éjfélkor kilenc sírdombról szed fűvet, ezt teszi a gyerek fürdővizébe és harangszókor fürdeti meg másnap. Szamárvizelettel, ráolvasással, rácsaholással, kámforgugli (golyó) rámetélésével és zsákkal, vagy piros kendővel való bekötözéssel gyógyítanak ma is. Hogy miben halnak meg, nemigen tudják. Csak meghalnak szép csendesen, különösebb kiáltozás, vádaskodás vagy tusakodás nélkül. Barlangban.”⁴⁴³

Az úgynevezett barlanglakások a korábbi évszázadok során a népi építészet szerves részét képezték, lakói pedig leginkább a közvetlen termelőmunkát végző csoportok közül kerültek ki. A 19-20. század fordulóján kezdődött meg országszerte a harc a barlanglakások felszámolásáért, de ez sokáig sikertelennek bizonyult. Hiába hoztak az illetékes hatóságok rendeleteket, hiába állítottak fel több helyen is bizottságokat a helyzet orvoslására, minden tervezet eredménytelennek bizonyult. Ráadásul az első világháború okozta gazdasági nehézségek miatt ebben az időszakban egyre nőtt a barlangba települők száma, amely folyamat hullámzó ütemben az ötvenes-hatvanas évek erőltetett iparosításáig tartott.⁴⁴⁴

A borsodi főispánok mindegyike ismerte a Mezőkövesd környékén évszázadok alatt kialakult nyomort, de kormányzati támogatás hiányában csak segélyezésre futotta a vármegyei keretből és különféle felajánlásokból. Soldos Béla akkori főispán kérésére Pozsgay Lajos vármegyei tisztifőorvos jelentést is készített a barlanglakók egészségügyi körülményeiről. Az elkészült szöveggel próbálták a kormányzat figyelmét felhívni a környékbeli nehézségeire és anyagi támogatást szerezni a munkálatok megkezdéséhez, eredménytelenül.⁴⁴⁵ Borbély-Maczky Emil második ciklusában sokkal kedvezőbb helyzetben volt elődjeinél, hiszen szoros barátságot ápolt Gömbös Gyula miniszterelnökkel, valamint Keresztes-Fischer Ferenc és Kozma Miklós belügyminiszterekkel. Ezek a kapcsolatok már az árvízmentesítési munkálatok során, és a védgátak megépítésekor is jelentős anyagi haszonnal jártak. Tudta a főispán, hogy

---

⁴⁴³ Szabó, 1938. 84-90.

⁴⁴⁴ A barlanglakások kialakulásáról, népi művészeti értékeiről, a barlanglakókról és az országos viszonyokról lásd bővebben: Bakó, 1985.; Mednyánszky, 2009.; Mezey, 1934. A bükki és környékbeli viszonyok megismeréséhez lásd többek között: Bakó, 1977.

⁴⁴⁵ Szabó Zoltán az idézett szövegében felhasználta a tisztifőorvos jelentését, az egészségügyi kockázatokat abból emelte át. HOM HTD 53.4583.1.; Magyar Jövő, 1928. április 7. 2.

hosszú idő óta neki volt először lehetősége telepítéssel megoldani a barlangokban élők helyzetét, ezáltal felszámolva a nyomortelepeket a vidéken.

Borbély-Maczký kezdetektől komoly energiát fektetett bele a mozgalom megszervezésébe. Jó érzékkel mérte fel, hogyan tud mindenkit maga mellé állítani, és milyen stratégiát kell követnie ahhoz, hogy sikeres legyen szervezkedése. 1934-1935-ben sikerült nem csak a vármegyei tisztikart és a helyi lakosság széles tömegeit megnyernie az ügynek, hanem eredményes tárgyalásokat is folytatott a kormányzattal. Elsőként Bónis Aladár alispán, Zsóry Lajos országgyűlési képviselő, br. Bottlik István felsőházi tag, valamint a községek jegyzői és körorvosai álltak az ügy mellé, majd a főispán által megfogalmazott és az előbbiektől együttesen aláírt memorandum segítségével ráirányították Gömbös Gyula figyelmét is a problémára.⁴⁴⁶ Ezzel párhuzamosan az érintett vezetők – a Borbély-Maczký által előre megtervezett lépésként – sorra adták az interjúkat a sajtónak, így a barlangokban élők helyzete hamar országos publicitást kapott, szinte minden héten lehetett olvasni ehhez kapcsolódó cikkeket a legolvasottabb országos és helyi lapokban. A közvélemény kiemelt érdeklődése – ahogy a főispán előre eltervezte – továbblendítette az ügyet, először 1935. január 18-án Vass Elek, az országos telepítésekért felelős miniszteri tanácsos hívta megbeszélésre Borbély-Maczkýt, majd pedig Gömbös Gyula kérette több ízben is magához barátját az ügy megvitatására.⁴⁴⁷ A legenda szerint a miniszterelnök egyik sátorlajújhelyi utazása alkalmával, a főispán elautózott Vámosgyörkig, ott felszállt a vonatra és a Miskolcig tartó közel egyórás úton meggyőzte barátját, hogy gyors intézkedésre van szükség. Bár Borbély-Maczký taktikusságát és ravaszságát, valamint kettejük kapcsolatát ismerve ez a közjáték könnyedén elképzelhető volt, az esemény tényleges megtörténteire vonatkozóan – egy-két lap rövid beszámolóján kívül⁴⁴⁸ – semmilyen egyéb forrás nem maradt fenn. Az bizonyos, hogy Gömbös az ügy mellé állt és felkarolta azt.

1936-ban a kormányzati és vármegyei akaratnak, valamint a közvélemény élénk érdeklődésének hatására felgyorsultak az események. A vármegyei alapból már 1935 közepén elkülönítettek akkora forrást, amely révén nyáron a közeli Vatta település határában kisebb földterületet kisajátíthattak, ahol azonnal meg indultak a

---

⁴⁴⁶ Budapesti Hírlap, 1934. december 6. 8.

⁴⁴⁷ Budapesti Hírlap, 1934. november 22. 7.; 1935. január 19. 4.; Népszava, 1934. november 23. 7.

⁴⁴⁸ Lásd például: Pesti Napló, 1935. január 13. 2.

földmunkák. Az előzetes tervek szerint az érintett közel 220 holdas területen 3 holdas parcellákat alakítottak ki, melyen nagyjából 75 család telepítéséhez szükséges családi házakat építették fel.⁴⁴⁹ 1936. március 17-én Kozma Miklós belügyminiszter személyesen is megtekintette a munkálatok állását, majd a következő napokban intenzív egyeztetést folytatott a főispánnal. Ennek eredményeképpen a belügyminiszter bejelentette, hogy a kormányzat elkötelezett a „borsodi Abesszínia” felszámolására és áprilistól megkezdődik 100 új lakóház felépítése, melyek anyagi vonzatát országos felajánlásokból fedezhette a vármegye. Ezen felül Kozma, hogy az akció élére álljon, saját költségén vállalta az első ház felépítését és berendezését. Kozma az erről adott nyilatkozatában így fogalmazott: „Ilyen kérdéseket kétféleképpen lehet elintézni. Vagy van rá pénz, és akkor az ember megcsinálja, vagy nincs rá pénz, akkor pedig az ember elkezd.”⁴⁵⁰ A belügyminiszteri felajánlással párhuzamosan a belügyi tárca 15, a vármegyei törvényhatóság pedig további 24 ház építését vállalta.⁴⁵¹

Kozma Miklós és minisztériuma után a következő hetekben és hónapokban folyamatosan nőtt a felajánlók száma és a felajánlott összeg (11. ábra). A listát böngészve jól érzékelhető a Borbély-Maczky által befektetett energia és hatékonyság, mely során kifizetődőnek bizonyult, hogy régi kapcsolatait folyamatosan igyekezett fenntartani. Az adakozók találjuk Fabinyi Tihamér pénzügy-, Kánya Kálmán külügy-, Bornemisza Géza iparügyi minisztert, a vállalatok és társadalmi szervezetek közül többek között a Magyar Távirati Irodát, a Magyar Telefonhírmondót és Rádiót, a Turul Szövetséget és a Vitézi Rendet, de főispáni nyomásra a vármegye legtehetősebb birtokosait is. Mindannyian vállalták egy-egy ház felépítését.⁴⁵²

A korabeli kimutatások szerint egy új típusú, kőből épített, piros cseréptetős, szoba-konyha-kamra elosztású ház teljes felépítésének a költsége átlagosan 1300

---

⁴⁴⁹ Budapesti Hírlap, 1935. február 1. 2.

⁴⁵⁰ Idézi: Ormos, 2000. II. 420-421. A szerző itt röviden említést tesz a borsodi barlanglakók telepítése érdekében végzett munkáról, azonban tévesen Széchenyi Viktort említi borsodi főispánként, Borbély-Maczky Emil helyett.

⁴⁵¹ Budapesti Hírlap, 1936. március 18. 7., 1936. április 28. 2.; Az Est, 1936. március 20. 11.; MNL OL K. 429. 8. d. 234-238. MTI, Napi tudósítások, 1936. április 27. 21. kiadás

⁴⁵² Budapesti Hírlap, 1936. szeptember 19. 2., 1936. november 10. 6.; Pesti Napló, 1936. szeptember 5. 13., 1936. szeptember 19. 11., 1936. szeptember 25. 10.

pengőbe került.⁴⁵³ A felajánlásoknak köszönhetően szeptemberben Borbély-Maczký Emil bejelentette, hogy közel 70 ház építésére teremtette meg fedezetet (hozzávetőleg 90.000 pengő), melyek az év végéig elkészültek.⁴⁵⁴

	Felajánló	A felajánlás összege (pengő, fillér)
1.	Révai Irodalmi Intézet	40.000
2.	Borsodvármegye közönsége	14.000
3.	vitéz Kozma Miklós	1.300
4.	Nemzeti Egység Pártja	1.190
5.	Gazdák Biztosító Intézete	1.300
6.	Borsod-Miskolci Hitelbank	1.000
7.	Dr. Fabinyi Tihamér	1.200
8.	Kozma Ferenc	1.300
9.	Magyar Telefonhírmondó és Rádió	1.300
10.	Lányi Zsigmond	1.350
11.	Magyar Távirati Iroda	1.300
12.	Janecz Nővérek Budapest	1.300
13.	Winckler István	1.300
14.	Futura Központja	1.300
15.	Egyesült Keresztény Nemzeti Liga Wolff Károly emlékére	1.550
16.	Zilahy Lajos	1.400
17.	Bornemisza Géza	1.400
18.	Főispáni Kar	1.076
19.	Kánya Kálmán	1.400
20.	Belügyminisztérium tisztviselő kara	1.339
21.	Budapest székesfőváros közönsége	1.300
22.	Országos Társadalombiztosító Intézet tisztviselő kara	1.352,70
23.	OTI szerződéses orvosi kara	1.300
24.	MABI orvosi és tisztviselői kara	1.309,50
25.	A Rockefeller alap ösztöndíjasai	1.405,40
26.	Horváth Imre főmérnök, Budapest	1.200
27.	Fűzfőtelepi alkalmazottak	1.500
28.	Dr. Angyal Kálmán körorvos, Bánréve	549,50

11. ábra: Borbély-Maczký Emil kimutatása a legnagyobb adakozókról, 1938.

(MNL BAZML IV. 901. b. 442/1938.)

⁴⁵³ A házak egy meghatározott és elfogadott títusterv alapján készültek „terméskő alappal, terméskő és vályog felmenő fallal, cseréptetővel. Egy-egy ház tartalmaz egy 4.50 x 4.50 alaprajzu padlózott és stukaturozott lakószobát zsaluval ellátott 3 ablakkal, egy 3 x 3 m. alapterületű konyhát, egy 3x2 m. alapterületű kamrát és egy 1.60 x 3.40 m. alapterületű nyitott, de fedett tornácot. Minden házhoz épült egy egészségügyi követelményeknek megfelelő árnyékszék és egy-egy csirkeketrecet is tartalmazó disznóól. Minden ház 200 négyszögöles telken épült, melyből a ház csak mintegy 20 négyszögölet foglal el, így tehát bőven maradt hely egy kis gazdasági udvar és veteményes kert számára.” MNL BAZML IV. 901. b. 442/1938.

A házépítési hullám első szakaszában két fontos eseményre került sor. Az első alkalommal 1936. július 17-én kevésbé ünnepélyes keretek között Kozma Miklós belügyminiszter átadta az első házat – melynek költségeit saját vagyonából finanszírozta – Szuhányi Mihály hadirokkantnak, hatgyermekes édesapának. Bár a megelőző hónapokban jelentős figyelem irányult a munkálatokra, ez az esemény reprezentációban és nyilvánosságban rendkívül visszafogottra sikerült. A főispán és a belügyminiszter mellett jelen volt még utóbbi apja, Kozma Ferenc nyugalmazott tábornok (aki szintén a felajánlók között volt), Bónis Aladár alispán, vitéz Martsekényi Imre térségi országgyűlési képviselő, valamint Halasy József, Ragályi-Balassa Ferenc báró és Bottlik József felsőházi tagok. A néhány meghívott tudósító előtt Kozma Miklós ünnepélyesen átadta a kulcsokat, néhány szót váltott az új tulajdonosokkal és rövid tájékoztatót tartott. Mivel az építkezés még nagyban folyt és addig mindössze egyetlen ház készült el, nem tekintették a jelenlévők ezt az eseményt hivatalos átadási ünnepségnek, azt későbbre tervezték, mikor a felépült házak látványa megmutatja a közvélemény számára az intézkedés volumenét.⁴⁵⁵

Kozma Miklós újonnan felavatott szobra Mikszáthfalva Kozma-telepnek nevezett részén, 1942.

(https://www.kozterkep.hu/~23750/Kozma_Miklos_Tibolddaroc_1942.html)

A projekt első szakaszának másik fontos állomását egy váratlan megkeresés okozta. Borbély-Maczkó Emil vezetésével augusztus 13-14-én kétnapos értekezletet

---

⁴⁵⁴ Budapesti Hírlap, 1936. június 21. 2.; MTI Napi tudósítások, 1936. június 20. 34. kiadás

⁴⁵⁵ Budapesti Hírlap, 1936. július 18. 4.; Kis Ujság, 1936. július 29. 7.; Magyarország, 1936. július 18. 3.

tartott Kácson a vármegyei tisztikar, kiegészülve az országgyűlési képviselőkkel, amikor az elnöklő főispán a váratlanul megjelenő Matolcsy Mátyással együtt szűk körben bejelentette, hogy a Révay Testvérek Társasága 20 ház felépítését vállalta abban az esetben, ha az újonnan épített telepet Mikszáth Kálmánról nevezik majd el.⁴⁵⁶

A kezdeményezés mindenkit váratlanul ért, de hamarosan széleskörű támogatottsága lett. Közel egy hónapig folytak az egyeztetések a terv megvalósításáról, végül 1936. szeptember 24-én 11 órára sajtótájékoztatóra hívták „Mikszáthfalvára” az összes jelentős országos és helyi lapot. Az esemény házigazdája Borbély-Maczky Emil volt, de megjelent Matolcsy Mátyás, a Mikszáth Kálmán Emlékbizottság elnöke és Martsekényi Imre országgyűlési képviselő is. A főispán beszédében röviden ismertette a barlanglakók életkörülményeit, majd bemutatta az általa kezdeményezett projekt főbb állomásait. A legnagyobb érdeklődés az elnevezés iránt mutatkozott, hiszen az jelentette az újdonságot a közel egy éve tartó akció kapcsán. Matolcsy beszélt arról, hogy a Révay Irodalmi Társaság elkötelezett a nagy író, Mikszáth Kálmán emlékének ápolása mellett, így a műveinek kiadása mellett immáron hosszú ideje törekedtek arra, hogy a trianoni békeszerződés miatt Csehszlovákiához került Mikszáthfalva (az író szülőfaluja, Szklabonya, ma Sklabiná, Szlovákia) helyett új települést találjanak, amit elnevezhettek róla. Borbély-Maczky és Matolcsy régi jó ismerősök voltak, és mikor a főispán felajánlásokat gyűjtött a telepítési akcióhoz, a Révay Társaság vezetése kezdeményezte a két program összekapcsolását. Borbély-Maczky bejelentette, hogy a Tibolddaróc mellett létrehozott közel 80 házból álló telep önálló településként csatlakozik a vármegyei közigazgatáshoz, lakóit pedig kizárólag a környékbeli barlanglakásokban élő családok alkotják majd.⁴⁵⁷ A főispán kitért arra is, hogy ezek az emberek elsősorban azért választották kényszerből ezeket az odúkat, mert azok adóját tudták csak megfizetni. A sajtó részéről felmerült, hogy a szép új házak költségeit ezután sem tudják majd kifizetni a rászorulóknak, de Borbély-Maczky jelezte, hogy a koncepció szerint harminc éven át 20 pengő éves bérleti díjat kérnek az új lakóktól, majd ezután saját tulajdonba kerül a ház és a kert is. Ez utóbbi biztos megélhetést nyújthatott a családnak, továbbá a minden házhoz tartozó csirkeketrec és disznóól révén állattartással is foglalkozhattak a beköltözők. Arra a kérdésre, hogy mi a terv arra

---

⁴⁵⁶ Budapesti Hírlap, 1936. augusztus 14. 2.; Pesti Napló, 1936. augusztus 14. 5., 1936. augusztus 15. 18.

⁴⁵⁷ MNL BAZML IV. 904. b. 5777/1937.

az esetre, ha a házhoz juttatottak mégsem tudják finanszírozni ezt az egyébként alacsony költséget, a főispán úgy reagált, hogy más lehetőség nincsen, hiszen október 3-tól kezdve megkezdik az üresen maradt barlangok berobbantását és ezáltal lakhatatlanná tételét.⁴⁵⁸

Borbély-Maczky Emil és felesége Mikszáthfalva főutcáján, 1938.

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

A nagyberuházás első két évében közel 40 család (185 gyerek) telepítését sikerült megvalósítani a felajánlásokból, a tervezett 80 ház több mint háromnegyede megépült.⁴⁵⁹ Később igyekeztek tovább folytatni a telepítési akciót, azonban ahogy az országos figyelem megszűnt úgy az adományok is fokozatosan elmaradtak, valamint ezzel párhuzamosan – nyilván ennek eredményeként – csökkent a szándék is. Ráadásul a második világháború kitörése után egy-egy ház felépítési költsége jelentős

---

⁴⁵⁸ 8 Órai Újság, 1936. szeptember 25. 14.; Az Est, 1936. szeptember 25. 11.; Budapesti Hírlap, 1936. szeptember 25. 5., 1936. szeptember 26. 6.; Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1936. szeptember 25. 3.; Magyar Jövő, 1936. szeptember 25. 2-3.; MTI Napi tudósítások, 1936. szeptember 24. 28. kiadás; Népszava, 1936. szeptember 25. 6.; Pesti Hírlap, 1936. szeptember 25. 4.;

⁴⁵⁹ MNL BAZML IV. 901. b. 442/1938. A megépült házak nem mindegyike Mikszáthfalvához tartozott. Borbély-Maczky Emil 1938-as kimutatása szerint: Mikszáthfalva: 40, Cserépfalu: 2, Cserépváralja: 5, Ostoros: 12, Noszvaj: 2, Kistálya: 6. A második világháború végéig további házak építésére már nem került sor.

megugrott, a munkaerő pedig egyre inkább hiányzott.⁴⁶⁰ A telepítési terv volumenét tekintve a harmincas évek egyik legnagyobb vállalkozása volt, de a fenti okokból kifolyólag nem oldotta meg a problémát, a következő évtizedekben is éltek még emberek a be nem robbantott barlangokban.

Az ármentesítési munkálatok és a mikszáthfalvai telepítési projekt vitathatatlanul a két legjelentősebb akciót jelentették a közel másfél évtizedig tartó főispáni ciklusban. Az előbbieken túl azonban egyéb területeken is igyekezett maradandót alkotni Borbély-Maczky Emil. Az 1930-as beiktatásakor kijelölt sürgősen megvalósítandó szociális projektek közé tartozott a munkanélküliség és a mélyszegénység felszámolása is. Ennek megoldását szorosan összekapcsolta a nagy ármentesítésekkel is, hiszen több ezer embernek (bizonyos időszakokban akár háromezernél is többnek) a foglalkoztatását tudták biztosítani az építési és szabályozási munkálatok során. Ahogy a főispán egy 1934-es kisinterjúban összegezte: *„A magyarányú földmunkáknak még külön hatalmas jelentősége volt, amennyiben megoldották a borsodi ínség kérdését. Nagy munkástömegek, gyakran háromezer ember jutott a gátépítésnél keresethez. Most is a takaréokban fekszik a karácsonykor kiutalt 200.000 pengő, de a téli fagy miatt nem lehetett igénybevenni. Magyarországnak ezen a Ruhr-vidéken a gyári munkásság is nagy számban vált a rossz viszonyok miatt munkanélkülivé s a magyar munkás mindenre használhatóságát mutatja, hogy ezek az egész életükbe gyárakban dolgozó emberek egyszeribe pompásan beváltak kubikosnak, mintha csak annak születtek volna.”*⁴⁶¹ A harmincas évek elején, a gazdasági válság hatására különösen fontosak és értékesek voltak a nagy munkaerőt igénylő beruházások, így mind az árvízmentesítési munkálatok során, mind pedig a barlanglakások felszámolása és a telepítés során nagy tömegeknek tudtak munkát, ezáltal biztos megélhetést biztosítani.

Ezeken felül főispánsága alatt többször hirdetett ínségakciókat (elsősorban kenyér- és tejakciót), sikeresen kezdeményezte a kenyér árának drasztikus csökkentését, a természeti katasztrófák által sújtott területek kármentesítését, különféle akciókat hirdetett a háziiparból élők segítésére, valamint az egyre jobban

---

⁴⁶⁰ A telepítendő családoknak már a kezdetektől fogva napszámot kellett vállalniuk saját házuk építésénél, azonban a katonai szolgálat miatt ők is egyre kevesebben álltak rendelkezésre. MNL BAZML IV. 810. b. 3462/1943.

⁴⁶¹ Budapesti Hírlap, 1934. január 21. 10.

eladósodó lakosság adósságrendezése ügyében is többször fellépett. Emellett gondot fordított Lillafüred, Hámor és Újhuta folyamatos fejlesztésére, hiszen ezeket kiemelt turisztikai központnak tartotta. Egy kórházlátogatás során gyűjtött személyes tapasztalatok alapján bejelentette az Erzsébet-kórház bővítését és modernizációját is.⁴⁶²

A harmincas évek második felére jelentősen megváltozott Borbély-Maczky Emil megítélése. Ennek alapvetően két oka volt: 1. ebben az időszakban egyre kevesebb politikai csatározásra került sor, a korábbi nagy választási ügyek feledésbe merültek; 2. ezzel párhuzamosan egyre nagyobb publicitást kaptak – a helyi és országos sajtóban egyaránt – a főispán szociális akciói, amelyek révén egy gondoskodó, szociálisan érzékeny, a vármegye népéért tenni akaró és tenni tudó markáns vezér képe alakult ki. Habár magát sosem nevezte így, a fenti áttekintés alapján úgy tűnik, hogy vezetési stílusában és szerepfelfogásában is a gömbösi irányvonalat követte, magát egy közösség vezérének tekintette, aki nem csak igazgatta a mindennapi életet, hanem személyesen vezette a vármegyét egy általa dicsőnek tartott úton.

Hiába zajlottak ekkor is még helyi szinten különböző személyi ügyek (lásd például a Vadnay-ügyet), a közvéleményt nem a megyeházán történt csatározások érdekelték, hanem a saját életük és annak nehézségei. Ekkor úgy tűnt, hogy ezekre releváns megoldásokat kínált Borbély-Maczky, így népszerűsége folyamatosan nőtt. A korábbi politikai ellenfelek (Eckhardt, a kispapok, a szociáldemokraták) egyre kevésbé tudtak látványosan rombolni a főispán tekintélyén.

---

⁴⁶² A különféle egyéb szociális akcióihoz lásd bővebben: 1. a kenyér és tej árának csökkentése (a sajtó által drágaság letörési akciónak hívott tevékenység): Eger, 1930. december 12. 1.; MTI Napi tudósítások, 1930. december 19. 38. kiadás; Pesti Napló, 1930. december 7. 6.; 2. a különböző inségakciók: Budapesti Hírlap, 1930. november 15., 1931. november 7. 6., 1932. január 20. 7., 1934. április 12.; MTI Napi tudósítások, 1931. december 6. 2. kiadás, 1932. december 5. 19. kiadás; 3. a gazdák nehézségeinek felkarolása: Budapesti Hírlap, 1933. június 8. 5.; MTI Napi tudósítások, 1933. június 7. 16. kiadás; Pesti Napló, 1931. január 29. 4, 1931. február 15. 4-5.; 4. a háziiparból élők felkarolása: MTI Napi tudósítások, 1930. október 20. 20. kiadás; 5. Lillafüred, Újhuta és Hámor fejlesztése: 8 Órai Újság, 1930. július 16. 3.; Budapesti Hírlap, 1935. június 16. 6.; Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1935. november 3. 9.; 5. az Erzsébet-kórház fejlesztése és modernizálása: Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1937. november 10. 3.; Magyarország, 1937. szeptember 17. 3.

Az országmozgósítási és közellátási kormánybiztos

A harmincas évek második felében egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy elkerülhetetlen egy újabb világméretű háború. Legkésőbb az 1935-ös szovjet-francia szerződés aláírásakor és az 1936-os Antikomintern Paktum létrejöttékor kiderült, hogy a kialakulóban lévő két nagy tábor hamarosan katonai útra tereli konfliktusait. Egy olyan országnak, mint Magyarország, amely súlyos nemzeti tragédiaként tekintett az első világháborút lezáró békére, és az azt követő közel másfél-két évtizedben nyíltan vagy burkoltan annak revíziójára törekedett, az újabb háborús viszonyok lehetőséget teremtettek külpolitikai céljainak elérésére. Az első bécsi döntés és a kárpátaljai bevonulás révén megnagyobbodó ország vezetése a harmincas évek utolsó harmadában igyekezett olyan jogi és infrastrukturális környezetet (ld. győri program, honvédelmi törvény) teremteni, amelynek révén nem érhetne váratlanul az országot egy esetleges háború. Mikor a német csapatok 1939. szeptember 1-én átlépték a lengyel határt, működésbe léptek a vonatkozó törvények és rendeletek.⁴⁶³

Borbély-Maczky Emil 1939. július 20-tól kezdődően hatheti szabadságot kért Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztertől, aki jóváhagyta azt. A főispán a korábbi évekhez hasonlóan arra használta volna fel szabadidejét, hogy bótai birtokán személyesen vegyen részt a gazdasági ügyek intézésében, egyetlen élő bátyjának gyermekeit magához vegye és velük töltsse el a nyári hónapokat. Alig egy hónappal később, augusztus 25-én levélben értesítette a belügyminisztert és az őt helyettesítő alispánt, hogy „*a rendkívüli viszonyokra való tekintettel*” szabadságát megszakította és a hivatal vezetését átvette.⁴⁶⁴ A következő hetekben aztán ténylegesen megváltoztak a viszonyok, melyek jelentősen kihatottak az ország közigazgatására és a vármegye mindennapjaira. Szeptember 1-én a kormány a honvédelmi törvény végrehajtása kapcsán (1939. évi II. tc.) országmozgósítási kormánybiztossá nevezte ki a VII. hadtestparancsnokság (központja: Miskolc) területére Borbély-Maczky Emilt.⁴⁶⁵ Ugyanezen a napon jelent meg a 8280/1939. M.E. számú rendelet, amely a

---

⁴⁶³ Jelen disszertáció keretei között nincsen lehetőség általánosságban kitérni a revíziós politikára, a külpolitikára, a hadseregfejlesztésre és a második világháború időszakára. Ezekhez lásd bővebben: Dombrády – Tóth, 1987.; Juhász, 1988.; Gosztonyi, 1992.; Romsics – ifj. Bertényi, 1998.; Zeidler, 2001.; Ungváry, 2005.; Romsics, 2011.

⁴⁶⁴ MNL BAZML IV. 802. a. 170/1939., IV. 810. a. 147/1939.

⁴⁶⁵ Belügyi Közlöny, XLVI. évf. 41. sz. 1071.

kormánybiztosi feladatokat és jogköröket szabályozta. Ennek értelmében a kormánybiztos a területén az országmozgósítás előkészületeiért és annak végrehajtásáért volt felelős, vagyis irányította a polgári hatóságok és intézmények ezirányú tevékenységét, biztosította a munkamegosztást és az összhangot, valamint kapcsolatot jelentett a hadtestparancsnok és a polgári hatóságok között.⁴⁶⁶

Borbély-Maczký Emil 1939 őszen addig teljesen ismeretlen oldalát tapasztalta meg egy háborúnak. 1914 nyarának végén, mikor a háború kirobbant, szinte azonnal a frontra szállították és végigharcolta az öt évet. Alig volt tudomása arról, hogy a hátszországban hogyan élték meg a háborút. Ezzel szemben most egy közigazgatási egység vezetőjeként, továbbá a VII. hadtestparancsnokság területének országmozgósítási kormánybiztosaként kellett az új, eddig nem ismert kihívásokra reagálnia. Katonaemberként tudta, hogy a fronton szolgálók számára a legfontosabb, ha a hátszország biztonságban van. Bár 1939-ben még nem harcoltak magyar alakulatok sem itthon, sem határokon túl, mégis igyekezett előre megszervezni a vármegyét és a hatáskörébe tartozó területeket.

Már rögtön az első hetek komoly próbatétel elé állították Borbély-Maczkýt. A gyors német előrenyomulás hatására szeptember közepétől megugrott a lengyel menekültek száma, akik előtt Teleki Pál kormánya megnyitotta a magyar határt. A menekültek száma folyamatosan nőtt, szeptember 18. és 28. között közel 20.000-en lépték át a magyar határt. A vármegye földrajzi fekvéséből kifolyólag ez a tömeg hamarosan borsodi területén találta magát, az ungvári és munkácsi gyülekezőtáborokból elsősorban Miskolc és Debrecen irányába szállították tovább a lengyeleket. A humanitárius segítség bonyolult és nehéz feladatot jelentett Borbély-Maczký számára, hiszen a menekültek fogadásán, összegyűjtésén és ideiglenes elszállásolásán túl biztosítani kellett a polgári és katonai személyek szétválasztását és mozgásuk ellenőrzését.⁴⁶⁷ Ráadásul az első intézkedések között a magyar lakosságtól

---

⁴⁶⁶ A m. kir. minisztérium 1939. évi 8280. M. E. számú rendelete az országmozgósítási kormánybiztosokról.

(https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?query=orsz%C3%A1gmozg%C3%B3sit%C3%A1si&pg=1503&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 25.)

⁴⁶⁷ Nem szeptemberben jelentek meg először a vármegye területén idegen ország menekültjei. Már az év elején arról cikkezett a sajtó, hogy kárpátaljai és ukrán területekről néhány százan feltűntek Miskolcon. Borbély-Maczký úgy határozott, hogy a férfiakat munkára kell fogni, ezért cserébe bért

is védeni kellett a lengyeleket, hiszen a helyiek próbáltak anyagi hasznot húzni a menekültek nehéz helyzetéből. Hirtelen megugrott az első napokban a pénzügyi üzletek, tulajdonátruházások, lopások és uzsorázások száma, melyre reagálva Borbély-Maczky felhívást bocsátott ki, melynek értelmében a lengyelekkel való pénzügyi tranzakciók semmisnek tekintendők, azokat három napon belül be kellett szolgáltatni.⁴⁶⁸ Később, ahogy az ország egyéb területein is megjelentek a menekültek, a kormány egységes rendeletben (és annak kiegészítéseiben) szabályozta ugyanezt.⁴⁶⁹

A hadtestparancsnokság területén a két legnagyobb menekülttábor Miskolcon (a Fried-gyártól bérelt épületekben) és Egerben (a vár területén) alakították ki, de kisebb telepeket átalakítottak Balassagyarmaton, Rimaszombaton és Losoncon is, ezzel enyhítve a két megyeszékhelyre nehezedő nyomást.⁴⁷⁰ Egy újabb kormánybiztosi rendelet értelmében a lengyelek csak a rendőrhatóság tudtával és engedélyével hagyhatták el ezeket a területeket, ezáltal a folyamatosan duzzadó tömeg koordinált nyilvántartását megvalósítva, illetve megakadályozva az érintkezést a magyar

---

fizetnek később nekik. Az első és második hullámban érkezettek a diósgyőri vasgyárban juttatták munkához, míg a harmadik csoportot erdei és földmunkákra osztották be. MTI Napi tudósítások, 1939. február 4. 13. kiadás; Az Est, 1939. február 5. 14.

⁴⁶⁸ Eger, 1939. szeptember 24. 5.

⁴⁶⁹ A m. kir. minisztérium 1939. évi 8900. M. E. számú rendelete, az ország határát átlépő menekültek által behozott vagyontárgyak forgalmának korlátozásáról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=1547&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 25.);

A m. kir. minisztérium 1939. évi 10.120. M. E. számú rendelete, az ország határát átlépő menekültek által behozott vagyontárgyak forgalmának korlátozásáról szóló 8.900/1939. M. E. számú rendelet módosításáról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=2151&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 25.);

A m. kir. belügyminiszter 1939. évi 345.300. számú rendelete, menekült gépjárművének adás-vétele esetén követendő rendőrhatósági eljárásról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=2173&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 25.);

A m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 1939. évi 80.591. K. K. M. számú rendelete, a 10.120/1939. M. E. számú rendelet végrehajtásával kapcsolatos eljárás szabályozásáról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=2353&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 25.)

⁴⁷⁰ Dobrossy – Stipta, 2007. V/I. 119.; Gebei, 2010. 217.; MTI Napi tudósítások, 1939. szeptember 28. 22. kiadás

lakossággal.⁴⁷¹ Az alapvető intézkedések után igyekezett Borbély-Maczkó enyhíteni a menekültek nehézségeit: a gördülékeny kapcsolattartás és bizalomépítés érdekében tolmácsokat rendelt szinte az összes olyan hatósághoz, amelyekkel a lengyelek érintkezhettek; a különböző karitatív szervezetekkel együttműködve (pl. Vöröskereszt) ruha- és pénzsegélyt osztott a rászorulóknak, ezzel enyhítve a napi szükségleteket.⁴⁷² Becslések szerint a háború ideje alatt 30-35.000 lengyel katonai és civil személy tartózkodott rövidebb-hosszabb ideig a vármegye területén, a többség egy idő után déli irányba, Jugoszláviába indult tovább.⁴⁷³ A szakirodalom egyöntetűen azon az állásponton van, hogy a lengyel menekültek magyarországi tartózkodásuk során jó bánásmódban részesültek. Ebben kiemelkedő szerepe volt az országmozgósítási kormánybiztosoknak, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek és id. Antall Józsefnek is, aki a Belügyminisztérium IX. segélyezési és szociális osztályának vezetőjeként kapta feladatául a minisztertől, hogy a lengyel menekültügyet országosan kezelje.⁴⁷⁴ Ebből kifolyólag Borbély-Maczkó Emil és a miniszteri tanácsos többször egyeztettek ebben a kérdésben, gyakran személyesen is. Egy 1960. március 9-én készült jelentésből kiderül, hogy kapcsolatuk harmonikus volt, hiszen közel húsz évvel az események után (tizenöt évvel Borbély-Maczkó meggyilkolása után) Antall József egy baráti beszélgetés alkalmával fontosnak tartotta kiemelni, mennyire elismerte a borsodi főispán munkásságát, aki szerinte emberséges magatartást tanúsított ebben az időszakban.⁴⁷⁵

Miután a lengyel menekültek helyzete konszolidálódott Borbély-Maczkó legfontosabb feladatává a sorozás és a beszolgáltatás biztosítása vált. Annak érdekében, hogy termények beadása és szétosztása zökkenőmentesen és koordináltan menjen, a kormány 1941. január 20-án létrehozta a közellátási kormánybiztosi tisztséget, majd február 2-án többnyire a főispánokat ruházta fel az új jogkörrel.⁴⁷⁶ A szabályozás értelmében Borbély-Maczkó Emilnek immáron feladata volt *„a közlélemezési és általában a közszükségleti cikkekkel való ellátásra, valamint az*

---

⁴⁷¹ Eger, 1939. október 20. 2.

⁴⁷² MTI Házi Tájékoztató, 1939. október 21. 1938. sz.; Eger, 1939. október 13. 3.

⁴⁷³ Dobrossy – Stipta, 2007. V/1. 119.

⁴⁷⁴ A lengyel menekültek magyarországi tartózkodásához lásd bővebben: Kapronczay, 2009.

⁴⁷⁵ ÁBTL 3.1.2. M-18667/6. 245.

⁴⁷⁶ Belügyi Közlöny, XLVI. évf. 6. sz. 363.

árellenőrzésre vonatkozó jogszabályok és kormányhatósági intézkedések végrehajtását irányítani és ellenőrizni, az evégből szükséges intézkedéseket megtenni, továbbá elvégezni mindazokat a közellátási teendőket, amelyekkel a közellátási miniszter megbizsa.”⁴⁷⁷

Magyarország hadba lépését követően újabb intézkedésekre került sor: vármegyeszerte bevezették a kötelező elsötétítést, légoltalmi parancsnokokat neveztek ki, valamint megkezdődött a miskolci és borsodi férfiak frontra szállítása. 1942. június 18-án, amikor a VII. hadtest búcsúztatására került sor, nem csak hivatali kötelessége miatt vett részt Borbély-Maczky Emil az ünnepségen, hanem mint egykori katona, aki 1914. augusztus 9-én a marosvásárhelyi Royal kávéház teraszán maga is megtapasztalta, milyen érzés a frontra indulás előtti búcsúztatás. A rendezvényen a beszámolók szerint megható és nagy hatást kiváltó beszédet mondott: *„Büszke öntudattal állunk itt elöttetek. Büszkék vagyunk arra, Magyar Testvéreim, hogy Ti is azon elhivatotak között vagytok, akik majd részt vesztek abban a harcban, amely harc a legnagyobb pogányság, az istentelenség ellen folyik. De külön büszke vagyok arra is, hogy 28 évvel ezelőtt én is azok között voltam, akiket búcsúztattak és ugyanabban az irányban indultunk, amerre Ti most mentek. Tudom, hogy Ti is ugyanolyan felemelt fővel, magyar önérzettel, vitézséggel és bátorsággal néztek szembe az elkövetkezendő időkkel, mint mi néztünk. De mégis van az akkori idők és a mai között különbség. Ma az itthonmaradottak, a Ti szeretteitek nem fogják megérezni, hogy nincs itthon a családfő, a jó fiú, vagy testvér, mert mi a vezetők, biztosítjuk azt Nektek és nemcsak hirdetjük, de valljuk és tudjuk, hogy jobban és tökéletesebben vigyázunk a Ti javaitokra, értékeitekre, szüleitekre, feleségeitekre, testvéreitekre és gyermekeitekre, mint a magunkéra. (...) A mai helyzet különbözik még abban is, hogy 28 évvel ezelőtt nem volt megszervezve a belső front, mert akkor nem a józan ész, a becsületes magyar munka, a lemondás, a fegyelem dominált, hanem az önös, önző egyéni érdek, a meggazdagodási vágy. A féktelen élvezetet és a spekulációt hajhászta az a réteg és csatlósai, akik forradalomba döntötték hazánkat. Mert amíg a magyar katona győzelmet győzelemre aratott határainkon túl, addig itt egy nemzetközi hazáját, nemzetét és Istenét megtagadó társaság ragadta magához azt az uralmat, amely hazánk megcsonkításához vezetett. Akkor minket őszirózsával vártak, mi*

---

⁴⁷⁷ A m. kir. minisztérium 1941. évi 510. M. E. számú rendelete, a közellátási kormánybiztosokról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1941/?query=510%2F1941&pg=289&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 26.)

Titeket renddel, nyugalommal, békével, munkával, puha kenyérrel akarunk és fogunk várni. Akkor már itt-ott vörös rongyot lengetett a szél, mi magasan és erős kezekkel tartott nemzeti zászlókkal várunk Benneteket. Annakidején azt mondta egy vezető egyéniség, hogy: Nem akarok többé katonát látni. Mi nem csak akarunk Titeket jó egészségben látni, hanem hódolunk a katonaeszmének a magyar honvéd katona szellemének. Ti beszédem után esküt tesztek. Én most, mint kormánybiztos fogadalmat teszek az e területen lakó minden becsületes igaz magyar nevében: Fogadom, hogy a nemzet értékeit megtartjuk, a nemzetköziséget, ha felütné fejét, elpusztítjuk. Bajtársaim! Honvédek! Elindultok, hogy hírt, babért és dicsőséget szerezzetek a magyar névnek. Elmentek, hogy letiporjátok, megsemmisítsétek és kiírtsátok azt a bolsevik rémuralmat, amely nemcsak a mi ezeréve szép Hazánkat, hanem az európai keresztény kultúrát is meg akarja semmisíteni. A mi dicső, hatalmas szövetségeseinkkel fogtok küzdeni és harcolni azért, ne csak fennmaradjon, de hatalmasabb, nagyobb és boldogabb legyen a magyar haza. Harcoltok magatokért, gyermekeitekért, a jövő nemzedékéért. Ez a háború egy szent, egy keresztesháború, amelyiket nem mi kerestük, nem mi akartuk, hanem azok az ellenségeink, akik a mindennapi kenyeret is irigyelték tőlünk. Akik irigyelték azt, hogy egy büszke, öntudatos nép éli a maga munkás, szorgalmas, Istennek tetsző életét itt a Kárpátok medencéjében. Magyar Honvédek! Mi nem könnyes szemmel, de felemelt fővel és acélos lélekkel mondunk nektek „Istenhózzád”-ot a viszontlátás reményében, azzal a hő óhajjal, hogy áldja meg az Isten fegyvereiteket, járjatok apáitok útján, ez az út pedig vezessen el a magyar dicsőséghez, a magyar boldogsághoz, a magyar egységhez, így tehát a nagy, független Magyarországhoz!”⁴⁷⁸

A búcsúztatás pillanatában Borbély-Maczky Emil őszintén hitte, hogy fogadalmát meg tudja tartani, az újabb háborúban a hátország egyik közigazgatási felelőseként fenntarthatja a nyugalmat és békét, amíg a katonák haza nem térnek a győztes harcok után. 1918-ban megtapasztalta azt, hogy milyen zavaros belpolitikai és gazdasági viszonyok alakulhatnak ki egy többéves háború után akkor, ha a kormánynak nem szilárd a hatalmi bázisa.

Annak ellenére, hogy a főispán szinte elvakultan hitt a tengelyhatalmak győzelmében, tudatában volt olyan tényezőknek, amelyeket szándékosan kihagyott beszédéből. Tisztában volt azzal, hogy 1941 második felében, a hadüzenet nyomán

---

⁴⁷⁸ Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1942. június 18. 3.

kijelölt támadó magyar alakulatokat (Kárpát-csoport, benne a gyorshadtesttel) néhány hónapos előrenyomulás után, súlyos veszteségek árán tudták csak kivonni a harcokból. Pontosan tudta azt is, saját első világháborús tapasztalatai alapján, hogy a keleti területeken folytatott harcok nem csak az ellenséges erők támadásai miatt tűnnek reménytelen vállalkozásnak egy katona számára, hanem az időjárási körülmények és a terepviszonyok miatt is. Harmadrészt annak is tudatában volt, hogy a magyar alakulatok nem azért mennek a frontra, hogy valamiféle dicsőséges hadjáratba kezdjenek (katonaként fel tudta mérni a magyar hadsereg felszerelésének állapotát, valamint az elmúlt két évtized sorozási és kiképzési nehézségeit), hanem az általa is támogatott német szövetségből fakadó kényszerpálya eredményeként kerülnek idegen földre a magyar katonák. A fenti tényezők ellenére Borbély-Maczky Emil úgy döntött olyan beszédet mond, melyben mégis az ősi keresztény magyar nemzet védelméről és a keleti határokon túli pogányság elleni „szent háborúról” szónokolt. Pontosan tudta, hogy a valóság és az általa felvázolt világ nem egyezik, mégis jobbnak látta, ha a katonáknak és hozzátartozóknak egy utolsó nagy katartikus pillanatot és közösségi élményt próbál adni a búcsúzás pillanatában. Ez egyértelműen saját, 1914-es tapasztalataira vezethető vissza.

Az utolsó hónapok intézkedései

Borbély-Maczky Emil még 1942 nyarán is őszintén hitte, hogy Magyarországot a háború el fogja kerülni, a magyar katonai alakulatok hamarosan hazatérhetnek. A kormánybiztos eredményes munkát végzett a VII. hadtestparancsnokság területén, kisebb megmozdulásokat leszámítva fent tudta tartani a rendet 1943 tavaszáig. Energiájából még arra is futotta, hogy Miskolcon és Egerben (tágabban értelmezve: Borsod és Heves vármegyékben) Bajtársi Szolgálat néven mozgalmat szervezzen, amely akcióval különböző segélyadományok koordinált begyűjtését és frontra juttatását akarta elérni. Az 1942 áprilisában életre hívott kezdeményezés rövid idő alatt sikeressé vált, Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a vezérkar főnöke előbb elismerését fejezte ki a főispánnak, majd kezdeményezte, hogy a mozgalmat országos viszonylatban is megszervezzék.⁴⁷⁹ Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter régi barátjának az ötletét átvette, tapasztalataival kiegészítette, majd az 1942. évi 529.150

---

⁴⁷⁹ Eger, 1942. május 9. 1-2.; Pesti Hírlap, 1942. április 11. 7.;

számú körrendelettel megszervezte a Bajtársi Szolgálat országos mozgalmát.⁴⁸⁰

Borbély-Maczkó javaslatára – aki aktívan részt vett a jogszabály megalkotásában – a szolgálat feladatkörét öt pontban határozták meg: „1. a hadbavonultak családtagjainak fokozottabb erkölcsi és a szükséghez képest igen kivételes anyagi támogatásáról történő gondoskodás, 2. a harctéren küzdő honvédek és itthon maradt családtagjaik közt az állandó kapcsolat megteremtése és fenntartása, 3. a katonai szolgálatra bevonultak hozzátartozói kérelmeinek és esetleges panaszainak meghallgatása, gyors kivizsgálása és elintézése, 4. a katonai szolgálatra bevonult egyének helyett a mezőgazdasági és ipari munkák elvégzésének biztosítása, végül 5. a nemzetvédelmi szolgálat támogatása.”⁴⁸¹ A Bajtársi Szolgálat tényleges tevékenysége a következő hónapokban és években nem ismert pontosan, nem vizsgálta korábban senki azt, hogy célt ért-e a kezdeményezés, az azonban biztos, hogy az ötletgazda folyamatosan ellenőrizte a mozgalom tevékenységét a kormánybiztossága alá tartozó területeken.

A keleti fronton bekövetkező változások, valamint a 2. magyar hadsereg pusztulása heves indulatokat kavartak a vármegye területén. A VII. hadtest szovjet offenzíva általi veszteségét 4000 főre tették, szinte teljesen elpusztult a főként miskolci és borsodi katonákból álló alakulat. A hírek lassan hazaértek, s bár 1943. május 25-én az életben maradt katonáknak még egységben szervezett a vármegyei és miskolci vezetés ünnepséget, a nyár folyamán érzékelhetően megváltozott a hangulata a lakosságnak.⁴⁸² Ez alapvetően három okra vezethető vissza: 1. a katasztrofális doni események, amelynek hatására férjek, barátok, fiúk, testvérek és édesapák ezreit veszítették el az itthonmaradók; 2. az olasz kiugrás miatt szinte teljesen reménytelennek látszott ekkor már a háború sikeres befejezése; 3. mivel Miskolcon és környékén számtalan hadiüzem működött, és vasúti pályaudvara fővonalon helyezkedett el, a lakosság egyre jobban félt az angolszász repülőgépek bombázásaitól.

1943. szeptember 9-én került sor az első említésre méltó béketüntetésre, a

---

⁴⁸⁰ A mozgalom nem összetévesztendő a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséggel, hiszen utóbbit néhány hónappal később a keleti frontról hazatérő katonákból szervezték meg külön alakulatként.

⁴⁸¹ A m. kir. belügyminiszter 1942. évi 529.150. számú körrendelete, Bajtársi Szolgálat szervezéséről. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1942/?query=bajt%C3%A1rsi%20szolg%C3%A1lat&pg=1236&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. július 26.)

⁴⁸² Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1943. május 25. 1-2.

diósgyőri ágyúgyárban és annak megmunkáló műhelyében. A reggeli szünetben a munkások leállították a gépeket és az irodaházhoz vonultak, ott tolmácsolták kérésüket (békét és magasabb bért) a gyárvezetésének, majd a szünet végére mindenki visszament dolgozni. Mivel a tüntetők csendes felvonulással demonstráltak, összetűzésekre nem került sor és a munkakezdésre már visszatértek gépeikhez, az erőszakos munkabeszüntetés vádját nem lehetett alkalmazni velük szemben. Hiába próbáltak a hatóságok a szervezők ellen bizonyítékokat gyűjteni, senki ellen nem sikerült vádat emelni.⁴⁸³

A diósgyőri események jelezték, hogy a vármegye központi területén a szociáldemokrata párt és az illegális kommunista mozgalom egyre inkább aktivizálódott és egyre nagyobb támogatásuk volt az ipari munkásság körében. Bekövetkezett az, amit Borbély-Maczky Emil a leginkább el akart kerülni. A lakosság körében a szélsőséges politikai csoportok egyre nagyobb befolyást szereztek, ezáltal gyengítve azt az egységet és biztos hátteret, amin a főispán a háború kezdete óta munkálkodott.

Vonatkozó forrás hiányában nehéz pontosan reprodukálni Borbély-Maczky viszonyát a szélsőjobboddallal és az illegális kommunista mozgalommal. Utóbbival kapcsolatban egyértelműen zsigeri gyűlésekről lehet beszélni. Bár karrierje során sosem beszélt azokról a napokról, amikor a Tanácsköztársaság idején fiatalok megtámadták és fizikailag bántalmazták, de az emlékek kitörölhetetlennek bizonyultak. Ugyanígy élénken élt még benne 1918 végének és 1919 elejének zűrzavaros, szinte polgárháborús időszaka. Nem véletlenül tartotta fontosnak 1942-ben is megemlíteni az éppen búcsúzó katonáknak (ld. előző fejezet végén), hogy milyen áldatlan állapotok uralkodtak akkor, amikor az évekig a frontokon harcoló, kimerült katonák – köztük saját maga is – hazatértek. Mivel a kommunista szervezkedés a két világháború közötti időszakban tiltott volt, csoportjaik nagy nehézségek árán, folyamatos hatósági nyomás és zaklatás mellett éppen csak fenn tudtak maradni. Ebből kifolyólag nem kellett a későbbiekben szélsőséges baloldali eszmékkel foglalkoznia. A szociáldemokráciával szemben árnyalatnyival volt csak megengedőbb, felforgatóként és ellenségként tekintett rájuk, de azért, hogy a vármegye területén minden esetben alulmaradtak jelöltjeik a választásokon, valamint a két nagy ipari központban (az ózdi

---

⁴⁸³ Dobrossy – Stipta, 2007. V/1. 121-122.

és diósgyőri) csak elenyésző hatást tudtak elérni szervezkedésükkel, alapvetően megtúrta őket.

A szélsőjobboldal kapcsán még nehezebb Borbély-Maczký véleményét felvázolni. Egyértelműnek tűnhet a szorosabb kapcsolat, hiszen egyik fő motorja volt a húszas évek végén a jobboldali radikális fajvédő mozgalomnak, főispánként segítette a Nemzeti Egység Pártjának és a Magyar Élet Mozgalomnak a szerveződését a vármegyében. A harmincas évek közepén jelentkező és egyre nagyobb kihívást jelentő szélsőségesen jobboldali irányzatokkal azonban már bizonyosan nem tudott azonosulni. Bár nyilvánosan sosem került sor arra, hogy – hasonlóan a szociáldemokrata törekvésekhez – megnehezítse a szervezkedéseket, de a Nyilaskeresztes Pártot, valamint a többi nemzetiszocialista szerveződést is egyértelműen a magyar nemzeti érdekekkel ellentétes, már-már tiltandó mozgalmaknak tartotta. A törvényhatósági bizottság ülésein többször is szóba került a szélsőjobb szervezkedése és a főispán esetleges támogatása, de ezeken az üléseken Borbély-Maczký minden esetben egyértelművé tette álláspontját, miszerint a szélsőséges elemeknek nincsen helyük a vármegyében. Jól példázza ezt, amikor 1939 májusának végén (az országgyűlési választás eredményei nyomán) felkérte az alispánt, hogy készítsen jelentést a Nyilaskeresztes Párt előretörése és annak lehetséges okai miatt. Június 5-én a vármegyei törvényhatósági bizottság megtárgyalta az alispáni jelentést, majd a főispán zárszavában kijelentette, hogy minden erejével arra fog törekedni, hogy *„ezek a szélsőséges elemek mielőbb kiábránduljanak most vallott ferde eszméikből”*.⁴⁸⁴

Az 1943. szeptemberi diósgyőri megmozdulás és a Nyilaskeresztes Párt egyre nagyobb térnyerése tehát aggodalommal töltötte el Borbély-Maczkýt, de a következő hónapok viszonylagos nyugalomban teltek el. Bár a szociáldemokraták december 13-án választmányi gyűlést tartottak Miskolcon, amelyen a párt országos vezetői közül Kéthly Anna és Szakasits Árpád is megjelent és beszédet mondott, tüntetésekre és illegális szervezkedésekre sem ekkor, sem később nem került sor.

1944 első napjaiban békés és zavargások nélküli vármegye élén állt Borbély-Maczký Emil, vélhetően fel sem merült benne, hogy egy igen tartalmas és mozgalmas másfél év után meghurcolják és meggyilkolják. A világháború állása nem befolyásolta

---

⁴⁸⁴ MTI Bizalmas Értesítések, 1939. június 6. 1550. sz.; Lásd további megszólalását és intézkedését a kérdésben mások mellett: MNL BAZML IV. 901. a. 79/1937.; IV. 810. a. 6/1941.; IV. 810. a. 93/1944.

politikáját, sőt úgy tűnik, hogy nem igazán foglalkozott a frontok aktuális helyzetével, egyetlen célja volt csupán: a rábízott területek működésének biztosítása és a nyugalom megtartása. Ráadásul az újév újabb rangos elismeréssel indult a főispán számára, talán minden addigi kitüntetésnél rangosabbal: 1944. február 26-án Horthy Miklós a magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot adományozta Borbély-Maczky Emilnek „*a haza szolgálatában szerzett kiváló érdemei elismerésül.*”⁴⁸⁵

Nem ismert, hogy ezekben a napokban hogyan látta saját helyzetét és az ország közeljövőbeli sorsát. A családi emlékezetben ezen időszak úgy maradt meg, hogy Borbély-Maczky görcsösen figyelt arra, hogy neki a felelőssége az, ami a vármegyében történik. Részben ezzel magyarázható, hogy a március 19-i német megszállás után miért maradt pozíciójában.⁴⁸⁶ Valószínűleg úgy gondolta, hogy az ő feladata a rend további biztosítása és a lakosság felkészítése a háború utáni időszakra. Politikai meggyőződése szerint inkább a németek legyenek jelen Magyarországon, mint a bolsevik szovjetek, így az idegen katonák jelenléte ellenére ugyanúgy elvárta a hivatalok normális működését, mint előtte.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy hivatalban maradása nem csupán a személyes döntés kérdése volt ekkor, sokkal fontosabb volt az új, németbarát kormányzat iránti feltétel nélküli lojalitása és megbízhatósága. Néhány nap múlva Jaross Andor belügyminiszter magához kérte és megbeszélésük alatt meggyőződhetett arról, hogy a főispán megbízható, s bár a Sztójay-kormány céljaival

---

⁴⁸⁵ Belügyi Közlöny, XLIX. évf. 10. sz. 274.

A magyar királyi titkos tanácsosi cím a 16-17. században a király bizalmas emberét és a titkos tanács tagját jelentette. A kezdetben szűk körű társaság az évszázadok során egyre népesebb lett, így a 19-20. századra már csak pusztá címmé alakult át. Presztízsét azonban megőrizte a rang, s egy néhány száz fős táborba került ezzel Borbély-Maczky Emil.

(<http://lexikon.katolikus.hu/T/titkos%20tan%C3%A1csos.html> – utolsó megnyitás: 2018. július 28.)

⁴⁸⁶ A német megszállás után bő másfél hónappal lezajlott a főispáni kar „felfrissítése”, ekkor távozott posztjáról saját kérelme alapján vagy belügyminiszteri hatásra Thuróczy Károly (Bars és Hont, Nyitra és Pozsony), Péchy Miklós Szabolcs (Bereg), Beliczey Miklós (Békés), Cziffra Kálmán (Bihar), Hlatky Endre (Nagyvárad), Lichtenstein László (Miskolc), Kovács Károly (Csík), Simkó Elemér (Hódmezővásárhely), Jankovich Miklós (Fejér és Székesfehérvár), Radvánszky György (Gömör és Kishont), Mikó László (Maros-Torda), Jurka Flaviusz (Máramaros), Viczián István (Pest, Pilis, Solt és Kiskun), Högyész Pál (Sopron vm. és Sopron), Kölcsey Ferenc (Szatmár és Szatmárnémeti), Sebesi Ákos (Udvarhely), Mesterházy Ferenc (Veszprém). Belügyi Közlöny, XLIX. évf. 19. sz. 640-642.

nem mindenben értett egyet, de kommunistaellenessége erősebb volt az aggályainál.⁴⁸⁷ Így a német megszállás után nem csak megerősítették korábbi pozícióit, hanem a Lichtenstein László nyugdíjazása miatt megüresedett miskolci főispáni tisztséget is neki adták, kinevezésére április 26-án, beiktatására május 10-én került sor.⁴⁸⁸ Ez a lépés csupán formális hatásköri kiterjesztést jelentett, hiszen 1939 szeptemberétől országmozgósítási kormánybiztosként Miskolc törvényhatósági jogú város irányításába beavatkozhatott, gyakorlatilag a háború kitörésétől kezdve nehezen lehet elválasztani egymástól a város és a vármegye közigazgatását. A német megszállás után tehát nem csak hivatalában maradhatott, hanem a megyei főispáni és kormánybiztosi feladatok ellátása mellett újabb tisztség betöltésével bízták meg, amikor Miskolc főispánjává is kinevezték. Ebből jól érzékelhető, hogy a hivatalban maradás nem csak saját döntése volt, hanem hűségének és megbízhatóságának jele is.

1944. március 19-e után tehát hivatalban maradt Borbély-Maczkó Emil, így az ő feladata volt a zsidósággal kapcsolatos intézkedések végrehajtása Miskolcon és Borsodban. Célszerű röviden áttekinteni, hogy hogyan viszonyult a zsidókérdéshez a főispán, hiszen az életpálya korábbi szakaszainál csak érintőlegesen utaltam erre a témára.

Életének első szakaszában ez a kérdés nem foglalkoztatta különösebben Borbély-Maczkót. Először 1919-1920-ban került kapcsolatba a zsidókérdéssel, amikor az országos politikai élet változásai és főbb beszédtemái iránt érdeklődni kezdett. Szinte teljesen bizonyos, hogy személyes tapasztalataira épülő álláspontja nem volt ekkor ebben a kérdésben, a numerus clausus vitájában nem vett részt és annak zárószavazásakor nem szavazott. Ez nem tiltakozás volt részéről, csupán passzív maradt egy olyan kérdésben, melyet frissen nyugdíjazott katonaként nem tartott az általa képviselni kívánt legfontosabb ügyek közül valóknak. Ahogy egyre közelebb került politikailag és emberileg Gömbös Gyulához és a szerveződő fajvédő mozgalomhoz, úgy épült be a zsidókérdés (és az antiszemitizmus) saját értékrendjébe és gondolatvilágába is. Ahogy a korábbi fejezetben már utaltam rá az 1924-es miskolci időközi választás volt az első, amikor megnyilvánulhatott a kérdésben. Tudta azonban, hogy az a kerület, amelynek a mandátumáért, indult, többségében zsidók által volt lakott. Így a

---

⁴⁸⁷ Magyar Élet, 1944. március 28.

⁴⁸⁸ MTI Napi tudósítások, 1944. április 26. 24. kiadás;

kampánybeszédeiben és reakcióiban tudatosan kerülte az olyan szituációkat, amikor ebben a témában saját álláspontját el kellett volna mondania. Az, hogy Gömbös Gyulának, Bajcsy-Zsilinszky Endrének, Görgey Lászlónak és Hubay Kálmánnak kereste ekkor leginkább a társaságát, azt mutatja, hogy értékrendjük nagyon hasonló volt, több mint valószínű, hogy a fajvédelem terén is hasonlóan gondolkodtak. A helyzet a két évvel későbbi rendes országgyűlési választás alkalmával sem változott, egyfelől kerülte az olyan helyzeteket, amikor egyértelműen meg kellett volna nyilvánulnia ebben a kérdésben, másfelől azonban a háttérben támogatta Hubayt és a helyi agitátorokat, hogy a külső miskolci körzetekben lakók esetében vélt vagy valós antiszemitizmusukra építsék fel a fajvédők kampányát.⁴⁸⁹

A húszas évek végén – ahogy egyre feljebb került a fajvédő mozgalom hierarchiájában és egyre nagyobb befolyást szerzett az ellenforradalmi szervezetekben (ÉME, MOVE) – többször is megnyilvánult ebben a kérdésben. Két megszólalását már korábban idéztem: előbb 1928 februárjában, a numerus clausus módosításának parlamenti vitájában tette egyértelművé, hogy értékrendjével összeegyeztethetetlen a jogszabályi könnyítés, majd hosszasan kifejtette, hogy Miskolc városa, az ő választókerülete *„csonka Magyarország vidéki városai közül úgyszólván a legnagyobb százalékban van a zsidóság által megszállva.”*⁴⁹⁰ Ez már tiszta beszéd volt, talán először szólalt meg nyíltan arról, hogy milyen álláspontot képvisel ebben a kérdésben. Ugyanezen évben egy másik kontextusban már enyhébb véleményt fogalmazott meg: a MOVE elnökeként, annak alapszabálymódosítási procedúrája során kijelentette, hogy *„ama zsidó vallású tisztársaink, akik ellen nemzeti szempontból kifogás nem tehető, felvehetők legyenek a MOVE tagjai sorába.”*⁴⁹¹ A beszéd, ahogy arról már korábban bővebben írtam, jól példázta a megmaradt fajvédő csoport közeledését a bethleni irányvonalhoz. A nyílt antiszemitizmus hangoztatásának háttérbe szorulása kockázatos taktikai lépés volt, hiszen egyfelől tovább erodálta a már egyébként is megtépázott fajvédő mozgalmat, másfelől pedig könnyen gyanakvást szülhetett mind az ellenzék, mind az Egységes Párt tagjai között. Főként a liberális körök és a

---

⁴⁸⁹ AZ 1926-os választási kampány antiszemita vonatkozásaihoz lásd a disszertáció vonatkozó alfejezetét.

⁴⁹⁰ A teljes beszédet lásd bővebben: Borbély-Maczkó Emil napirend előtti felszólalása, 1928. február 28. Képviselőházi napló, 1927. IX. 36–37.

⁴⁹¹ Az Est, 1928. május 9. 3

nemzetközi sajtó foglalkozott ezzel a kérdéssel, bár inkább olyan kontextusban, miszerint „*Maczky nyíltan antiszemita politikát üz és antiszemitizmust prédikál és mégis azt jelentette ki, hogy a differenciák a kormány és a fajvédők között egyre kevesebbednek és most már semmi sem áll annak útjában, hogy a fajvédő párt és az egységes párt egyesüljenek. Nem a fajvédők, hanem a kormány változtatta meg álláspontját a zsidókérdésben*”⁴⁹²

Ebben az időszakban azonban mind Gömbös, mind Borbély-Maczky tudatosan próbálta azt a látszatot képviselni, miszerint egységes magyar nemzetben gondolkodnak, melyben a „*tisztességes zsidó emberek*” is megférnek. Utóbbi egy másik beszédében, mikor az Est újságírója konkrétan rákérdezett az álláspontjára ekképpen fogalmazott: „*A magam részéről egyébként nem ismerek társadalmi széttagoltságot és nem is akarok erről tudni. A társadalom széttagoltsága csak gyengítené az erők összefogására és egyesülésére irányuló terveket. Képviselőségem alatt a zsidó optánsok, a zsidó hadiözvegyek és hadiárva ügyét ép olyan szeretettel karoltam fel, mint a hasonló sorsban levő keresztény polgártársaimét és zsidó polgártársaim jogos és méltányos kérelmét mindig magamévá tettem és teszem is.*”⁴⁹³

Ezt követően hosszú évekig semmiféle olyan utalást és félmondatot nem engedett el Borbély-Maczky beszédeiben, amely alapján kitűnne álláspontja a zsidóság kapcsán. Egyfelől ezzel barátja, Gömbös Gyula miniszterelnökségének irányvonalát követte, másfelől ez is szimbolizálja azt, hogy lényegében az antiszemitizmus és a zsidókérdés ideológiailag nem érdekelte különösebben. Az 1924-es és 1926-os választás alkalmával tapasztalatokat szerzett arról, hogy a miskolci belső kerületben milyen jelentős súlya van a zsidó nagypolgári és nagyvállalkozói rétegnek, de ez inkább gyakorlati szempontból érdekelte őt. Nem volt igazán ideológiailag széles látókörű, elméleti kérdések iránt érdeklődő egyéniség, sokkal jobban foglalkoztatták a praktikus dolgok. Tudta, hogy a harmincas évek két legnagyobb helyi projektjének (ármentesítések és a barlanglakók telepítése) finanszírozása a kormánytámogatáson túl alapvetően adományokból valósulhat meg, emiatt pedig szüksége volt a vármegyei (elsősorban miskolci) zsidó gazdasági elit támogatására. Az egyébként is kiforratlannak és bizonytalanak tűnő elvi meggyőződését a harmincas években

---

⁴⁹² A Prager Presse 1928. március 31-i számát szemlélzte: MTI Lapszemle, 1928. március 31. 16.

⁴⁹³ Az Est, 1928. szeptember 11. 16.

elnyomták a gyakorlati megfontolások. Csakúgy, mint Gömbös Gyula esetében, akinek ráadásul politikai ideológiájának szerves részét képezte a húszas években az antiszemitizmus.⁴⁹⁴

A harmincas évek végén az országban zajló folyamatokkal párhuzamosan, ismét többször előkerült ez a téma a törvényhatósági bizottság ülésein. Ezen alkalmak során elnöklő főispánként Borbély-Maczkynak is meg kellett nyilvánulnia. 1937. április 21-én egy ülésen kijelentette, hogy zsidókérdés márpedig létezik Magyarországon, de ennek megoldását véleménye szerint nem az „*utcai fejbeverések*” jelentik, sokkal inkább az adminisztratív és jogi korlátozások erejében hitt.⁴⁹⁵ Hasonlóan nyilatkozott kilenc hónappal később, amikor egy vármegyei képviselő hosszasan ecsetelte a közigazgatási bizottság ülésén, hogy Octavian Goga, román miniszterelnök kinevezése óta megnőtt a keleti határon magyar területre lépő zsidóknak a száma, amelyet károsnak és a nemzeti érdekekkel ellentétesnek tartott. Válaszában Borbély-Maczkya bejelentette, hogy feliratot intéz a kormányhoz, hogy a jogi intézkedéseket mielőbb megtegyék.⁴⁹⁶

Az első és második zsidótörvény vitája és elfogadása után sem beszélt arról, hogy helyesli-e az új jogszabályokat, de az ezidőben hozott intézkedései egyértelművé teszik álláspontját. Amikor 1939 áprilisában Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter személyes hangvétellal levélben kérte barátját, hogy: „*sziveskedjél gondoskodni arról, hogy zsidó törvény változatlan elfogadására hajlandó összes felsőházi tagok holnap, kedden délutáni ülésben jelen legyenek*”, akkor a főispán néhány óra alatt körbe telefonálta vagy felkereste a vármegye területén élő honatyákat, hogy eleget tegyen a belügyminiszter kérésnek.⁴⁹⁷ 1939. november 23-án a törvényhatósági bizottság ülésén előbb bejelentette, hogy attól a naptól fogva többet nem nevez ki olyan tisztviselőt, akinek nincsen magyar neve,⁴⁹⁸ majd két nappal később a miskolci színészek előtt kijelentette, hogy a zsidó lakosság színházi bojkottja (ti. a városi zsidóság a második zsidótörvény ellen tiltakozásul tüntetőleg távolmaradt a színi

---

⁴⁹⁴ Lásd bővebben: Gyurgyák, 2001. 131-135.

⁴⁹⁵ Pesti Napló, 1937. április 21. 8.

⁴⁹⁶ MTI Napi tudósítások, 1938. január 12. 10. kiadás

⁴⁹⁷ MNL BAZML IV. 802. a. 130/1939.

⁴⁹⁸ MTI Házi Tájékoztató, 1939. november 23. 2536. sz.

előadásoktól) tulajdonképpen nemzeti érdek is, hiszen így a magyar kultúra egyik otthonát vissza lehetett adni a falu népének és a magyar gazdáknak.⁴⁹⁹

Arra a kérdésre tehát, hogy antiszemita volt-e Borbély-Maczkó Emil a fenti összegzés alapján (vagyis a közel két évtizedben elmondott beszédei és intézkedései nyomán) egyértelműen azt lehet válaszolni, hogy antiszemita volt. Saját maga az 1944. májusi miskolci főispáni beiktatásán egyértelművé tette, hogy az egykori fajvédők, így ő maga is „százszázalékosan antiszemiták vagyunk”.⁵⁰⁰ Több mint valószínű, hogy rokonszenvezett a zsidóság elleni adminisztratív és jogi szabályozásokkal, helyeselte és a magyar nemzeti érdekek megfelelőnek tartotta azokat. Értékrendjére alapvető hatást gyakorolt Gömbös Gyula és a fajvédő mozgalom, s bár korábban kevésbé érdekelte ez a téma, megtanulta idővel a zsidókérdést saját politikai és közéleti céljaira felhasználni. Az elvi meggyőződés tekintetében tehát messze állt az olyan ideológusoktól, mint Eckhardt Tibor, Lendvai István, Bajcsy-Zsilinszky Endre vagy Milotay István.

Ahogy országosan, úgy Miskolcon és a vármegyében is a német megszállás hozott drámai és végzetes fordulatot az amúgy is sok tekintetben már diszkriminált, jogfosztott zsidóság életében.⁵⁰¹ 1944. március 19. után felgyorsult a helyi rendeletek kiadása és végrehajtása, megkezdődött a GESTAPO miskolci szervezeteinek kiépülése. A témával foglalkozó szakirodalom többsége három személy felelősségét emeli ki, azokat akik március és október között irányították a zsidósággal szembeni intézkedések végrehajtását, a gettósítást és a deportálásokat. Borbély-Maczkó Emil vármegyei és városi főispánként, valamint a terület kormánybiztosaként, nyilvánvalóan kiemelt szerepet töltött be – Mikuleczky Gyula alispánnal és Szilágyi László miskolci polgármesterrel együtt – ezen eseményekben. Március végétől tovább folytatódott a zsidóság gazdasági ellehetetlenítése (üzletbezárások, vállalkozások tulajdonjogának erőszakos megváltoztatása stb.), Mikuleczky alispán gyorsan és hatékonyan eltávolította pozíciójából a még vármegyei szolgálatot teljesítő zsidó tisztviselőket és alkalmazottakat, valamint a miskolci polgármesterrel együtt szorosan

---

⁴⁹⁹ MTI Házi Tájékoztató, 1939. november 25. 2594. sz.

⁵⁰⁰ MNL BAZML IV. 1903. a. 36. kötet 56-78.

⁵⁰¹ Az országos eseményeket lásd bővebben: Gyurgyák, 2001.; Braham, 1988. II.; Braham, 1997. I-II. 371-1320.

felügyelték a különféle helyi és országos utasítások maradéktalan végrehajtását és végrehajthatását.⁵⁰²

Szlávy László április 26-án elrendelte az izraeliták saját tulajdonú és bérelt lakóhelyeinek összeírását, vagyis megkezdődött a gettósítás előkészítése. Az ekkorra már országosan kidolgozott tervszerűt a falusi és kivárosi zsidókat előbb a helyi hitközségi épületekbe vagy zsinagógákban kellett összegyűjteni, majd egy szomszédos nagyvárosban lévő gettóba kellett átszállítani őket. A nagyobb városokban hatóságok által kijelölt területet kellett elkülöníteni, és azt gettóként használni. Fontos szempont volt az utasítás értelmében, hogy olyan településeken alakítsák ki a központokat, amelyek megfelelő vasúti összeköttetéssel rendelkeztek, ezzel a bevagonírozást és elszállítást kívánták megkönnyíteni. A végrehajtást az e célból létrehozott műveleti zónák előre meghatározott, katonai és politikai szempontok alapján kialakított fontossági sorrendjében kellett végrehajtani. Miskolc és Borsod vármegye a VII. csendőrkerületbe tartozott, amely a II. (székesfehérvári) körzettel együtt - mint a Kassától a Harmadik Birodalomig tartó északi sáv - a III. műveleti zónába került besorolásra.⁵⁰³

Szlávy polgármester május 8-án elrendelte a személyi pályaudvar melletti MÁV-telep kiürítését, ezen a területen kívánta kialakítani a miskolci gettót.⁵⁰⁴ Másnap azonban egy újabb utasítást adott ki, melyben egy másik, eredetileg közel 1200 izraelita család által lakott városrészt jelölt ki erre a célra.⁵⁰⁵ A végrehajtás a városban május 11-én kezdődött meg és 28-án fejeződött be. Ennek nyomán a rendelkezésre álló 600 lakásban közel 13-14 ezer zsidót koncentráltak a kijelölt területre, többségük a város lakosságából került ki, a többiek pedig a központi járás és a környező települések területéről kerültek beszállításra.

---

⁵⁰² Elsőként korlátozásra került a zsidóság városon belüli közlekedése, majd kikapcsolásra kerültek a távbeszélő készülékeik, bevonták a lőfegyvereiket és rádióikat, lakhely-elhagyási tilalmat vezettek be este 8 óra és reggel 6 között, a korábban kiosztott zsír- és cukorjegyeket kötelesek voltak visszaszolgáltatni. Csíki, 2001. 339.

⁵⁰³ A tervszerűt születésének körülményeihez lásd bővebben: Braham, 2007. 52-55.

⁵⁰⁴ Dobrossy, 1994. 65-66.

⁵⁰⁵ Ez a Szemere, Margit, Zrínyi, Szirma, Petőfi és Gillányi utcák által határolt területet jelentette. Csíki, 2001. 339.

Szlávy László intézkedésével párhuzamosan Mikuleczky Gyula alispán is elrendelte a vármegyei területeken élő izraeliták gettósítását, melynek rendjét a 10.160/1944. számú rendeletben határozta meg. Május 15-re az alispán megbeszélésre hívta a járási főszolgabírókat, mely alkalommal ismertette velük a részletes intézkedési tervet. Ezután a vármegyei járások székhelyein és Szendrő településen néhány nap alatt felállították a gettókat és a járási csendőrörsökkel aktívan együttműködve hajtották végre a koncentrációt. Június 5-én kezdődött meg a gettók kiürítése, előbb a Tatar utcai téglagyárban összevonták a miskolci és vármegyei zsidóságot, majd június 12. és 15. között bevagonírozták és Auschwitz-Birkenaubába deportálták az összezsúfolt több ezer embert. Ferenczy László csendőr alezredes jelentése szerint 13.500 főt, míg a kassai vasúti parancsnok szerint 15.464 főt deportáltak Miskolcra és vármegye területéről. A vonatkozó szakirodalom szerint a vármegyei zsidóság közel 85%-a, míg a miskolciak 78 %-a nem tért haza többé.⁵⁰⁶

A vonatkozó irodalom szerzői egyértelműen azon az állásponton vannak, hogy kezdettől fogva ismerte a németek és a németbarát vezetés szándékait, és azt feltétel nélkül támogatta. Borbély-Maczkó a májusi, miskolci főispáni beiktatásán szélsőségesen antiszemita szöveget mondott el, melyben a zsidókérdés megoldását tűzte ki egyik céljául: *„Igen, a nemzeti gondolat győzedelmeskedett, igaz, hogy mi fajvédők azt hittük, hogy saját elhatározásunkból, saját akaraterőnkkel hajtuk végre és ha ma büszke önérzettel és felemelt fővel visszagondolok az elmúlt politikai harcaimra, amelyben engem kétvállra fektetve akartak egyesek látni, akkor nem én, de a vármegyénk és a város tisztán látó lakói a jóbarátaim és ellenfeleim is megállapíthatják tárgyilagosan, hogy az idő engem igazolt, tisztán láttam és láttuk mi fajvédők ezt az elkövetkezett időt. Ezért van az, hogy már sok kormányt szolgáltam, mert nem én változtattam a programomat, de a kormányok közeledtek ahhoz a programhoz, amit mi fajvédők már 22 évvel ezelőtt hirdettünk és meg akartunk valósítani, a magyar nemzet és a zsidók érdekében, mert ha a zsidók reánk hallgattak volna, akkor ma nem kellene azt a szerepet játszani, amit a béka játszik a miskolci kocsonyában, nem kellene pislogni és reszketni. (...) Ma, amikor a városunkban szövetségeseink, a nagy német birodalomnak fegyveres alakulatai vannak, mindenkinek felhívom a figyelmét a szövetségi hűségre, az*

---

⁵⁰⁶ A borsodi és miskolci gettósítás és deportálás körülményeihez lásd részletesen: Csíki, 2001.; Braham, 1997. 662-663.; Braham, 2007. 341-365.

*önfegyelemre, a magyar önérzetre és büszkeségre. Felelőtlenük ne beszéljünk és tájékozatlanul ne lotyogjunk és végre ébredjen rá minden magyar arra, hogy hűséges, komoly, bátor viselkedésünkkel, áldozatos munkás életünkkel nagy tényezői lehetünk a dicsőséges győzelemnek.”*⁵⁰⁷ Ebből a rövid beszédrészletből is érzékelhető, hogy egy nappal a miskolci gettó rendeleti úton való kijelölése után Borbély-Maczkó Emil a vármegyei és városi vezérkar előtt egyértelműen a németek szövetsége és a zsidókérdés „megoldása” mellett állt ki. Ráadásul egyike volt azon kevés közigazgatási vezetőnek, akik a cigánysággal szemben is fellépett, közegészségügyi és közbiztonsági okokra hivatkozva.⁵⁰⁸

Hiába Mikuleczky Gyula alispán és Szlávy László polgármester adták ki a zsidókkal szembeni folyamatos jogfosztásokat tartalmazó rendeleteket és irányították a gettósítást, a korabeli közigazgatási rendszer működésének megfelelően ezekről előzetesen tájékoztatták a főispánt, akinek lett volna lehetősége arra, hogy ha az intézkedések közül bármelyikkel szemben erkölcsi vagy egyéb kifogása lett volna, akkor azt visszavonassa, vagy elmozdítsa az illető tisztviselőket. Végző esetben akár saját pozíciójáról is lemondhatott volna. Mivel úgy tűnik, hogy az előbbiekre még csak kísérletet sem tett, így súlyos felelősség terheli – emiatt bizonyosan – Borbély-Maczkó Emilt.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁷ MNL BAZML IV. 1903. 36. kötet 56-78.

⁵⁰⁸ MTI Napi tudósítások, 1941. június 30. 10. kiadás

⁵⁰⁹ Két dolgot kell megemlíteni Borbély-Maczkó felelőssége kapcsán. Egyfelől Kerkayné Maczkó Emese, a főispán unokahúga, a családi emlékezetéről szóló munkájában arról írt, hogy Leszkay Károly mezőkeresztesi járási főszolgabíró felesége azt mondta neki, hogy a nagybátyja volt az egyetlen főispán, aki megtiltotta a zsidók összeszedését és bevagonírozását. A feleség visszaemlékezésének hitelességét nem lehet más forrással alátámasztani, de megkérdőjelezi állítását, hogy saját férje vezényelte le (ld. május 17-i 2281/1944. sz. utasítását) saját járásában a gettósítást, és ezt bizonyára nem tehetné volna meg felettese egyértelmű tiltása ellenében. A másik adalék, hogy a szakirodalom említést tesz arról, hogy a bevagonírozás előtt Borbély-Maczkó Emil mentesített néhány orvost és gyógyszerészt a deportálás alól. Ennek indokát vélhetően a vármegye községeiből érkező kérések adhatták, melyben a települések vezetői arra panaszkodtak, hogy a gettósítás után nem maradt egészségügyi szakember a községükben. Ezeket az embereket munkaszolgálatra osztották be, majd a nyilashatalomátvétel után előbb Jolsvára, majd Pusztavámra vezényelték századukat, ahol SS-legények kivégezték őket. Igaz, ekkor már Borbély-Maczkó Emil nem volt semmilyen döntéshozó pozícióban. Az esethez lásd bővebben: Csiki, 2001. 344-345.

A karrier vége és az utolsó hónapok

Letartóztatások és a gyilkosság

A nyilas hatalomátvétel előtti éjszakán váratlan dolog történt. Két német tiszt jelent meg a vármegyeházán és a bent tartózkodó Borbély-Maczky Emilt letartóztatták, majd elhurcolták.⁵¹⁰

Bár meglepetésként hatott az eljárás módja, nem volt előzmények nélküli. A radikálisan jobboldali főispán kezdettől fogva nem rokonszenvezett a szerveződő nyilaskeresztes mozgalommal, lenézte és nemzetellenesnek tartotta a tagokat, köztük egykori barátját és mentoráltját, Hubay Kálmánt is. A harmincas évektől kezdve próbálta kontrollálni tevékenységüket, folyamatosan ellenőriztette a vármegyei tisztviselőkkel a kompromitált személyeket, és igyekezett a jogszabályok adta lehetőségeivel élve hátráltatni a mozgalom helyi szervezkedését. Október 15-én este kiderült, hogy sem a Nyilaskeresztes Párt országos vezetői, sem a helyi mozgalmárok nem felejtették el a fajvédő főispán korábbi tevékenységét. A fogságára vonatkozóan csupán az unokahúga által írt családi visszaemlékezésben maradt fenn információ. Ezek alapján úgy tűnik, hogy másnap reggel – a nyilas hatalomátvétel napján – megbilincselve teherkocsin Pestre szállították, ahol a csapat összetalálkozott Gömbös Ernővel, Szálasi Ferenc szárnysegédjével. Gömbös gyerekkorából emlékezett atyja barátjára és harcostársára, így szabadmozgási engedélyt szerzett számára. Ily módon kerülhetett vissza Borbély-Maczky Miskolcra, ahonnan két csendőr kíséretében Bótára utazott, feleségével együtt.⁵¹¹

A családi emlékezeten kívül úgy tűnik, hogy nem maradt fenn egyéb forrás erre az időszakra vonatkozóan. Bár Kerkayné Maczky Emese gyűjteményében található két levél, amelyet nagybátyja írt édesapjának (Borbély-Maczky Emil volt Emese apjának, Lászlónak a keresztapja) október 27-én és október 29-én, ezek konkrét információt nem, csupán rövid általános utalásokat tartalmaznak a megelőző napok eseményeire.

1. *„Kedves Lacikám! Megkértem Péterffy Béla főszolgabíró, hogy lépjen veled érintkezésbe és mondjon el mindent ami velem történt és Ely nénéddel, testben és lélekben össze törve kerültünk haza Bótára. Ha megyünk Pestre megyünk, de nem tovább. Édes*

---

⁵¹⁰ MNL BAZML VII. 407. 956/1945., Beránné, 1971. 31.

⁵¹¹ Kerkayné, é. n.

anyádék felérkeztek-e már? Nagy baj hogy sem telefonálni nem lehet, sem sürgönyözni – mert tudatnánk veled érkezésünk idejét és megkérnénk, hogy szobát foglalj a Szabóban. Írj Lacikám mindenről ide Bótára. Dickó és a kis Emese hol van. Sokszor, szeretettel csókolunk. Emilbátyád. 1944. X. 27-én.”, 2. „Kedves Lacikám! Azt hiszem elmondta Péterffy azt a kálváriát, azt a lélekölést, amit velünk csináltak a nyilasok – szegény Elynénéd idegeit teljesen tönkre tették – értem aggódik – pedig oly bátran viselkedik, hogy az megható volt. Hogy mi lesz velünk nem tudom, lehet, hogy Pestre megyünk, lehet, hogy itt maradunk, itt várjuk be az oroszokat. Semmi esetre Dunántúlra nem megyünk, mert aki oda megy az Ausztriába v. német orsz. fog beszorulni attól mentsen meg az Isten mindenkit és az soha nem fogja többé Magyarországot látni. Ha Pestre mennénk, nagyon kérlek a következőkre. A Szabó szállóba biztosíts nekünk egy két ágyas szobát. [A]Mi értékes ezüst visszük magunkkal – ruhát és élelmiszert – az ezüstöt mind, az élelmiszert és ruhák egy részét hozzád a ti lakásokra helyeznénk el. Bármi történne is velünk kérlek érdeklődj utánunk és legyetek segítségünkre. Mi már többször hívtunk telefonon, sajnos innen nem kapunk kapcsolást. Kérlek azért hívj fel minket te. Arra kérünk, hogy a Szabó szállóval még most beszélj és jelezd esetleges érkezésünket, hogy szobánk legyen. Lovunk már egy sincs – elvitte a mi katonaságunk. Ha nem látnánk többé egymást az életben úgy az én szép kis vagyonom mely teljesen tiszta adósság mentes aza a tied – persze egy pár ingóságot adj a testvéreidnek is. Írj még azt talán még megkapjuk, részletesen írd minden helyzetről. Mindnyájatokat szeretettel csókolunk. Emilbátyád. 1944. X. 29-én. Lehet csak Ózdra megyünk az oroszok elől.”⁵¹²

A fenti két levélből számos érdekesség derül ki. Egyfelől utalt arra a levélíró, hogy a nyilas hatalomátvétel utáni napokban komoly nehézségeket kellett átélniük feleségével, amelyekért egyértelműen az új hatalmat hibáztatta. Másfelől legkésőbb ekkorra már szembesült azzal, hogy a háborút elveszítette Németország, a Vörös Hadsereg megállíthatatlanul nyomult előre, és csak idő kérdése volt, mikor érik el Bótát és térségét. Mivel október 25-én kormánybiztosi, majd október 27-én vármegyei és miskolci főispáni tisztségeiből felmentették, az ötvennyolc éves Borbély-Maczky Emilnek készülnie kellett a szovjetek megjelenésére és a háború utáni időszakra.⁵¹³ A tervezésben azonban bizonytalan volt. Október végén csaknem háziőrizetben, két

---

⁵¹² A két levél eredetije Kerkayné Maczky Emese magángyűjteményében található, elektronikus másolatot küldött nekem róluk.

⁵¹³ Belügyi Közlöny, XLIX. évf. 47. sz. 1655.; Budapesti Közlöny, 1944. október 29. 1.

csendőr állandó jelenlétében tartózkodott Bótán, szinte teljesen elzárva a külvilágtól. Azt azonnal elvetette, hogy munkatársai egy részéhez hasonlóan a Dunántúlra meneküljön, a levél alapján úgy tűnik, hogy jól felmérte azt a sorsot, ami ezekre az emberekre várt. Bár lehetséges opcióként megemlítette Bótán maradását vagy Ózdra utazását, mégis úgy tűnik, hogy leginkább Budapestre akart utazni. Egyfelől a rokonságának még élő tagjai a fővárosban tartózkodtak, másfelől az az eshetőség, hogy a szovjet katonákkal találkozzon nem sok reménnyel kecsegtetett.

A Borbély-Maczkó házaspár, 1940-es évek

(Kerkayné Maczkó Emese magángyűjteménye)

Végül még is maradtak Bótán, bár valószínűleg ezt csak kényszerből tették. Keresztfiát, Maczkó Lászlót, aki ebben az időszakban csendőrszázadosként a Belügyminisztérium XX. Csendőrségi Szolgálati Osztályán szolgált, a hivatal átköltöztetése során családjával együtt, 1944. december 8-án Balatonfüredre vitték, majd Szombathelyre szállították át.⁵¹⁴ Innen 1945. március 26-án egy autószlopparancsnokaként Németországba indították el, ahonnan többet nem tért haza. Borbély-Maczkó Emil keresztfia elutazása hírére úgy döntött, hogy nem kockáztatja meg az utazást, bizonytalan volt abban, hogy a fővárosban mi várta volna, így inkább a bótai birtokán maradt.

---

⁵¹⁴ MTCNT, 1944. 53.

December első napjaiban az egész vármegye területén lezajlottak a szovjet hadműveletek, a német csapatok és csatlósai elhagyták Borsodot és Miskolcot. Bár ekkor még semmilyen bántódása nem esett az egykori főispánnak, egyre több jel utalt arra, hogy valamilyen felelősségre vonásra hamarosan sor fog kerülni. Első jelzésként értelmezhető volna, hogy mind a városi, mind a vármegyei közigazgatás december közepén újraindult, a korábbi tisztviselőket behívták és ideiglenesen újra visszakerültek pozícióikba. Gálffy Imre lett újra Miskolc polgármestere, akit a nyilasok távolítottak el pozíciójából, továbbá Bónis Bertalan árvaszéki elnököt bízta meg a Vörös Hadsereg kerületi parancsnoka, hogy ellássa a vármegyei alispáni teendőket. A főispáni pozíció egyik törvényhatóság esetében sem került visszaállításra, sőt Gálffy és Bónis annak helyetteseként, teljes főispáni jogkörrel kerültek reaktiválásra.⁵¹⁵ Mellőzéséről biztosan értesült Borbély-Maczkó is, hiszen az alispáni hivatal egy ideig Ózdon működött, azonban egyáltalán nem számolt azzal, hogy bármiféle hatósági eljárás indulhat személyével kapcsolatban.

Szintén a közeli jövőt vetítette előre a szovjet katonák „megkülönböztetett” bánásmódja, melyek egyikéről 1945. január 4-én írásos panasszal is élt az alispánnál: *„Kotlareszky alezredes ur, az orosz katonai parancsnok megtiltotta, hogy akár orosz, akár román katona tenyészállatot, apaállatot, tenyészkoca, tehát ide tartozik az anyajuh is /megjegyezni kívánom, hogy az anyajuhok két héten belül ellettek volna/ elvihessenek magukkal. Mégis tegnap, 3-án 3 orosz katona megjelent községünkben és tőlem 60 drb. juhot elhajtott. Ebből 50 drb. anyajuh volt. Egy fillért sem fizettek érte. Ugyanakkor azonban itt, Bótán, keresztülmenve egy egri ember bort árult. Ettől a 3 orosz katona 35 liter bort megvásárolt és 1500 P.-t fizetett ki érte előttem, községünk bírója és a védőőrök előtt. Ugyanaz a 3 orosz katona közölte, hogy még az utolsó egy drb. tehenemtől is megfosztanak. Az orosz katona nyugtáját Főszolgabíró úrnak betérjesztettem.”*⁵¹⁶

Az ügynek nem lett következménye, a községi bíró közel másfél hónappal később jelentette az alispánnak, hogy *„azon három orosz katona nevét, személyleírását, rangfokozatát és csapatbeosztását, akik a panaszos gazdaságából f. évi január hó 3.-án a 60 darab juhot igénybevétték és elhajtatták, megállapítani nem tudtuk.”*⁵¹⁷

---

⁵¹⁵ Beránné, 1979. 164-171.

⁵¹⁶ MNL BAZML IV. 904. b. 2673/1945.1.

⁵¹⁷ Uo. 2.

1945. február 19-én aztán egy orosz katona és két rendőr jelent meg Bótán, és némi ellenállás után magukkal vitték Borbély-Maczký Emilt. Arra vonatkozóan, hogy mi volt a hatóságok célja, hová vitték és meddig tartották fogva, nem maradt fenn forrás. Felesége az elfogás után szinte azonnal levelet írt Vörös Jánosnak, amelyben leírta férje elhurcolásának körülményeit és kérte a honvédelmi miniszter közbenjárását: *„E hó 19-én Bótáról Férjemet egy orosz őrnagy, egy tolmács és két civil rendőr társaságában autón elvitték azzal, hogy először Miskolcra jönnék és még aznap Debrecenbe viszik, mert a kormánynak fontos, hogy őt kihallgassa. Az őrnagy becsületszavát adta, hogy hat nap múlva ő maga fogja visszahozni. Mindazonáltal én ma bejöttem ide a legnagyobb nehézségek árán Miskolcra, ahol kétségbeesve hallottam, hogy nem Debrecenbe, Magukhoz vitték, hanem Szatmárnémetibe. Úgy érzem, Férjem kívánsága szerint cselekszem, amikor ezt Magával tudatom és könyörögve kérem Magát, hasson oda, hogy őt onnan haza engedjék, hiszen gondolhatja, hogy nem lehet bűnös az, akit előzőleg a nyilasok és a Gestapo letartóztatott. Hiszen éppen ezért vártuk meg nyugodt lelkiismerettel otthon az orosz bevonulást. Még egyszer könyörögve kérem, segítsen rajtunk! A jó Isten áldja meg minden lépését, amit érdekünkben tesz.”*⁵¹⁸

Kis József tanulmányából tudható, hogy Vörös továbbította a kérelmet Gyöngyösi János külügyminiszternek, azonban az intézkedés módja nem ismert, csupán annyi bizonyos, hogy néhány nap múlva hazatérhetett Borbély-Maczký Emil.⁵¹⁹

A házaspár ezek után sem gondolt különösebb retorziókra, bár érzékelték a bizonytalanságot és talán számítottak átmeneti nehézségekre. Úgy tűnik fel sem merült annak a lehetősége, hogy elhagyják birtokukat és elmeneküljenek, vagy egyszerűen csak elbújjanak valahol. Ez a magatartás arra utal, hogy szinte semmilyen kapcsolatot nem tartottak fent a régi munkatársakkal, vagy azok szakították meg – saját érdekükben – a szálakat egykori vezetőjükkel. Ha ennek ellenkezője történt volna, akkor Borbély-Maczký Emil értesült volna arról a sorsát gyökeresen megváltoztató tényről, miszerint az 1945. február 16-án és március 29-én készített kimutatásokon, melyek a háborús bűnösök listáját tartalmazta, az ő neve is szerepelt.⁵²⁰

A felelősségre vonást a 81/1945. M.E. számú népbíráskodásról szóló rendelet szabályozta, amely pontosan meghatározta, hogy kik tekintendők háborús

---

⁵¹⁸ MNL OL XIX-J-1-g. 25542/1945.

⁵¹⁹ Kis, 2017. 42.

⁵²⁰ ÁBTL 4.1. A-924/26-29. és ÁBTL 4.1. A-924/34-37.

bűnösnek.⁵²¹ A két kimutatás szerint az alábbi bűnök elkövetésének feltételezése miatt került fel a listára Borbély-Maczkó Emil:

- 11. §. 1. pont (az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezetőállásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna);
- 11. § 2. pont (mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezetőállást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta);
- 11. §. 3. pont (a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett);
- 11. §. 4. pont (vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezetőállást vállalt. Vezetőállás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregparancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni);
- 11. §. 5. pont (a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó v nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának);

---

⁵²¹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 81. M. E. számú rendelete a népbíráskodásról. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=56&layout=s – utolsó megnyitás: 2018. augusztus 1.)

- 13. §. 1. pont (aki nyomtatványban, bármilyen módon sokszorosított iratban, gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy a rádió útján a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott);
- 13. §. 5. pont (aki valamilyen német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott vagy mint besúgó működött)⁵²²

Mivel a rendelet értelmében a 11. paragrafus 1., 3-5. pontjainak bizonyítása esetén a legsúlyosabb kiszabható büntetés a halál volt, valamint a kimutatásokban Borbély-Maczklyval egy kategóriában szereplők (összesen 45 fő; többek között Endre László, Pálffy Fidél, Szálasi Ferenc) későbbi sorsát ismerve, nehezen képzelhető el, hogy az egykori főispánnal és országmozgósítási kormánybiztossal kapcsolatban más ítélet született volna. Ezt azonban nem lehet bizonyítani, hiszen – meggyilkolása miatt – rendes eljárásra és ítélethirdetésre nem került sor.

Az viszont teljesen bizonyos, hogy erről a listáról az érintett és felesége nem tudott, hiszen meg sem próbálták elbújni vagy emigrálni, ahogyan azt sokan mások megtették ebben az időszakban. Sőt Borbély-Maczkly Emil március végén újabb kérelmet küldött az alispánnak, amelyben kérte nyugdíjának meghatározását 37 év 5 hónap 8 nap főispáni szolgálat alapján, majd a meghatározott összeg rendszeres folyósítását és az 1944. november 1-től felhalmozódott hátralék sürgős kifizetését igényelte.⁵²³ Ebből is érzékelhető, hogy még második szabadulása után sem gondolt arra az eshetőségre, hogy politikai tevékenysége miatt felelősségre vonhatják. A sors iróniája, hogy a kérvényezett nyugdíjából újra akarta tervezni életét, azonban mire a kérelem megérkezett az alispáni hivatalba (1945. március 20.), harmadszor is fogságba került, ahonnan már nem is szabadult ki.

1945. március 17-én a Magyar Államrendőrség Miskolci Főkapitányságának Politikai Főosztályán dolgozó két tiszt megjelent Bótán és háborús bűncselekmény elkövetése miatt, hivatalos parancs alapján, letartóztatták Borbély-Maczkly Emilt.⁵²⁴

Valószínűleg ez volt az első pillanat, amikor az egykori főispán szembesült a felelősségre vonás lehetőségével. Ez a felismerés azonban már későinek bizonyult, egy

---

⁵²² A vonatkozó paragrafusokat a háborús bűnösök kimutatása feltüntette külön-minden csoportnál. Ld.: ÁBTL 4.1. A-924/26. és ÁBTL 4.1. A-924/34.

⁵²³ MNL BAZML IV. 904. b. 5876/1945.

⁵²⁴ MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 3.

hétig a miskolci politikai rendőrség őrizetében volt, majd 1945. március 27-én öles szalagcímmel adta hírül a *Szabad Magyarország* című újonnan alapított napilap, hogy „*Borbély-Maczky Emil volt borsodi és miskolci főispánt meggyilkolva találták a Népkertben*”⁵²⁵.

Kísérlet a gyilkosság kivizsgálására

A fogság és gyilkosság körülményei máig tisztázatlanok. Bár a rendőrség és ügyészség is hivatalból foglalkozott a halálessettel, a Miskolci Államügyészség iratanyaga között, a 427/1945. szám alatt iktatott akta ma már nem található meg.⁵²⁶ Kis József szerint, aki a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárának igazgatója, az ügyirat tartalmazta a boncolási jegyzőkönyvet, a rendőrfőkapitányság 526/1945. számú jelentését a vizsgálat eredményéről, valamint az Igazságügyminisztérium két leiratát.⁵²⁷

Ennek ellenére maradt néhány olyan dokumentum, amelyek segítségével részlegesen rekonstruálni lehet a fogság napjait. A legtöbb információt az Igazságügyminisztérium Büntető és Kegyelmi Osztályának iratanyagában található 83 fóliót tartalmazó aktából lehet kideríteni, amely Borbély-Maczky kihallgatásával és halálessetének kivizsgálásával kapcsolatos jegyzőkönyveket és jelentéseket őriz. Emellett fontos adatokat tartalmaz a Miskolci Nemzeti Bizottság iratai között található jelentés is, amelyet Kecskés Ferenc, a Politikai Főosztály vezetője írt a szökés körülményeiről.⁵²⁸ Ezen iratok alapján így lehet rekonstruálni a történeteket:

1. 1945. március 17-én a miskolci politikai rendőrség letartóztatta Borbély-Maczky Emilt, akit a főkapitányság épületébe szállítottak, és a következő napokban itt volt őrizetben.
2. Kecskés Ferenc Márkus Dezső detektívfelügyelőn (a Politikai Főosztály Detektív Osztályának vezetője) keresztül parancsot adott Hamar Mihály próbarendőrnek, a Politikai Főosztályra rendelt próbarendőrök

---

⁵²⁵ Szabad Magyarország, 1945. március 29. 2.

⁵²⁶ Csupán az iktatókönyvi bejegyzésből tudható bizonyosan, hogy valamikor készült akta a Borbély-Maczky eset kapcsán: MNL BAZML VII. 51/b. 683. k.

⁵²⁷ Kis, 2017. 44.

⁵²⁸ MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. és MNL BAZML XVII. 2. 2766/1945.

parancsnokának, hogy a „*hivatalos időtől, vagyis 17 órától másnap reggel 8 óráig a 20-as, illetve a 18-as számú szobában őriztesse Borbély Maczki Emilt. A parancs értelmében az őrzésre kirendelt próbarendőröknek baj esetén kötelességévé tettem, hogy azonnal jelentsen minden körülményt a 19-es szobában tartózkodó telefonügyeletes detektívnek.*”⁵²⁹

3. az érintett, egymásba nyíló három szobában kicserélték az ajtók zárjait és vasrácsot szereltek fel az ablakokra
4. megkezdődött Borbély-Maczky Emil kihallgatása és tevékenységének feltárása⁵³⁰
5. a fogság során fontos szempont volt, hogy elzárva tartsák a többi őrizetestől, de ezen felül mindennap délután egy rendőr jelenlétében szabadon kimehetett az udvarra, találkozhatott feleségével és szakácsnőjével, és viszonylag szabadon mozoghatott azon a folyosón, amelyen az őrség és az ügyeletes tiszt szobája, valamint az érintett három helyiség volt
6. Hamar Mihály március 24-én, a szökés estéjén két rendőret az őrség részére fenntartott szobába vezényelte, ahol további három eljárás alatt álló egyénre kellett vigyázniuk. Hamar a kihallgatása során így magyarázta, hogy miért nem az egykori főispán őrzését bízta embereire: „*A szökés napján, mint ahogyan a szolgálat máskor is általam be lett osztva, este 9 órától reggel 8 óráig ügyeleti szolgálatot rendeltem el és erre a szolgálatra még a délután folyamán 2 próbarendőrt kijelöltem. Ezek a kérdéses napon: Abloncai Sándor és Petruska József próbarendőrök voltak. A szökés napján este 9 órakor Abloncait behoztam a 18-as szobába, mely összeköti a Kecskés főtanácsos úr 19-es sz. szobáját és a dr. Frank s.fog. úr 20-as sz. szobáját. Itt világosság csak a 19-es sz. szobából szűrődött ki és a nyitott ajtón át, miért ezen szoba küszöbén megállva a szobába benéztem. Ekkor láttam, hogy az ügyeletes detektív és Borbély Maczki a szobában tartózkodtak s mert Borbély*

---

⁵²⁹ Kecskés Ferenc írásos jelentése Fodor János miskolci főkapitánynak a szökést követő napon. MNL BAZML XVII. 2. 2766/1945.

⁵³⁰ Az Országos Levéltárban őrzött aktában megtalálható egy március 22-én felvett kihallgatási jegyzőkönyv, a főispán 1918-1939 közötti tevékenységéről, egy összeállítás az 1924-1944 között elhangzott beszédeiről, és egy rövid áttekintés az országmozgósítási kormánybiztosi tevékenységéről.

Maczki nem a 20-as sz. szobában volt, ahol az előző napokon az éjszakát töltötte s ahol állandóan őriztettem is, azon feltevésben, hogy a korábbi rendelet meg lett változtatva s az ügyeletes detektív felügyel rá az ügyeletes szobában, anélkül, hogy e tárgyban kérdést intéztem volna az ügyeletes detektívhez, utóbbinak jelentettem, hogy itt van két ember, az éjszaka folyamán ők a szolgálatosok. Miután a detektív csak annyit válaszolt, hogy jól van, a két próbarendőrrel eltávoztam, vagyis én hazamentem, a két rendőr pedig bement a részükre kijelölt szobába. Eltávozásom előtt Borbély Maczki őrzésére utasítást nem adtam nekik, mert mint előbbieken vallottam, úgy gondoltam, hogy erre ma éjjel nincsen szükség, mert a detektív ügyel reá.”⁵³¹

7. Solymosi Zoltán, az ügyeletes detektív, kihallgatása során így emlékezett vissza a szökés éjszakájára: *„Március hó 24-én d. u. 5 órától másnap reg. 8 óráig telefonügyeletes voltam. Szolgálati helyem a Kecskés főtanácsos úr szobájában volt. A szolgálatomat megelőzően senkitől sem kaptam utasítást arra, hogy vitéz Borbély Maczki Emil volt főispánra, akiről tudtam, hogy a politikai főosztályon van visszatartva s naponta kihallgatják, felügyelnem kell. Ily utasítást sem a szolgálatommal kapcsolatban, sem más alkalomból sohasem kaptam. Amikor szolgálatba léptem Borbély Maczki az udvaron sétálgatott s csak utána d. u. 6, ½ 7 óra felé jött be feleségével és szakácsnőjével, akik vacsorát hoztak részére. Az én szobámmal szemközti szobába mentek be, ahová én is utánok mentem, de mert láttam, hogy feszélyezik magokat, szobájuk ajtaját és a saját szobám ajtaját nyitva hagyva ügyeleti szobámba mentem. Köztük csak egy kb. 5 méteres szoba volt s így bár megszökésére egyáltalán nem is gondoltam, tartanom kellett attól, hogy a nyitott ajtókra tekintettel bármely rendellenes esemény is történhessen. A volt főispán felesége és szakácsnője 7 óra tájban eltávozott, vitéz Borbély Maczki őket kikísérte az előszoba ajtajáig s onnan rögtön visszatérve bejött hozzám. Elbeszélgettünk, miközben oly kijelentéseket tett, hogy nem fél a népbírósi eljárástól, mert őt a „szegények főispánjának” hívták, sok jót tett, csak azt nem szeretné, ha több évre internálnák. Még arra is hivatkozott, hogy megszökhetett volna Svájcba is, de ezt sem tette, mert nem fél a felelősségre*

---

⁵³¹ Hamar Mihály kihallgatási jegyzőkönyve. MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 43.

vonástól. Beszélgetésünk közben jött be Márkus detektívfőnök, aki megkérdezte „vigyázol”, s amikor válaszoltam, hogy „vigyázok” el is távozott 8 óra körüli időben. Arra nem emlékszem pontosan, hogy Márkus dtv. főnök megérkezte előtt, vagy utáni időben-e, Abloncai és Hamar rendőrök bejöttek a középső, vagyis az ügyeletes szobámat azon szobával összekötő helyiségbe, ahol előzetesen Borbély Maczki vacsorázott. Ajtóm előtt megállottak s hallottam, hogy Hamar azt mondotta rendőrtársának, itt van az ügyeletes detektív úr, ha van valami, hozzájössz jelenteni. Hogy előzetesen benézett-e a szobámba, vagy sem, arra már nem emlékszem. Én miután nálam nem jelentkeztek s előzetesen nem tájékoztatott senki arra vonatkozólag, hogy rendőrnek kell őriznie Borbély Maczkit, nem tulajdonítottam semmi jelentőséget a Hamar kijelentésének. Kb. este 9 óra felé Borbély Maczki kiment a szobámból azzal, hogy lefekszik s átment a szemközti vasráccsal ellátott szobába. Az ajtót maga után behúzta, amit én látva a saját szobám ajtaját kissé nyitva hagyva, szintén szobámban elhelyezkedtem a sezlonon és olvasgattam. Este pontosan $\frac{3}{4}$ 11 órakor – amit onnan tudok, hogy az órát megnéztem – előzetesen keletkezett repülőgépzúgás és légelhárító ütegek lövései által okozott zaj közben, az utcáról valaki bekopogott ablakomon és beszólt, hogy idegen gépek, sötétítsék el, mire szobámban a villanyt eloltottam. Sötétben feküdtem azután a sezlonon, amikor kb. éjfél felé arra lettem figyelmes, hogy valaki az ajtóm előtt motoszkál. Az illető, amikor ajtómon benyitott és benézett, kérdésemre, hogy ki az, azzal válaszolt 'én vagyok, jöttem körülnézni'. Én azzal válaszoltam, 'jó, akkor nézzen át oda is'. Az illető ezzel elment, de arra már nem emlékszem, hogy tényleg benézett-e Borbély Maczki szobájába. Mint utólag megtudtam, az illető Ablonci rendőr volt. Éjfél után fél egy óra körül Kecskés főtanácsos úr telefonutasítást adott le nekem, amelynek alapján reggel fél hatra ki kellett értesítenem Márkus dtv. felügyelőt. A kiértésítést írásban kellett elkészítenem s ezért behoztam a másik szobából az írógépet. Munkám közben szükségem támadt Négyesi lakcímének megállapítására, – mert ő is kiértésítendő volt – s ez okból bementem azon szobába, ahol Borbély Maczki tartózkodott s ahol a lakcímjegyzék ki volt függesztve. Ekkor gyufám fénye mellett döbbenne észleltem, hogy Borbély Maczki nem fekszik a sezlonon s a szobában sincs.

Azonnal keresésére mentem, illetve bementem a politikai főosztályra vezényelt őrség szobájába és keresésére utasítottam őket. Továbbiakban azonnal jelentést tettem a politikai főosztály vezető-helyettesének s rendelkezésére azonnal küldtem ki embereket Borbély Maczki lakására, de a tett intézkedések eredményre nem vezettek, illetve hollétéről az előállított felesége sem tudott felvilágosítást adni.”⁵³²

8. Március 27-én reggel egy nő bejelentést tett a rendőrségen, hogy a népkerti Vigadó épületénél egy télikabáttal letakart férfi holttestet talált. A helyszínelés során előbb azonosították Borbély-Maczky Emilt, majd az orvos megállapította, hogy az egykori főispán halálát a fején áthaladó lövedékek okozták. Mivel a részletes boncolási jegyzőkönyv úgy tűnik nem maradt fent, így csupán egy három évvel későbbi jegyzőkönyvből tudható, hogy többször súlyosan bántalmazták az áldozatot, majd valószínűleg géppisztolyból leadott lövésekkel, hátulról előbb kétszer fejbelőtték, végül további lövési sérüléseket okoztak a már élettelen testen.⁵³³

Ami tehát a fentiek alapján biztosan megállapítható, hogy a rendőrfőkapitányság épületében fogvatartott Borbély-Maczky Emil kihallgatása már napok óta zajlott, amikor egy rendőri mulasztást és a légvédelmi szabályok szerinti elsötétítést kihasználva eltűnt, és néhány nap múlva már csak holtteste került elő.

A szökés és a gyilkosság körülményeinek sürgős kiderítését maga Dálnoki Miklós Béla, az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke rendelte el március 28-án, az Igazságügyminisztériumnak küldött 2535/1945. ME. számú átiratában. A miskolci államügyészség megkezdte az ügy kivizsgálását, majd Halmos Bódog államügyész 1945. június 10-én jelentést küldött a minisztériumba, melyben a nyomozás aktuális állásáról számolt be, valamint kérvényezte, hogy a Budapesti Államrendőrség küldjön nyomozókat Miskolcra, akiknek a közreműködésére számított az ügyészség. Ezt Halmos az ügy komplikáltságával és a fővárosi nyomozóhatóságok nagyobb tapasztalatával indokolta, ugyanis az államügyész szerint *„alapos a gyanú, hogy Borbély-Maczky Emilt, aki a jobboldali mozgalmakban a legintenzívebben résztvett*

---

⁵³² Solymosi Zoltán kihallgatási jegyzőkönyve. MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 45-46.

⁵³³ Uo. 79.

és így a letűnt 25 esztendő fajvédelmi és reakciós kormányzatának kényes kérdéseit és titkait ismeri, éppen a jobboldali elemek és a bűntársak végezték ki, nehogy vallomásával őket kompromittálja.”⁵³⁴

A jelentés Szelényi Zoltánhoz, a minisztérium ügyészi osztályának vezetőjéhez került, aki egyetértett Halmos igényével, így átiratban kérte Erdei Ferenc belügyminisztert a budapesti nyomozók kirendelésére. Érdekes módon, Szelényi már mással indokolta a kérést: *„A nyomozás eddigi adataiból nyilvánvaló, hogy Borbély Maczky Emilt ismeretlen tettesek lőfegyverrel meggyilkolták. Nyomatékos a gyanú, hogy a gyilkosságot a miskolci rendőrség közegei vagy velük összeköttetésben lévő személyek követték el. Az ügy részletei tekintetében utalok az ügyészségnek másolatban idemellékelte jelentésére és a jelentésnek ugyancsak másolatban csatolt mellékleteire. Az államügyészség a nyomozás lefolytatása végett budapesti nyomozók kiküldetését kérte. Az ügyészi jelentésből és mellékleteiből megállapítható, hogy a miskolci államrendőrség ebben az ügyben nyomozást voltaképpen nem fogantatosított, hanem megelégedett annak megállapításával, hogy Borbély Maczky Emil a politikai rendőrség őrizetéből megszökött és feltehetőleg volt hívei végeztek vele. Ebben a bűnygyben a tényállás felderítése a már érintett okokból a miskolci államrendőrségtől nem remélhető. Ezért és mert ebben az ügyben elsősorban a miskolci politikai rendőrség szerepe vált tisztázásra, kérem Miniszter Urat, hogy a rendőrség magatartásának tisztázása végett sürgősen szigorú vizsgálatot elrendelni és ennek a vizsgálatnak, úgyszintén a bűnygyi nyomozásnak fogantatosítása végett megfelelő nyomozókat kiküldeni szíveskedjék. A nyomozókat szíveskedjék arra utasítani, hogy a nyomozás eddigi adatainak megismerése és az ügyben szükséges felvilágosítások és utasítások elnyerése végett jelentkezzenek a miskolci államügyészség vezetőjénél.”⁵³⁵*

Halmos és Szelényi két eltérő indoklása, bár sosem került nyilvánosságra, mégis megegyezett a bűneset kapcsán a következő évtizedekben a közbeszédben tovább élő hivatalos és nem hivatalos magyarázatokkal. Ezekkel később részletesebben foglalkozok.

Ezt követően érdekes fordulatot vett a történet. A Belügyminisztérium nem járt el az ügyben, így hiába várták a miskolci ügyészségen a budapesti nyomozókat, azok

---

⁵³⁴ Halmos Bódog, miskolci államügyész jelentése a nyomozás állásáról. MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 6-7.

⁵³⁵ Szelényi Zoltán, minisztériumi osztályvezető, átirata a Belügyminisztérium számára. Uo. 3-4.

sosem érkeztek meg. Még háromszor zajlott le ugyanez a folyamat, miszerint az Igazságügyminisztérium a kivizsgálás eredményeiről írásos tájékoztatást kért, melyre a miskolci államügyészek (Bodolla Gábor és Asbóth Dezső) 1945. július 23.-án, november 21-én és 1946. április 17-én kelt jelentésükben arról írtak, hogy *„a bűnügy szövevényes és politikailag kényes voltára tekintettel a tettesek személyének kiderítése tekintetében csak a budapesti államrendőrség bűnügyi osztályának nyomozói tudnának megfelelő eredményt elérni. A fentiekre tekintettel tisztelettel azt javaslom, hogy méltóztassék a belügyminiszter úrnál eljárni, hogy ezek a nyomozók a miskolci államügyészség vezetőjénél mielőbb jelentkezzenek, mert enélkül ez ügyben pozitív eredmény elérése nem remélhető.”*⁵³⁶

Az Igazságügyminisztérium többször is átíratot intézett a belügyminiszterhez, de az 1945. augusztus 30-án és december 20-án, az 1946. április 27-én, május 7-én, július 20-án és október 22-én kelt kérelmük minden alkalommal válasz és intézkedés nélkül maradt. Míg nem 1947. február 22-én Aczél György rendőralezredes arról tájékoztatta az igazságügyminisztert, hogy utasította a miskolci rendőrséget az ügyészséggel való szorosabb együttműködésre. Az intézkedés értetlenséget eredményezett mind a minisztériumban, mind pedig a miskolci államügyészségen, hiszen ők nem a helyi hatóságok aktív közreműködését, hanem budapesti nyomozók bevonását kérték. Erre azonban soha nem került sor.

Ráadásul egy újabb váratlan történés véglegesen megakasztotta a nyomozást. 1947. szeptember 18-án Malyáta Dezső, miskolci ügyész, jelentette az Igazságügyminisztériumnak, hogy *„1947. április hó 16. napján fenti szám alatt kelt utasítás értelmében megkerestem az államrendőrség miskolci főkapitányságának bűnügyi osztálya vezetőjét, hogy a nyomozati iratok és a szükséges utasítások átvétele végett mielőbb keressen fel. E megkeresésem alapján (1947. június 18-án) a bűnügyi osztály vezetője nálam megjelent és a nyomozati iratokat tőlem átvette s neki a nyomozáshoz szükséges utasításokat egyidejűleg megadtam. A rendőrség a nyomozati iratokat mai napig nem terjesztette vissza, így az ügyben érdemleges ügyészi határozat még nincs. A miskolci rendőrfőkapitányságot a nyomozás sürgős lefolytatása és az iratok*

---

⁵³⁶ Bodolla Gábor, miskolci államügyész jelentése a nyomozás állásáról. MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 49.

beterjesztése iránt jelen felterjesztéssel egyidejűleg megkerestem."⁵³⁷ Ezt követően hónapokig az előzőhöz hasonló mennyiségű levelezésre került sor a minisztérium és a miskolci államügyészség között, mígnem bő egy évvel később, 1948. szeptember 9-én, Sütő Sándor, vezető államügyész-helyettes jelentette, hogy *„távbeszélőn felhívtam a bűnügyi osztály vezetőjét a nyomozati iratok sürgős beterjesztésére, azonban onnan azt közölték hatósággal, hogy az iratok a miskolci rendőrfőkapitányságon fel nem találhatók.*"⁵³⁸

Borbély-Maczky Emil szökésének és halálesetének kivizsgálása három és fél évig tartott, majd tényleges vizsgálat nélkül, eredménytelenül zárult. Bár a fennmaradt iratok alapján úgy tűnik, hogy a miskolci államügyészség igyekezett valódi nyomozást folytatni, ebben valamilyen okból kifolyólag nem számított/számíthatott a helyi rendőrségre. Mivel az Igazságügyminisztériumon keresztül a belügyminisztertől kért független budapesti nyomozók sosem érkeztek meg Miskolcra, a helyi rendőrkapitányság nem mutatott együttműködést a nyomozás lefolytatásában, valamint 1947 nyarán az addig összegyűjtött vizsgálati anyag is eltűnt, Kóger János vezető államügyész – mintegy belefáradva az elmúlt évek küzdelmeibe és beletörődve a megváltoztathatatlanba – 1948. november 28-án megszüntette a nyomozást. Indoklása szerint *„a bűncselekmény tettesei, vagy részesei a nyomozás során nem voltak kipuhathatók. Az eljárás folytatásától ezidőszert eredményt várni nem lehet, ennél fogva a nyomozást a tettesek nyomára vezető adat felmerüléséig meg kellett szüntetni.*"⁵³⁹

Az ügyet később sosem nyitották újra, így egyetlen következménye volt csupán az esetnek, Hamar Mihály próbarendőrt elbocsátották a rendőrségtől. A miskolci rendőrkapitányság ugyan belső nyomozást kezdett, ennek alkalmával azonban kizárólag a szökés körülményeit és felelőseit vizsgálták. Az 1945. május 12-i határozat szerint az őrzés kapcsán Hamar gyakorolta a felügyeletet, és március 24-én nem járt el kellő gondossággal, így hivatali kötelességét megszegte.⁵⁴⁰

---

⁵³⁷ Malyáta Dezső, miskolci államügyész jelentése a nyomozás állásáról. MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. 70.

⁵³⁸ Sütő Sándor vezető államügyész-helyette válasza az Igazságügyminisztériumnak. Uo. 76.

⁵³⁹ Kóger János határozata a nyomozás megszüntetéséről. Uo. 81.

⁵⁴⁰ Uo. 79. fólió

A gyilkosság interpretációi

A helyi és országos közvéleményt meglepetésként érte a hír, miszerint Borbély-Maczkyt meggyilkolták, hiszen a nagytöbbség arról sem tudott, hogy elfogták volna. A titokzatos haláleset rövid ideig lázban tartotta a helyieket, különböző magyarázatok születtek arra vonatkozóan, hogy kik és miért ölheték meg a főispánt. Mivel sem ekkor, sem később nem tisztázták a nyilvánosság előtt – és ahogy a fenti áttekintésből látható a hivatalos hatóságok által sem – a gyilkosság körülményeit és indítékait, különféle legendák éltek tovább a városi közbeszédben. Ha a teljesen abszurdnak tűnő, marginális csoportokhoz eljutó verziókat (zsidók, románok stb.) elhagyjuk, három magyarázat (és annak különböző verziói) volt meghatározó a következő évtizedekben.

A hivatalos álláspont szerint Borbély-Maczky Emilt saját elvbarátai, szélsőséges jobboldali alakok szöktették meg, majd bosszúból, mert terhelő vallomást tett rájuk, különös kegyetlenséggel kivégezték és kidobták holttestét. Ennek megalapozója a *Szabad Magyarország* korábban hivatkozott cikke volt, amely ekkor az újonnan alakuló hatalom helyi lapjaként funkcionált. A tudósítást fontosnak tartom teljes terjedelmében idézni, ugyanis nem csak a közvélemény számára közvetítette a hivatalos magyarázatot jóval az ügy kivizsgálása előtt, de az ebben megfogalmazott gondolatok elsőként értelmezték másként, negatívan Borbély-Maczky két világháború közötti tevékenységét, és évtizedekig meghatározták a marxista szellemű történetírás által prezentált képet a hajdani főispánról.

„Március elején, mint ismeretes, az Államrendőrség miskolci Főkapitányságának politikai osztálya a reakció felgöngyölítésére indított munkája során őrizetbe vette vitéz Borbély-Maczky Emil Borsod vármegye volt főispánját és országmozgósítási kormánybiztosát. A kihallgatások még javában tartottak, amikor szombaton, március 24-én éjszaka Borbély-Maczky Emil eltűnt a rendőrségről és kedden, március 27-én reggel a Népkertben találták meg a holttestét.

Vitéz Borbély-Maczky Emil kormánybiztos főispánt – nem kell bemutatnunk Miskolc és Borsod vármegye közönségének. Az 1919-es ellenforradalom óta a reakció egyik legnevesebb élharcosa volt Miskolcon, volt főispán, volt országgyűlési képviselő, fajvédő programmal, majd ismét Borsod vármegye főispáni székébe került s az utolsó 2 évtizedben megszakítás nélkül képviselte a megyei főispáni székből a változó kormányelnökök ellenére is változatlanul az ellenforradalmi reakciós németbarát uszító minden szabad megmozdulást gúzsbakötő ellenforradalmi gondolatot.

Miskolc felszabadulása után egy ideig őrizetben volt vitéz Borbély-Maczky Emil, majd szabadlára helyezték és csak március elején, amikor a politikai rendőrség a régi rendszer felszámolására vitt munkájában érkezett a kormánybiztos főispán hatásterületére, akkor került ismét a rendőrség kezére. A rendőrség politikai osztálya letartóztatta Borbély-Maczkyt, megkezdte kihallgatását. Tekintettel arra, hogy a reakciós, németbarát, magyar ellenforradalmi politikának egyik igen ismert, igen jó összeköttetésekkel rendelkező képviselője volt Borbély-Maczky, a rendőrség rendkívül sok érdekes adatra számított kihallgatása során. Azonfelül azt is meg akarták akadályozni, hogy a rendőrségi fogdáknban lévő többi foglyokkal érintkezni tudjon s így a még szabadon lévő jobboldali politikusok információkat kaphassanak a kihallgatás állásáról, a rendőrség Borbély-Maczky Emilt nem cellába helyezte el, hanem az egyik hivatali szobát rendezték be számára. Itt folytak le a kihallgatások is, amelyek nem egyszer a késő éjszakai órákba is belenyultak. Természetesen a vezetőség szigorú parancsot adott a fogdává alakított szoba őrzésére, hogy meg ne tudjon szökni Borbély-Maczky Emil.

Március 24-én éjszakáig nem is történt semmi baj. Akkor azonban ma még teljesen fel nem derített események történtek, amelyek arra engednek következtetni, hogy egy elszánt, a fejét veszélyben érző jobboldali társaság, amely attól félt, hogy Borbély-Maczky Emil kihallgatása során súlyosan terhelő adatokat fog ellenük szolgáltatni, cselekvésre szánta el magát. Az éjszakai órákban repülőgépek vonultak keresztül Miskolc fölött. A repülőzugasra a sötét utcán fel nem ismerhető alakok a rendőrség épülete előtt vad lármázásba kezdtek, verték az ablakokat s bekiabáltak a rendőrségi szobákba is: Légítámadás van! Azonnal eloltani a villanyokat! Ugyanekkor lövések dördültek el s az így támadt zűrzavarban Borbély-Maczky Emil eltűnt a fogdának kinevezett szobából. Valószínű, hogy a hátsó udvaron és kerítésen keresztül hagyta el Borbély-Maczky Emil a rendőrség épületét. Minden bizonnyal megvolt a politikai rendőrségnek az indoka arra, hogy Borbély-Maczky Emilt ne a cellák valamelyikébe zárják el, hanem a hivatali szobák egyikében tartsák, de az kétségtelen, hogy mulasztás történt, akkor amikor az első adott alkalommal sikerült megszöknie és nyomtalanul eltűnnie a rendőrségi épületből. Előre látható volt, hogy az a jobboldali társaság, amely tudja, hogy ma érkezett annak az ideje, hogy számot kell adni a múlt minden bűnéért, mindent el fog követni arra, hogy meggátolja, vagy legalább is megnehezítse a rendőrség munkáját, amellyel bűnlajstromukat igyekeznek tisztázni.

A rendőrség még szombat éjszaka a teljes permanenciába lépett, de kedd reggelig semmi nyomát nem találták meg a megszökött volt főispánnak. Kedden reggel 7 óra tájban a Népkertben egy arra sétáló nő télikabáttal letakart férfiholttestet talált a Vigadó épületében. Értesítették a rendőrséget, s a kiszálló bizottság megállapította, hogy a népkerti sétány halottja vitéz Borbély-Maczký Emil volt kormánybiztos, főispán.

Öt lövés nyoma volt látható a holttesten, amelynek mellére kék ceruzával írott cédulát tűztek. A cédulán a következő szöveg áll: „Igy járnak az árulók!” A holttestet a bonctani intézetbe szállították, ahol a vizsgálat megállapította, hogy valószínűleg még vasárnapra virradó éjszaka végeztek vele, az öt lövés mindegyike halálos volt és sortűzszerűen, egyidőben különböző fegyverekből érte Borbély-Maczkýt.

A vizsgálat azt is megállapította, hogy a gyilkosságot nem ott követték el, ahol a holttestet kedden reggel megtalálták, a nyomok világosan mutatják, hogy szekérral szállították oda éjszaka folyamán vagy a kora hajnali órákban. A nyomozás adatai alapján a következőképpen lehet az ügyet rekonstruálni:

Borbély-Maczký Emil valamilyen úton-módon hírt kaphatott arról, hogy szombat éjszakára előkészítették a szökését. Az a tény, hogy a volt kormánybiztos főispán élt ezzel a szökési lehetőséggel, világosan bizonyítja, hogy jóismerősei, politikai fegyvertársai voltak azok, akik az egész szökést előkészítették, mert hiszen ismeretlen emberek biztatására nem igen, mert volna nekivágni a szökésnek. Amikor a rendőrség épületéből kijutott, vagy már a közelben várhatták vagy egy megadott címre mehetett el, ahol találkoznia kellett „szabadítóival”. A holttest arcán világosan látható külső sérelmi nyomok bizonyítják, hogy ez a találkozás nem a várt eredményt hozta Borbély-Maczký Emil számára. Minden valószínűség szerint a kihallgatsá lefolyásáról és anyagáról kérdezhették ki Borbély-Maczkýt, majd azonnal végeztek vele. Holttestét azután keddre virradó éjszaka, vagy kedden hajnalban egy szalmás szekéren szállították a népkerti sétányra. Ezt bizonyítja a környéken elszórt és a Borbély-Maczký Emil ruháját csaknem teljesen betakaró szalma. Nem kétséges, hogy az esetből az illetékesek le fogják vonni a megfelelő tanulságot: Szigorúbb őrizet a politikai foglyok számára s ugyanakkor még erősebb, még kíméletlenebb, szünetet nem ismerő harc a reakció ellen, amely ma is él, sőt a demokratikus Magyarország elleni harcát még nem adta fel.”⁵⁴¹

---

⁵⁴¹ Szabad Magyarország, 1945. március 29. 2.

A fenti leírás erős hasonlóságot mutatott Solymosi Zoltán, ügyeletes detektív vallomásával, amelynek írásos változata hamarabb elkészült, mint a cikk. Továbbá azt is meg kell említeni, hogy eddig ismeretlen okból kifolyólag a helyi hatalom lapja csak a holttest megtalálása után két nappal közölte a tudósítást.

A másik népszerű álláspont szerint maguk a rendőrök (esetleg a MOKÁN-os legények⁵⁴²) verték meg és végezték ki a főispánt bosszúból. Erről nyilvánosan nem volt szabad beszélni, így ez csak bűvópataként terjedt a lakosság körében. Hogy nem volt a valóságtól elrugaszkodott ezen elképzelés sem, mi sem bizonyítja jobban, hogy Szelényi Zoltán minisztériumi osztályvezető is erre hivatkozva kérte többször is a belügyminisztertől, hogy az budapesti nyomozókat küldjön Miskolcra az ügy kivizsgálása céljából. A családi emlékezetben is ez a verzió élt tovább, de Kő Pál szerint az oroszok is részt vettek benne, legalábbis az ügy eltusolásában.⁵⁴³

Bár Magyarországon csak a rendszerváltás után jelenhetett meg Fiala Ferenc és Marschalkó Lajos *Vádló bitófák. A magyar nemzet igazi sírásói* című közös válaszirata⁵⁴⁴, de annak eredeti változata már 1958-ban kiadásra került Londonban, és gyorsan terjedt a magyar emigráció körében. A szerzők röviden kitérnek Borbély-Maczký Emilre is: *„A Himler Márton által kiadott politikusokat valóban nem bántalmazták - mert úgylis tudták a sorsukat. Egy amerikai bizottság egy ízben valóban ellenőrizte a kihallgatások menetét és többektől megkérdezte, hogy bántalmazták-e őket. De a vidéken és a Budapest minden részén szétszórt nyomozó alosztályokhoz már nem jutott el ez az amerikai ellenőrző bizottság. Ez túl nagy feladat lett volna részükre, hiszen*

---

⁵⁴² A MOKAN (Magyarországi Kommunista Antináci Komité) 1944 nyarán szerveződött meg Miskolcon és Diósgyőrben. Előbb fegyveres ellenálló csoportként tevékenykedtek, majd a szovjet hadsereg megjelenése után rendfenntartó fegyveres karhatalmi szervezetté alakult át, amely a háború utáni években biztosította a kommunista párt hegemoniáját a városban. A MOKAN-ról lásd bővebben: Mucs, 1957., Fekete, 1974., Simon, 2014., Majzik, 2015.

⁵⁴³ Beszélgetés Kő Pállal, 2017.

⁵⁴⁴ Az írást válasznak és reakciónak szánták Himler Márton (Martin Himler) ugyanezen évben megjelent *Így néztek ki a magyar nemzet sírásói* című művére. Himler magyar származású, amerikai újságíró, FBI-ügynök és a hadsereg Office of Strategic Services magyar részlegének ezredese és vezetője volt. A háború után az amerikai megszállási övezetben az ő vezetésével gyűjtötték össze a magyarországi háborús bűnösöket, és megszervezte hazahozatalukat. Fiala és Marschalkó könyvükben erős ideológiai meghatározottsággal tekintették át a Magyarország második világháború utáni sorsát, a népbírósi pereket és ítéleteket, egyben reflektáltak Himler visszaemlékezésére.

az egész ország egyetlen nyomozóintézeté változott a felszabadulás óta. A székesfehérvári származású, alig húszesztendős, fiatal Dominó Ferencet is háborús főbűnösneként adták ki az amerikaiak és bizonyára nem zavarta egyetlen CIC- vagy OSS-közeg álmát sem, hogy ezt a fiatal 'háborús főbűnöst' hazahozatala után három nappal agyonverték a székesfehérvári megyeháza vérfoltos pincéjében. A fiúnak egyetlen bűne az volt, hogy ő vezette a székesfehérvári Hungarista Mozgalom ifjúsági csoportját. Ugyancsak a megyeháza pincéjében gyilkolták meg többek között a székesfehérvári közkórház igazgató-főorvosát, az európai hírű és politikával sohasem foglalkozó dr. Berzsenyi Zoltánt – a költő Berzsenyi Dániel egyik leszármazottját – csupán azért, mert ő volt a vezetője a Fejérmegyei Magyar Orvosok Nemzeti Szövetségének. Miskolcon Borbély Maczky Emil volt főispánt verték agyon több volt munkatársával egyetemben. Ilyen állapotok uralkodtak az egész országban mindenütt, ahol a Vörös Hadsereg szuronyainak hegyén érkezett meg a szabadság. Nem a magyar nép, nem a magyar népindulat követte el ezeket a gaztetteket, hanem az a kisebbségi csoport, amely esztendőik óta készítette a listákat, jegyezte a neveket és a lenini doktrínáknak megfelelően likvidálták azokat, akiket akadálynak tartottak a kommunisták célok elérése érdekében.”⁵⁴⁵

Szintén a rendőrhatalom és karhatalom felelősségéről írt Pelle János 1996-ban. A szerző szerint Orosz Kálmán rendőrkapitányt nem csak az 1945. május 2-i, létrástetői exhumálás során kialakult incidens⁵⁴⁶ miatt távolították el pozíciójából:

---

⁵⁴⁵ Fiala – Marschalkó, 1958. (<http://www.freepress-freespeech.com/holhome/tormay/m19452.htm> - utolsó megnyitás: 2018. augusztus 4.)

⁵⁴⁶ 1944 novemberében a visszavonuló nyilasok és hozzájuk hű fegyveresek a Bükk-hegység különböző területein (Létrástető, Szentlélek, Bika-rét) közel 100 zsidó munkaszolgálatost végeztek ki. A tömegsír május 2-án több száz miskolci internálttal kiásatták, deszkakoporsókba rakták, majd Lillafüreden és Diósgyőrön át a miskolci városközpontba szállították. Az internáltak többsége nyilas vagy németbarát volt, akiket már korán eljárás alá vontak. A rendőrhatalom nyílt és egyértelmű demonstrációnak szánta az esetet. A város határában aztán kifogták a lovakat a szekerek előtt és az internáltaknak kellett behúzniuk kötelek segítségével azokat a központba, miközben a hatóság emberei a nyakukba különböző feliratokat (Ezt csináltuk mi, nyilasok!, Itt hozzuk áldozatainkat! Én szállítottam őket, én vagyok a gyilkosuk!) akasztottak. A városháza előtti téren gyülekező tömegből egy zsidó fiatalember felismerte szülei gyilkosát, karóval nekirontott. Mivel a rendet őrző szovjetek nem értették a helyzetet, az egyik katona megragadta a fiút, földre vitte és lelőtte. Az incidens hatására tömeghisztéria alakult, melyet az örök fegyverek használatával igyekeztek lecsendesíteni. A zsidó fiatalon kívül még egy ember sebesült

„Orosz Kálmán leváltásában egy másik sötét ügy is szerepet játszott. Közreműködött abban, hogy a túl sokat tudó Borbély-Maczkó Emil főispánt 1945 januárjában elrabolják a rendőrség fogdájából, majd agyonverjék. A Népkertben felakasztott tetemére az 'Így jár minden áruló!' feliratot tűzték, azt a látszatot keltve, hogy a gyilkosság a nyilasok műve volt.”⁵⁴⁷

A harmadik népszerű álláspont szerint a miskolci lincshangulat áldozata lett Borbély-Maczkó, akin a tömeg szolgáltatott igazságot. Annak ellenére, hogy már akkor tudni lehetett arról, hogy nem ez történt, hiszen a városlakói a volt főispán letartóztatásáról és megöléséről csak a *Szabad Magyarország* cikkéből értesültek, vagyis teljesen nyilvánvaló volt, hogy nagy demonstratív tömegesemény keretében nem történhetett meg a gyilkosság, mégis hosszú évtizedekig tartotta magát ez az interpretáció. Ennek oka az eset kibeszéletlensége volt, soha nem derült ki, hogy mi is történt valójában, ráadásul a kommunista hatalomátvétellel párhuzamosan Borbély-Maczkó Emil tevékenysége és alakja nagyon rövid idő alatt kikerült a közbeszédből és a helytörténeti munkákból. A lezárás hiánya miatt fordulhatott elő, hogy Karsai Elek 1977-ben, az *Ítélt a nép* című munkájában tévesen népítéletről írt az eset kapcsán: *„a fiatal népi demokrácia már a kezdet kezdetén gondosan ügyelt arra, hogy a háborús bűnösök szabályos törvényes eljárás lefolytatása után nyerjék el megérdemelt büntetésüket, tehát ne kerüljön sor népítéletekre. Valóban, Magyarországon, az ország felszabadulásának kezdetétől, 1944. szeptember 23-ától nagyon kevés népítéletre került sor; ilyen ritka kivétel volt a gyűlölt borsodi főispán, vitéz Borbély-Maczkó Emil esete, őt Miskolcon, a Népkertben verték agyon.”⁵⁴⁸*

De Fiala Ferenc is tett utalást ilyen nézőpontból is az esetre. Annak ellenére, hogy a fentebb idézett művében a hatóságok felelősségét emelte be az emigráns jobboldali körök diskurzusába, az 1986-ban Zsedényi Béláról szóló szövegrészletében mégis azt írta, hogy *„Majd két órát álltak a fűtetlen nagyteremben, míg végre nyílt az ajtó és újabb tisztek kíséretében belépett a terembe Miskolc városparancsnoka: egy orosz tábornok. Frissen borotvált arca szinte világított a teremben és a volt magyar főispán kedvenc kölni-szaga vette körül. A tábornok ugyanis Maczkó Emil lakásában lakott. A*

---

meg súlyosan, később a kórházban belehalt sérüléseibe. Az esethez lásd bővebben: Pelle, 1996. 192-195.; Kis, 2015.

⁵⁴⁷ Pelle, 1996. 198.

⁵⁴⁸ Karsai, 1977. 14.

lakás régi tulajdonosát letartóztatta és pár órával később kiadta a pár miskolci kommunisták által összeverbuvált tömegnek, akik a nyílt piactéren a felszabadulás nagy gondolatához méltóan — agyonverték és összerugdalt, véres holttestét lámpavasra akasztották.”⁵⁴⁹

A három interpretáció közül előbbi kettő a mai napig is népszerű magyarázatát jelentik a történeteknek, a harmadikat annak bizonyos elemei (lámpavas, népítélet, tömeg) hiteltelenné teszik. Az azonban bizonyos, hogy ahogy korábban már utaltam rá, a helytörténészek (ezáltal az egész történetírás) által a következő évtizedekben elfeledtetett/elfeledett volt főispán halála feldolgozatlan maradt. Amíg a fentebb hosszan ismertetett iratcsomón kívül más primer forrás nem kerül elő, addig nem lehet egyértelműen megállapítani azt, hogy kik ölték vagy ölették meg Borbély-Maczký Emilt. A hiteles iratok ismertetésén túl azt is rögzíteni lehet az objektivitásra való törekvés mellett, hogy 1945 koratavaszán számos különböző értékrendet és ideológiát valló politikai, társadalmi és fegyveres csoportnak érdekében állt különféle okokból (bosszú, egyéni érdekek) kifolyólag a vármegye és miskolci mindennapok egykori irányítójának elhallgattatása.

A holttest elszállítását 1945. április 3-án engedélyezte a tisztifőorvos jóváhagyásával Gálffy Imre, miskolci polgármester. Április 4-én délután 4 és 5 óra között érkezett a településre az egykori főispán koporsója, melyet a község elöljáróságai és az özvegy vett át.⁵⁵⁰ Nyilvános temetésre és szertartásra nem kerülhetett sor, szinte teljes titokban, egy kövekkel kirakott, síremlék nélküli helyre temették el Borbély-Maczký Emilt.

A hiteles haláleset-felvételi ívből tudni lehet, hogy elsősorban az özvegy volt az örökös, de a dokumentum említést tett arról, hogy írásbeli végrendelet maradt az elhunyt után unokaöcsénél, Maczký Pál plébánosnál.⁵⁵¹ Később sem derült ki azonban, hogy Borbély-Maczký Emil hogyan rendelkezett javairól, hiszen az 1949. december 28-ra kitűzött hagyatéki tárgyalásra örökösként beidézték Maczký László, Emil és György

---

⁵⁴⁹ Fiala, 1986. 32.

⁵⁵⁰ MNL BAZML V. 200. a. 508/1945.

⁵⁵¹ MNL BAZML V. 200. a. 536/1945.

nem jelentek meg.⁵⁵² Tényleges örökségről egyébiránt már 1945-ben sem lehetett beszélni. Az előbb említett haláleset-felvételi íven ismertetett vagyoni viszonyok szerint ekkor már csupán egy szerény állatállomány (2 ökör, 2 ló, 20 juh, 2 sertés) fele, gazdasági felszerelések, szőnyegek, bútorok, ruhaneműek és ékszerek jelentették az ingóságokat. A családi emlékezet szerint ezeket ismeretlenek széthordták közvetlenül a haláleset után. Az ingatlanvagyon, amely a halálesetet követően került felmérésre, egy kúria, egy gazdatiszti lakás, négy cselédház, gazdasági épületek és 196 katasztrális hold területű földbirtok jelentették. Ezt azonban (az állatállománnyal és a gazdasági felszereléssel együtt) a Bótai Községi Földigénylő Bizottság, Borbély-Maczkó Emil háborús bűnössége miatt elkobozta.⁵⁵³ Ezek kezeléséről és esetleges hasznosításukról az 1947. április 3-án megalakult Bótai Földművesszövetkezet rendelkezett.⁵⁵⁴

Felesége már a fogvatartástól eltelt időszakban is többször idegösszeomlást kapott, férjének halála után pedig teljesen egyedül maradt az ügyek intézésével. Hiába volt néhai férjének jogos örököse, a hatóságok 1945. június 16-i döntése nyomán a teljes ingatlanvagyon elkobozták, számára csupán a gazdatiszti lakást és 600 négyszögöl kertet hagytak meg használatra, ezek tulajdonjoga sem őt illette meg. Az özvegy előbb beadványt intézett a Megyei Földbirtokrendező Tanácshoz, melyben kérte a saját vagyonrészének elkobzás alóli mentesítését, hivatkozva arra, hogy férje politikai tevékenységét elítélte. Ennek elutasítása után, 1945. július 27-én kérelmet adott be az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz. Ebben hosszasan indokolja miért élt jogorvoslattal: *„Le kell szögezmem, hogy ugy férjemnek, mint saját magamnak háborus bűnösségét nem ismerem el. Azonban egyrészt a súlyos betegeskedésem és testi gyöngeségem miatt, másrészt a bizonyítékaim előteremtésében akadályozó számos gátló körülményre való tekintettel jelen körülményeim között nem tudnék teljes értékű bizonyító anyagot előteremteni és produkálni igazságunk és jogaink védelmére. Ezért nem élek az egyébként teljes egészében sérelmes határozat ellen egészében és általánosságban jogorvoslattal. Fentartom azonban jogomat arra, hogy ezen ügy újrafelvételét amint arra kellő bizonyítási lehetőségem megnyílt, - folyamatba*

---

⁵⁵² Előbbi ekkor már Németországban tartózkodott, ahonnan soha nem tért haza. Utóbbi kettő pedig már évek óta halott volt: Emil katonaként a keleti fronton veszítette életét, míg György ismeretlen körülmények között a budapesti harcok során meghalt. MNL BAZML IV. 905. 16054/1949.

⁵⁵³ MNL BAZML V. 200. a. 536/1945.

⁵⁵⁴ Központi Értesítő, 1947. június 26. 689.

tehessem, amit az érvényben álló jogszabályok nem zárnak ki. Jelen esetben csupán a most előterjesztett rész megváltoztatására szoritkozom a következő okokból: A 600/ME. 1945. sz. kormányrendeletnek nem is a határozatban felhívott, hanem 7. §-ának 2. bekezdése éspedig annak 2. része akképen rendelkezik, hogy „Méltányos esetben a lakóház /: tehát maga az objektum: a ház és nem annak élvezete :/, és 600 négyszögölnél nem nagyobb telek, - /: tehát maga a telek és nem az élvezete :/, - a visszamaradt család számára meghagyható.” Valószínűnek tartom, hogy a most érintett határozatba az „élvezet” meghagyása csupán elnézésből és tévedésből vétetet be a bizottság által határozatába a szintén elnézésből felhívott 7. §-szal a 7.§. helyett Ezt alátámasztani látszik a határozat indoklásának legutolsó bekezdése és mondata is, mely már valóbana „lakóház.... és a kerti föld meghagyása” kifejezést használja. Viszont a kételyek elkerülése és a telekkönyvi hatóság szempontjából ezekre kénytelen voltam rámutatni. Kérem tehát a határozatot a hivatkozott jogtétel és a nekem meghagyott ingatlanok tekintetében „élvezet” helyett azok „tulajdonomban meghagyását” kifejező megváltoztatását.”⁵⁵⁵

A kérvény hatására a Megyei Fölbirtokrendező Tanács 1945. november 5-én módosította korábbi határozatát, Borbély-Maczky Emilné tulajdonjogát visszaállította a vonatkozó ingatlanok esetében.⁵⁵⁶ Nem sokáig lakott azonban már Bótán az özvegy. 1944 vége óta többször kellett kórházban kezeltetnie magát, mely alkalmak során megismerkedett dr. Roller Kálmán főorvossal. Valószínűleg 1945 második felében összeházasodtak és Eleonóra újdonsült férjéhez költözött Miskolcra. A bótai életét végérvényesen felszámolta, tulajdonáról lemondott. Így került a kúria és a megmaradt kis földterület teljesen állami tulajdonba. Előbb 1947-ben öregek otthonává alakították át, melyben a következő évtizedekben óvoda és szociális otthon is működött.⁵⁵⁷ Napjainkban is ezt a funkciót tölti be, a rendszerváltáskor a család nem igényelte vissza egyik ingatlant sem.

Borbély-Maczky Emil 1945. április 4-e óta az általa építtetett bótai templom tövében kialakított sírhelyben nyugszik. Sokáig nem lehetett rendes síremléket építeni a nyughely fölé, de a falu lakói, akik ténylegesen szerették és tisztelték híres szomszédjukat, folyamatosan gondozták a földet. 1981-ben, amikor egykori felesége meghalt, annak kérésére hajdani férje mellé temették. Ezután került az első kőbevésett

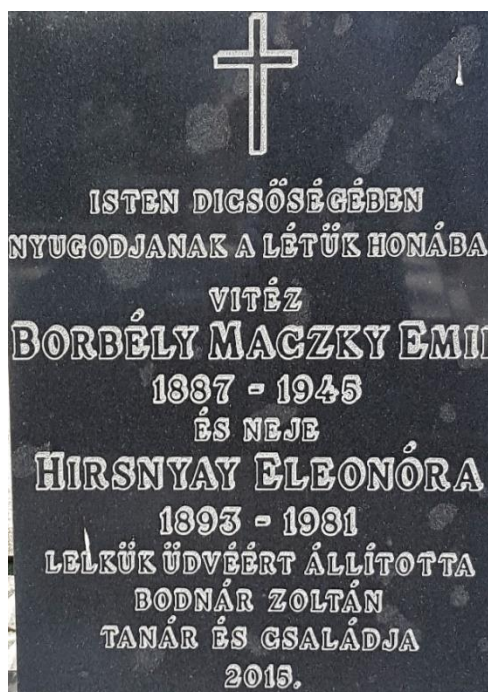
---

⁵⁵⁵ MNL BAZML XXIV. 202. c. 43. doboz

⁵⁵⁶ Uo.

⁵⁵⁷ Friss Ujság, 1947. szeptember 5. 5.

jelölés a sírhely mellé. A ma látható márványsírt 2015-ben, a falu egyik lakójának, Bodnár Zoltánnak a kezdeményezésére állították fel. Annak ellenére, hogy Borbély-Maczky Emil rokonai nagyon messze élnek Bótától, valamint a község idősebb lakói (a kortársak) is egyre kevesebben élnek már, a sír mégis a mai napig is gondozott.

A Borbély-Maczky házaspár régi és új síremléke Bótán

(a fenti kép Kerkayné Maczky Emese magángyűjteményéből; az alsó képek saját felvételek)

Összegzés és kitekintés

Vitéz lévai Borbély-Maczkó Emil a huszadik század első felének egyik karakteres szereplője volt. Személye jól példázhatja, hogy milyen karrierépítési lehetőségek és mechanizmusok működtek az 1900-as évek első felében, illetve milyen kihívások érték egy országos és helyi közéletben aktív közszereplőt a két világháború közötti időszakban.

Borbély-Maczkó Emil az Osztrák-Magyar Monarchiában született, a magyar királyi honvéd-hadapród iskolában tanult, majd Ferenc József magyar királyra esküdött fel. 1916-ban, amikor IV. Károlyt Budapesten megkoronázták, a fiatal százados a keleti fronton harcolt, immáron harmadik éve. Legközelebbi hazatérésére 1918 júniusában került sor, így személyes tapasztalatokat szerzett a magyar belpolitika válságáról, Károlyi Mihály Magyar Nemzeti Tanácsának megalakulásáról, valamint az őszirózsás forradalomról. Harmincegy éves múlt amikor Padovában megkötötték a fegyverszüneti egyezményt, és három hónap híján harminchárom éves lett, amikor aláírásra került a trianoni békeszerződés. Politikai pályafutása teljesen lefedte Horthy Miklós kormányzóságának idejét, 1920. március 4-én nyilvánította a nemzetgyűlés végleg igazoltnak mandátumát, míg 1944. október 15-én éjszaka előbb letartóztatták a nyilasok, majd október 26-én felmentették főispáni tisztségei alól. Életének utolsó hónapjaiban zajlott a szovjet hadsereg bevonulása Miskolcra és Borsod vármegyébe, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása, és az élet újraindulása. Életpályája az ország történetének egy olyan időszakában bontakozott ki és ért tragikus véget, amikor számtalan, a nemzet sorsát alapjaiban megváltoztató esemény történt.

Borbély-Maczkó Emil portréját három egymással szorosan összefüggő, de jelentős eltéréseket is mutató szerep és életszakasz vizsgálatával lehet felvázolni. Erre tettem kísérletet disszertációmban.

Az első az elhivatott katonáé, aki már elég korán, 15 évesen elköteleződött ezen hivatás mellett. A Heves vármegye közéletéhez több személyes kapcsolattal kötődő Maczkó-család legfiatalabb fiúgyermeke kamaszkorában – az apjával szembeni lázadás, a lovak iránti rajongás és a katonaságról kialakult romantikus kép miatt – elhagyta az ismert közeget, és az ismeretlen katonai pályát, valamint a messzi Erdélyt választotta. A döntés helyesnek bizonyult, az első világháború kitöréséig nyolc évet

töltött el az 5. és 9. honvéd-huszárezredekben Kassán és Marosvásárhelyen. A fiatal, erőteljes katona igyekezett kihasználni a rendelkezésére álló időt, hogy mind a szolgálatban, mind a magánéletben sikeres legyen. Előbbi esetében nem kétséges, hogy elérte célját, utóbbi vonatkozásában azonban sikertelen volt. Első házassága alig egy évig tartott, amikor 1911-ben elhunyt várandós felesége, Kerekes Margit. Alig néhány évvel később második jegyessége is véget ért Pálinkás Erzsébettel.

Miközben a civil életben csalódások és tragédiák övezték ezt az időszakot, addig hivatásában maximálisan kiteljesedhetett, így tudatosan építeni kezdte karrierjét. Tiszti személyi lapjából tudható, hogy gyakran kereste felettesei társaságát, rendkívül sokat tanult és képezte magát, egyre jobb katonává akart válni. A kassai és marosvásárhelyi szolgálat során kiváló lovassá és géppuskássá vált, mely képességeket a háborús évek során kamatoztathatta. Személyiségében jelentős változást eredményezett, hogy szinte még gyerekként elkerült a nyomasztó szülői házból és egy nagyváros pezsgő életébe csöppent. A korábban eleven és semmi iránt nem érdeklődő kamasz megtalálta hivatását, így atyja figyelő (és rosszálló) tekintetétől megszabadulhatott.

Katonai pályáját jelentősen előremozdította az első világháború. 1914. augusztus elején Marosvásárhelyen bevagonírozott, és a következő négy évet a keleti fronton töltötte. Ebben a történelmi pillanatban kibontakozhatott a katona, aki bő egy évtizedig képezte magát, és várta a lehetőséget, hogy kitűnjön társai közül. A háborús évek során úgy tűnik, hogy ténylegesen meg volt a tehetsége ahhoz, hogy sikeres huszártiszt váljon belőle. A stojanowi, a Wirchne melletti, a Mt. Rusului és Jakobeni környéki hősi cselekedetei miatt 1914-1918 között háromszor kapott dicsérő elismerést (a császári és királyi hadsereg főparancsnokságának dicsérő elismerése: 1914; Signum Laudis; 1915, 1917), továbbá megkapta a Károly-csapatkeresztet (1917), a 3. osztályú Katonai Érdemkeresztet hadidíszítménnyel és kardokkal (1917), valamint kétszer a 3. osztályú Vaskorona-rendet hadidíszítménnyel és kardokkal.⁵⁵⁸ A hadapród-tiszthelyettesből egy évtized alatt többszörösen kitüntetett százados lett, akinek a nevét az országos napilapok katonai rovatai révén a háttérben is megismerték. Gróf Takách Tolnay József, aki 1917 májusától volt a 9. huszárezred

---

⁵⁵⁸ Rendeleti Közlöny, 41. évf. 65. sz. 17458/el. 1914. 10. 27.; 42. évf. 58. sz. 7653/el. sz. 1915.06.17.; 44. évf. 20. sz. 1889/el. sz. 1917.02.08.; 44. évf. 111. sz. 16636/el. sz. 1917.8.22.; 44. évf. 141. sz. 22849/el. sz. 1917.10.23.; 45. évf. 132. sz. 22624/el. sz. 1918.09.12.

parancsnoka, bő két évtizeddel később így emlékezett vissza beosztottjára: „*Közvetlen előjárója kiválónak jellemezte, bajtársai mint a legnemesebb barátot tisztelték és alárendeltjei rajongtak érte, mert egyrészt gondoskodott róluk és másrészt megóvta őket a hiába való véráldozatoktól és kiirtotta az úgynevezett és divatosá vált hurrávirtust! (...) Gyors átlátása, katonás pontossága párosult minden elhatározásában és cselekedetében a bátorság és hősiesség vállalkozás szellemével!*”⁵⁵⁹

Borbély-Maczky Emil portréjának másik aspektusát az országos politikus képe adja. Gyerekkorától kezdve visolygott a közéleti szerepvállalástól, s bár apja és bátyja révén lehetséges mintákat látott maga előtt, ez még jobban a katonai pálya irányába terelte őt. 1919 végére azonban egyre nagyobb érdeklődést mutatott újdonsült lakóhelyének megszilárduló politikai viszonyai iránt. A Tanácsköztársaság bukása után látva, hogy egykori tisztársai és bajtársai egyre nagyobb számban jelentek meg a megszilárduló politikai rendszerben, megváltoztak jövőjével kapcsolatos tervei. Előbb az 1920-as nemzetgyűlési (Ózd), majd az 1926-os országgyűlési választás (Miskolc) alkalmával szerzett parlamenti mandátumot. Országos közéleti szerepvállalásának jelentősége azonban nem a képviselőházi tevékenységére vezethető vissza, hiszen alig-alig vett részt az üléseken, és csak nagyon ritkán szólalt fel – kevéssé releváns kérdésekben – az országgyűlésben.

Ezzel szemben a parlamenten kívüli tevékenysége már sokkal jelentősebb volt. Nagyon korán megismerkedett és barátságot kötött Gömbös Gyulával, akinek a révén a fajvédő mozgalom születésétől aktívan részt vett annak szervezési munkáiban. Ekkor került kapcsolatba a radikális jobboldali táborral, amelyben megtalálta saját helyét, és a hasonló gondolkodású emberekkel szoros kapcsolatot alakított ki (pl. Keresztes-Fischer Ferenc, Kozma Miklós). Miközben keményen dolgozott azon, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot sikerre vigye az 1924-es időközi és 1926-os rendes választáson, ezzel párhuzamosan egyre feljebb lépett a hierarchiában is. Utóbbi voksolás eredménye – miszerint egyedülként szerzett tényleges választási küzdelemben egyértelműen fajvédő jelöltként mandátumot – jelentősen megnövelte presztízsét a mozgalom vezéralakjainak és különösen Gömbös Gyulának a szemében. Utóbbi 1926 után egyre jobban támaszkodott az egykori katonatársra és egyre inkább legfelsőbb bizalmasává fogadta Borbély-Maczkyt. Ő pedig mindvégig követte barátját

---

⁵⁵⁹ Takách Tolvay, 1940. 58.

és vezérét, szervezői és koordinátori tehetségét arra használta fel, hogy a bomladozó fajvédő mozgalom mögött álló korábbi ellenforradalmi egyesületeket (MOVE, ÉME) megerősítse, a régi frontharcos katonákat pedig egy új szervezetben egységesítve, stabil társadalmi háttérrel biztosíthasson Gömbösnek. Antal István, sajtófőnök, későbbi igazságügyi államtitkár így emlékezett vissza Borbély-Maczkýra, mint fajvédő politikusra: *„E helyes értelemben vett fajvédő politika egyik legerőteljesebb képviselője, hirdetője és munkása a magyar közéletben: vitéz Borbély-Maczký Emil főispán, aki a kormányzására bizott vármegye területén kifejtett szociális és más népvédelmi tevékenységével az élet valóságába ültette át az igazi fajvédő politika reális célkitűzéseit. (...) Mihozzánk, akik a magyar politikai élet fiatalabb nemzedékéhez tartozunk, azért áll oly közel vitéz Borbély Maczký Emil főispán, mert húsztendős munkásságával bebizonyította, hogy a fajvédő gondolat nem üres szólam, de reális tartalom, amelynek az ország életében nemcsak óriási feladatai, de ma már óriási eredményei is vannak. Ha a megboldogult vezérünk, Gömbös Gyula ma itt élne közöttünk, ő is azt mondaná, mint mi: vitéz Borbély Maczký Emil kemény, elszánt, harcos férfiú, aki eddig is nagy harcot harcolt, hatalmas munkát végzett és maradandó eredményeket ért el az ő eszméinek megvalósítása tekintetében, de akire még ezen a téren igen sok tennivaló és igen nagy feladatok várnak a magyar életben.”*⁵⁶⁰

Ezen harcos években tapasztalatlan képviselőből profi politikussá vált, a húszas évek végén már úgy mozgott az országos közéletben, mintha mindvégig ezzel foglalkozott volna.

Érdeemes röviden kitérni az apa és fiú politikai tevékenységének összehasonlítására. A két politikus karaktere merőben eltért egymástól. Id. Maczký Emil egy lobbanékony természetű, függetlenségi ellenzéki politikus volt, aki az országos politikai életben leginkább azzal tűnt ki, hogy állandóan rendre kellett utasítani az országgyűlésben, fel kellett függeszteni az ülést, mert társaival akadályozták a napirend folytatását. Mindeközben otthon, a lokális hevesi közegben kényelmes életet élt, korábbi közigazgatási karrierje révén jelentős pozíciót töltött be (hivatal nélkül is) a vármegyei közéletben, melynek köszönhetően állandóan formális és informális megbeszélések színhelyévé vált a Maczký-kúria. A századelőn az apa egyre inkább egy tipikus vidéki dzsentrí életét kezdte élni, jóhangulatú

---

⁵⁶⁰ Antal, 1940. 15.

beszélgetésekkel, borozgatásokkal, ígéretekkel és egyre fokozódó eladósodással. Ettől az életformától mind a legidősebb fia, György, mind pedig Emil menekülni próbált. Előbbi a tudatos közigazgatási karrierépítésben látta a kitörési lehetőséget a lesüllyedés rémképét előrevetítő mindennapokból, míg utóbbi a teljes elszakadást választva Erdélybe és a katonasághoz menekült. Az apa és fiú országos politikai szerepvállalása között jelentős különbségek figyelhetők meg: 1. előbbi 52 éves korában, korábbi nyugdíjaztatása után vállalt először parlamenti képviselői szereplést, utóbbi 33 évesen, életének legaktívabb időszakában került be a nemzetgyűlésbe; 2. az előbbiből fakadóan id. Maczky egyfajta levezetesként és a korábbi karrier megkoronázásaként tekintett a képviselőségre, míg utóbbi egy radikális újratervezést követően igyekezett egy ismeretlen terepen „karriert csinálni”; 3. talán korukból és életmódjukból (é. kényelmes vidéki életforma kontra cselekvő habitus) fakadóan másképpen gondoltak saját parlamenti szerepükre. Míg az apa megelégedett a folyamatos, hangos rendzavarással, addig fia felismerve a reménytelennek tűnő ellenzéki létet (fajvédőként 1926-1928/29 között), nem követte apja korábbi magatartását, hanem távolmaradt és más területen (ellenforradalmi szervezetek) igyekezett aktívan kiépíteni a kormányzó hatalommal szembeni pólust. A két karakter közötti különbségek alapvetően generációs okokra vezethetők vissza, melyekre nyilvánvalóan jelentős hatást gyakorolt a dualizmuskori és a Horthy-kori politikai közeg közötti eltérés is. Pusztán feltételezés, de talán nem alaptalanul: az apa nem tudott volna semmilyen szerepet betölteni a későbbi időszak dinamikusabb közéletében, míg fia a korábbi évtizedekben semmiképpen sem választotta volna hivatásául a számára unalmas világot jelentő országos (és vármegyei) politikai közéletet.

Borbély-Maczky Emil portréjának harmadik és egyben lehangsúlyosabb részét a vármegye első emberének és legjelentősebb személyének vizsgálata adja. Amikor 1919-ben katonai nyugdíjaztatása után ingatlant (úrilakot és földet) vásárolt a szülői háztól bő 100 kilométerre fekvő, másik közigazgatási egységhez tartozó Bótán, alapvetően idegen környezetbe került. Alig három évvel később, 1922-től már Borsod, Gömör és Kishont vármegyék főispánjává nevezték ki, így az ismeretlen bótai úrból egyszerre az egész közigazgatás legfőbb vezetője lett. Ráadásul belépője is hatásosra sikerült. Azzal, hogy az éppen megalakuló Egységes Párt teljes vezetése (Bethlen István, Nagyatádi Szabó István, Gömbös Gyula) felvonult az installációkor, nem csak

saját szervezetük egységét demonstrálták, hanem magának a főispáni beiktatásnak is nyomatékot adtak. A vármegyei közélet olyan vezetőt látott Borbély-Maczkynban, aki miatt országos hírű és magas rangú politikusok utaztak le Miskolcra.

Kezdetben a főispáni szerep is ismeretlen volt számára, emiatt erősen támaszkodott a tisztikarra, az alispánra és a főszolgabírókra. A parlamenti képviselőséggel szemben, amelyet sem első ciklusa végére, sem a második időszakban nem tudott megszokni, a vármegyei ügyek intézését már az első pillanatoktól kezdve testhezállónak tartotta. Életében másodszor érezte azt Borbély-Maczky Emil, hogy megtalálta hivatását, amelyben tudását és tehetségét kamatoztatni tudta.

1930-ban, amikor visszatért ebbe a pozícióba már teljesen másként viselkedett és más irányítási stílust tartott kívánatosnak. Ekkorra már túl volt a fajvédő mozgalom megszervezésén, felbomlásán és reorganizációján, és többségében fontos szerepet töltött be ezen folyamatokban. Ezek után került újra a vármegye élére, miközben pontosan tisztában volt azzal, hogy az elmúlt évtizedben olyan kapcsolatokra tett szert, amelyek stabilizálták főispáni pozícióját és jelentős anyagi támogatással jártak nagy szociális projektjeinek vonatkozásában. Ez utóbbiak közül külön ki kell emelni a délborsodi ármentesítést és a Mezőkövesd környéki telepítési akciót, melyek növelték presztízsét és tekintélyét a vármegyei lakosság körében.

Közel másfél évtizedig állt Borsod, Gömör és Kishont (majd 1939-től csak Borsod) vármegyéék élén, és munkássága kitörölhetetlen nyomokat hagyott a terület mindennapjaiban. Ebben az időszakban munkásságának elismerésül azon települések, amelyek rohamosan fejlődtek a főispánnak köszönhetően, díszpolgárukká avatták.⁵⁶¹

---

⁵⁶¹ 1928-ban Bóta, 1931-ben Külsőbócs, 1932-ben Igrici, 1933-ban Ároktő, Emőd, Gelej, Hejőbába, Hejőkeresztúr, Hejőkürt, Hejőpapi, Hejőszalonta, Igrici, Mezőcsát, Mezőnagymihály, Muhi, Nagycsécs, Nemesbikk, Sajómerse, Sajóörös, Sajószöged, Sajóvelezd, Szakáld, Tiszabábolna, Tiszadorogma, Tiszagyulaháza, Tiszakeszi, Tiszaoszlár, Tiszapalkonya, Tiszaszederkény, Tiszatarján, Tiszavalk, Uppony, 1935-ben Nyékládháza, Mezőkeresztes, 1937-ben Cserépváralja, Kács, Ostoros, Tibolddaróc, 1938-ban Noszvaj települések díszpolgára lett.

HOM HTD 82.92.1.; MNL BAZML IV. 821. 72/1928.; Budapesti Hírlap, 1928. január 10. 8.; 1931. március 24. 10.; 1933. március 31. 6.; 1933. október 4. 8.; 1934. április 22. 2.; 1935. január 30. 10.; Kis Ujság, 1932. augusztus 5. 6.; MTI Napi tudósítások, 1931. január 23. 12. kiadás; 1931. március 21. 45. kiadás.; 1933. október 3. 7. kiadás; 1935. január 29. 19. kiadás; 1935. augusztus 14. 19. kiadás; 1937. március 20. 32. kiadás; Pesti Napló, 1933. június 20. 12.;

Fontos adalék Borbély-Maczky Emil portréjához a második világháború alatti szerepvállalása. Főként a zsidóság gettósításában és deportálásában játszott szerepe miatt neve felkerült a háborús bűnösök listájára, így teljesen nyilvánvaló volt, hogy a háború után komoly felelősségre vonásra kerül majd sor. 1945. márciusi letartóztatása után azonban a korábban ismertetett körülmények között eltűnt a rendőrségi épületből, majd ismeretlen tettesek kivégezték és holttestét kidobták a miskolci Népkertben.

A megváltozó politikai és történetírói diskurzus egyértelműen negatívan viszonyult a fasiszták és németek kiszolgálójának, valamint a fajvédő mozgalom egyik vezérének tarott egykori főispánhoz. Személyét tudatosan kihagyták a helytörténeti kánonból, emlékezetének kialakulását pedig igyekeztek megakadályozni. Leginkább ez az oka annak, hogy évtizedekkel később sem vált a radikális jobboldali emlékezetpolitika emblematisztikus mártírjává, továbbá ezért nem is beszélhetünk Borbély-Maczky Emil életének és munkásságának utóéletéről sem. Személye és tevékenysége csupán két szűk közösségben maradt fent.

Az egyik ilyen közeget szomszédjai, a bótai falusi lakosság jelenti, akik közül többen még a mai napig is szeretettel és őszinte sajnálattal beszélnek egykori híres lakójukról. 2017. augusztus 10-én jártam utoljára Bótán. Akkor a temetőben sétálva alkalmam nyílt arra, hogy néhány idősebb lakossal röviden beszélgessek. Bár általában a falu lakosai bizalmatlanul fordultak az idegen kérdezősködőhöz, többségük egy idő után közlékenyebbé vált. Tőlük tudtam meg, hogy a faluban mindig is erős nosztalgia élt Borbély-Maczky Emil iránt, kúriáját és sírhelyét minden tiltás ellenére, titokban, egyfajta összeesküvésként gondozták váltásban. Egyikük beszámolt arról, hogy 1965-ben, amikor a Borbély-Maczky Emil adományaiból felújított bótai templom felszentelésének 25. évfordulóját megünnepelték a települések, a hivatalos szervek ezt horthysta izgatásnak bélyegezték és betiltottak minden hasonló összejövetelt a faluban.

Erről az incidensről a helyi lapok is beszámoltak: elsőként Csépanyi Lajos támadta hevesen az Észak-Magyarország 1965. december eleji lapszámában a klerikális reakciót, mert egy fasiszta földesúrnak felszentelt templomot és ezzel őt magát dicsőítették, a szerző szerint teljesen elítélendő módon. Az *Új Ember* című katolikus hetilapban jelent meg az egyház részéről a hivatalos álláspont, melyben ironikus hangvétellel tisztázták az eseményt és annak jelentőségét: „*Nem mindennapi*

esemény egy egyházközség életében új templom építése és felszentelése. Ritka emlékezetes esemény. Annyira az, hogy a templomszentelés évfordulóit évről évre megünneplik. (...) Különösen így kell lennie a nevezetesebb évfordulókon, a templom felszentelésének 25, 50, 100, vagy többszáz éves évfordulóin, melynek alkalmait egyetlen egyházközség sem mulasztja el, hogy templomát rendbe ne hozassa, meg ne újítsa, az egyházközség lelki életében pedig emlékezetessé ne tegye ezt az ünnepet. Ez történt Bótán is, nem több és nem kevesebb. A templomszentelés huszonötödik évfordulóját ünnepelték a helybeli katolikusok, nem pedig Borbély Maczky Emilt, a község egykori földesurát, amint azt Csépanyi Lajos igyekszik elhíttetni olvasóival az Észak-Magyarország hasábjain. Lehet, hogy a cikk írója nem tud arról, hogy egyházközségeink megünneplik a templomszentelés évfordulóját, de annyit neki is tudnia kell, hogy a katolikus templomokat nem világi nagyságok, főurak, földbirtokosok tiszteletére szokták felszentelni, hanem Isten tiszteletére. Bizonyos, hogy sokan élnek még Bótán, akik a huszonöt évvel ezelőtti templomszentelésre emlékeznek. Emlékeznek annak külsőségeire is. De nagyon nehéz elhíttetni az Észak-Magyarország olvasóival, hogy azok a bótaiak, akik az idei templombúcsú ünnepén az ünnepekre összegyülekeztek, a huszonöt évvel ezelőtti idők visszajöttéért könyörögtek volna Istenhez. Kár, hogy csak hallomásból értesült a templomi ünnepegről. Személyes élmény másról győzte volna meg a cikkíró⁵⁶²

Borbély-Maczky Emil hajdani kúriája Bótán, a 2015-2016-os felújítás után

(<http://www.boon.hu/megszepult-a-kuria-borsodbotan/3025959>)

⁵⁶² Uj Ember, 1965. december 12. 2.

A másik közeg, ahol fennmaradt emlékezete Borbély-Maczky Emilnek, nyilvánvalóan a rokonság, amelynek élő tagjai a mai napig is számontartják munkásságát, bár a család kollektív emlékezetében tevékenységének pozitív aspektusai (katonáskodás, szociális tevékenység) maradtak meg leginkább.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a család harmadik generációs tagjainak életét jelentősen módosította a híres és hírhedt nagybácsi megítélése. Borbély-Maczky Emilnek nem született gyermeke, első felesége várandós korában tragikus körülmények között elhunyt, míg második házastársa nem tervezett gyermeket vállalni. A családfa egyedül fiatalabbik bátyja, Maczky Béla ágán folytatódott tovább. Unokahúga és unokaöccsei gyakran nyaraltak Bótán nagybátyjuknál, így szoros kapcsolat alakult ki közöttük, amely 1945 után nem segítette a fiatalok életpályájának kibontakozását.

Közülük a legismertebb ifj. Maczky Béla, aki később nemzetőr parancsnok lett. 1909. április 5-én született Hevesen.⁵⁶³ Fiatal koráról viszonylag kevés, forrásokkal alátámasztható adat áll rendelkezésre. Ami bizonyos, hogy gondolatvilágára és világnézetére Borbély-Maczky Emil gyakorolta a legnagyobb hatást. Neki köszönhető, hogy már fiatal korától kezdve erős vonzalom alakult ki benne a katonai hivatás, katonás életmód és életstílus iránt. Erre annak az 1947-ben megindult nyomozásnak az anyagából következtethetünk, melyet a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának Heves Megyei Kirendeltsége rendelt el Maczky Béla ellen, néPELLenes bűntett gyanúja miatt.⁵⁶⁴ A vizsgálat valószínűleg eredménytelenül zárulhatott, mert vádemelésre és elmarasztaló ítéletre sem került sor. A nyomozás során azonban számos tanúvallomás került lejegyzésre, amelyek alapján nagyvonalakban rekonstruálni lehet ifj. Maczky Béla két világháború közötti tevékenységét. Ezek alapján a falu, a közösség egy Horthy Miklóshoz feltétel nélkül hű embernek ismerte Bélát, aki állandóan katonai egyenruhában és lovon közlekedett a faluban, valamint katonás életmód szerint élte mindennapjait. 1938-ban a Rongyos Gárdának lett tagja, 1939 márciusában pedig részt vett Kárpátalja megszállásában, amiért később megkapta a Nemzetvédelmi Keresztet. A második világháború idején Hevesen és a járás területén tartózkodott, leventeoktatóként és gyalogsági kiképzések vezetőjeként

---

⁵⁶³ Teljes neve: Béla György László. MNL HML XV. 31/b. 252. Heves község állami anyakönyvi másodpéldányai.

⁵⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-28248.

tevékenykedett. 1945 elején szovjet katonák Hevesről magukkal hurcolták keletre, hazatérésének körülményei nem tisztázottak. Az említett perben Maczky maga úgy nyilatkozott, hogy március elején szabadon engedték, ő Debrecenbe ment, ahol jelentkezett a magyar hadseregbe és július elejéig szolgálatot teljesített. Ezután egészségügyi okokra hivatkozva leszerelt és öccséhez, Pálhoz ment Kenézlőre, ahol a plébánián lakott. A tanúk szerint azonban Maczky az oroszoktól megszökött, a hadseregbe azért állt be, hogy elvegyüljön és mentse magát, mivel ez nem sikerült, ezért ismeretlen helyen bujkált évekig. Felesége, Pataky Terézia egy 1994-es interjúban azt mondta, hogy az oroszok becsapták a férjét, hiszen azt mondták neki, hogy azért viszik el, hogy segítsen nekik az ország keleti részében a közrendet helyreállítani, de évekig nem engedték vissza. Konkrét irat és forrás hiányában csak azt tudjuk biztosan, hogy orosz fogságba került, ahonnan 1947-ben tért vissza Hevesre családjához, későbbi feleségéhez Pataky Teréziához és a még jóval házasságuk előtt, 1941-ben született fiúkhöz Pataky Lajoshoz (aki később Kő Pál néven lett híres szobrászművésze).⁵⁶⁵

Maczky Béla neve legközelebb a hevesi 1956-os forradalmi események kapcsán került elő. A község vonatkozásában 1956. október 28-ig jelentős eseményről nem lehet beszámolni. A járási kiegészítő parancsnokság parancsnoka – Szabó Károly őrnagy – ugyan már október 24-én riadókészültségbe helyezte az állományt és megerősítette a fontosabb objektumok védelmét, ezt azonban pusztán elővigyázatosságból tette, hiszen ekkor még semmilyen rendkívüli nem történt. A fordulat 27-én következett be, amikor a járási tanács és a pártbizottság kibocsátott egy körlevelet, amely a munkástanácsok megválasztására szólított fel. Ekkor már többen

---

⁵⁶⁵ Három olyan forrást találtam a tanulmány készítéséig, amelyek erre az időszakra vonatkoztak: 1. egy körrendelet, amelynek értelmében Maczky Bélát – többekkel együtt – a fogatolt vonatcsapatnál alhadnaggyá léptették elő 1945. április 1-vel. Ld. Honvédségi Közlöny, 72. évf. 6. sz. 23473/el. II. sz. 1945.; 2. egy Maczky Béla által, 1945. szeptember 11-én keltezett és Illinyi László, hevesi járási főszolgabírónak címzett kérvény, amelyben formálisan is lemondott a községi állásáról és kérte, hogy fizetésének elmaradását, valamint végkielégítését öccse, Maczky Pál részére küldjék el, mivel ő gyógyulás végett egy fővárosi honvéd kórházba került áthelyezésre. Ld. MNL HML IV. 404. a. 80/1947.; 3. szintén Maczky Béla által, 1948. januárjában írt kérvény a Hevesi Nemzeti Bizottságnak, amelyben kérvényezi politikai megbízhatóságának igazolása céljából egy tárgyalás összehívását. Ld. MNL HML XVII. 30. 1. 43/1948. Ezen dokumentumok alapján nem lehet pontosan megállapítani, hogy mi történt vele 1945 és 1947 között.

gyülekeztek a kultúrházban, beszélgettek az országban zajló eseményekről, majd a körlevél kézhezvétele után megvitatták a munkástanács választásának procedúráját, és a legfontosabb teendőket. Másnapra összeállították a jelöltek listáját és délután 2 órára kitűzték a választás időpontját. Kora délután mintegy 200 fő gyűlt össze, akiknek Guba Dezső – a kultúrház egyik dolgozója, a választandó testület elnökjelöltje – mondott beszédet. Guba leginkább a semlegességről, sztrájkjogról és szabadságjogokról beszélt. Ezt követően egyesével közfelkiáltással választották meg a munkástanács tagjait.

A választás után a munkástanács rögtön intézkedett a nemzetőrség felállításáról, melynek vezetőjévé ifj. Maczky Bélát kérték fel. Ő vállalta a tisztséget, helyetteseket választott és a rendőrségre menve lefegyverezte az ott lévő rendőröket és ÁVH tiszteket. Este már feszültebb volt a hangulat, több csoport is az utcákon volt: Némelyek csendesen tüntettek, de voltak, akik kiszabadították a börtönből a fogvatartottakat, mások a régi vezetőket keresték fel, hogy felelősségre vonhassák az őket ért sérelmek miatt. Az izzó hangulatban, amint az tanúvallomásokban és az állambiztonsági szervek jelentéseiben olvasható, Guba és Maczky leginkább arra törekedett, hogy a régi vezetőket, ÁVH tiszteket és rendőröket kimentsék a dühös tömeg kezei közül. Maczky parancsot adott letartóztatásukra és a tömeg követelése ellenére börtönbe vitette őket, azt hangsúlyozva, hogy csak az igazságszolgáltatás szerveinek van joguk ítélni felettük. Így jónéhány embert sikerült a tömeg kezei közül kiszabadítania. A következő napokban leginkább a közrend fenntartására és a közellátás biztosítására törekedtek a forradalmi szervek vezetői. Rendkívüli esemény nem történt, az élet a megszokott medertől alig eltérően folyt tovább. Többre nem is nagyon jutott idő, hiszen a novemberi, második szovjet beavatkozás után Hevesen is hamar elmozdították a forradalom embereit.⁵⁶⁶

Az események és ifj. Maczky Béla szerepvállalásának részletesebb megismerését teszi lehetővé az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött vizsgálati dosszié. A dossziét „Guba Dezső és társai” ügyében nyitották, amely gyakorlatilag a hevesi „ellenforradalmi események” vizsgálati, nyomozati, vádemelési és ítélelhirdetési iratait tartalmazza.⁵⁶⁷ A szakirodalom által korábban eddig még fel

---

⁵⁶⁶ Az 1956-os forradalom és szabadságharc hevesi eseményeit bővebben lásd: Cseh, 2003. 267-298.; Cseh, 2006.; Kozári, 1998. 123-138.; Kozári, 2007. 337-355.

⁵⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-144829.

nem dolgozott anyagból megtudható, hogy a 1957. április 20-án – tehát félévvel az események után – a BM Hevesmegyei RFK Politikai Osztálya készített egy összefoglaló jelentést, melyben azt írták, hogy Maczky Béla és társai ügyében korábban nyomozást folytatott le a Hevesi Járási Kapitányság. Az összegyűjtött iratok azonban nem kerültek feldolgozásra, mert akkor úgy tűnt a vizsgált személy nem követte el ellenforradalmi cselekményt. Fél évvel később azonban a Hevesi Járási Pártbizottság nyomására úgy döntött a fenti szerv, hogy mégis elő kell venni a nyomozati aktákat és fel kell dolgozni az abban foglaltakat. Valószínűleg a sértettség okán úgy gondolták, hogy tanúvallomások és megfigyelések révén bizonyítható lesz, hogy több személy már az „ellenforradalom” előtt is zártkörű találkozókat szervezett. Vagyis immáron nem csak az ellenforradalom eseményeiben való részvétellel lehetett vádolni a gyanúsítottakat, hanem sokkal súlyosabb váddal, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom szervezésével. Ez mint bűn is sokkal nagyobb mértékű volt és a büntetés felső korlátja akár halálbüntetésig is kitolódhatott.⁵⁶⁸ Ha a rendőrség látókörébe került szereplőket vizsgáljuk, akkor azt lehet megállapítani, hogy olyan embereket gyanúsítottak meg – már a vizsgálat előtt – ellenforradalmi szervezkedéssel és részvétellel, akik a világháborút követően földjüket, munkájukat, egzisztenciájukat veszítették, és előéletük miatt a rendszer ellenségének tekintették őket.⁵⁶⁹

A nyomozás a helyi pártvezetés kérésére tehát 1957. április 20-án újraindult, egy nappal később pedig Maczky Béla két társával együtt előzetes letartóztatásba került.⁵⁷⁰ Mackyval szemben a következő konkrét vádakot fogalmazták meg: 1. már szeptemberben agitációt fejtett ki a rendszerrel szemben, és akkor is azt hangsúlyozta, hogy rövidesen változás lesz; 2. mire Pesten kitört a forradalom, nekik már minden meg volt szervezve; 3. az ellenforradalom idején a nemzetőrség parancsnoka lett, október 27-én társaival elfoglalta a rendőrkapitányság épületét, parancsnoksága

---

⁵⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-144829. 11-15.

⁵⁶⁹ Nem is igazán a nevek érdekesekek, hanem a jelentésben kihangsúlyozott jellemzésük: „Maczky Béla – földbirtokos származású volt hortista hadnagy, Csete György – földbirtokos származású, felesége bárónő, csendőr főhadnagy, Kiss János – paraszti származású, volt horthista csendőralhadnagy, Szeredi Miklós – tanító, Szatmári János – volt horthysta rendőr, Básthly Miklós – földbirtokos származású, volt horthysta tiszt, jelenleg családjával nyugaton van, Barta Sándor – kulák származású tanító, jelenleg nyugaton van, Stefán István – pincér, nyugaton van, Guba Dezső – gimnáziumi tanár”. ÁBTL 3.1.9. V-144829. 11-15.

⁵⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-144829. 58.

idején több meghurcolás történt és kommunistákat bántalmaztak, Maczky pedig utasítást adott a kommunista funkcionáriusok és ÁVH beosztottak letartóztatására; 4. fegyverszerzésre adott utasítást; 5. az ellenforradalom leverése után is folytatta az agitációt, valamint egy TT-pisztolyt, melyet Guba Dezsőtől kapott, nem szolgáltatott be.

Vallomásakor és a tanúkihallgatások során a hatóságok a nemzetőrségi parancsnokságot és az ezen tisztségében folytatott tevékenységet tekintették a legfontosabb vádnak. A nemzetőrség tevékenységét azonban még az államvédelmi szervek is ellentmondásosan ítélték meg. A tanúvallomások és jelentések egyértelműen bizonyítják, hogy a legtöbb pártfunkcionárius annak köszönhette életét és „csak” könnyebb sérüléseit, hogy a Maczky vezette nemzetőrség gyorsan letartóztatta, és börtönbe szállította őket. Nemes István kommunista párttag, a községi tanács tagja, például vallomásában megemlíttette, hogy egy fiatalokból álló csapat 28-án éjszaka betört hozzá, bántalmazta, majd ezt követően a tömeg magával vitte. Ezután eszméletét veszítette és csak akkor tért magához, amikor az új parancsnok egyik társával a börtönbe vitte őt, ott orvost hívtak hozzá és nagyon ügyeltek arra, hogy senki ne bánthassa a rabokat. Vagyis az bizonyítható volt, hogy Maczky a nemzetőrség parancsnoka lett, átvette a rendőrség épületének használatát, a régi vezetők és ÁVH tisztek letartóztatását kezdeményezte, az utóbbiak többsége azonban a vallomásában kijelentette, hogy ezzel Maczky az életüket mentette meg. Azt azonban többen hozzátették, hogy véleményük szerint ezt nem jó szándékból tette, hanem félelemből, nehogy később az ő lelkén száradjon sok ember bántalmazása.⁵⁷¹

A pert a Miskolci Megyei Bíróságon folytatták le és 1957. július 24-én kihirdették az elsőfokú ítéletet. Maczky Béla a hevesi ellenforradalmárok perében ötöd rendű vádlott volt, büntetése 11 év börtön 10 év egyes állampolgári jogoktól való eltiltás és vagyonelkobzás (1000 forint értékig) volt. A fellebbezések után a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa Vida Ferenc bíró vezetésével 1958. április 8-án módosította az elsőfokú ítéletet. Maczky Béla esetében súlyosabb büntetés került kiszabásra: 13 év börtön 10 év egyes állampolgári jogoktól való eltiltás és teljes vagyonelkobzás. Ennek oka, hogy figyelembe vették előéletét, valamint

---

⁵⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-144829. 177-183.

nagybátyjának, Borbély-Maczky Emilnek a tevékenysége is súlyosbító tényezőnek számított,⁵⁷²

Maczky 1963-ban az amnesziával szabadult, élete végéig fizikai munkásként igyekezett családjá számára megélhetést biztosítani.⁵⁷³ 1979-ben, 70 éves korában halt meg.⁵⁷⁴ Halála után bő egy évtizeddel, 1991. október 23-án Göncz Árpád köztársasági elnöktől posztumusz 1956-os emlékérmét vehetett át a család, ifj. Maczky Bélának a forradalom és szabadságharc során nyújtott helytállásáért.

Maczky Béla testvéreiről jóval kevesebb információ áll rendelkezésre. László⁵⁷⁵ fiatalon csatlakozott a csendőrséghez, előbb Szolnokon, majd Désen szolgált gazdaszati főhadnagyként a kerületi osztályparancsnokság gazdasági hivatalának főnökeként.⁵⁷⁶ Karrierjét mindvégig keresztapja, Borbély-Maczky Emil egyengette, aki saját fiaként szerette őt. 1939. október 15-én megnősült, felesége páruczai Kolossváry Erzsébet lett. Házasságukból négy gyerek született: Emese, Enikő, Sudárka, László. Ezután a Belügyminisztérium XX. osztályával – és családjával – Szombathelyre vonult, majd Németországba vonult vissza a front elől. Előbb a bajor Eggstettenben élt családjával (és sok más magyarral együtt), majd sikertelen kivándorlási kísérletek után Stuttgart-Bad Cannstattban települtek le véglegesen.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található néhány jelentésből kiderül, Maczky László, aktív kapcsolatot tartott a környéken élő emigránsokkal, de komolyabb megfigyelését nem tartották szükségesnek a magyar hatóságok, annak ellenére, hogy minden irat hangsúlyozta, hogy keresztapja Borbély-Maczky Emil volt.⁵⁷⁷

---

⁵⁷² Miskolci Megyei Bíróság NB. 858/1957/16. számú ítélete és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Nbf. II. 5236/1957/38. számú fellebbezési ítélete. ÁBTL 3.1.9. V-144829. 297-306.

⁵⁷³ ÁBTL 3.1.5. O-15258./2. 53.

⁵⁷⁴ Népújság, 1979. július 22. 11.

⁵⁷⁵ Teljes neve: László Emil Kálmán. Született: 1910. október 3., Heves. MNL HML XV. 31/b. 252. Heves község állami anyakönyvi másodpéldányai.

⁵⁷⁶ Honvédségi Közlöny, 53. évf. 26. sz. 99530/el. 20. 1941.; 53. évf. 49. sz. 101480/el. 20. 1941.; 55. évf. 9. sz. 112384/el. 20. 1943.

⁵⁷⁷ A „Kenyon Frank” elnevezésű dosszié a Bécs, majd Stuttgart környéki egyházi szervezetekről és személyekről készült jelentéseket tartalmazza. Maczky László az egyik ferences szerzetessel állt rövid ideig kapcsolatban, így került a magyarországi állambiztonság látókörébe. Az egyik beépített ügynöknek

Maczky Béla fiatalabbik öccse, Emil⁵⁷⁸ katonai pályára lépett, 1940. május 1-én tüzérségi főhadnaggyá, majd 1942. április 1-én tüzérségi századossá nevezték ki.⁵⁷⁹ Időközben, 1940. november 18-án, okirati dicsérő elismerést kapott *„Kelet-Magyarország és Erdély egy részének a Magyar Szent Koronához történt visszacsatolása alkalmával, az átlagos kötelességteljesítésen túlterjedő teljesítményével szerzett érdemei elismerésül”*.⁵⁸⁰ Kerkayné Maczky Emese úgy tudja, hogy a doni katasztrófa során eltűnt, fogságba eséséről vagy haláláról soha nem érkezett hír.⁵⁸¹

A negyedik fiúgyerek, Maczky Pál, 1912. február 28-án született Hevesen, hamar a papi hivatás mellett döntött.⁵⁸² Első szentmiséjét 1935. február 19-én mutatta be Hevesen.⁵⁸³ Ezt követően Fegyvernekre nevezték ki káplánnak⁵⁸⁴, majd később szolgált Kenézlőn és Gyöngyöshalászon is. Utóbbi volt utolsó állomáshelye, 1978. január 2-án a településen hunyt el.⁵⁸⁵

Id. Maczky Béla két legfiatalabb gyermekéről, Györgyről és Annáról még kevesebb információ áll rendelkezésre. Előbbit ugyan behívták nagybátyja, Borbély-Maczky Emil 1949. december 28-ra kitűzött hagyatéki tárgyalására, de sem ekkor, sem a későbbi időpontokban nem jelent meg, tanúkihallgatások során senki nem tudott információval szolgálni hollétéről.⁵⁸⁶ A családi emlékezet szerint 1945-ben Budapesten vesztette életét, ismeretlen (feltételezhetően erőszakos) körülmények között. Anna

---

feladatául adták, hogy készítsen jelentést Maczkyról. Ez a beszámoló azonban elég rövid volt és kizárólag általános megjegyzéseket tartalmaz. ÁBTL 3.2.3. Mt-186/3. 300.

⁵⁷⁸ Teljes neve: Emil Lajos István. Született: 1914. február 9., Heves. MNL HML XV. 31/b. 252. Heves község állami anyakönyvi másodpéldányai.

⁵⁷⁹ Honvédségi Közlöny, 52. évf. 14. sz. 21224/el.8. 1940.; 54. évf. 14. sz. 113180/el. 20. 1942.

⁵⁸⁰ Honvédségi Közlöny, 52. évf. 36. sz. 62063/el. 10. vkf. 1940.

⁵⁸¹ Kerkay, é. n.

⁵⁸² Teljes neve: Pál Géza Miklós. MNL HML XV. 31/b. 252. Heves község állami anyakönyvi másodpéldányai.

⁵⁸³ Eger-Gyöngyösi Ujság, 1935. február 21. 3.

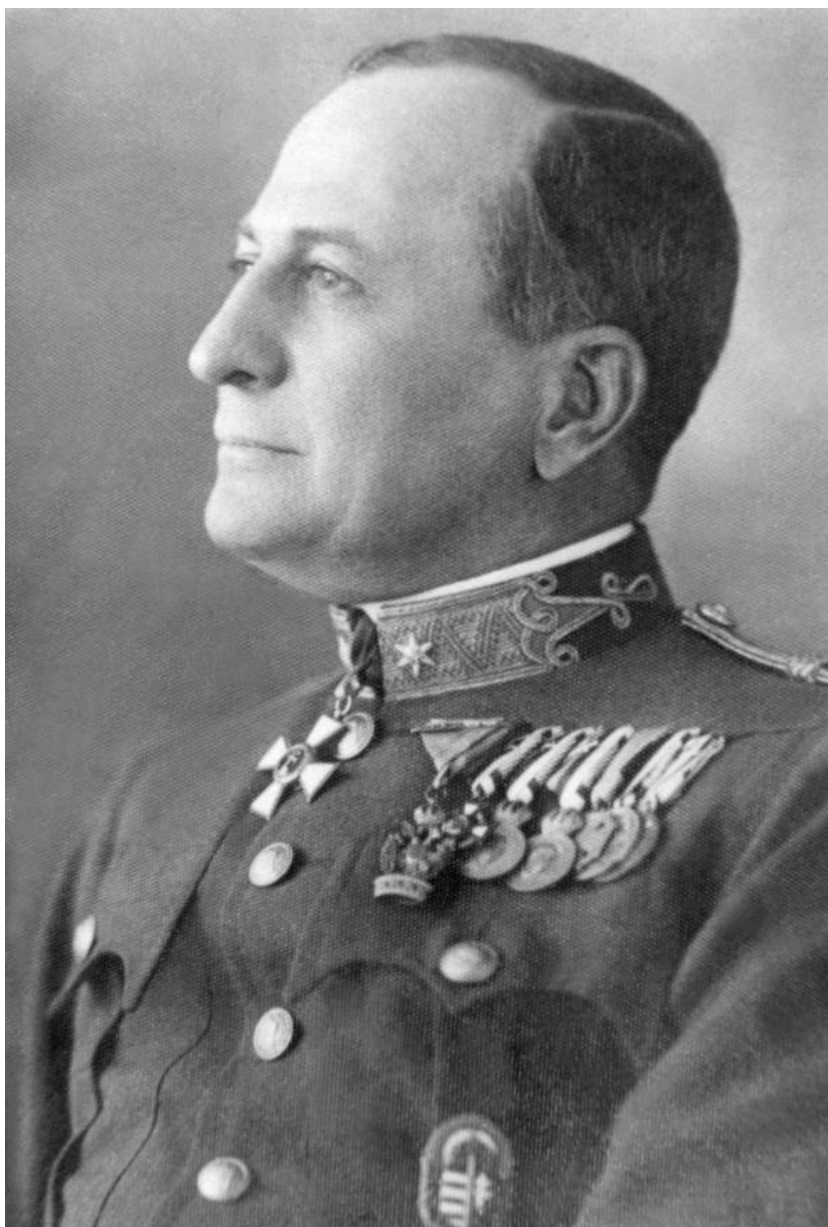
⁵⁸⁴ Eger-Gyöngyösi Ujság, 1935. március 17. 4.

⁵⁸⁵ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Pál, 1978. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/186560> - utolsó megnyitás: 2017. április 25.)

⁵⁸⁶ MNL BAZML IV. 905. 16054/1949.

esetében a gyászjelentéséből lehet tudni, hogy Isépy Zoltán feleségeként, 1984. október 22-én Kaposvárott hunyt el, életének 63. évében.⁵⁸⁷

Bár Borbély-Maczky Emil 1945. márciusában elhunyt, története és munkássága napjainkig is továbbél, az elmúlt évtizedek során elsősorban Bótán és a családi emlékezetben, most pedig immáron jelen disszertációban is.

Borbély-Maczky Emil a szolgálaton kívüli őrnaggyá történő előléptetése után, 1933.

(Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye)

---

⁵⁸⁷ Az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye. Maczky Anna, 1984. (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/269002> - utolsó megnyitás: 2017. április 25.)

Életrajzi kronológia⁵⁸⁸

1887

szeptember 6.: megszületik Hevesen

1892-1902

elemi és középfokú tanulmányok Kálban, Egerben, Karcagon és Dobsinán

1902-1906

a magyar királyi nagyváradi honvéd-hadapród iskola elvégzése

1906

augusztus 18.: kinevezés hadapród-tiszthelyettessé a magyar királyi 5. kassai honvéd-huszárezredhez

1908

július 5.: világrekord elérése mulinévágásban

július 8.: lovaglási rekord Gyulafehérvárról Kassára

1910

július 10.: Kerekes Margit eljegyzése

október 25.: áthelyezés a magyar királyi 9. marosvásárhelyi honvéd-huszárezredhez

---

⁵⁸⁸ A kronológiába csak a legfontosabb életrajzi adatokat tüntettem fel. Azon eseményeket, amelyek csak évre pontosan azonosíthatóak az adott esztendő eseményei után zárójelben kerültek feltüntetésre.

1911

október 19.: elhunyt várandós felesége, Kerekes Margit

(házasság Kerekes Margittal)

1913

április 28.: előléptetés főhadnaggyá

1914

július: Pálinkás Erzsébet eljegyzése

augusztus 9.: a magyar királyi 9. marosvásárhelyi honvéd-huszárezred búcsúztatása a

Royal kávéházban

augusztus 10.: bevagonírozás Marosvásárhelyen

augusztus 13.: kivagonírozás Lembergben

augusztus 15.: a stojanowi lovasroham

október 27.: a császári és királyi hadsereg főparancsnokságának dicsérő elismerésében

részesül

1915

február 17.: Wirchne környéki haditett

április 22.: legfelsőbb dicsérő elismerés (Signum Laudis) adományozása

(a Belügyminisztérium jóváhagyja nevének Borbély-Maczkyra változtatását)

1916

március 6.: nősülési engedély kiadása

augusztus 1.: előléptetés századossá

október 17-19.: Mt. Rusului melletti roham

1917

február 8.: hadidíszítményes 3. osztályú Katonai Érdemkereszt adományozása

augusztus 22.: legfelsőbb dicsérő elismerés (Signum Laudis) – a kardokkal –
másodszori adományozása

szeptember 5.: a korábban igényelt nőülési engedély visszaküldése a Honvédelmi
Minisztériumba

október 23.: 3. osztályú Vaskorona-rend adományozása hadidíszítménnyel és
kardokkal

(Károly-csapatkereszt adományozása)

1918

május 10.: a magyar királyi 9. honvéd-huszárezred átvezénylése az olasz frontra

május 20.: kivagonírozás Coneglianoban

június 17.: gránátnyomás éri, ezért kivonják a frontról

július: egészségügyi okok miatt szabadságolják, majd a váci lovas géppuskás tanfolyam
parancsnoka lesz

szeptember 12.: 3. osztályú Vaskorona-rend másodszori adományozása
hadidíszítménnyel és kardokkal

november 18.: nyílt parancsot kap Bartha Albert, honvédelmi minisztertől, hogy
lovashadosztályának rendezett hazajövetelét biztosítsa

november 20.: Körmenten csatlakozik lovashadosztályához és együtt vonul vissza
velük Marosvásárhelyre

1919

február 1.: saját kérelmére nyugállományba helyezik

július: kommunista fiatalok megtámadják és fizikailag bántalmazzák

(úrilmek és birtokvásárlása Bótán)

(házasságkötés Hisnyay-Heinzelmann Eleonórával)

(az ózdi munkáséteremben tartott gyűlésen a kerület képviselőjelöltjévé választják)

1920

január 25-26.: kispazda programmal nemzetgyűlési képviselővé választják az ózdi választókerületben

február 26.: nemzetgyűlési képviselői megbízólevelének benyújtása

március 4.: a Nemzetgyűlés végleg igazoltnak nyilvánítja

május 18.: kilép a kispazda frakcióból és csatlakozik a disszidensekhez

november: lemond mandátumáról, de később visszavonja döntését

1922

február 2.: gr. Bethlen István vezetésével, a disszidensekkel együtt csatlakozik a kispazdapárthoz

február 4.: Horthy Miklós kormányzó, a belügyminiszter javaslatára Borsod, Gömör és Kishont vármegyék főispánjává nevezi ki

március 8.: formális beiktatási ünnepség Putnokon

március 11.: főispáni beiktatás Miskolcon

1923

augusztus 3.: lemond Borsod, Gömör és Kishont vármegyék főispáni tisztségéről

1924

december 4-5.: második helyen végez az időközi miskolci nemzetgyűlési választáson

december 13-14.: alulmarad az időközi miskolci nemzetgyűlési pótválasztáson

1926

december 14-15.: képviselői mandátumot szerez a miskolci listás választókerületben a

Magyar Nemzeti Függetlenségi (fajvédő) Párt színeiben

1927

január 16.: az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) alelnökévé választják

február 1.: az Országgyűlés végleg igazoltnak nyilvánítja

november: a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választják

1928

június 19.: az Ébredő Magyarok Egyesületének országos társelnökévé választják

szeptember 20.: belép az Egységes Pártba

1929

május 14.: kezdeményezésére megalakul a Magyar Frontharcos Szövetség, melynek
elnökévé választják

június 17.: Horthy Miklós kormányzó vitézzé avatja

1930

július 7.: Horthy Miklós kormányzó másodszer nevezi ki Borsod, Gömör és Kishont

közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék főispánjává

augusztus 16.: főispáni beiktatás Miskolcon

1931

augusztus 30.: megszűnik a Magyar Frontharcos Szövetségben elnöki megbízása

1932

február: a Magyar Országos Véderő Egylet tisztújításakor megszűnik elnöki megbízatása

február 23.: a Magyar Frontharcos Szövetség örökös tiszteletbeli elnökévé választják

március: előléptetés szolgálaton kívüli őrnaggyá

március 19.: engedélyezi és anyagilag támogatja a Hubay Kálmán által ezen a napon megalapított Felsőmagyarország c. hetilapot Miskolcon

június 4.: kardpárbaj Eckhardt Tiborral

július: kezdeményezésére megkezdődik a dél-borsodi terület ármentesítése

szeptember 2.: az Országgyűlés képviselőháza rendkívüli gyűlésen tárgyalja meg a mezőcsáti kerületben tartott időközi választáson tapasztalat főispáni erőszakoskodások, szabálytalanságok és visszaélések ügyében

1935

február 13.: kétnapos fogházbüntetésre ítélik párbajvétség miatt

május 2-4.: fogházbüntetésének letöltése a Miskolci Fogházban

(kezdeményezésére és koordinálásával megkezdődik a Mezőkövesd környékén
barlanglakosokban élők telepítési programja)

1936

július 17.: a mezőkövesdi telepítési program első újonnan épített házának átadása
szeptember 24.: sajtótájékoztatón bejelentik, hogy a mezőkövesdi telepítési program
keretében Tibolddaróc határában létrehozzák Mikszáthfalva települést
(a bótai Elly-forrás felszentelése és átadása)

1937

szeptember: kezdeményezésére Szomolya település Gömbösfalvára változtatja nevét

1938

december 17.: Horthy Miklós kormányzó felmenti Borsod, Gömör és Kishont
közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék főispáni pozíciójából és az
önálló Borsod vármegye főispánjává nevezi ki
december 28.: ünnepélyesen szétválik Borsod és Gömör-Kishont vármegye

1939

január 24.: főispáni beiktatás Miskolcon
szeptember 1.: országmozgósítási kormánybiztossá nevezik ki a VII. (miskolci)
hadtestparancsnokság területére

1940

október 22.: a bótai templom felszentelése

1941

február 2.: közellátási kormánybiztossá nevezik ki

1942

február 21.: Horthy Miklós a Nemzetvédelmi Keresztet adományozza neki

április: kezdeményezésére létrejön vármegyei szinten a Bajtársi Szövetség, amely később országos szervezetté alakul

1943

október 25.: ONCSA-házak átadása Bótán

1944

február 26.: Horthy Miklós kormányzó magyar királyi titkos tanácsossá nevezi ki

április 26.: Horthy Miklós kormányzó Miskolc törvényhatóság joggal felruházott város főispánjává nevezi ki

május 10.: főispáni beiktatás Miskolcon

október 15.: német katonák letartóztatják

október 16.: a nyilasok Budapestre hurcolják, de onnan még aznap haza engedik

október 25.: felmentik országmozgósítási és közellátási kormánybiztosi tisztségéből

október 27.: felmentik Borsod vármegye és Miskolc törvényhatósági jogú város főispáni tisztségéből

1945

február 19.: orosz és magyar katonák magukkal viszik Bótáról, de néhány nap múlva hazaengedik

március 17.: a Magyar Államrendőrség Miskolci Főkapitányságának Politikai Főosztályán dolgozó két tiszt háborús bűncselekmény elkövetése miatt letartóztatta Bótán

március 24.: éjszaka eltűnik a rendőrség épületéből

március 25-27.: meggyilkolása

március 27.: megtalálják holttestét a miskolci Népkertben

március 28.: megkezdődik gyilkosságának ügyében az ügyészségi kivizsgálás

április 4.: holttestét Bótára szállítják, majd éjszaka titokban eltemetik

június 16.: háborús bűnök miatt a Bótai Községi Földigénylő Bizottság elkobozta az úrilakot és a földbirtokot

1948

november 28.: a miskolci ügyészség eredménytelenségre hivatkozva megszünteti a nyomozást

1949

december 28.: a hagyatéki tárgyalás napja, melyet az örökösök távolléte miatt elhalasztottak

Ábrák, képek és térképek jegyzéke

Ábrák

A Maczky család vázlatos leszármazása (50. oldal)

Az ózdi egyéni választókerület választási adatai, 1920. január 25-26. (102. oldal)

A mezőgazdaságból élők aránya az ózdi járás és választókerület területén, 1920. (104. oldal)

Az ózdi kerület választási eredményei településekre lebontva, 1920. (105. oldal)

Borsod, Gömör és Kishont k.e.e. vármegyék választókerületeinek adatai, 1922. (114. oldal)

A miskolci I. kerület időközi választásának eredménye, 1924. december 4-5. (136. oldal)

A miskolci I. kerület időközi pótválasztásának eredménye, 1924. december 13-14. (137. oldal)

A miskolci listás kerület eredménye, 1926. december 14-15. (147. oldal)

Országgyűlési választási adatok Borsod, Gömör- és Kishont k.e.e. vármegyék egyéni választókerületeiben, 1931-1939. (167. oldal)

A mindenkori kormánypárt szereplése az országos és vármegyei egyéni választókerületekben Borbély-Maczky Emil főispánsága alatt, 1922 és 1931-1939. (168. oldal)

Borbély-Maczky Emil kimutatása a legnagyobb adakozókról, 1938. (198. oldal)

Képek

Ifj. Maczky Emil, 1910. (53. oldal)

A borsodbótai Elly-forrás napjainkban (90. oldal)

Képeslap a bótai nevezetességekről, 1942. (93. oldal)

Borbély-Maczky Emil és gazdaságának alkalmazottai, 1920-as évek eleje (95. oldal)

Bethlen István beszéde Miskolcon a főispáni beiktatás után, 1922. (113. oldal)

Gömbös Gyula és Borbély-Maczky Emil látogatása Erdőtelken, 1935. (123. oldal)

Korabeli karikatúra id. Maczky Emil parlamenti felszólalásainak stílusáról (150. oldal)

Borbély-Maczky Emil, a MOVE elnökeként a karcagi szervezet sportversenyén, 1928. (153. oldal)

Újonnan felavatott vitézek, 1929. (158. oldal)

Gömbös Gyula és Borbély-Maczky Emil a főispáni installáció után, 1930. (162. oldal)

Borbély-Maczky Emil és a Frontharcos Szövetség új vezetése, 1931. (165. oldal)

Borbély-Maczky Emil beszédet mond egy választási nagygyűlésen, 1934. (166. oldal)

Gúnyos tudósítás a Borsszem Jankóban a büfés afférról, 1933. (176. oldal)

Gúnyos tudósítás a Borsszem Jankóban a Vadnay-ügyről, 1935. (182. oldal)

Borbély-Maczky Emil leteszi a hivatali esküt harmadik installációja alkalmával, 1939. (188. oldal)

Borbély-Maczky Emil személyesen tekinti meg a Sajószentpéter melletti árvíz sújtotta területet, 1939. (193. oldal)

Kozma Miklós újonnan felavatott szobra Mikszáthfalva Kozma-telepnek nevezett részén, 1942. (199. oldal)

Borbély-Maczky Emil és felesége Mikszáthfalva főutcáján, 1938. (201. oldal)

A Borbély-Maczky házaspár, 1940-es évek (225. oldal)

A Borbély-Maczky házaspár régi és új síremléke Bótán (247. oldal)

Borbély-Maczky Emil hajdani kúriája Bótán, a 2015-2016-os felújítás után (255. oldal)

Borbély-Maczky Emil a szolgálaton kívüli őrnaggyá történő előléptetése után (263. oldal)

Térképek

A galíciai frontszakasz, 1914. augusztus – szeptember (61. oldal)

Ifj. Maczky Emil frontszolgálata, 1914. augusztus (66. oldal) – a térképet Rózsa Sándor készítette

Ifj. Maczky Emil frontszolgálata, 1914. szeptember – 1915. július (71. oldal) – a térképet Rózsa Sándor készítette

A Bruszilov-offenzíva, 1916. (74. oldal)

Borbély-Maczky Emil frontszolgálata, 1916. augusztus – 1917. augusztus (76. oldal) – a térképet Rózsa Sándor készítette

A keleti front hadműveletei, 1917. (79. oldal)

A piavei offenzíva terve, 1918. (82. oldal)

Bóta elhelyezkedése Borsod vármegye területén (88. oldal)

Vásárhelyi Pál 1846-os leírása alapján készített sematikus térképvázlat a Tisza és mellékfolyói által elöntött területekről és a legjelentősebb vízkitörési pontokról (191. oldal)

Felhasznált források és szakirodalom

Levéltári források

- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)
  - 3.1.2. – Állambiztonsági iratok levéltára / Hálózati, operatív és vizsgálati iratok (1851) 1945 – 1990 (2006) / A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék / Munka dossziék (M-dossziék)
  - 3.1.5. – Állambiztonsági iratok levéltára / Hálózati, operatív és vizsgálati iratok (1851) 1945 – 1990 (2006) / A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék / Operatív dossziék (O-dossziék)
  - 3.1.9. – Állambiztonsági iratok levéltára / Hálózati, operatív és vizsgálati iratok (1851) 1945 – 1990 (2006) / A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék / Vizsgálati dossziék (V-dossziék)
  - 3.2.3. – Állambiztonsági iratok levéltára / Hálózati, operatív és vizsgálati iratok (1851) 1945 – 1990 (2006) / A BM III/I. csoportfőnökség és jogelődjei által kezelt dossziék / MT-dossziék
  - 4.1. – Állambiztonsági iratok levéltára / Államvédelmi, állambiztonsági szervek gyűjteményei / Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)
- Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (HIM HL)
  - AKVI – Tiszti személyügyi anyagok
  - II. C. 675. – Területi hatóságok, alakulatok / Az Osztrák - Magyar Monarchia hadereje, 1867-1918 / M. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred, 1907-1918

- VII. 243. – Gyűjtemények / Kitüntetési javaslatok, 1914-1918.
- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (MNL BAZML)
  - IV. 801. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod vármegye főispánjának iratai, 1872-1923
  - IV. 802. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod vármegye főispánjának iratai, 1939-1944
  - IV. 803. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai, 1871-1923
  - IV. 809. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod vármegye alispánjának iratai, 1872-1923
  - IV. 810. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod vármegye alispánjának iratai, 1939-1944
  - IV. 821. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Az Ózdi járás főszolgabírájának iratai, 1872-1944
  - IV. 901. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod-Gömör (-Kishont) vármegye főispánjának iratai, 1924-1938, 1945-1949
  - IV. 902. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod-Gömör (-Kishont) Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai, 1924-1938, 1945-1947

- IV. 904. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod-Gömör (-Kishont) vármegye alispánjának iratai, 1924-1938, 1945-1950
  - IV. 905. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Borsod-Gömör (-Kishont) Vármegyék Árvaszékének iratai, 1924-1938, 1945-1950
  - IV. 1903. – Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Miskolc Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, 1909-1950
  - V. 200. a. - Mezővárosok, rendezett tanácsú városok, községek / Sajóvelezdi körjegyzőség iratai, 1901-1950 / Bóta kisközség iratai, 1945-1949
  - VII. 101. – A jogszolgáltatás területi szervei / A Miskolci Fogház iratai, 1913-1944
  - VII. 51. – A jogszolgáltatás területi szervei / A Miskolci (Királyi Ügyészség) Államügyészség iratai, 1912-1952
  - XVII. 2. – Néphatalmi és különleges feladatokra létrejött bizottságok / A Miskolci Nemzeti Bizottság iratai, 1944-1949
  - XVII. 407. – Néphatalmi és különleges feladatokra létrejött bizottságok / A Miskolci II. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945-1947
  - XXIV. 202. – Az államigazgatás területi szervei / A Borsod Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1953
- Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL HML)
- Felekezeti anyakönyvek digitalizált adatbázisa
  - IV. 404. - Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok / Heves vármegye alispánjának iratai, 1867-1950

- XV. 31/b. – Gyűjtemények / Mikrofilmtár / Állami anyakönyvek mikrofilmjei
- XVII. 30. – Néphatalmi és különleges feladatokra létrejött bizottságok / Hevesi Nemzeti Bizottság iratai
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL)
  - K. – Polgári kori kormányhatósági levéltárak / Ófelsége Személye Körüli M. Kir. Minisztérium
  - K. – Polgári kori kormányhatósági levéltárak / Belügyminisztériumi levéltár
  - XIX-B-1. – Az államigazgatás felsőbb szervei / Belügy Belügyminisztérium
  - XIX-E-1. – Az államigazgatás felsőbb szervei / Igazságügy / Igazságügyi Minisztérium
  - XIX-J-1. – Az államigazgatás felsőbb szervei / Külügy / Külügyminisztérium

Egyéb gyűjtemények

- Herman Ottó Múzeum (Dokumentációs Gyűjtemény)
- Hevesi Helytörténeti Gyűjtemény (Maczky-fotótár)
- Kerkayné Maczky Emese magángyűjteménye
- Kő Pál magángyűjteménye
- Országos Széchényi Könyvtár (Gyászjelentés Gyűjtemény)

Naplók, visszaemlékezések

- Beszélgetés Kő Pállal. Heves, Maczky-ház. 2017.08.09.
- Ehrlich, 1914-1917.: Ehrlich Géza, főhadnagy naplója. – HIM HL II. C. 675.
- Hegedüs Pál: Háborús feljegyzések, 1914. VII. 20. – 1918. XI. 24. – HIM HL TGY 869.
- Kerkayné, é. n.: Kerkayné Maczky Emese: Családi krónikák. Kézirat.
- Maczky, 1914.: Maczky Emil, főhadnagy naplója. HIM HL II. C. 675.
- Maczky Lászlóné (szül.: Kolossváry Erzsébet) naplója - <http://csendor.com/konyvtar/biografia/egyenek/Maczky%20Laszlon%20naploja.pdf>

Újságok

- 8 Órai Ujság
- A Nép
- Az Est
- Borsszem Jankó
- Eger
- Eger-Gyöngyösi Ujság
- Egri Népujság
- Egri Ujság
- Esti Kurir
- Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap
- Friss Ujság
- Heves Megyei Hírlap
- Kis Ujság

- Központi Értesítő
- Magyar Élet
- Magyar Jövő
- Magyar Újság
- Magyarország
- Magyar Távirati Iroda
  - o Bizalmas Értesítések
  - o Házi Tájékoztató
  - o Lapszemle
  - o Magyar Országos Tudósító
  - o Napi tudósítások
- Népszava
- Ózdi Nemzeti Ujság
- Pesti Hírlap
- Pesti Napló
- Reggeli Hírlap
- Szabad Magyarország
- Szózat
- Uj Barázda
- Uj Ember
- Ujság

Közlönyök

- Belügyi Közlöny
- Budapesti Közlöny
- Honvédségi Közlöny

- Rendeleti Közlöny

Egyéb adattárak

- Helységnévtár, 1913. A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára, 1913. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1913.

- Gazdacímtár, 1911. Magyarországi gazdacímtár, 1911. Szerk.: Rubinek Gyula. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1911
- Gazdacímtár, 1925. Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1925.
- Gazdacímtár, 1937. Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1937.

- Képviselőházi napló, 1906. XXI. kötet
- Képviselőházi napló, 1906. XXV. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. II. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. II. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. X. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. XIX. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. XVI. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. XVII. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. XVII. kötet
- Képviselőházi napló, 1910. XXXVII. kötet

- Képviselőházi napló, 1927. I. kötet
- Képviselőházi napló, 1927. III. kötet
- Képviselőházi napló, 1927. IV. kötet
- Képviselőházi napló, 1927. IX. kötet
- Képviselőházi napló, 1927. XII. kötet
- Képviselőházi napló, 1931. IV. kötet
- Képviselőházi napló, 1935. XI. kötet
- Nemzetgyűlési napló, 1920. III. kötet
- Nemzetgyűlési napló, 1920. VI. kötet
- Nemzetgyűlési napló, 1920. XV. kötet
- Nemzetgyűlési Napló, 1922. I. kötet
- Nemzetgyűlési napló, 1922. XVI. kötet
- Nemzetgyűlési Napló, 1925. XXXIII. kötet

- Magyar országgyűlési almanach. A felsőház és képviselőház tagjainak életrajza és közéleti működése, 1927-1932. Szerk.: Kun Andor – Lengyel László – Vidor Gyula. Légrády Nyomda és Könyvkiadó Rt., Budapest, 1932.
- Nemzetgyűlési almanach, 1920–1922. Szerk.: Vidor Gyula. Magyar Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság, Budapest, 1921.
- Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915. Szerk.: Végvári Ferenc – Zimmer Ferenc. Pázmáneum, Budapest, 1910.
- Magyarország tiszti cím- és névtára (MTCNT) 1884., 1886., 1887., 1888., 1906-1944.

Felhasznált irodalom

- Ablonczy Balázs: Teleki Pál. Osiris, Budapest, 2005.
- Bakó Ferenc: Bükki barlanglakások. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1977.
- Bakó Ferenc: Népi kőépítkezés a Kárpát-medencében. *Agria*, XXI. évf., 1985. 225-251.
- Balla Tibor: A magyar királyi honvéd lovasság, 1868-1914. Balassi, Budapest, 2000.
- Ballabás Dániel: A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század). In: *Genealógia 2.* Szerk.: Kollega Tarsoly István – Kovács Eleonóra – Pandula Attila – Vitek Gábor. Tarsoly, Budapest, 2013. 7-57.
- Barta Róbert: Az Egységes Párt létrejötte. In: *Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára.* Szerk.: ifj. Barta János – Pallai László. Multiplex Media-DUP Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2004. 321-335.
- Barta Róbert: Az Egységes Párt parlamenti képviselőinek társadalmi összetétele az 1920-as években. In: *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben.* Szerk.: Valuch Tibor. 1956-os Intézet – Osiris, Budapest, 1995. 404-418.
- Beránné Nemes Éva: Adalékok a felszabadulás és a demokratikus átalakulás kezdeteinek történetéhez Miskolcon és Borsodban. In: *Borsodi Levéltári Évkönyv, 2.* Szerk.: Román János. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1979. 163-190.
- Beránné Nemes Éva: Miskolc politikai élete a német megszállás hónapjaiban. In: *Borsodi Történelmi Évkönyv III.* Szerk.: Deák Gábor – Román János. Magyar Történelmi Társulat Borsod-Abaúj-Zempléni Csoportja, Miskolc, 1971. 13-46.
- Berend T. Iván (szerk.): *Az Ózdi Kohászati Üzemek története.* Ózdi Kohászati Üzemek, Ózd, 1980.

- Berey Katalin: Az ONCSA akció munkássága. Szociológiai füzetek 25. Budapest, 1980.
- Bihari Péter: 1914. A nagy háború száz éve. Kalligram, Budapest, 2014.
- Borovszky Samu: Magyarország vármegyei és városai. Magyarország monográfiája. Gömör-Kishont vármegye. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest, 1903.
- Borsányi György: Kun Béla. Politikai életrajz. Kossuth, Budapest, 1979.
- Borsányi György: Válság és választás, 1931. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György, Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 133-150.
- Botond Ágnes: Pszichohistória – avagy a lélek történetiségének tudománya. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
- Bourdieu, Pierre: Az életrajzi illúzió. In: Uő.: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. (Ford. Berkovits Balázs) Napvilág, Budapest, 2002.
- Braham, Randolph L.: A magyar Holocaust, I-II. Gondolat, Budapest, 1988.
- Braham, Randolph L.: A magyarországi Holokauszt földrajzi enciklopédiája. I-III. kötet. Park, Budapest, 2007.
- Braham, Randolph L.: A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon, 1-2. kötet. Belvárosi, Budapest, 1997.
- Clio & Psyche. Korall, 21-22. 2005. november
- Csíki Tamás: A miskolci zsidóság a Holocaust időszakában. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 2001. Szerk.: Veres László – Viga Gyula. 335-346.
- Dobi Sándor: Ózd 700 éves. Ózd Városi Tanács VB Művelődésügyi Osztály, Ózd, 1972.
- Dobosy László: Ózd és térsége. CEBA, Budapest, 2003.

- Dobosy László: Ózdi kistérség. Inka, Ózd, 2007.
- Dobrossy István – Stipta István (szerk.): Miskolc története, 1918-tól 1949-ig. V/1. és V/2. kötet. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2007.
- Dobrossy István (vál., összeáll. és bev.): Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárból. 1. füzet. Magyar Auschwitz Alapítvány-Holocaust Dokumentációs Központ, Budapest, 1994.
- Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség, 1919-1945. Zrínyi Katonai, Budapest, 1987.
- Dósa Rudolfné: A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet, 1918-1944. Akadémiai, Budapest, 1972.
- Fábián Máté: „Borbély-Maczky vitéz huszár szavazni rá azért muszáj." Vitéz Borbély-Maczky Emil országgyűlési képviselői pályafutása. In: Doktorandusz hallgatók IV. konferenciája, 2015. május 14. Konferenciák, műhelybeszélgetések. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai, XII. Szerk.: Fábián Máté. Líceum, Eger, 2016. 59-75.
- Fábián Máté: A huszadik századi magyar életrajzírás néhány historiográfiai és módszertani kérdése. Adalékok egy készülő életrajzhoz. In: ACTA UNIVERSITATIS. UNIVERSITATIS DE CAROLO ESZTERHÁZY NOMINATAE. NOVA SERIES TOM. XLV. SECTIO HISTORIAE. Szerk: Kiss László. Líceum, Eger, 2018. 81-96.
- Fábián Máté: A Maczky család Heves vármegye szolgálatában. In: RMJ60. Tanulmányok a hatvanéves Rainer M. János tiszteletére. Szerk.: Fábián Máté – Romsics Ignác. Líceum, Eger, 2017. 41-68.
- Fábián Máté: Az 1909–1910. évi elszakadási mozgalom Diósgyőr nagyközségben. In: Mozaikok a 18-20. századi magyar és egyetemes

- történelemből. Konferenciák, műhelybeszélgetések XIV. Szerk.: Ballabás Dániel. Líceum, Eger, 2017. 63-78.
- Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár és a Magyar Jövő székházavatása Miskolcon (1925). In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve, LII. Szerk.: Tóth Arnold. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2013. 277-293.
  - Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján. Egy diósgyőri munkás visszaemlékezései. Kossuth, Budapest, 1974.
  - Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Kozma Vazul kiadása, Pest, 1851.
  - Fiala Ferenc – Marschalkó Lajos: Vádló bitófák. A magyar nemzet igazi sírásói. Hídő, London, 1958.
  - Fiala Ferenc: Egyszerű történet és egyéb históriák. Hídő Baráti Köre, San Francisco, 1986.
  - Földes György – Hubai László (szerk.): Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010.
  - Galántai József: Az I. világháború. Korona, Budapest, 2000.
  - Gebei Sándor: Lengyel katonai menekültek Egerben, 1939-1944. In: Archivum – A Heves Megyei Levéltár közleményei, 19. Szerk.: Csiffáry Gergely. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2010. 215-227.
  - Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc (szerk.): Magyarországi pártprogramok, 1919-1944. ELTE – Eötvös, Budapest, 2003.
  - Gergely Jenő: Gömbös Gyula. Politikai pályakép. Vince, Budapest, 2001.
  - Gergely Jenő: Gömbös Gyula. Vázlat egy politikai életrajzhoz. Elektra Kiadóház, Budapest, 1999.

- Gergely Jenő: Titkos választás és ellenforradalom, 1920. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 46-82.
- Gerő József: A M. Kir. Belügyminiszter által igazolt nemesek 1867-1937. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1938.
- Godzsák Attila: Hubay Kálmán ifjúkora és miskolci újságírói pályája. Széphalom, 2015/25. 463-474.
- Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Európa, Budapest, 1992.
- Görgey Miklós (szerk.): A volt m. kir. kassai 5. honvéd-huszárezred története, 1868-tól 1918-ig. Held János kiadása, Budapest, 1935.
- Gueniffey, Patrice: A biográfia a megújuló politikatörténetben. (Ford. Szabó Csilla) Aetas, 2000/3. 136-149.
- Gyáni Gábor: Tragédia két felvonásban. A kommunista identitás metamorfózisai. In: Uő: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése. Napvilág, Budapest, 2000. 161-175.
- Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Osiris, Budapest, 2001.
- Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok. Osiris, Budapest, 2007.
- Gyurgyák János: Magyar fajvédők. Osiris, Budapest, 2012.
- Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja, 1914-1918. Osiris, Budapest, 2014.
- Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth, Budapest, 1969.
- Hajdu Tibor: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth, Budapest, 1968.
- Hajdu Tibor: Károlyi Mihály. Politikai életrajz. Kossuth, Budapest, 1978.

- Hámori Péter: ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap). Egy szociálpolitikai és építészeti kísérlet Magyarországon 65 év távlatából. Országépítő, 2004/2. 5-12.
- Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza, 1920-2000. I-III. kötet + CD-ROM. Napvilág, Budapest, 2001.
- Hubai László: Parlamenti választások és politikai rendszer a Horthy-korban. In: Mérleg a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések. Szerk.: Püski Levente – Valuch Tibor. 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszéke, Debrecen, 2002. 89-106.
- Hubai László: Választók és választói jog Magyarországon (1920-1947). Társadalmi Szemle, 1998/7. 105-117.
- Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza, 1912-1956. 1. kötet. Szabad Tér–Kossuth, Budapest, 2001.
- Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza, 1957. november – 1989. június. 2. kötet. Szabad Tér–Kossuth, Budapest, 2003.
- Ihring Dénes (összeáll. és szerk.): A magyar vízszabályozás története. Országos Vízügyi Hivatal, Budapest, 1973.
- Ismeretlen („Obsitos” aláírást használó) szerző: Vitéz Borbély-Maczkó Emil húszesztendeje. In: Vitéz Borbély-Maczkó Emil húszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 8-14.
- Ismeretlen („vt” monogramot használó) szerző: Vitéz Borbély-Maczkó Emil három faluja. In: Vitéz Borbély-Maczkó Emil húszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 64-69.
- Jean Bérenger – Kecskeméti Károly: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon, 1608-1918. Napvilág, Budapest, 2008.
- Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919-1945. Kossuth, Budapest, 1988.

- Kapronczay Károly: Lengyel menekültek Magyarországon. Mundus, Budapest, 2009.
- Karsai Elek: Ítélt a nép. Kossuth, Budapest, 1977.
- Karsai László: Szálasi Ferenc. Politikai életrajz. Balassi, Budapest, 2016.
- Kempelen Béla: Magyar nemes családok, VII. kötet. Maár – Nizsnyay. Grill Károly kiadása, Budapest, 1913.
- Kende János: Egy túlnyert választás – 1926. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 110-132.
- Kis József: A Borbély Maczky-eset – gyilkosság kivizsgálás nélkül. In: Történelem és Muzeológia. 2017/1-2. 40-56.
- Kis József: Fogházban a főispán.
http://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/kis_jozsef_foghazban_a_foispan_0
- Kis József: Nyilasok Miskolcon. In: Történelem és Muzeológia. 2015/2. 68-83.
- Koszta István: Huszártörténet. Pro Print, Csíkszereda, 2008.
- Kozma György: Heves megye tisztikara, 1919-1950. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 235-279. (Kozma, 2011/b.)
- Kozma György: Maczky György, főszolgabíró. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 480. (Kozma, 2011/a.)
- Kövér György: A biográfia nehézségei. Aetas, 2002/2-3. 245–262.
- Kövér György: Biográfia és társadalomtörténet. Osiris, Budapest, 2014.
- Kövér György: Biográfia és történetírás. Aetas, 2000/3.
- Kövér György: Losonczy Géza, 1917-1957. 1956-os Intézet, Budapest, 1998.

- Lackó Mihály: Széchenyi elájul. Pszichotörténeti tanulmányok. L' Harmattan, Budapest, 2001.
- Lázár Andor: A hű barát. In: Vitéz Borbély-Maczky Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 35.
- Lehoczky Alfréd: Gazdasági és politikai viszonyok Ózdon a fehérterror és az ellenforradalmi rendszer első éveiben, 1919-1922. Párttörténeti Közlemények, 1965/4. 104-130.
- Levi, Giovanni: Az életrajz használatáról. (Ford. Czoch Gábor) Korall, 2. szám. 2000. tél. 81-93.
- Majoros István: Nemzetközi kapcsolatok, 1789-1914. In: 19. századi egyetemes történelem, 1789-1914. Európa és az Európán kívüli országok. Szerk.: Vadász Sándor. Osiris, Budapest, 2011. 17-73.
- Majtényi György: Vezércsel. Kádár János mindennapjai. Libri–Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2012.
- Majzik Dávid: A MOKAN-Komité szerepe a kommunista hatalomváltás előkészítésében Miskolcon. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, LIV. Szerk.: Csengeri Piroska – Tóth Arnold. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2015. 453-469.
- Mednyánszky Miklós: Magyarországi barlanglakások. TERC, Budapest, 2009.
- Megyeri Anna: Az ONCSA (Országos Nép és Családvédelmi Alap) segítő munkája Nagykanizsán 1941-1945 között. In: Zalai Múzeum 7. Szerk.: Kunics Zsuzsa. Zalai Múzeum, Zalaegerszeg, 1997. 177-182.
- Mezey Margit: Barlanglakók. Zöldkereszt, 1934/1-2.
- Miskolczi Márton: Vitéz Borbély Maczky Emil huszesztendeje a sajtó tükrében, 1920-1940. In: Vitéz Borbély-Maczky Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 77-90.

- Mogyoróssy Imre: A képviselőjelölt. In: Vitéz Borbély-Maczky Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 40-41.
- Mucs Sándor: A magyar fegyveres ellenállási mozgalom megszervezésre és szerepe Magyarország felszabadításában. Hadtörténeti Közlemények, 1957/1-2. 32-54.
- Nagy Iván: Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Hetedik kötet. Ráth Mór kiadása, Pest, 1860.
- Nagy Károly: Ózd város és környéke. Szabó Lőrinc Általános és Szakiskola, Ózd, 1999.
- Nagy Péter: A Rima vonzásában. Napvilág, Budapest, 2016.
- Nagy Tamás: Időközi országgyűlési választás Miskolcon 1924-ben a történetírás és a sajtó tükrében. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2015.
- Nemes Lajos: Tisztviselői adattár, 1824-1849. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–)1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 73-128.
- Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában, 1919-1941. I-II. kötet. PolgART, Budapest, 2000.
- Ormos Mária: Padovától Trianonig. Kossuth, Budapest, 1983.
- Paksa Rudolf: A Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt megalakulása és a fajvédők programja. Sic Itur Ad Astra, 2005/3-4. 59-88.
- Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Jaffa, Budapest, 2012.
- Paksa Rudolf: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. Jaffa, Budapest, 2013.
- Paksa Rudolf: Mesterkurzus történetkedvelőknek. Kommentár, 2014/4. http://kommentar.info.hu/lapszam/2014_4 (utolsó megnyitás: 2018. augusztus 4.)

- Paksy Zoltán: Választások Bethlen-módra, 1922. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 83-109.
- Pap József: Egri császári-királyi megyehatóság tisztikara, 1849-1860. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 129-152. (Pap, 2011/b.)
- Pap József: Heves (és Külső-Szolnok) vármegye tisztikara, 1872-1918. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 179-223. (Pap, 2011/d.)
- Pap József: Heves és Külső-Szolnok vármegye tisztikara, 1861-1867. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 153-166. (Pap, 2011/c.)
- Pap József: Maczky Emil, főszolgabíró. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Heves Megyei Levéltár, Eger, 2011. 479. (Pap, 2011/a.)
- Pelle János: Az utolsó vérvádak. Az etnikai gyűlölet és a politikai manipuláció kelet-európai történetéből. Magánkiadás, Budapest, 1996.
- Pintér István: A kényszerpályára szavazó ország, 1939. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György, Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 181-215.
- Pritz Pál: Bárdossy László. Elektra, Szeged, 2001.
- Püski Levente: A Horthy-korszak parlamentje. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015.
- Püski Levente: Választási rendszer és parlamentarizmus a Horthy-korszakban. In: A magyar jobboldali hagyomány. Szerk.: Romsics Ignác. Osiris, Budapest, 2009. 73-101.

- Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. I-II. 1956-os Intézet, Budapest, 1996-1999.
- Romsics Ignác – ifj. Bertényi Iván (szerk.): Trianon és a magyar politikai gondolkodás. Osiris, Budapest, 1998.
- Romsics Ignác: Bethlen István. Politikai életrajz. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1991.
- Romsics Ignác: Magyarország a második világháborúban. Kossuth, Budapest, 2011.
- Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris, Budapest, 2010.
- Ronkay Ferenc: A főispán faluja. In: Vitéz Borbély-Maczky Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy et al. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940. 46-47.
- Runyan, William McKinley: Vita a pszichobiográfiáról. In: Történeti és politikai pszichológia. Szerk.: Hunyady György. Osiris, Budapest, 1998. 305-340.
- Ruszoly József: A választási bírászkodás Magyarországon, 1848-1948. Közgazdasági és Jogi, Budapest, 1980.
- Sakmyter, Thomas: Admirális fehér lovon. Helikon, Budapest, 2001.
- Schultz, William Todd (ed.): Handbook of Psychobiography. Oxford University Press, Oxford-New York, 2005.
- Simon József: MOKAN-Komité: A miskolci-diósgyőri ellenállás története. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, LIII. Szerk.: Tóth Arnold, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2014. 325-332.
- Sipos József: Az Egységes Párt megalakításának történeti problémáiról. Múltunk, 2002/1. 243-256.

- Sipos Péter: Őrségváltás szavazócédulákkal, 1935. In: Parlamenti választások Magyarországon, 1920-2010. Szerk.: Földes György, Hubai László. Napvilág, Budapest, 2010. 151-180.
- Somogyi Sándor (szerk.): A XIX. századi folyószabályozások és ármentesítések földrajzi és ökológiai hatásai Magyarországon. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 2000.
- Somorjai Lehel: „Nagy-Miskolc” koncepció a XX. század elején. In: Levéltári Évkönyv, XII-XIII. Szerk.: Dobrossy István. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2005. 199–207.
- Somorjai Lehel: A „Nagy-Miskolc” koncepció születése. In: Miskolc története, IV/1. 1848-tól 1918-ig. Főszerk.: Dobrossy István. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2003. 145–149.
- Suba János: Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. Magyar Honvédség Tájékoztatói és Médiaközpont, Budapest, 1999.
- Szabó Miklós: Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története, 1867-1918. Új Mandátum, Budapest, 2003.
- Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság. Cserépfalvi, Budapest, 1938.
- Szalontai József: Az Ózdi Kohászati Üzemek munkásmozgalmának története. Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Köre, Ózd, 1988.
- Szász Menyhért – Sziklay János (szerk.): A magyar sajtó évkönyve, 1937. Hungária Lloyd, Budapest, 1937.
- Szentesy József: A nagyvárad m. kir. honvéd hadapródiskola története, 1898–1941. Bagossy Mihály Bihari Nyomdája, Nagyvárad, 1943.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 8. kötet. Hornyánszky, Budapest, 1902.
- Takács Tibor: A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. Századok, 2000/5. 1029-1101.

- Tárkányi Ákos: Európai családpolitikák: a magyar családpolitika története. Demográfia, 1998/2-3. 233-268.
- Tóth István recenziója Rainer M. János Nagy Imréről. Múltunk, 1997/2. 301-306.
- Turbucz Dávid: Horthy Miklós. Napvilág, Budapest, 2011.
- Turbucz Dávid: Horthy Miklós. Napvilág, Budapest, 2014.
- Turkovics Barnabás (szerk.): Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 9. Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.
- Ungváry Krisztián: A második világháború. Osiris, Budapest, 2005.
- Uzdóczy Zadravec István et al. (szerk.): Vitéz Borbély-Maczky Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Ludvig István kiadása, Miskolc, 1940.
- v. Bazan, Heinrich Banniza – Müller, Richard: Deutsche Geschichte in Ahnentafeln. II. Alfred Metzner Verlag, Berlin, 1942.
- v. Hueck. Walter: Genealogisches Handbuch des Adels. Adelslexikon, Band VIII. (Loe – Mes). C. A. Starke Verlag, Limburg an der Lahn, 1997.
- Vida István (szerk.): A magyarországi politikai pártok lexikona, 1846-2010. Gondolat, Budapest, 2011.
- Vonyó József (szerk.): Gömbös Gyula: Válogatott politikai beszédek és írások. Osiris, Budapest, 2004.
- Vonyó József: Gömbös Gyula és a hatalom. Kronosz, Budapest, 2018.
- Vonyó József: Gömbös Gyula. Napvilág, Budapest, 2014.
- Vonyó József: Jobboldali radikálisok Magyarországon, 1919-1944. Kronosz, Pécs, 2012.

- Vonyó József (szerk.): Személyiség és történelem - A történelmi személyiség - A történelmi életrajz módszertani kérdései. Kronosz, Pécs, 2017.
- Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris, Budapest, 2001.
- Zeidler Miklós: Olvasónapló. Gondolatok Ablonczy Balázs Teleki Pál című könyvéről. Limes, 2012/2. 109-146.
- Zinner Tibor: Az ébredők fénykora, 1919-1923. Akadémiai, Budapest, 1989.
- Zsitvay Tibor: Magyarország, 1921-1941. Palatinus, Budapest, 1999.